

PORTAL

4/2013 Godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda

Radovi u 2012. godini

CJELOKUPAN PREGLED RADOVA Hrvatskog restauratorskog zavoda u 2012. godini sadrži 212 kataloških jedinica koje su poredane prema abecednom redu lokaliteta. U glavi svake kataloške jedinice navedeni su osnovni podaci o objektu, predmetu ili arheološkom nalazištu, o voditeljima i suradnicima na programu te evidencijski broj dosjea pod kojim se dokumentacija o radovima vodi i lokacija na kojoj je pohranjena.

Kataloške jedinice koje se odnose na pokretnu baštinu obuhvaćaju samo dovršene konzervatorsko-restauratorske radove u 2012. godini. Katalog radova na nepokretnoj i arheološkoj baštini, zbog čestog višegodišnjeg trajanja programa, uz završene projekte, uključuje i dovršene faze radova. Pri izradi kataloških jedinica uzete su u obzir specifičnosti radova na različitim vrstama umjetnina, te je tome i prilagođena njihova forma. Priložene fotografije ilustriraju provedene radove ili tek pružaju podatak o izgledu objekta, predmeta ili arheološkog nalazišta.

Katalog radova u digitalnom obliku omogućava pretrage prema više kriterija te bolji i detaljniji pregled priloženih fotografija. Njegova je namjena korisnicima omogućiće brz i sažet uvid u cjelokupan opseg radova Zavoda unutar jedne godine, te pružiti osnovnu informaciju o pojedinom programu temeljem koje je moguće tražiti opsežniju dokumentaciju u arhivu Hrvatskoga restauratorskog zavoda. ■

popis autora kataloških jedinica

- a. a. b. — ANA AZINOVIC BEBEK
- a. b. — ANTONIO BLASKOVIC
- a. c. — ANA CORAK
- a. d. — ANDREJA DRAGOJEVIC
- a. j. — ANDREJ JANEŠ
- a. je. — ANITA JELIĆ
- a. jo. — ANITA JOZIC
- a. k. — ALEKSANDAR KOTLAR
- a. p. m. — ANA POHL MITROVIC
- a. v. g. — ADA VRTULEK GERIĆ
- b. k. k. — BARBARA KNEŽEVIĆ KUZMAN
- b. m. — BRANKA MARTINAC
- b. mi. — BORIS MIHOTOVIC
- b. re. — BRANKA REGOVIĆ
- b. š. — BERNARD ŠTEVIĆ
- d. c. — DARIJA CVITAN
- d. n. — DIJANA NAZOR
- d. r. — DANIJELA RATKAJEC
- g. b. — GORAN BULIĆ
- g. c. — GORDANA CAR
- i. d. — IVANA DRMIĆ
- i. h. m. — IVANA HIRSCHLER MARIĆ
- i. j. — IVANA JERKOVIĆ
- i. m. — IGOR MIHOLJEK
- i. ma. — IVO MARTINOVIC
- i. mi. — IGOR MIHAJLOVIC
- i. n. u. — IVANA NINA UNKOVIĆ
- i. p. — IVANA POPOVIC
- i. ple. — IVICA PLEŠTINA
- i. s. — IVAN SRŠA
- i. sa. — IVANA SAMBOLIC
- i. š. — IRINA ŠADURA
- j. b. — JURICA BEZAK
- j. p. — JELENA PASARIĆ
- j. po. — JURE POPOVIC
- j. r. — JELENA RAGUŽ
- j. v. — JOSIP VIŠNJIĆ
- k. h. — KATIJA HREPIĆ
- k. k. — KRISTINA KRULIĆ
- k. k. k. — KATIJA KOVAČIĆ KARAMATIC
- k. z. — KRUNOSLAV ZUPCIĆ
- l. č. — LEA ČATAJ
- l. ča. — LANA ČAČIĆ
- m. b. — MARTA BUDICIN

m. be. — MARKO BEGOVIĆ
m. b. j. — MAJDA BEGIĆ JARIĆ
m. č. — MARTINA ĆURKOVIĆ
m. đ. — MARINA ĐUROVIĆ
m. g. — MARIJANA GALOVIĆ
m. go. — MIHAEL GOLUBIĆ
m. j. — MIROSLAV JELENČIĆ
m. k. — MARIJANA KRMPOVIĆ
m. ka. — MIA KAURLOTTO
m. k. p. — MARA KOLIĆ PUSTIĆ
m. ki. — MAJA KIRŠIĆ
m. kr. — MIA KRKAČ
m. m. — MLADEN MUSTAČEK
m. ma. — MIRELA MATELJAK
m. n. — MARKO NEMETH
m. p. — MATE PAVIN
m. s. — MELANIJA SOBOTA
m. š. — MAŠA ŠTROK
m. v. — MAGDALENA VLAHO
m. vr. — MAJA VRTULEK
m. v. b. — MAŠA VUKOVIĆ BIRUŠ
m. w. z. — MARTINA WOLFF ZUBOVIĆ
m. z. — MARIJA ZUPČIĆ
o. m. — OLGICA MILEUSNIĆ
p. d. — PETRA DINJAŠKI
p. f. h. — PETRA FRANIĆ HANIŠ
p. p. — PETAR PUHMAJER
p. s. — PETAR SEKULIĆ
r. a. — RITA ANTIŠIN
r. d. — RENATA DUVANČIĆ
r. k. — RATKA KALILIĆ
r. m. š. — RENATA MAJCAN ŠRAGALJ
s. a. — STANKO ALAJBEG
s. j. — SANDRA JURANIĆ
s. k. — SUZANA KALLAY
s. l. v. — SANDRA LUCIĆ VUJIČIĆ
s. m. — SANDA MILOŠEVIĆ
s. r. — SLOBODAN RADIĆ
s. s. — SVETLANA SCHMIDT
s. se. — SANJA SERHATLIĆ
sa. se. — SAMIR SERHATLIĆ
s. š. — SILVO ŠARIĆ
š. v. — ŠIME VITORI
t. g. — TOMISLAV GRZUNOV
t. p. — TAJANA PLEŠE
t. pe. — TIHOMIR PERCAN
t. r. — TANJA RIHTAR
t. š. — TONI ŠAINA
v. b. — VLASTA BOŠNJAK

v. b. v. — VENIJA BOBNJARIĆ-VUČKOVIĆ
v. g. — VANESA GJINI
v. m. — VANJA MARIĆ
v. ma. — VINKA MARINKOVIĆ
v. p. — VJERAN POTOČIĆ
v. r. v. — VLATKA RUDEŠ VONČINA
v. Š. — VESNA ŠIMIČIĆ
v. z. — VESNA ZMAIĆ
z. d. — ZORAN DURBIĆ
z. l. — ZRINKA LUJIĆ
ž. h. — ŽELJKO HNATJUK

Babino polje, Mljet

Crkva Sv. Vlaha
 Bogorodica zaštitnica
 Nepoznati autor, 18. st.
 Ulje na platnu, 44 x 31,5 cm
 Voditeljica programa: Zrinka Lujic
 Suradnica: Kristina Krivec

BROJ DOSJEA: 2221/2, Split, Porinova 2a

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Slika pripada crkvi koja je rijetko u funkciji zbog malo brojnog stanovništva na otoku. Budući da je prostor crkve neodržavan, i slika je bila puna prljavštine. Izloženost velikim mikroklimatskim oscilacijama i visokoj vlažnosti zraka odrazila se na stanje umjetnine. Deformacija tekstilnog nositelja dovila je do nastanka mreže krakelira u slikanom sloju te magličastog zamrućenja laka na slici. U gornjem dijelu vidljiva su bila oštećenja platnenog nosioca u vidu dviju manjih rupa, kao i nedostaci u tkanju, pri čemu su degradirane niti na rubovima stanjene, a vlakna razvučena. Pretpostavlja se da su ta oštećenja biološkog porijekla, tj. nastala kao posljedica djelovanja insekata *Lepisma saccharina* ili tzv. *srebrna ribica* na platno.

U radionici su na slici provedena istraživanja povijesnih i tehnoloških činjenica: pregled slike pod UV svjetлом, infracrvena ispitivanja, stratigrafska analiza slikanog sloja, mikrokemijske analize, vizualni pregled, mjerenja pH-vrijednosti i analize materijala kemijskim sondiranjem. Prema rezultatima je izrađen početni elaborat s fotodokumentacijom i opisom zatečenog stanja. IC snimkom nije registriran crtež kojim je slika skicirana prije

podslikanja. Promatranjem pod UV svjetлом uočena je prisutnost laka (šelaka). Na temelju istraživanja povijesnih činjenica i tehnoloških svojstava slike, zaključeno je da je slika najvjerojatnije nastala u 18. stoljeću. Tome u prilog idu gustoća tkanja (platno pripada skupini rjeđe tkanih platna karakterističnih za prvu polovicu 18. st.), obojena preparacija (koja se koristi od sredine 16. stoljeća do kraja 18. stoljeća) te način napinjanja platna na podokvir drvenim čavlima (karakterističan za slike dubrovačkog kraja do 19. st.). Stratigrafском analizom slikanog sloja, na slici nisu uočeni tragovi preslika. Vizualni pregled optičkim mikroskopom potvrđio je da je slikani sloj znatno oštećen, a na mjestima gdje je nedostajao uočena je ružičasto-narančasta preparacija. Također, na mjestima gdje potpuno nedostaje slikani sloj, jasno je bila vidljiva tekstura platnenog nosioca.

Nakon završetka istraživanja, provedena je zaštita lica da bi se slika mogla isprati i očistiti te slikani sloj dodatno podlijepiti s poledine zečjim kožnim tutkalom. Platneni nosilac je u cjelini bio nestabilan i trošan, nije više imao potrebnu čvrstoću ni funkciju te ga je bilo potrebno podsta-

viti novim platnom. I stari je podokvir zamijenjen novim. Zaštita lica slike (*facing*) uklonjena je nakon podstavljanja, a zatim je nečistoća s lakom i preslicima (uz rubove slike) uklonjena makroemulzijom *Pemulenom TR2* (pH 6) koja je dobivena s malim udjelom otapala, slabog kelata i surfaktanta. Preostali bjeličasti prah koji je mikroskopom uočen po cijeloj slici, a prema uvećanom prikazu najvjerojatnije potječe od izmeta bioloških nametnika, uklonjen je mehaničkim putem – skalpelom. Nakon čišćenja, kompozicija

slike postala je čitljiva i stručni tim iz Zavoda u dogovoru s nadležnim konzervatorom odlučio je da se oštećenja neće rekonstruirati. Slika je s lica zaštićena neutralnim lakom u spreju, a na poledinu je postavljen beskiselinski karton s inoks vijcima. U nedostatku izvornog ukrasnog okvira, postavljena je nova, jednostavna i vizualno prilagođena zaštitna letvica. Slika je vraćena u župnu crkvu Sv. Vlaha u Babinu Polju na Mljetu.

z. l.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

Babino polje, Mljet

Crkva Sv. Vlaha

Slika nepoznatog sveca

Nepoznati autor, 18. st.

Ulje na platnu, 44 x 31,5 cm

Voditeljica programa: Zrinka Lujic

Suradnica: Kristina Krivec

BROJ DOSJEA: 2221/1, Split, Porinova 2a

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Slika nepoznatog sveca, kao i slika *Bogorodice zaštitnice* ([vidi prethodnu katalošku jedinicu](#)), nalazi se u crkvi Sv. Vlaha u Babinu Polju koja je rijetko u funkciji zbog malo brojnog stanovništva na otoku Mljetu. Slika je bila puna prljavštine, niz godina zapuštena i izložena vlazi i lošim uvjetima. Naslikana je uljnim bojama na lanenom platnu, oblika uspravnog pravokutnika. Središnji dio kompozicije zauzima lik sveca koji motikom udara o suhu zemlju iz koje prskajući izvire mlaz vode. Svetac nije prepoznat, no pretpostavlja se da je riječ o svetom Izidoru, s obzirom na to da se prikazuje u seljačkom ruhu, sa snopom žita i ratarskim oruđem. Na drugim djelima prikazuje se i u molitvi, dok anđeli upravljaju volovima koji oru njivu. Također, može biti prikazan i sa srpsom i motikom ili kako djeci daje krunicu, a mlaz vode izvire i prska iz suhe zemlje. U španjolskoj umjetnosti njegovi su atributi lopata ili plug.

Izloženost mikroklimatskim oscilacijama i izravan dodir s vlagom odrazio se na stanje slike i deformacije platna kao nosioca, a time i na slikani sloj koji je protkan mrežom krakelira. Također, magličasto zamućenje laka

vjerojatno je nastalo kao posljedica izlaganja slike visokoj vlazi dulje vremena.

Na slici su u radionici provedena istraživanja povjesnih i tehnoloških činjenica: pregled pod UV svjetлом, infracrvena ispitivanja, stratigrafska analiza slikanoga sloja, mikrokemijske analize i vizualni pregled, mjerjenja pH-vrijednosti i analize materijala kemijskim sondiranjem. U skladu s rezultatima, izrađen je početni elaborat s fotodokumentacijom i opisom stanja umjetnine. IC snimkom nije registriran crtež kojim je slika skicirana prije podslikavanja. Promatranjem slike pod UV svjetлом uočena je prisutnost laka (šelaka). Na temelju istraživanja povjesnih činjenica i tehnoloških svojstava slike, zaključeno je da je slika najvjerojatnije nastala u 18. stoljeću. Tome u prilog idu gustoća tkanja (platno pripada skupini rjeđe tkanih platna karakterističnih za prvu polovicu 18. st.), obojena preparacija (koja se koristi od sredine 16. stoljeća do kraja 18. stoljeća) te način napinjanja platna na podokvir drvenim čavlima (karakterističan za slike dubrovačkog kraja do 19. st.). Stratigrafском analizom slikanog sloja na slici nisu uočeni tragovi preslika. Pregledom slike

optičkim mikroskopom potvrđeno je da je slikani sloj izrazito oštećen, a na mjestima na kojima nedostaje bojeni sloj uočena je ružičasto-narančasta preparacija. Također, na mjestima na kojima potpuno nedostaje slikani sloj, vidljiva je tekstura platnenog nosioca.

Nakon završetka istraživanja, provedena je zaštita lica (*facing*), da bi se mogla isprašiti i očistiti poledina te dodatno s poledine podlijepiti slikani sloj zečjim kožnim tutkalom, jer platno izvorno nije bilo impregnirano. Platneni je nosilac u cjelini bio nestabilan i degradiran, bez potrebne čvrstoće i funkcije. Trebalo ga je podstaviti novim platom, uz zamjenu starog podokvira. *Facing* je

nakon podstavljanja uklonjen, te su nečistoća s lakom i preslicima uz rubove slike uklonjeni makroemulzijom s *Pemulenom TR2* (pH 6); ona je dobivena malim udjelom otapala, slabog kelata i surfaktanta. Nakon čišćenja, slikarski rukopis postao je čitljiviji. Kao i u slučaju slike *Bogorodice zaštitnice* iz iste crkve, oštećenja nisu rekonstruirana. Zaštićena je s lica neutralnim lakom u spreju, a na poledinu je postavljen beskiselinski karton. Izvorni ukrasni okvir nije sačuvan pa je slika uokvirena novom jednostavnom letvicom. Vraćena je u župnu crkvu Sv. Vlaha u Babinu Polju na Mljetu.

z. l.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

Barban

Barban kaštel
Srednji vijek
Voditelj programa programa: Tihomir Percan

BROJ DOSJEA: 1891, Svetvinčenat, Juršići 7

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Kako bi se utvrdilo eventualno postojanje jugoistočne kule kaštela u Barbanu, odlučeno je da će se, prema postojećim podacima i nacrtima, u vrtu južno od današnjeg župnog dvora (palača Loredani) otvoriti sonda. Arheološka iskopavanja koja su proveli radnici Službe za arheološku baštinu Hrvatskoga restauratorskog zavoda trajala su od 3. do 13. listopada 2012. godine. Iskop je bio usmjeren na jedini mogući dio koji nije prekopan i izmijenjen kasnijim radovima. Bez obzira na prilično malu istraženu površinu, iskopavanja su dala više nego zanimljive rezultate. Naime, iako nije potvrđeno postojanje kule kaštela, otkriveni su

zidovi koji se mogu povezati i vjerojatno su istovremeni s funkcioniranjem samog kaštela. Isto tako, otkriveni su slojevi od vremena intenzivnog života u kaštelu (13. - 15. st.), preko razdoblja 16., 17. i 18. st. kao i recentni slojevi iz 19. i 20. st. Količina pokretnog materijala potvrđuje bogatstvo i važnost toga nalazišta te kontinuitet života od srednjeg vijeka do danas. Nakon završenih arheoloških radova, nepokretni arheološki nalazi prekriveni su geotekstilom i zatrpani kako bi se zaštitili od propadanja..

t. pe.

Slika 1. Barban, pogled na istraženu sondu s pronađenim zidovima

Barilović

Stari grad Barilović

Kasni srednji vijek / novi vijek

Voditeljica programa: Ana Azinović Bebek

Suradnici: Andrej Janeš, Marijana Krmpotić

BROJ DOSJEA: 1351/1, Zagreb, Kožarska 5

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Arheološka istraživanja Starog grada Barilovića traju od 2002. godine, a u 2012. godini trajala su od 28. svibnja do 19. lipnja. Namjera ovogodišnjih arheoloških zaštitnih radova bila je definirati odnose unutarnjeg zida dvorišta Staroga grada iz 15. stoljeća i zidova istraženih u kampanji 2006. godine te pronaći hodnu površinu iz 15. stoljeća. Zato je otvorena sonda 1 veličine oko 6 x 7 m južno od unutarnjeg zida dvorišta iz 15. stoljeća, istočno od prostora JZ kuta grada istraženog 2006. godine. Prosječna dubina iskopa bila je oko 2 m. Sonda 2 otvorena je uz današnji ulaz na sjevernom zidu Staroga grada zbog definiranja eventualne hodne površine. Sonda je velika oko 1,5 x 4 m; vrlo plitko ispod današnjeg hodnog sloja počinje prapovijesni sloj pa se nije dublje kopalo. Također je potpuno, do sterilnog sloja, istražena Sonda 1 iz 2011. Ukupno je definirano četrdeset stratigrafskih jedinica, od toga su dio arheološki slojevi, a dio zidane strukture. Izdvojeni su posebni nalazi (njih 31) i keramički ulomci srednjovjekovnih i prapovijesnih posuda koji se obrađuju u Odjelu

za restauriranje arheoloških kopnenih nalaza Hrvatskoga restauratorskog zavoda. Uzeta su i četiri uzorka ugljena i dva uzorka povijesne žbuke. Od arheoloških slojeva dominantni su oni koji pripadaju kasnom srednjem i novom vijeku, a ove godine jasno je definiran i prapovijesni sloj. Izdvojeni su nalazi životinjskih kostiju, koji su predani na analizu na Veterinarski fakultet.

Svi zidovi i slojevi nacrtani su u mjerilu 1:20 ili 1:10, pripremljena je iscrpna fotografska dokumentacija te su napravljene snimke totalnom stanicom i 3D model Staroga grada (Vektra d.o.o.).

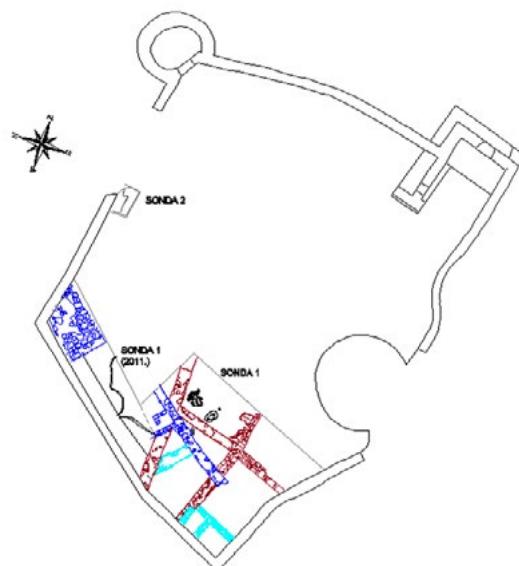
Pronađeni keramički, kovinski, stakleni i ostali nalazi upućuju na široko razdoblje, od kasnog srednjeg vijeka do danas.

Nakon arheoloških istraživanja, sanirani su svi istraženi zidovi u dogovoru s voditeljicom obnove Staroga grada Barilovića d.i.a. Vladanka Milošević te je provedena zimska zaštita lokaliteta.

a. a. b.

Slika 1. Prostor Staroga grada istražen ovogodišnjim arheološkim istraživanjima

Slika 2. Plan istraženog dijela Staroga grada Barilovića

Batvači

Sv. Foška

Antika / srednji vijek

Voditelj programa: Josip Višnjić

Suradnik: Tihomir Percan

BROJ DOSJEA: 2164/1, Svetvinčenat, Juršići 7

PROGRAM PREMA UGOVORU S POREČKOM I PULSKOM BISKUPIJOM

Zbog alarmantnog stanja s permanentnim problemom kapilarne vlage koja ugrožava najcijelovitiji ciklus romaničkih zidnih slika na području Istre, pokrenuti su pripremni radovi na rješavanju toga problema. Tijekom prošlogodišnjih probnih arheoloških istraživanja, kojima se željelo otkriti nalazi li se u okolini crkve uistinu arheološko nalazište, utvrđen je arheološki karakter lokacije. Daljnji radovi predviđali su istraživanja na potezu drenažnih kanala oko crkve te kanala koji bi prikupljenu vodu odvodili na susjedne parcele.

Tijekom istraživanja provedenih 2012. iskopana je površina od približno 70 m^2 , a sonde su bile postavljene uz obodne zidove crkve u svrhu priprema za postavljanje potrebne drenaže. Osim toga, plato koji se nalazi sjeverno od crkve Sv. Foške, a na kojem je probnim sondiranjima 2011. istražen srednjovjekovni grob i druge arheološke strukture, bio je istražen u cijelosti.

Arheološki nalazi pronađeni prilikom istraživanja mogu se podijeliti u dvije skupine. Ona starija može se datirati u antičko razdoblje, odnosno u vrijeme između 1. i 3. stoljeća. Nalazi iz tog vremena su malobrojni i uglavnom se

radi o ulomcima keramičkih posuda. S tim se nalazima mogu poistovjetiti i dvije pravilne kružne rupe uklesane u matičnoj stijeni, kakve su na nekim drugim istarskim nalazištima korištene kao grobnice za paljevinske ukope. Kako se obje spomenute rupe nalaze u neposrednoj blizini temelja crkve, pa čak djelomično i zalaze pod njih, u njima nisu pronađeni nikakvi nalazi jer su vjerojatno ispraznjene prilikom gradnje crkve. S obzirom na nalaze prikupljene u posljednje dvije godine na području oko crkve Sv. Foške, možemo prepostaviti postojanje antičke rustične vile, čiji arhitektonski ostaci još uvijek nisu pronađeni.

Druga skupina nalaza pripada srednjem vijeku. Radi se o dvije istražene grobnice s višestrukim ukopima koje su bile smještene uz zapadni i sjeverni zid crkve. Grobnice su bile zidane kamenom, a ona sagrađena uz zapadni zid crkve imala je i masivnu poklopnicu. Potpuni nedostatak grobnih priloga potkrepljuje dataciju grobova u razvijeni srednji vijek, što se vjerojatno može povezati s vremenom nakon gradnje crkve potkraj 11. ili početkom 12. stoljeća. .

j. v.

Slika 1. Plato sjeverno od crkve Sv. Foške nakon istraživanja

Slika 2. Grobna s masivnom poklopnicom prije istraživanja

Belaj

Possert (Shabesz)

Kasni srednji vijek

Voditelj programa: Josip Višnjić

Suradnici: Tihomir Percan, Anja Bendeković

BROJ DOSJEA: 1896, Svetvinčenat, Juršići 7

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Tijekom 2012. provedena je šesta kampanja arheoloških istraživanja te peta kampanja konzervatorsko-restauračkih radova na srednjovjekovnoj utvrdi Possert kod Belaja u općini Cerovlje.

Arheološkim iskopavanjima većim je dijelom istražen prostor unutrašnjosti glavne kule utvrde. Istraživanje kule omogućeno je nakon što su u cijelosti sanirani svi njezini dijelovi te je na taj način spriječena bilo kakva mogućnost ugrožavanja sigurnosti radnika na arheološkim istraživanjima. Navedenim se iskapanjima stječu i svi uvjeti za pokretanje radova na konačnoj prezentaciji kule jer su uklonjeni svi slojevi urušenja i definirana hodna razina. Također će, nakon uklanjanja svih slojeva, biti moguće zazidati otvore u prizemlju kule koji su ostavljeni za odvoz materijala prilikom arheoloških iskopavanja.

Osim istraživanja na prostoru kule, na prostoru palasa te južno od njega uklonjeni su svi slojevi urušenja te su djelomično istraženi i arheološki slojevi do same zdravice, odnosno originalne hodne razine. Prilikom spomenutih istraživanja definiran je i glavni ulaz u prostor palasa na njegovu južnom zidu.

U sondi istraženoj zapadno od palasa definiran je masivni suhozid koji je vjerojatno služio kao ogradni zid vanjskog dvorišta utvrde.

U istraženim slojevima prikupljeni su pokretni arheološki nalazi koji datiraju vrijeme korištenja utvrde u 15. i 16. stoljeće.

Glavnina financijskih sredstava bila je usmjerena na građevinsku sanaciju istočnog zida palasa. Zid je prije početka građevinskih radova bio u izrazito lošem stanju, što se osobito odnosi na gornje dijelove zida i zidne perforacije. Tijekom radova rekonstruirane su sačuvane puškarnice, prozor smješten u niši s dvjema klupicama na razini prvog kata, te vrata koja su vodila do manje terase na razini drugog kata. Na spomenutim zidnim perforacijama bilo je potrebno rekonstruirati špalete i demontirati postojeće i montirati nove erte izrađene od odgovarajućeg materijala.

Rekonstrukcija je izvedena hidrauličkim mortom. Zidanje srušenih dijelova izvođeno je originalnim materijalom prikupljenim u arheološkim istraživanjima prošle i ove godine.

j. v.

Slika 1. Utvrda Possert nakon završetka radova gledana s istoka

Slika 2. Rekonstruirani majolički vrč

Bijela

Benediktinski samostan Sv. Margarete

Kasni srednji vijek

Voditelj programa: Andrej Janeš

Suradnica: Josipa Caričić

BROJ DOSJEA: 2212, Zagreb, Kožarska 5

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Početkom srpnja 2012. godine Služba za arheološku baštinstvu Hrvatskoga restauratorskog zavoda provela je probna arheološka istraživanja na nalazištu Bijela – benediktinski samostan Sv. Margarete. Cilj istraživanja bio je utvrđivanje arheološkog potencijala nalazišta te očuvanosti zidanih struktura. Uz istražne rade izvedeno je snimanje 3D dalekometnim i faznim skenerima u svrhu izrade detaljnog poligonalnog 3D modela (DTM-a).

Za potrebe izrade DTM-a, u suradnji s općinom Sirač preko javnih radova, posjećena je nabujala vegetacija s površine nekadašnjeg samostanskog sklopa.

Arheološko probno iskopavanje izvedeno je otvaranjem dviju sondi. Sonda 1 postavljena je na sjevernom dijelu platoa gdje se pretpostavlja položaj samostanske crkve. Postavljena je u smjeru sjever-jug, s ciljem evidentiranja stratigrafske situacije na tom dijelu nalazišta. Utvrđeno je da se ispod sloja urušenja nalazi više kulturnih slojeva bogatih pokretnim nalazima, poglavito ulomcima grube kuhinjske keramike i životinjskim kostima. Otkrivena su i dva zida, u južnom i sjevernom dijelu sonde, a iskop je poslije proširen prema istoku i zapadu. Dosegnuta je dubina iskopa do 2 m relativne dubine. Zidovi su bili prekriveni žbukom koja je ostala sačuvana gotovo u pu-

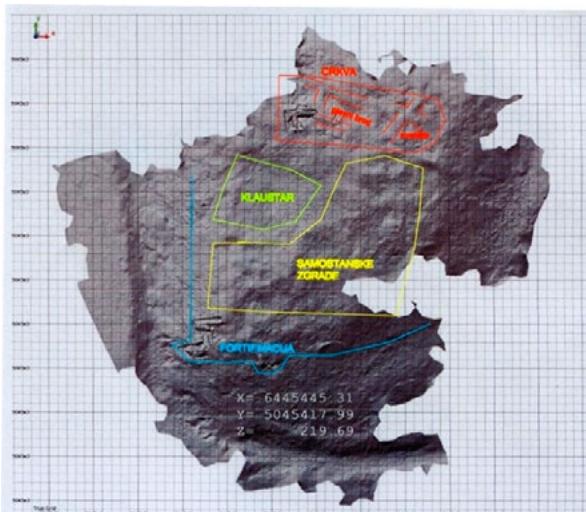
noj visini očuvanih zidova. Na zapadnom zidu otkrivene prostorije nađena je niša sa žbukanom podlogom. Niša je u tlocrtu u obliku trapeza. Proširenjem prema istoku utvrđen je ulaz u prostoriju s očuvanim pragom, dijelom dovratnika i žbukanom stepenicom. Na tom prostoru pronađeno je i više ulomaka kamenih profilacija dovratnika i doprozornika stilskih karakteristika 14./15. stoljeća. Djelomično istraženu prostoriju možemo pripisati ulaznom preprostoru (empora) samostanske crkve.

Sonda 2 postavljena je na jugozapadnoj padini brijege gdje su nakon sječe grmlja i drveća uočene kamene strukture. Sonda je prilagodena konfiguraciji terena. Iskopavanjima je uglavnom uklonjen površinski sloj i dio sloja urušenja pod njim. Tom prilikom otkriveni su ostaci povećeg objekta pravokutnog tlocrta. Sjeverni zid objekta istražen je gotovo u punoj dužini. Utvrđen je izgled vanjskog lica te velika devastacija unutarnjeg. U boljem stanju je južni zid u kojem je pronađena niša trapezastog tlocrta većih dimenzija. Zapadni dio objekta nije istražen. Istraženi arhitektonski ostaci pripadaju potkovastoj kuli koja je bila još vidljiva početkom 20. stoljeća, a niša se može interpretirati kao topnički otvor.

a. j.

Slika 1. DTM (Digital Terrain Model) nalazišta s označenim dijelovima samostana

Slika 2. Ulomak mrežišta nađenog u sondi 1

Bobovišća, Brač

Crkva Sv. Jurja

Oplakivanje sa sv. Ivanom Krstiteljem i sv. Jurjem

Nepoznati autor, 18. st.

Ulje na platnu, 210 x 137 cm

Voditeljice programa: Monika Petrač (do ožujka 2012.), Ivana Nina Unković (od ožujka 2012.)

BROJ DOSJEA: 2129/1, Split, Porinova 2a

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Oltarna pala *Oplakivanje sa sv. Ivanom Krstiteljem i sv. Jurjem* donesena je 2010. godine u radionicu iz župne crkve Sv. Jurja u Bobovišćima na Braču, zbog urušavanja dijela krova transepta u kojem se nalazi istoimeni oltar, zajedno s oltarnom palom Antonija Grapinellija *Bogorodica s Djetetom, sv. Ivanom Krstiteljem i dušama Čistilišta*, štovanom kao *Gospa od Karmela*. Obje pale potječu iz stare srušene župne crkve koja je potkraj 1914. godine zamijenjena novom građevinom.

Izloženost slike mikroklimatskim oscilacijama i izravan dodir s vlagom u zidu prouzročili su deformacije platna i nestabilnost slikanog sloja koji je bio protkan mrežom krakelira. Vizualnim je pregledom utvrđeno da je slika djelomično preslikana izravno na izvorni slikani sloj. Likovi sv. Jurja, sv. Ivana Krstitelja, Krista te desni dio Gospina tijela kao i četiri glave kerubina, pripadaju izvornom slikanom sloju, dok je dio pozadine (brda, oblaci i zmaj) preslikan. Zbog znatnog stupnja oštećenja izvornog bojenog sloja, odlučeno je prezentirati zatećeno stanje oslika: riječ je o uljenoj boji srednje gustoće nanosa, mjestimično izraženog impasta.

Konzervatorsko-restauratorski zahvat započet je 2011. godine podljepljivanjem, uzimanjem uzoraka, uklanjanjem zatećenih zakrpi, čišćenjem poleđine slike, postavljanjem zaštita lica, sondiranjem, te probama uklanjanja prljavštine i završnog premaza uz mjerjenje pH-vrijednosti površine slikanog sloja. Rezultati pH-vrijednosti površine slike bili su u rasponu od pH 5,5 do pH 7. Temeljem probi pripremljena su dva osnovna gela na bazi *Pemulen TR2*, i to pH-vrijednosti 6 i 8. Daljnje modificiranje gelova bilo je nužno da bi se pronašao gel koji će djelovati na lak i s njim uklanjati površinsku nečistoću. *Pemulen TR2* (pH 6) gelu dodana je otopina sastava: 0,1 g limunske kiseline otopljene u 100 ml destilirane vode kojoj je dodatkom *Trietanolamina* pH složen na 6 i potom je dodano 0,5 g *Tritona X100*. Nakon dočišćavanja, slika je poravnata metodom pare etanola i vlage.

Za umetanje nedostajućih komada platna korišteno je laneno platno sličnog tkanja kao i izvorno, koje je pretvodno tri puta napinjano i vlaženo te premazivano topлом 6%-tom otopinom zečjeg tutkala u destiliranoj vodi. Novi komadići lijepljeni su *Polyamid Textilschweisspulverom*.

Buzadovec

Buzadovec - Vojvodice, metalni arheološki nalazi

Srednji vijek / novi vijek

Voditelj programa: Marko Nemeth

Suradnici: Mihael Golubić, Ivan Gagro

BROJ DOSJEA: 739/10, Zagreb, Kamenita 15

PROGRAM PREMA UGOVORU S INSTITUTOM ZA ARHEOLOGIJU

Godine 2012. provedeni su konzervatorski i restauratorski radovi na arheološkim nalazima s nalazišta Buzadovec - Vojvodice. Obrađeno je trideset osam predmeta, od čega je dovršeno konzerviranje i restauriranje četiriju predmeta od bronce. Predmeti su očišćeni mehanički, tretirani benzotriazolom radi zaustavljanja procesa korozije, a zatim zaštićeni lakom *Paraloid B72* i voskom *Cosmoloid*.

Na trideset četiri željezna predmeta započet je postupak uklanjanja soli u sulfitnoj kupki koji traje godinu dana, nakon čega će biti očišćeni od korozivnih naslaga i konzervirani. Radovi će biti dovršeni 2013. godine u skladu s ugovorom. Svi radovi popraćeni su pisanim i fotografskom dokumentacijom.

m. n.

Slika 1. Željezni nož, stanje prije radova

Slika 2. Brončano zvono, stanje nakon radova

Buzet

Petrapilosa

Srednji vijek

Voditelj programa: Josip Višnjić

Suradnik: Tihomir Percan

BROJ DOSJEA: 2091, Svetvinčenat, Jurišići 7

PROGRAM PREMA UGOVORU S GRADOM BUZETOM

Tijekom 2012. godine nastavljena su arheološka istraživanja na području srednjovjekovne utvrde Petrapilosa koja se provode usporedno s radovima konstruktivne i građevinske sanacije najugroženijih dijelova kompleksa. Ovogodišnja istraživanja provodila su se na prostoru unutarnjeg dvorišta utvrde.

Prostor unutarnjeg dvorišta je zbog prirodnih zadanosti terena podijeljen na dve cjeline. Dio koji se nalazi u južnom dijelu dvorišta je znatno viši od onoga koji zauzima sjeverni dio dvorišta. Prilikom istraživanja 2012. godine, u cijelosti je istražen južni segment dvorišta na kojem se nalazilo nekoliko manjih prostorija, dok je sjeverni dio dvorišta istražen tek djelomično u jugozapadnom dijelu. Pa ipak, upravo nam je taj istraženi dio ponudio najvažnije nalaze. Na njemu je istražena stratigrafska sekvenca koja se odnosi na funkciranje utvrde od 14. do 17. stoljeća. Takve su datacije potvrđene brojnim prikupljenim

pokretnim arheološkim nalazima koji se mogu datirati upravo u navedeno razdoblje. Važno je istaknuti da su istraživanja provedena prethodnih godina na prostoru palasa utvrde pokazala kako je ona vjerojatno nastala još tijekom 11. stoljeća, no stratigrafske cjeline i nalaze koji pripadaju tim ranijim razdobljima možemo očekivati tek uz sjeverni zid unutarnjeg dvorišta gdje se matična stijena pojavljuje na još većoj dubini, pa je i stratigrafska sekvenca duža i razvijenija.

Osim mnogo stratigrafski dobro odredivih pokretnih arheoloških nalaza, tijekom istraživanja su pronađeni i temeljni ostaci masivnog zida (bedema?) koji pripada jednoj od ranijih faza razvoja utvrde. Riječ je o zidu imenovanom kao SJ 1060 koji se pruža u smjeru sjever-jug uz istočni zid palasa. Zid je imao debljinu od 2 m, što otprilike odgovara debljini zidova najranijih faza razvoja utvrde.

j. v.

Slika 1. Ostaci masivnog zida SJ 1060

Slika 2. Ulomak zdjele iz skupine arhajske gravirane keramike

Buzet

Crkva Sv. Jurja

Strop sa štuko-dekoracijom i oslikanim medaljonima

Matteo Furlanetto, druga polovica 18. st.

Fresco-secco, štukatura, strop $7,30 \times 20,40$ m, medaljoni: veći, središnji $6,34 \times 4,20$ m i dva manja 4×4 m

Voditelj programa: Toni Šaina

Suradnici: tvrtka Kapitel d.o.o. Žminj

BROJ DOSJEA: 1534, Rijeka, Užarska 26

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE

Unutrašnjost je ukrašena i kvalitetnom kasnobaraknom stropnom štuko-dekoracijom od tri longitudinalno postavljena medaljona koje je oslikao Matteo Furlanetto.

Godine 2009., prilikom zamjene krovnog pokrova zbog jakog nevremena, dio nepokrivenoga krova počeo je prokišnjavati. Zbog vlaženja stropnog oslika i štukature, dio štukatura se odvojio i otpao. Godine 2010. godine počeli su preventivni konzervatorsko-restauratorski radovi, postavljanjem skele s platformom i zaštitom pokretnog inventara u unutrašnjosti.

Konzervatorsko-restauratorski zahvati nastavak su sanacije stropne žbuke koja je započela prethodne godine. Godine 2011. izvedena je konstruktivna sanacija drvene nosive konstrukcije te je saniran najugroženiji, južni dio stropa, dok je preostali dio svoda saniran 2012. Radovi su počeli preventivnom zaštitom stropa „mekanim“ podupiranjem drvenim rasterom, zaštićenim sružvom. S tavanske strane uklonjeni su svi nestabilni dijelovi žbuke, a nakon toga je cijela površina dobro očišćena industrijskim usisavačem i impregnirana vapnenom vodom. Stropna je

žbuka pričvršćena za stropnu konstrukciju šivanjem PVC nitima debljine 0,9 mm. Na donjoj strani izbušen je vez dužine 5-6 cm, svakih 20 do 40 cm, u koje su umetnuti PVC umetci za stabilizaciju rupa. Nakon toga je s gornje strane u više navrata nanesena zamjenska vapnena žbuka preko staklo-plastičnog pletiva, koje je pažljivo utisnuto i injektirano u udubljenja između drvenih letvica. Žbuka je s gornje stane najprije premazana Sytonom W30, a nakon toga je nanesena rijetka žbuka zamiješana s PLM-om, kvarcnim pijeskom i vodom. Na kraju je nanesen završni sloj vapnene žbuke. S donje strane, na mjestima gdje je žbuka otpala, popravljene su drvene letvice i nanesena je nova vapnena žbuka. Nakon trideset dana demontirana je platforma koja je podupirala strop tijekom radova. Osim sanacije stropne žbuke, izvedeno je dodatno učvršćivanje profiliranih okvira medaljona i rubnog profiliranog okvira inoks-vijcima, koji su se vezali za stropne grede i daščanu potkonstrukciju. Nakon konsolidacije, rupice su krpane vapnenom žbukom.

t. š.

Slika 1. Pogled na strop prije radova

Slika 2. Pogled na strop tijekom sanacije

Buzet

Crkva Sv. Jurja

Sv. Barbara, sv. Apolonija, sv. Šimun i sv. Longin

Nepoznati autor, 1612.- 1614.

Ulje na platnu, 350 x 170 cm

Voditelj programa: Vjeran Potočić

Suradnici: Slobodan Radić, Melania Sobota, Irina Šadura, Dragutin Furdi, Veljko Bartol

BROJ DOSJEA: 7655, Zagreb, Zmajevac 8

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Slika je djelo istog autora kao i pala *Bogorodica od sv. Ružarija* na glavnom oltaru, te slika *Sv. Andrija, sv. Juraj i sv. Lucija* koja je smještena na zidu bočno od glavnog oltara, njoj nasuprot. Datirane su u razdoblje između 1612. i 1614. godine, kada je Francesco Priuli bio rašporskim kapetanom, ili neposredno nakon toga (Višnja Bralić, Nina Kudiš Burić, Slikarska baština Istre: djela štafeljnog slikarstva od 15. do 18. stoljeća na području Porečko-pulske biskupije, 2007.).

Da bi se spriječilo daljnje propadanje slikanog sloja platno je *in situ* preventivno premazano vezivom *Plexisol*. Nakon demontaže slika je namotana na valjak licem prema van, zaštićena, te dopremljena u radionicu Zavoda. Platno je bez podokvira, kovanim čavlima bilo pričvršćeno za drvenu oplatu oltara. Spojeno je iz tri dijela te gustog, grubog tkanja. Mehanička oštećenja uočena na rubnim dijelovima platna izazvana su neadekvatnim učvršćivanjem slike, dok je pri sredini nalazi veća perforacija (11 x 5 cm). Preparacija i vezivo bili su oslabljeni što je uzroko-

valo otpadanje slikanoga sloja. Najviše je slikani sloj bio oštećen u središnjem dijelu slike koji nije bio obuhvaćen preslikom u tolikoj mjeri kao gornji dio slike. Površina slike bila je prekrivena slojem pulverziranog laka i lakuna različitih veličina. Na rubnim dijelovima slike vidljiva je izvorna boja koja potpuno odudara od boje preslike.

Odlučeno je da se zbog lošeg stanja izvornih slojeva preslici neće uklanjati. Nakon proba topivosti površinska su prljavština i požutjeli lak uklonjeni. Platno, tretirano otopinom *Plexisola*, izravnato je na toplinskem vakuumskom stolu. Slika je podstavljeni novim lanenim platnom termoaktivnim vezivom *Beva 371* te toplinski tretirana s poleđine. Rekonstrukcija oštećenja u sloju preparacije izvedena je toniranim metilceluloznim kitom i mehanički obrađena. Slika je napeta na novi drveni klinasti podokvir, završno lakirana *Talens* lakom i retuširana *Maimeri* smolnim bojama.

v. p.

1. Stanje prije radova
2. Stanje nakon radova

Čazma

Spomen-kosturnica

Mozaik, četiri plohe

Edo Murtić, 1970.

7,22 x 2,02m (svaka ploha)

Voditelj programa: Toni Šaina

Suradnici: Alan Vlahov, Jovan Kliska, Ramona Mavar, Matko Kezele, Ane Karuza, Ivana Papić, Ana Vrdoljak, Eduard Filipović, Dragutin Tudić, Danko Valkaj

BROJ DOSJEA: 316/1, Rijeka, Užarska 26

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Na povijesnom lokalitetu Gradina nalazi se spomen-kosturnica čiji su zidovi ukrašeni mozaikom Ede Murtića. Kosturnica iz 1956. godine djelo je arhitekta Fedora Wenzlera i Belizara Bahorića. Grobniča je prvotno bila ukrašena dubokim polikromiranim reljefom (sgrafitto) s prikazima iz Drugog svjetskog rata. Edo Murtić obnavlja kosturnicu 1970. godine izradom četiri velika mozaika koja su postavljena na zidove spomenika. Sama spomen-kosturnica je jednostavnog kvadratnog tlocrta, s kubusom podignutim na pravokutne nosače zidane od nepravilnih klesanaca. Četiri plohe kubusa ukrašene su mozaicima dimenzija 7,22 x 2,02 m, koji su konzolno izbačeni 30 cm u odnosu na postament. Donji dio spomenika čini kosturnica kojoj se pristupa stazama i stubištima s istočne i zapadne strane. Na sjevernom zidu kosturnice nalaze se brončane spomen-ploče autora Belizara Bahorića.

Konzervatorsko-restauratorski radovi na terenu počeli su sredinom rujna 2012. fotografiranjem zatečenog stanja mozaika i postavljanjem skele. Najprije se pristupilo uklanjanju grafita kemijskim putem upotrebom *Lavacola*, koji se nanosio kistovima. Nakon što je *Lavacol* djelovao

petnaest minuta, grafiti su uklanjeni čeličnim i plastičnim četkama. Nakon toga je površina neutralizirana destiliranim vodom. Istodobno s uklanjanjem grafta pristupilo se izradi dokumentacije u mjerilu 1:1 zbog izrade skica za rekonstrukciju dijelova mozaika koji nedostaju. Nakon izrade dokumentacije, obavljalo se uklanjanje stare žbuke te napuknutih i oštećenih kockica mozaika. Uklanjanje se radilo običnim i pneumatskim dlijetima i čekićima. Nakon što je skinuta stara žbuka, pripremala se nova podloga izravnavanjem i nanošenjem novog fleksibilnog ljepila *Kerkoll H40 Tenax*. Nakon završetka pripreme podloga, na već izvedenoj dokumentaciji ucrtane su lakune za rekonstrukciju. U privremenoj radionici, u obližnjoj zgradici, na papiru su pripremljene skice za rekonstrukciju. Kockice su obrnuto lijepljene na papir ljepilom za tapete *Bison universal*, zamiješanim s vodom u omjeru 1:1. Nakon što se lijepilo osušilo, dijelovi mozaika su lijepljeni novim fleksibilnim ljepilom *Kerkoll H40 Tenax* na zidove u segmentima. Manje lakune i oštećenja na mozaiku odmah su rekonstruirana. Nakon što se završilo s lijepljenjem kockica mozaika, svi mozaici su fugirani

Darda

Srpska pravoslavna crkva Sv. arhanđela Mihajla
 Carske dveri, Sabor svih svetih i pripadajući pozlaćeni rezbareni elementi
 Nepoznati autor, druga polovica 18. st.
 Ulje na drvu, drvo, rezbareno, pozlaćeno, 248 x 102 cm
 Voditeljica programa: Svetlana Schmidt
 Suradnici: Dora Bratelj, Vjekoslav Schmidt, Vladimir Lukenda, Ivan Bošnjak

BROJ DOSJEA: 1962/3, Osijek, Fakultetska 4

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Carske dveri iz srpske pravoslavne crkve u Dardi izrađene su u drugoj polovici 18. stoljeća. Prvotno su pripadale crkvići sagrađenoj 1726. godine i posvećenoj Rođenju Presvete Bogorodice, a zatim 1777. godine sv. arhanđelu Mihajlu.

Carske dveri sastoje se od dviju drvenih vratnica u kojima se nalaze po dvije ikone. Svaka je vratnica izvedena iz jednog dijela drva, koji je obrađen tako da čipkana floralna rezbarija uokviruje dvije kartuše, smještene jedna ispod druge. Gornje prikazuju scenu *Blagovesti* (u lijevoj je vratnici prikazana Bogorodica, a u desnoj arhanđeo Gavrilo, Junak Božji - glasnik). U donjem dijelu vratnica, u četverolisnim medaljonima su sv. arhiđakon Stefan i sv. Nikola. Drveni trolisni križ nalazi se na vrhu desne vratnice. Izrađen od drveta, polikromiran je i pozlaćen. Krajevi križa imaju oblik djeteline te su istaknuti rezbarrenom dekoracijom. U središtu križa naslikano je raspelo s Kristovim korpusom.

Iznad carskih dveri nalazi se medaljon s ikonom koja je izvorno prikazivala scenu *Sabor svih svetih*, no prilikom prijašnjeg zahvata obnove preko nje naslikan je prizor *Posljednje večere*. Ta je ikona nepravilnog ovalnog oblika, bogato uokvirena pozlaćenim rezbarijama sastavljenim u nizu stiliziranih listova.

Drvo je bilo u izrazito lošem stanju, prožeto neaktivnom crvotočinom i time oslabljeno. Svi elementi bili su preslikani. Vratnice i gornju ikonu s dekorativnim rezbarenim okvirom povezuju tri vertikalno postavljene mramorizirane letve, koje ujedno predstavljaju okvir

vratnice. Mnogi rezbareni elementi nedostaju, a drugi su prelomljeni te u prijašnjim obnovama spajani na nepričuven način (upotrebo limenih pločica i vijaka, čavala ili preplitanjem žica). Donje letve obiju vratnica gotovo su potpuno istrunule i na slabiji dodir su se raspadale. Drvenom križu nedostajao je drveni valjkasti istak kojim je bio spojen s vratnicom te je bio učvršćen limenom pločicom. U posljednjoj obnovi ikonostasa na izvorno pozlaćene drvene elemente nanesen je sloj krede, preko toga crvena uljena boja, a na nju debeli sloj zlatne bronce. Sve ikone preslikane su u cijelosti i na njima su vidljiva mnogobrojna oštećenja podloge i slikanog sloja.

Limene pločice, metalne letve, vijci i žica uklonjeni su s vratnicama. Rekonstruirani su nedostajući dijelovi u drvu te uklapljeni u izvornik. Izvedena je dezinfekcija i konsolidacija drva. Raspadnute donje letve vratnica zamijenjene su zdravima i izvedena je marmorizacija. Uklonjeni su preslici na svim dijelovima ikonostasa. Oštećenja u drvenom nosiocu zapunjena su kitom. Sondiranjem su utvrđene lazure (crvene, plave i zelene) kojima su prebojeni posrebreni i pozlaćeni dekorativni elementi u izvornoj izvedbi te su nakon izvedene pozlate lazure ponovljene. Ikone su retuširane i lakirane. Izvedena je pozlata. Ustanovljeno je da se u medaljonu u gornjoj zoni, ispod prikaza *Posljednje večere*, nalazi dobro sačuvani prizor *Sabor svih svetih*. Uklonjen je preslik, a oštećenja izvornog bojenog sloja su retuširana. Na kraju je ikona lakirana.

s. s.

Slika 1. Carske dveri, stanje prije radova

Slika 2. Carske dveri, stanje nakon radova

Slika 3. Preslikani medaljon s prizorom *Posljednje večere*, stanje prije radova

Slika 4. Izvorni oslik medaljona s prizorom *Sabora svih svetih*, stanje nakon radova

Slika 5. Križ na carskim dverima, stanje prije radova

Slika 6. Križ na carskim dverima, stanje nakon radova

Slika 7. Ikonostas crkve Sv. arhanđela Mihajla, stanje nakon radova

Slika 1

Slika 2

Slika 3

Slika 4

Nastavak kataloške jedinice na sljedećoj stranici ►

Slika 5

Slika 6

Slika 7

Dubrovnik

Dubrovački muzeji, Etnografski muzej

Suknja ženske narodne nošnja iz Orebica

Nepoznati autor, 19. st.

Plava, žuta i crvena vunena tkanina, ručno tkanje/šivanje, 101 x 60 x 380 cm

Voditeljica programa: Ada Vrtulek Gerić

Suradnice: Maja Vrtulek, Štefica Nemeć, Nikolina Oštarijaš, Margareta Klofutar

BROJ DOSJEA: 70.1, Ludbreg, Trg Sv. Trojstva 15

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Ženska narodna nošnja, tradicionalna odjeća orebčkog kraja, pripada jadranskom tipu nošnje. Sastoji se od suknje „pandil“ (tipu odjeće s poramenicama) i kaputića. Suknja (inv. br. 1172/4) izrađena je od vunene tkanine plave boje u gornjem dijelu, crvene boje u donjem dijelu suknje te uskog optoka žute boje između njih. Suknja je nabrana u struku, a pojasmicu čini vunena tkanina crvenog i žutog obojenja.

Suknja je zaprimljena vidljivo prašna, zaprljana od uporabe i fotokemijski degradirana zbog djelovanja ne povoljnijih utjecaja vlage i svjetla. Na mjestima pregiba tkanine došlo je do promjene tona obojenja, a konci na šavovima bili su mehanički oštećeni. Također su bila vidljiva oštećenja nastala djelovanjem insekata, u vidu nedostajućih niti osnove i potke, te oštećenja flora na licu tkanine.

Na suknji je provedena plinska dezinsekcija u komori Restauratorskog centra Ludbreg, a anoksija atmosfere postignuta je plinovitim dušikom (N_2), plinom koji zadovoljava visoke standarde učinkovitosti u suzbijanju štetnika u

svim fazama infestacije, a nije štetan za umjetninu i okoliš. Razdoblje ekspozicije predmeta bilo je osam tjedana.

Za identifikaciju vlakana od kojih je načinjena suknja primijenjena je mikroskopska analiza - identificirana su tekstilna vlakna po njihovim morfološkim karakteristikama.

Potom je na suknji proveden postupak suhog čišćenja, usisavanjem preko mreže i mehaničkim uklanjanjem površinske prašine i prljavštine. Izrađena je grafička dokumentacija predmeta sa svim konstrukcijskim karakteristikama.

Zatečene prijašnje intervencije na donjoj crvenoj vunenoj tkanini, koje su izvedene u svrhu sanacije mjesta oštećenja, stvarale su napetost izvorne tkanine i potencijalna nova oštećenja. Stoga su uklonjene, a zatečena pamučna podstavna tkanina zadržana je na izvornoj poziciji te je time sačuvana cjelovitost predmeta.

Crvena i žuta tkanina pojasmice izravnate su hladnom parom i staklenim utezima. Tkanine su potom parcijalno konsolidirane novim vunenim tkaninama obojenim u lo-

kalnom tonu izvornika, a sva oštećena mjesta dodatno su učvršćena šivanjem. Na trakama za privezivanje proveden je mokri postupak čišćenja. Na naličju plave tkanine, na mjestima oštećenja, zatećene su prijašnje intervencije - plava gruba pamučna tkanina na koju je naneseno ljepilo. Ista je tkanina aplicirana na naličje izvornika termičkim postupkom. Te su intervencije uklonjene, a mjesta oštećenja sanirana parcijalnim podlaganjem novom vunenom tkaninom obojenom u lokalni ton izvornika i skrojenom prema veličini pojedinog oštećenog mjesta. Rekonstrukci-

je su potom zašivene konzervatorskim bodom s lica plave vunene tkanine. Nakon provedenog cjelovitog zahvata, sukna je vraćena Etnografskom muzeju u Dubrovniku. Za prijevoz umjetnine izrađen je spremnik od beskiselinskog kartona. Na dno spremnika položen je jastuk od PES-termo vate presvućen slojem *Tyveka*. Izrađen je i jastuk koji prati dimenzije sukne, a služi za razdvajanje njezine prednje i stražnje strane prilikom transporta i čuvanja.

a. v. g.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

Dubrovnik

Katedrala Marijina Uznesenja

1. Dalmatika, nepoznati autor, 17. st., svilene i pamučne tkanine, trake od pozlaćenih niti, pamučne trake za vezanje, 102 x 118 cm

2. Velum humerale, nepoznati autor, 17. st., svilene i pamučne tkanine, trake od pozlaćenih niti, pamučne trake za vezanje, 52,5 x 244 cm

Voditeljica programa: Suzana Kallay

Suradnici: Margareta Klofutar, Marta Budicin, Jurica Škudar, Jovan Kliska

BROJ DOSJEA: 7820 (1), 7821 (2), Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Dalmatika (inv. br. 5) i velum humerale (inv. br. 6) izrađeni su od purpurnog, svilenog kepera gusto lansiranog pozlaćenim i mjestimice broširanog posrebrenim nitima. Na dnu stražnje strane dalmatike apliciran je grb vezen svilenim i pozlaćenim nitima, ukrašen titrankama i srebrnim bujonom, a na središnjem dijelu veluma nalazi se natpis "IHS" s floralnim ukrasima, izведен tehnikom zlatoveza preko kartona te ukrašen zlatnim bujonom i pozlaćenim okruglim pločicama. Na užim krajevima veluma prišivene su pozlaćene rese. Dekorativni motiv tkanina sastoji se od bujnih i teških listova iz čijeg središnjeg dijela izlaze po dva cvijeta sa šest latica na tankim stabljikama. Po površini obaju predmeta vidljivi su cvjetovi đurđice broširani srebrnim nitima. Prema dekoraciji na podložnoj tkanini mogu se datirati u posljednju četvrtinu 17. stoljeća. Pozla-

ćene borte su strojno prišivene, vjerojatno u 19. stoljeću. Podstava je izrađena od sjajne crvene keper tkanine.

Glavna tkanina na dalmatici bila je u izrazito lošem stanju jer se mnoštvo pozlaćenih niti odvojilo od tkanine zbog pucanja svilnih niti osnove (naročito na prednjici te na ramenim dijelovima prednje i stražnje strane). Na cijelom gornjem i srednjem dijelu prednjice nalazile su se neprimjerene naknadne intervencije. Predmeti su pisano, fotografski i grafički dokumentirani prije, tijekom i nakon radova. Izrađena je i povjesno-umjetnička razrada. Sve zatečene tkanine na predmetima tehnološki su i laboratorijski analizirane. Predmeti su očišćeni suhim i djelomično mokrim postupkom. Zatvorena su oštećenja, dijelovi predmeta spojeni su u cjelinu i pohranjeni u odgovarajuće kutije od beskiselinskog kartona.

s. k.

Slika 1. Dalmatika, stanje prije radova

Slika 2. Dalmatika, stanje nakon radova

Slika 3. Velum humerale, stanje prije radova

Slika 4. Velum humerale, stanje nakon radova

Slika 1

Slika 2

Slika 3

Slika 4

Dubrovnik

Dubrovački muzeji, Knežev dvor
 Deizis sa svecima
 Radionica Rafailovića, 18. st.
 Tempera na drvu, 37 x 27,5 cm
 Voditeljica programa: Jelena Raguž
 Suradnici: Vlaho Pustić, Elio Karamatić, Katarina Svilokos

BROJ DOSJEA: 366/50, Dubrovnik, Batahovina bb

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH I DUBROVAČKIM MUZEJIMA

Nosilac ikone je drvena ploča sastavljena od tri daske koje su se s vremenom razmknule. Na njihovim spojevima nastale su dvije uzdužne vertikalne pukotine u krednoj osnovi i slikanom sloju. Po cijeloj površini drveni je nosilac bio oštećen i nagrizen crvotočinom, naročito na donjem rubu ikone, gdje ga mjestimično i nedostaje i kako se osipa. Lice ikone potpuno je bilo premazano tamnim i požutjelim lakom koji je prekrivao pozlatu i bojeni sloj. Na njega se nataložio sloj prljavštine. U prijašnjim intervencijama oštećenja na licu slike zapunjena su kitom i retuširana.

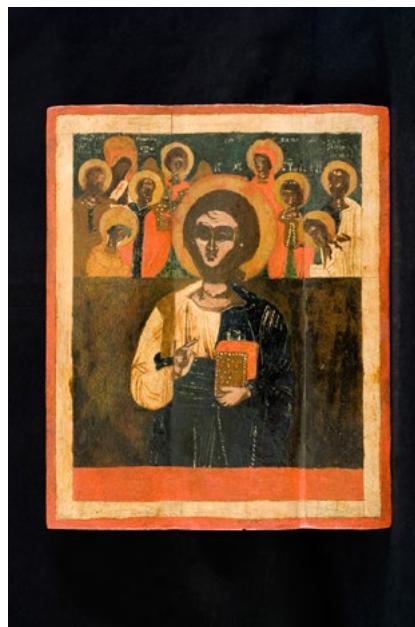
Na ikoni je provedena dezinsekcija radi sprječavanja daljnog djelovanja crvotočine. Posebno je izradena vakuumska kutija radi provođenja konsolidacije nosioca.

Ikona je uronjena u otopinu 5%-Paraloida B u acetonu, koji je vakuumom integriran u nosioca. Uklonjeni su svi prijašnji kitovi i retuši, mehaničkim i kemijskim putem. Tamponima namočenima u alkohol omekšan je sloj nečisti i materijala nanesenih u prijašnjim intervencijama, koji su potom skalpelom uklonjeni sa slike. Oštećenja i lakune zapunjene su kitovima na koje je nanesen sloj preparacije. Na tako pripremljenoj površini izведен je retuš temperom te finaliziran pigmentima u smolnom mediju (kanadskom balzamu). Slika je zaštićena otopinom mastiks smole u terpentinu u omjeru 1:4.

j. r.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

Dubrovnik

Dubrovački muzeji, Knežev dvor
 Portret žene sa šipkom
 Nepoznati slikar, oko 1790.
 Ulje na platnu, 70 x 53 cm
 Voditeljica programa: Mara Kolić Pustić
 Suradnici: Ivana Čustović, Elio Karamatić, Vlaho Pustić

BROJ DOSJEA: 366/62, Dubrovnik, Batahovina bb

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH I DUBROVAČKIM MUZEJIMA

Slika je u radionicu zaprimljena napeta na drveni fiksni podokvir i podstavljenja dublirnom smjesom na bazi brašna i tutkala. Dublirna je smjesa izgubila vezivnu moć. Platno je bilo natrulo. Nosilac, preparacija i slikani sloj osipali su se duž svih rubova slike pa su rubne zone konsolidirane *colletom*. S poleđine izvornog platna uklonjen je, odnosno stanjen sloj preostale dublirne smjese. Budući da je površina platna bila deformirana, slika je vlažena indirektnom vlagom u kupoli vakuumskog stola uz niski pritisak i potom kontrolirano sušena. Nedostajući dijelovi platna rekonstruirani su intarzijama platna sličnog

tkanja. Na njih je nanesen kredno-tutkalni kit, toniran smeđim pigmentom, u koji je zbog elastičnosti dodan mali udio *Plextola*. Slika je podstavljena na klasičan način, firentinskom pastom. Obrada krednog kita dovršena je imitiranjem površine izvornika. Podslik retuša izveden je gvašem, zatim je kistom nanesen međusloj mastiks laka, a retuš je dovršen lazurama u laku mješavinom pigmenta i kanadskog balzama. Završno lakiranje izvedeno je prskanjem.

m. k. p.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

Dubrovnik

Dubrovački muzeji, Knežev dvor
 Portret vlastelina Sorkočevića
 Nepoznati autor, druga polovica 17. st.
 Ulje na platnu, 254 x 105 cm
 Voditeljica programa: Barbara Knežević Kuzman
 Suradnici: Vlaho Pustić, Antonio Blašković

BROJ DOSJEA: 366/56, Dubrovnik, Batahovina bb

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH I DUBROVAČKIM MUZEJIMA

Slika je zaprimljena s oštećenjima u vidu izrazitog ljuškanja slikanog sloja i odvajanja osnove od platna. Lak je alterirao, a vezane i nevezane prljavštine zamutile su površinu, pa je slikarska tema postala slabije čitljiva, a kromatska kvaliteta djela umanjena. Na platnu su bile vidljive manje i veće rupe te mnogobrojni preslici.

Nakon dokumentiranja stanja, slika je fiksirana s lica tutkalnom otopinom, a s poleđine otopinom *Pleksisola P 550* u benzinu. Zatim se pristupilo mehaničkom uklanjanju zagrpi, nečisti i ostataka od škrbne paste kojom je slika bila podlijepljena u prethodnoj restauraciji. Nakon što je konsolidirana, slika je očišćena vodenim otapalima u gelu, dok su kitovi uklonjeni uglavnom mehanički. Slika je podstavljenja novim prepariranim lanenim platnom

termoaktivnom smolom *BEVA 371* te je napeta na novi ovalni podokvir. Na pripremljene intarzije u platnu kit je apliciran kistom u više slojeva, pri čemu se imitirala izvorna tekstura kako bi se oštećena mjesta što vjernije uklopila u original.

Potom se pristupilo podslikavanju temperom, pri čemu su nedostajući dijelovi (pod prostorije) doslikani i rekonstruirani, a mnogobrojna manja oštećenja slikanog sloja tonirana nekoliko tonova svjetlige od izvornika. Nakon podslikavanja, slika je lakirana izolacijskim lakom, retuširana tzv. lak bojama - pigmentima vezanim kanadskim balzamom te lakirana završnim lakom.

b. k. k.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

Dubrovnik

Dubrovački muzeji, Knežev dvor
 Deizis sa sv. Petkom
 Radionica Rafailovića, 18. st.
 Tempera na drvu, 7 x 27,5 cm
 Voditeljica programa: Jelena Raguž
 Suradnici: Vlaho Pustić, Elio Karamatić, Katarina Svilokos

BROJ DOSJEA: 366/1, Dubrovnik, Batahovina bb

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH I DUBROVAČKIM MUZEJIMA

Ikona je u vrlo lošem stanju dopremljena u restauratorsku radionicu. Nosilac, sastavljen od tri manje dašćice povezane traversom, oštećen je djelovanjem crvotočine, nedostajali su mu veći dijelovi i izrazito se osipao.

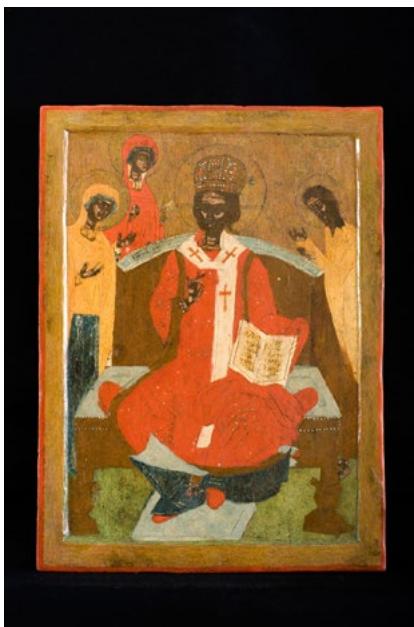
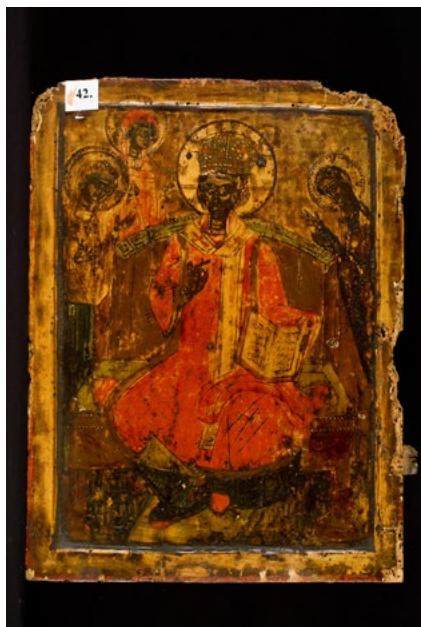
Na ikoni je provedena dezinsekcija. Izrađena je vakuum-ska kutija u kojoj je ikona uronjena u otopinu konsolidanta 5%-Paraloida B u acetonu, koji se izvlačenjem vakuma integrirao u nosiocu. Nakon konsolidacije, nedostajući dijelovi u nosiocu nadomješteni su drvom balse.

Potom je poleđina zapunjena kitom. Izrađene su fleksibilne spojnice da bi se osigurala elastičnost veze drva i traverse. Nakon čišćenja debelog i tamnog sloja laka na licu ikone te uklanjanja tragova prijašnjih restauratorskih intervencija, oštećenja su također zapunjena kitom te je izveden retuš u temperama i lak bojama. Ikona je završno lakirana mastiks lakom.

j. r.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

Dubrovnik

Depo Biskupskog ordinarijata (izvorno iz crkava Gospe od Karmena i Sv. Vlaha)

Četiri evanđelista, dvije cjeline po četiri slike

Radionica Mattije Pretija, sredina 17. st.

Ulje na platnu, 140 x 100 cm (svaka slika)

Voditeljica programa: Mara Kolić Pustić

Suradnici: Nancy von Breska - Ficović, Carlo Lalli, Mario Braun, Katarina Alamat Kusijanović, Jelena Raguž, Martina Poša Njirić, Elio Karamatić, Sanja Pujo, Vlaho Pustić

BROJ DOSJEA: 1565/5, Dubrovnik, Bahatovina bb

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH, GRADOM DUBROVNIKOM, CRKVOM SV. VLAHA IZ DUBROVNIKA I PROGRAMOM CHARISMA

Radovi na cjelini iz crkve Gospe do Karmena započeti su 2005. godine. Njima su 2007. godine pridružene i četiri slike evanđelista iz crkve Sv. Vlaha. Visoka slikarska kvaliteta cjeline iz Gospe od Karmena te sličnost slike s cjelinom iz crkve Sv. Vlaha bila je poticaj dodatnim multidisciplinarnim istraživanjima. U Dubrovniku je 2008. godine održano savjetovanje, a izlaganja su potom objavljena u publikaciji «Četiri evanđelista u opusu Mattije Pretija, rezultati savjetovanja održanog u Dubrovniku, 16. i 17. listopada 2008. godine». Utvrđeno je da su slike iz obiju dubrovačkih cjelina u dva navrata bile podvrgavane restauratorskim intervencijama. Materijali koji potječu iz prve, starije intervencije zatrpe su na poledini, kitovi, retuši i tonirani lakovi. Drugi zahvat iz 1950-ih uključio je podstavljanje slika lanenim platnom sa smolno-voštanim vezivom. Tonirani lak iz prijašnje, prve restauracije tada je uklonjen samo sa svijetlih površina, zadržavajući se u svim udubljenjima strukture platna i poteza kista, dok s tamnijih površina nije bio uklonjen. Lakune su zapunjene kitom, a retuširanje je izvedeno u skladu s razinom čišćenja toniranog laka. Na nekim mjestima retuš je prekrio i izvornik. Svi navedeni materijali su alterirali, potamnjeli, požutjeli i izgubili transparentnost. Tijekom zahvata u HRZ-u s površinskom nečisti uklonjeni su i alterirani materijali iz prethodnih restauracija: slojevi požutjelog zamagljenog laka, ostaci toniranog laka, retuši koji su dijelom prekrivali i original te neprimjereni kit.

Intervencije na platnenom nosiocu varirale su ovisno o stanju pojedine slike. Površina slike *Sv. Luka*, dio cjeline iz Gospe od Karmena, bila je izrazito deformirana zbog mehaničkih oštećenja u prošlosti. Maknuta je podstava sa smolno-voštanom smjesom, deformacije površine su sanirane i izvedena je nova podstava. Zatečena podstava na

preostala tri platna iz te cjeline bila je u relativno dobrom stanju te je zadržana.

U slučaju slika iz crkve Sv. Vlaha, napetost lanenog nosioca nije bila zadovoljavajuća. Slike su stoga demonтирane s podokvira te je izvedeno ojačanje i produženje rubova (*strip-lining*) za novo napinjanje slike. Suvršna količina voštano-smolne smjese na poledini dubliranog platna je reducirana.

Na slikama iz crkve Sv. Vlaha sačuvani su ukrasni okviri. Tijekom vremena spojevi njihovih letvica su oslabjeli, a izvorna pozlata na polimentu mjestimično je mehanički bila oštećena i premazana broncom u prahu koja je, osim što je zapunila finu strukturu izvorne površine, s vremenom potamnjela i bitno izmijenila izvorni izgled okvira. U konzervatorsko-restauratorskom postupku u HRZ-u uklonjen je sloj alterirane bronce. Stara oslabljena potkonstrukcija zamijenjena je novom, manja oštećenja plastike su nadomještena, a lakune ispunjene kredno-tutkalnim kitom. Nedostajući elementi pozlate nadomješteni su klasičnom tehnikom pozlate s 22,5-karatnim zlatnim listićima na bolusu.

Postupak rekonstrukcije u sloju preparacije i retuša bio je jednak na svih osam slika. Korišten je kit na bazi veziva *Plexstola B500* i smeđih pigmenata. Riječ je o materijalu koji je kompatibilan i s voštanom impregnacijom platna i gvaš bojama podslika retuša. Površina kita obrađena je imitirajući izvornu teksturu površine, kako bi se što bolje uklopila u original. Podslik je izведен u blago svjetlijim i hladnijim tonovima od izvornika, a završni transparentni slojevi retuša izvedeni su na sloju mastiks laka, tzv. bojama u laku, mješavinom pigmenata fine granulacije i kanadskog balzama kao veziva.

m. k. p.

Slika 1. Četiri evanđelista iz crkve Gospe do Karmena, stanje prije radova

Slika 2. Četiri evanđelista iz crkve Gospe do Karmena, stanje nakon radova

Slika 3. Četiri evanđelista iz crkve Sv. Vlaha, stanje prije radova

Slika 4. Četiri evanđelista iz crkve Sv. Vlaha, stanje nakon radova

Nastavak kataloške jedinice na sljedećoj stranici ►

Slika 1

Slika 2

Slika 3

Slika 4

Dubrovnik

Dubrovačka biskupija

1. Matrikula Bratovštine sv. Stjepana iz Gornjih Majkova, više autora, 1560., tinta na papiru, 30 x 22 x 1,5 cm
  2. Matrikula Bratovštine Presvetog Trojstva iz Donjih Majkova, više autora, 1560., tinta na papiru, 23 x 18 x 0,8 cm
- Voditeljica programa: Vanja Marić
Suradnica: Ana Čorak

BROJ DOSJEA: 1565/37, Dubrovnik, Batahovina bb

PROGRAM PREMA UGOVORU S DUBROVAČKOM BISKUPIJOM

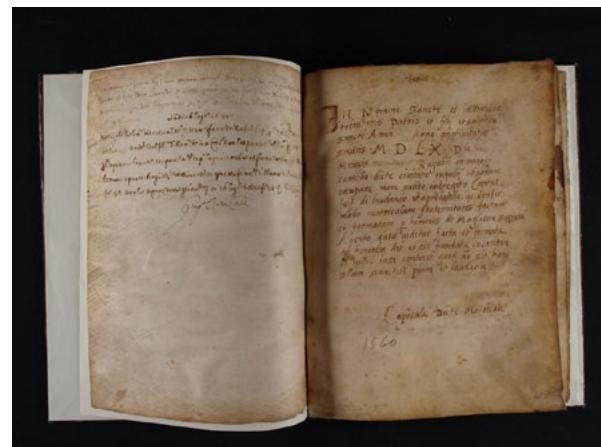
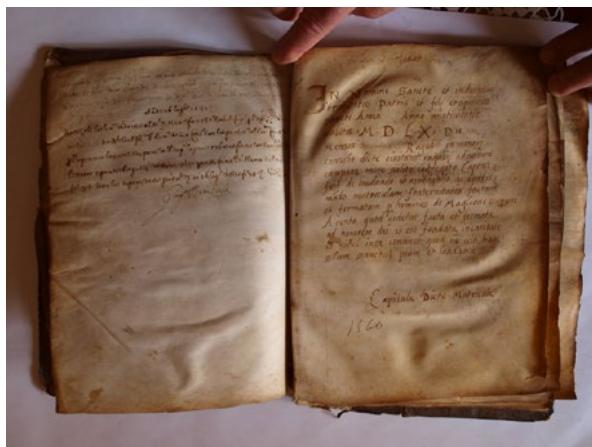
Svi su pergamentni listovi izvađeni iz korica i detaljno dokumentirani. U ispisivanju matrikula korišteno je više različitih tinta. Analize topivosti tinta pokazale su da su neke tinte potpuno postojane, a druge blago topive. Mekonom četkom, skalpelom i špatulom uklonjene su sve tvrdokorne nečistoće, nakon čega je guminom dočićena cijela pergamen. Uklanjanje nečistoća vlažnim postupkom provedeno je tamponima od vate na štapiću natopljenima otopinom vode i 96%-tnog etilnog alkohola. Svi pergamentni listovi tako su obrađeni s lica i naličja laganim kružnim pokretima, zaobilazeći bojene površine. Da bi se vratila elastičnost očišćenim pergamenama, listovi su s obiju strana obloženi folijom *Melinex*, kapilarnim filcom i vodopropusnom membranom *Simpatex* te više puta vlaženi. Predmeti su u takvom "sendviču" pritiskani laganim prešom sve dok nisu izravnati. Budući da ravnanje pergamenata tzv. bulldog kvačicama

nije bilo učinkovito, svi su listovi ponovno stavljeni na usisni stol i nakon više tretmana zatezanja postignuti su zadovoljavajući rezultati. Nedostajući dijelovi papirnog nosioca nadomješteni su umetanjem zakrpa od pergamenta. Retuš je izведен akvarelnim bojama miješanima s otopinom 96%-tnog etilnog alkohola i destilirane vode u omjeru 1:1, koje su mjestimično nanesene lazurnim i tankim potezima kista, svjetlijim od izvornog kolorita. Listovi su potom uvezani koncem preko dva kožna rebra. Korice matrikule Bratovštine sv. Stjepana su konzervirane-restaurirane, dok je zbog izrazito lošeg stanja korica za matrikulu Bratovštine Presvetog Trojstva bilo potrebno izraditi nove od beskiselinskog kartona i kože. Postupak je završen izradom adekvatne opreme za pohranu - zaštitne kutije od beskiselinskog kartona.

v. m.

Slika 1. Matrikula Bratovštine sv. Stjepana iz Gornjih Majkova, stanje prije radova

Slika 2. Matrikula Bratovštine sv. Stjepana iz Gornjih Majkova, stanje nakon radova

Dubrovnik

Dubrovačka biskupija

Matična knjiga rođenih mjesta Osojnik

Više autora, 1699.

Tinta na papiru, 29,4 x 21 x 4 cm

Voditeljica programa: Vanja Marić

Suradnica: Ana Čorak

BROJ DOSJEA: 1565/26, Dubrovnik, Batahovina bb

PROGRAM PREMA UGOVORU S DUBROVAČKOM BISKUPIJOM

Pri zaprimanju u radionicu, knjiga je temeljito dokumentirana. Provedene analize pokazale su da su tinte kojima je matična knjiga ispisana stabilne u dodiru s vodom i 96%-tним etilnim alkoholom u svim omjerima. Na petnaestak listova pri kraju bloka knjige nalazile su se mrlje od prolivenе crvene tinte visoke topivosti.

Mehaničko uklanjanje nečistoća iziskivalo je veliki oprez, s obzirom na izrazita oštećenja strukture papirnog nosioca, koji se mjestimično pretvarao u prah. Površinske nečistoće, prašina, izmeti kukaca te nešto tvrdokornije nečistoće uklonjene su mekom četkom od kozje dlake, špatulom i skalpelom. Posebno su iščekana mjesta na kojima se nalazila crna pljesan. Tijekom mehaničkog uklanjanja nečistoća svi su listovi numerirani grafitnom olovkom u dnu stranice. Prije uklanjanja nečistoća mokrim postupkom trebalo je ukloniti mrlje od crvene tinte kojima je analizom dokazana topivost.

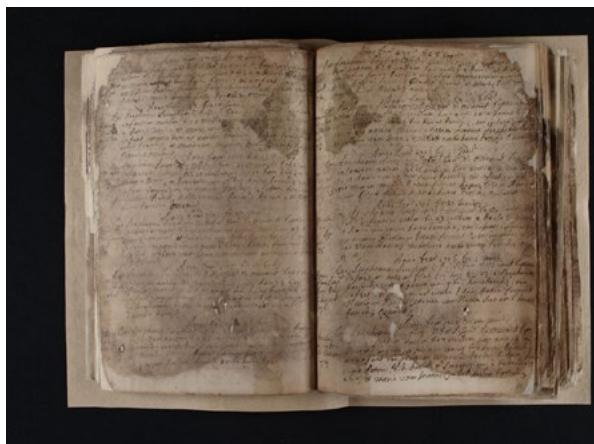
Stupanj oštećenosti papira nije dopuštao nikakve daljnje intervencije bez njegova ojačavanja.

Svi su listovi podlijepljeni 4-gramskim japanskim papirom *Kozu Toku Usu* i 4,5%-tним metilceluloznim ljepilom *Tylose*. Izvlačenje nečistoća u mokrom postupku provedeno je tako da su ojačani listovi položeni na bugačice ovlažene destiliranom vodom i 96%-tnim etilnim alkoholom i postavljene na usisni stol. Postupak je ponavljan sve dok nečistoća nije prestala ostavljati trag na bugačicama. Za nedostajuće dijelove tako očišćenih listova izrađene su zavrpe od japanskog papira odgovarajuće boje i debljine. Prije umetanja u prešu, listovi su premazani 4,5%-tnim metilceluloznim ljepilom, radi dodatnog ojačavanja. Svi su listovi ponovo složeni u svežnjeve prema numeraciji. Za matičnu knjigu napravljene su nove korice odgovarajuće boje i debljine, kroz koje su uvezani svežnjevi. Nakon uvezivanja cijele knjige, rubovi korica poravnati su s ostalim listovima. Za adekvatnu pohranu knjige izrađena je zaštitna kutija od beskiselinskog arhivskog kartona.

v. m.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

Dubrovnik

Dubrovačka biskupija

1. Kodeks Diversa broj 10, sig. 1, ser. 1, podser. 1a, više autora, 1696. - 1697., tinta na papiru, arhivski uvez, 28 x 20,7 x 2,4 cm

2. Kodeks Diversa broj 13, sig. 1, ser. 1, podser. 1a, više autora, 1706. – 1720., tinta na papiru, arhivski uvez; 30 x 21,6 x 2,5 cm

Voditeljica programa: Ana Čorak

Suradnica: Vanja Marić

BROJ DOSJEA: 1565/36, Dubrovnik, Batahovina bb

PROGRAM PREMA UGOVORU S DUBROVAČKOM BISKUPIJOM

Pri dopremanju u restauratorsku radionicu kodeksi Diversa (sig. 1., ser. 1., podser. 1a) broj 10 i 13 detaljno su pregledani i dokumentirani. Oba kodeksa bila su u iznimno lošem stanju. Zbog izloženosti visokoj vlažnosti došlo je do trajnih oštećenja papirnog nosioca i mnogi su listovi bili slijepjeni i prekriveni kolonijama pljesni i bakterija. Na brojnim mjestima listovima su nedostajali dijelovi, kao što ih je i velik broj bio oštećen poderotinama, naročito uz rubove. Tinte rukopisa su se razlile i tekst je uglavnom ostao nečitljiv. Površinska nečistoća taložila se godinama. Korice izrađene od tankog kaširanog kartona također su pretrpjele znatna oštećenja, u vidu nedostajućih dijelova i mrlja od bakterija. Listovi složeni u svežnjeve bili su uvezani u blok kodeksa preko dviju kožnih traka (arhivski tip uveza). Uvez je s vremenom prilično oslabio pa su se svežnjevi jedva držali uz kožne trake.

Nakon analize zatečenog stanja kodeksi su podvrgnuti mehaničkom uklanjanju nečistoća. Površinske nečistoće

uklonjene su mekanom četkom. Slijepjeni listovi odvojeni su špatulom od bambusa. Zbog velikog broja prisutnih kolonija pljesni i bakterija bila je nužna dezinfekcija predmeta. Između svih listova kodeksa umetnuti su beskiselinski svileni papiri, prethodno prskani otopinom 5%-tnog ortofenilfenola za dezinfekciju. Potom su predmeti zamotani u najlonski papir i ostavljeni da sredstvo djeluje sedam dana. U nastavku postupka svi su listovi, zbog brojnih nedostajućih dijelova i oslabljene strukture papirnog nosioca, ojačani 4-gramskim japanskim papirom *Kozu* i 2,5%-tним vezivom *Tylose*. Tijekom ojačavanja između listova su umetani komadi filca i/ili upojni papiri (bugačice) kako bi povukli višak vlage. Uvez je preventivno, na mjestima gdje su svežnjevi ispadali iz bloka kodeksa, ojačan pamučnim koncem. Nakon provedenih konzervatorsko-restauratorskih radova, rukopisi su pohranjeni u kutije od beskiselinskog kartona arhivske kvalitete.

a. c.

Slika 1. Detalj kodeksa Diversa, stanje prije radova

Slika 2. Kodeks Diversa, stanje tijekom radova, postupak ojačavanja papirnog nosioca

Dubrovnik

Dubrovački muzeji, Pomorski muzej
 Politička karta Dubrovačke Republike
 Vicenzo Coronelli, 1697.
 Bakrorez, papir, 35 x 47,4 cm
 Voditeljica programa: Vanja Marić
 Suradnica: Ana Čorak

BROJ DOSJEA: 366/65, Dubrovnik, Batahovina bb
 PROGRAM PREMA UGOVORU S POMORSKIM MUZEJOM

Nakon zaprimanja u radionicu, karta je detaljno dokumentirana i pažljivo izvađena iz ukrasnog okvira. Na poledini se nalazio karton loše kvalitete koji se odmah odvojio od papira. Nakon vadenja iz okvira, pristupilo se vrlo preciznom mehaničkom uklanjanju nečistoća na licu i poledini - gumom Wishab i mekom četkom od kozje dlake. Tvrdomornije nečistoće uklonjene su skalpelom. PH-vrijednost je izmjerena na malom dijelu papirnog nosioca uz marginu, vlaženjem destiliranom vodom. Rezultati su pokazali blagu kiselost papira (pH 6). Analiza topivosti tinte provedena je destiliranom vodom s etilnim alkoholom - rezultati su pokazali da tinte nisu topive u vodi i alkoholu u svim omjerima.

Postupak odvajanja samoljepivih traka izведен je pri-slanjanjem toplog glaćala na traku, dok se ljepilo nije počelo topiti, pa su trake skalpelom odvojene od papira. Uslijedilo je uklanjanje nečistoća mokrim postupkom. U procesu pranja predmet je vlažen vodom i 96%-tnim

etylnim alkoholom u omjeru 1:1, radi opuštanja papira. Postavljen je na ploču te čišćen tehnikom plutanja u kadi. Preostale samoljepive trake postupno su tijekom pranja uklonjene špatulom. Mrlje izraženijeg intenziteta tretirane su otopinom amonijaka u vodi, koja je lokalno tankim kistom nanošena na mrlju. Postupak se ponavljao sve dok mrlja nije izblrijedjela. Nakon tretiranja amonijakom, karta je isprana i osušena. Zatim je podlijepljena 4-gramskim japanskim papirom *Kozu Toku Usu* i 5%-tnim metilceluloznim ljepilom *Tylose* u etanolu. Zakrpe su također izrađene od japanskog papira odgovarajuće boje i debljine. Sitna oštećenja popunjena su pulpom. Mjestimično je izveden retuš pastelom i pastelom u olovci, a korištena je i neutralna arhivska tinta *Pigma Micron*. Za primjerenu pohranu karte izrađen je paspartu od beskiselinskog kartona arhivske kvalitete.

v. m.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

Dubrovnik

Dubrovačka biskupija, Biskupsko sjemenište

Rukopisi i inkunabule

Razni autori, 15. - 17. st.

Različite dimenzije

Voditeljica programa: Ana Čorak

Suradnica: Vanja Marić

BROJ DOSJEA: 1565/35, Dubrovnik, Batahovina bb

PROGRAM PREMA UGOVORU S DUBROVAČKOM BISKUPIJOM

U sklopu programa hitne preventivne zaštite 2012. godine, na rukopisima i inkunabulama Biskupskog sjemeništa proveden je suhi postupak uklanjanja površinskih nečistoća (prašina, izlučevine insekata, stvrdnute kapljice voska i sl.) mekanom četkom, usisivačem, *Wishab* gumom i skalpelom. Uklonjene su nestručne intervencije iz prethodnih zahvata, kao i metalne spajalice, platnene trake te samoljepive trake, koje su uklonjene parama acetona.

Pregibi na listovima ispravljeni su teflonskom špatulom. Poderotine su konsolidirane na najoštećenijim knjigama 9-gramskim japanskim papirom *Tengui* i 5%-tnom otopi-

nom ljepila *Tylose*. Neki su listovi zbog izrazite oštećenosti u cijelosti podlijepljeni 4-gramskim japanskim papirom *Kozu* i 5%-tnom otopinom ljepila *Tylose*. Rebra su na hrptu ojačana na onim mjestima na kojima je to bilo moguće, a listovi koji su ispadali iz bloka knjige preventivno su spojeni s ostatkom. U dogovoru s vlasnikom, knjige su iz vitrine premještene u ormari u knjižnici, dok se ne ona otvoriti za javnost, a za njihovu su pohranu napravljene kutije od beskiselinskog kartona arhivske kvalitete.

a. č.

Slika 1. Detalj jedne inkunabule, zatećeno stanje

Slika 2. Konzervirani rukopisi i inkunabule u zaštitnim kutijama

Dubrovnik

Dubrovačka biskupija

Juvenalove satire

Nepoznati autor, 12. st.

Koža, tinta na telećem pergamentu, 25 x 15 x 2,2 cm

Voditeljica programa: Sanja Serhatlić

Suradnik: Samir Serhatlić

BROJ DOSJEA: 1565/32, Dubrovnik, Batahovina bb

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Program konzervacije-restauracije knjige rimskog satiričara Juvenala (kraj 1./početak 2. st.) započet je 2011. godine kad su provedene analize prema kojima je utvrđeno da je knjiga izrađena od telećeg pergamenta i kože iz različitih razdoblja, a ispisana je s nekoliko vrsta tinti, od kojih su plava i crvena topive u vodi. Pregledana je numeracija i suhim postupkom uklonjene su nečistoće. Nečistoća se uklanjala i navlaženom vatom s otopinom etanola i destilirane vode. Pergament je pohranjen u kutiju od beskiselinskog kartona.

Zbog novih saznanja o povijesnoj važnosti uveza koji je jedan od rijetko sačuvanih kožnih uveza s ornamentikom iz tog razdoblja, u 2012. godini nije provedena potpuna, nego parcijalna restauracija knjige. Da bi se sačuvao taj izvorni uvez, u konzervatorsko-restauratorskom postupku

knjiga nije razvezana. Pri donošenju odluka o metodi rada konzultirani su i slovenski stručnjaci za stare uveze, mag. Blanka Avguštin Florjanović i dr. Jedert Vodopivec. Slobodni listovi i svežnjevi knjige očišćeni su tamponima od vate navlaženima otopinom etanola i destilirane vode (u omjeru 1:1) te su umetnuti u knjižni blok. Listovi knjige međusobno su razdvojeni listovima tankog beskiselinskog papira, da bi se onemogućilo međusobno dodirivanje rukopisa.

Nečistoće s kožnog uveza uklonjene su također navlaženom vatom s etanolom i destiliranom vodom. Koža je završno tretirana mikrokristalinskim voskom, a nedostajući dijelovi rekonstruirani su odgovarajućom smeđom kožom. Knjiga je pohranjena u zaštitnu kutiju i vraćena vlasniku.

s. se.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

Dubrovnik

Umjetnička galerija Dubrovnik

1. Glava muškarca, Mato Celestin Medović, 1895.-1897., ugljen na papiru, 51 x 36 cm
2. Studija ženskog akta, Mato Celestin Medović, 1888.-1893., crvena kreda na papiru, 26 x 39,8 cm

Voditeljica programa: Vanja Marić

Suradnica: Ana Čorak

BROJ DOSJEA: 1511/2, Dubrovnik, Batahovina bb

PROGRAM PREMA UGOVORU S UMJETNIČKOM GALERIJOM DUBROVNIK

Nakon detaljnog dokumentiranja stanja umjetnina, crteži su izvađeni iz okvira. Papirni nositelj crteža *Glava muškarca* bio je u lošem stanju, osobito na poledini lista gdje su bile vidljive mnogobrojne mrlje te znatna količina ljepila. Bilo je i brojnih tvrdokornijih površinskih nečistoća. Crtež je bio zalijepljen na kiseli paspartu samoljepivim trakama koje su ostavile trag. U prvoj fazi rada crtež je mehanički odvojen od paspartua, a zatim i od štetnog papira s poleđine. Analizama je dokazana prisutnost životinjskog ljepila na predmetu. Crtež se pokazao vrlo stabilnim u dodiru s vodom i alkoholom, zbog provedenog fiksiranja u prijašnjim nestručnim intervencijama koje su prouzročile ljuštanje površine. Nakon detaljno provedenog suhog čišćenja, pristupilo se uklanjanju nečistoća mokrim postupkom. Papir je u komori za ovlaživanje postupno izlagan toploj pari iz ultrasoničnog ovlaživača. Nakon opuštanja, na vakuumskom stolu položen je na bugaćicu i poliestersko platno radi izvlačenja mrlja i nečistoće. Otopinom amonijaka u vodi tretirane su mrlje na licu crteža, pritom pazeći na osjetljivost crtače tehnike. Papir je podlijepljen, nakon čega su nedostajući dijelovi

rekonstruirani japanskim papirom odgovarajuće boje i debljine. Potom su retuširani pastelom u olovci.

Na lice crteža *Studija ženskog akta* bio je postavljen kiseli paspartu, dok je s poleđine papirni nosilac cijelom površinom bio podlijepljen kartonom, također kisele pH-vrijednosti. Nakon odvajanja paspartua s lica, odvojen je i karton s poleđine crteža. Mehaničko uklanjanje nečistoća obavljeno je samo parcijalno, zbog osjetljivosti crteža na dodir. Prije mokrog tretmana uklanjanja nečistoća, crtež je fiksiran. Tretiran je na mokroj bugaćici kako bi se vezane nečistoće izvukle iz papira. Po cijeloj površini papira bile su vidljive tamnosmeđe mrlje nepoznata porijekla koje su tretirane vodom s udjelom amonijaka, izbjegavajući prikaze zbog osjetljivosti tehnike. Postupak izvlačenja mrlja izveden je na vakuumskom stolu. Na papiru su prisutne i masne mrlje koje prekrivaju prikaz, no one nisu tretirane zbog osjetljivosti crteža. Papir je po cijeloj površini bio istanjen, zbog čega je bilo nužno ojačati ga. To je učinjeno podlijepljivanjem. Kao i na prethodnoj umjetnini, rekonstrukcija nedostajućih dijelova izvedena je japanskim papirom odgovarajuće boje i debljine.

Rekonstruirani dijelovi retuširani su suhim pastelom, pastelom u olovci i akvarelnim bojama.

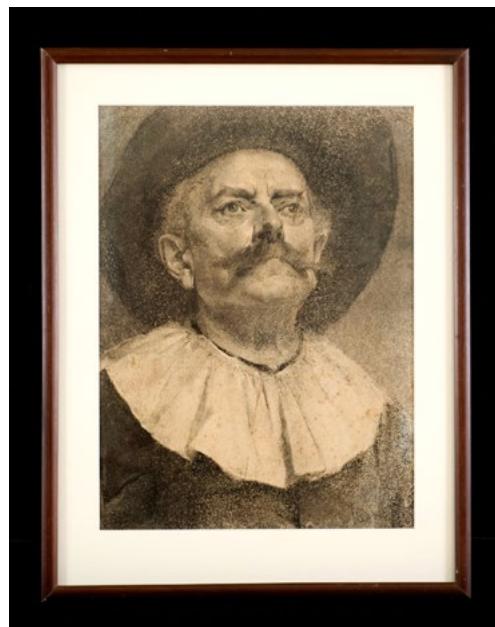
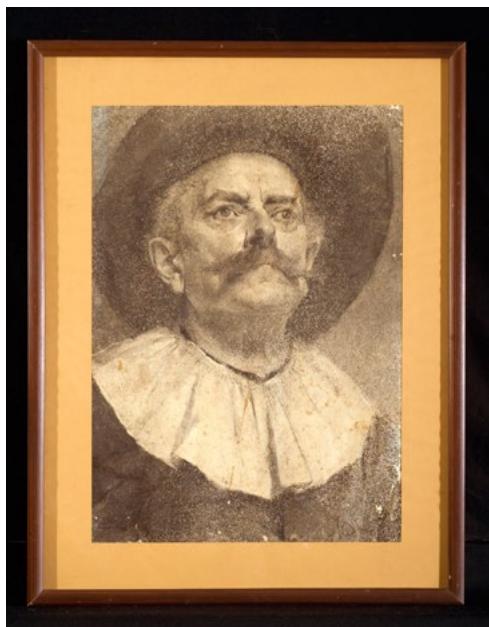
Nakon provedenih konzervatorsko-restauratorskih radova, izrađeni su paspartui od beskiselinskog kartona

arhivske kvalitete. Crteži su vraćeni u izvorne okvire koji su opremljeni novim, antireflektirajućim staklima.

v. m.

Slika 1. *Glava muškarca*, stanje prije radova

Slika 2. *Glava muškarca*, stanje nakon radova

Dubrovnik

Zavod za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku

1. Opera Omnia Solvta Composizione Composita, Venetiis, Aldvs, Ioannis Ioviani Pontani, 1518., tisak na papiru, pergamentna korica, 21,5 x 14 x 4 cm

2. Portret Giorgia Ferricha, Antonio Nardello Dip., Lit. Vineta, 1841., litografija na papiru, 38,3 x 28,6 cm

3. Portret Sebastijana Dolcija, Antonio Nardello Dip., Lit. Vineta, 1841., litografija na papiru, 38,3 x 28,6 cm

4. Portret Raimonda Cunicha, Antonio Nardello Dip., Lit. Vineta, 1841., litografija na papiru, 38,3 x 28,6 cm

Voditelj programa: Samir Serhatlić

Suradnica: Sanja Serhatlić

BROJ DOSJEA: 1501/10, Dubrovnik, Batahovina bb

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Knjiga Ioannisa Iovianija Pontanija koja se čuva u Zavodu za povijesne znanosti HAZU-a u ljetnikovcu Sorkočević u Gružu rijedak je sačuvani primjer Aldine iz poznate i stare venecijanske tiskare iz 15. stoljeća, one Alda Manuzija. Zatečena je u lošem stanju. Zbog izloženosti vlazi, pergamentna korica trajno je oštećena. Mnogi listovi bili su slijepjeni i prekriveni kolonijama pljesni i bakterija. Tinta na zadnjoj korici bila je izbljedjela i razlivena. Listovi su oštećeni po rubovima, valoviti od vlage. Gotovo svi listovi bili su oštećeni poderotinama i prekriveni površinskom nečistoćom koja se godinama taložila.

Knjiga je u radionici numerirana i razvezana. Zasebno su tretirani blok knjige i pergamentna korica. Prema ostacima na hrptu, tijekom zahvata je otkriveno da je knjiga prvotno bila uvezana u kožu. Komparativna analiza ostalih sačuvanih knjiga *Opera Omnia Solvta Composizione Composita* pokazala je da su sve uvezane u kožu, stoga je odlučeno da se i dubrovačka isto tako uveze, a zatečene

pergamentne korice konzervirane su i pohranjene u prikladnu arhivsku kutiju.

Galleria di Ragusei illustri knjiga je portreta i životopisa istaknutih Dubrovčana. Objavio ju je 1841. godine dubrovački tiskar Petar Franjo Martecchini, koji je i sam autor portreta, a njegove je crteže na litografski kamen prenio Antonio Nardello. Portreti su izrađeni u Veneciji u različitim litografskim radionicama: Nardello, Antenelli, Kirchmayer. Papirni nosilac grafika s portretima zatečen je u prilično dobrom stanju, s manjim oštećenjima u vidu blage požutjelosti papira i starosnih mrlja, tzv. *foxinga*, vodenih mrlja, pljesni i iskrzanih rubova listova, poderotina i nedostataka dijelova listova. U dubrovačkom Odsjeku za papir HRZ-a u 2010. godini restaurirano je deset portreta iz knjige, u 2011. pet, dok su preostale tri grafike bile predmetom cjelovitog konzervatorsko-restauratorskog postupka u 2012. godini. Na taj je način omogućeno izlaganje te vrijedne mape u prostorima Zavoda HAZU-a.

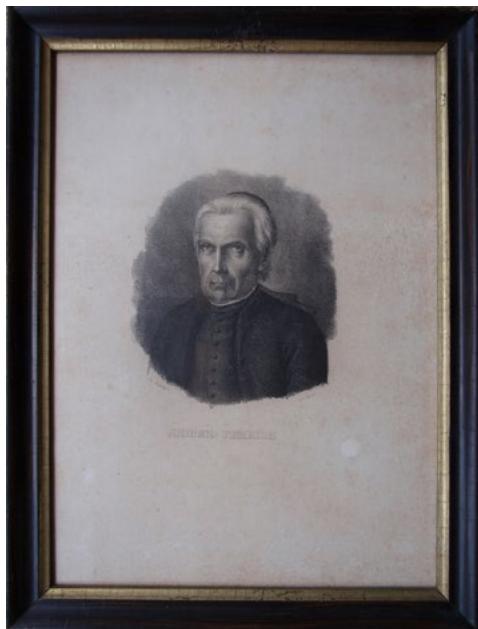
sa. se.

Slika 1. *Opera Omnia Solvta Composizione Composita*, stanje prije radova

Slika 2. *Opera Omnia Solvta Composizione Composita*, stanje nakon radova

Slika 3. *Portret Giorgia Ferricha*, stanje prije radova

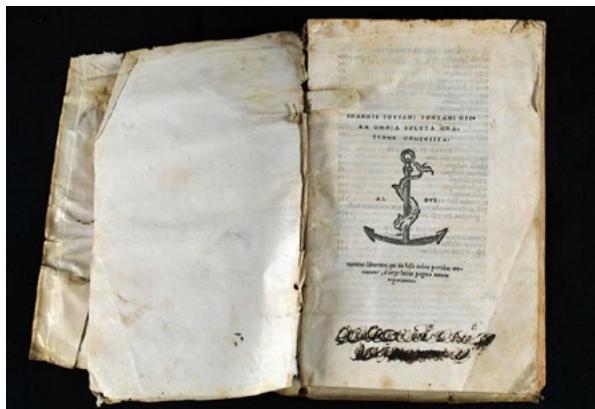
Slika 4. *Portret Giorgia Ferricha*, stanje nakon radova

Slika 1

Slika 2

Slika 3

Slika 4

Dubrovnik

Dubrovački muzeji, Knežev dvor

1. Veduta Raguse, Matthaeus Merian ml., oko 1660., bakropis na papiru, 14 x 37 cm
2. Dvostruka veduta Raguse i Nagropontea, Matthaeus Merian ml., oko 1688., bakropis na papiru, 31 x 37,5 cm
3. Dvostruka veduta Raguse tijekom i prije potresa, po Matthaeusu Merianu ml., oko 1670., bakropis na papiru, 35 x 38 cm
4. Manji prikaz Dubrovnika (Ragusi), 16. st., iz latinskoga vodiča *Universus terrarium orbis* (str. 387 -388), tisak na papiru, 33,4 x 22,8 cm
5. Manji prikaz Dubrovnika (Ragusia città in Dalmatia), 1528., iz talijanskoga vodiča *Ragusia città in Dalmatia* (str. 178-179), drvorez na papiru, 30,5 x 21 cm
6. Manji prikaz Dubrovnika (Raguse), 19. st., iz francuskoga vodiča *Premiere patrie* (str. 5-6), tisak na papiru, 23,5 x 18 cm

Voditeljica programa: Sanja Serhatlić

Suradnici: Ana Čorak, Samir Serhatlić

BROJ DOSJEA: 1565/32, Dubrovnik, Batahovina bb

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Ustanova Dubrovački muzeji grafike je otkupila iz privatne zbirke gdje su bile čuvane u lošim uvjetima. Umjetnine su bile izrazito prekrivene površinskom nečistoćom. Došlo je do trajnog oštećenja nosioca u vidu njegova tamnjenja. Papir je bio vrlo oštećen i pregibima od presavijanja, poderotinama različitih veličina i nedostajućim dijelovima. Na poleđini su bili djelići raznih samoljepivih traka i njihove mrlje. Vrlo su izražene starosne mrlje na papiru, tzv. *foxing* i oštećeni rubovi listova.

Listovi triju grafika bili su istrgnuti iz knjižnih blokova, ali kako čine cjelinu za sebe, u restauratorskom su postupku tretirani i opremljeni kao pojedinačna djela. Sve su grafike nakon zaprimanja u radionicu detaljno dokumentirane. Analiza postojanosti boja u dodiru s vodom pokazala je njezinu stabilnost, a analiza ljepila jodom u kalijevu jodidu dokazala je prisutnost škrobnog ljepila. Zahvat na grafikama počeo je detaljnim čišćenjem *Wishab* gumom i mekom četkom. Tvrdomornije nečistoće uklonjene su skalpelom i špatulicom. Samoljepive trake potpuno su uklonjene skalpelom i parama acetona. Kad su uklonjeni i ostaci ljepila s poleđine, pristupilo se tretmanu

dubinskog uklanjanja nečistoća i kiselina s papirnog nosioca. Umjetnine su uronjene u vodu s udjelom 96%-tnog etilnog alkohola. Postupak bijeljenja proveden je kalcijevim hipokloritom. Ostaci klora uklonjeni su ispiranjem u vodi s nekoliko kapljica octene kiseline. Nakon završenog mokrog tretmana, sve grafike su neutralizirane kalcijevim hidroksidom (pH 9).

Grafike su na rasvjetnom stolu podlijepljene 17-gramskim japanskim papirom *Usomino* i metilceluloznim ljepilom. Svi manjkajući dijelovi papira nadomješteni su europskim *Griffen mill* papirom odgovarajuće debljine i boje. Za lijepljenje zakrpa također je korišteno metilcelulozno ljepilo *Thylosa MH300 P*. Retuš je na mjestima oštećenja izveden akvarelnim bojama i arhivskom tintom pH neutralne vrijednosti *Pigma micron*. Pri završetku radova za primjerenu pohranu izrađeni su paspartui od beskiselinskog kartona s jednim otvorom ili s dva otvora. Sve faze radova i stanja umjetnina detaljno su dokumentirane prije, za vrijeme i nakon postupaka. Umjetnine su vraćene vlasniku.

s. se.

Slika 1. Dvostruka veduta Raguse, stanje prije radova

Slika 2. Dvostruka veduta Raguse, stanje nakon radova

Slika 3. Veduta Raguse, stanje prije radova

Slika 4. Veduta Raguse, stanje nakon radova

Nastavak kataloške jedinice na sljedećoj stranici ►

Slika 1

Slika 2

Slika 3

Slika 4

Dubrovnik

Dubrovački muzeji, Pomorski muzej

1. Egitto, Giuseppe Sinibaldi, 1853., gvaš na papiru, 51 x 73 cm
2. Dubrovačka pulaka, nepoznati autor, 1796., akvarel na papiru, 38 x 50 cm
3. Tablica sa zastavama svih pomorskih država, Vicenzo Scotti, 1804., akvarel na papiru, 63 x 81 cm
4. Korice brodske knjige broda Santo Spirito, Angelo De Gioane, 1580., rukopis na pergamentu, 29,3 x 22,5 cm
5. Putnica dubrovačkog pomorca A. Šodrnje, Konzulat u Livornu, 1805., tisak i rukopis na papiru, 24 x 34 cm
6. Teretnica jedrenjaka Santo Nicolo Jozepo kapetana J. Tarabotta, 1543., rukopis na papiru, 22 x 11 cm

Voditelj programa: Samir Serhatlić

Suradnice: Sanja Serhatlić, Vanja Marić

BROJ DOSJEA: 1096/10, Dubrovnik, Batahovina bb

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH I DUBROVAČKIM MUZEJIMA

Program obuhvaća umjetnine rađene različitim tehnikama, od akvarela, tiska do rukopisa na papiru i pergamentu. Zbog neadekvatnih mikroklimatskih uvjeta u Muzeju i procesa prirodnog starenja, umjetnine su zaprimljene u lošem stanju. Papiri su bili istanjeni, požutjeli, prekriveni starosnim mrljama (*foxing*) i mrljama različitog porijekla, s vidljivim rupama i kanalima od insekata (naročito *Teretnica jedrenjaka* i *Dubrovačka pulaka*) te pregibima i poderotinama. Slike su u prijašnjem zahвату bile nestručno restaurirane, zbog čega je bilo nužno ukloniti loše izvedeni retuš. Crtež gvašem na papiru bio je uokviren bez stakla, a na poledini je bio zalijepljen požutjeli (kiseli) karton. Neadekvatna pohrana dodatno je naštetila papirnom nosiocu i mediju.

Na svim umjetninama proveden je potpuni konzervatorsko-restauratorski postupak. Pergamentni nosilac Korica brodske knjige broda Santo Spirito iz 16. stoljeća bio je nagužvan i trajno deformiran te prekriven mrljama, od kojih se najveća nalazila desno po sredini prednje korice,

uz veliku poderotinu. Mekom četkom, skalpelom i špatulom uklonjene su sve tvrdokorne nečistoće, nakon čega je cijela površina pergamentnog lista obrađena gumicom.

Uklanjanje nečistoća mokrim postupkom obavljen je tamponima vate navlaženima otopinom vode i 96%-tnog etilnog alkohola, zaobilazeći bojene površine. Očišćenom pergamentu trebalo je vratiti elastičnost te je s poliester-skim platnom kao podlogom postavljen u komoru gdje je podvrgnut opuštanju indirektnim vlaženjem, a potom je tzv. bulldog kvačicama zategnut i u tom položaju ostavljen 24 sata. Takvo je ravnanje pokazalo slabe rezultate, pa je korica ponovno stavlјena na ravnanje, ovaj put na usisni stol. Nakon više tretmana zatezanja rezultati su bili zadovoljavajući. Zakrpe su izrađene od blago istanjenog pergamenta. Retuš je izведен akvarelnim bojama otopljenima u destiliranoj vodi i 96%-tnom etilnom alkoholu (u omjeru 1:1), a boje u svjetlijem koloritu od izvornika mjestimično su nanesene tankim, lazurnim potezima kistom.

sa. se.

Slika 1. *Teretnica jedrenjaka Santo Nicolo Jozepo*, stanje prije radova

Slika 2. *Teretnica jedrenjaka Santo Nicolo Jozepo*, stanje nakon radova

Slika 3. *Korice brodske knjige broda Santo Spirito*, stanje prije radova

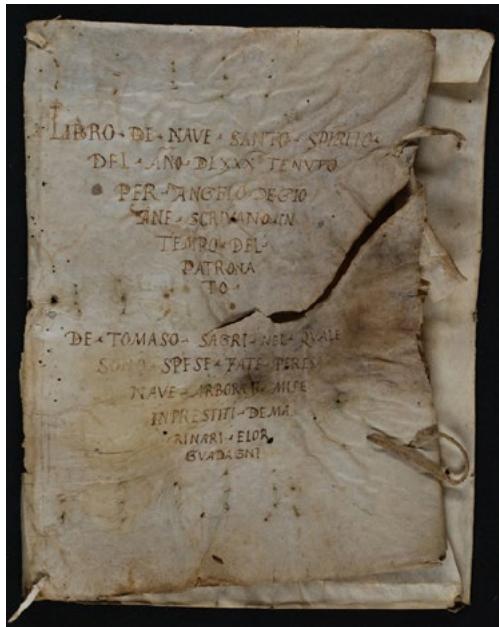
Slika 4. *Korice brodske knjige broda Santo Spirito*, stanje nakon radova

Slika 1

Slika 2

Slika 3

Slika 4

Dubrovnik

Franjevački samostan Male braće

1. Crtež oltara, Giorgio Massari (?), 18. st., tuš, akvarel na papiru, 53 x 39,5 cm
2. Crtež oltara, Giorgio Massari, 18. st., tuš, akvarel na papiru, 53,5 x 37 cm
3. Crtež oltara, Giorgio Massari, 18. st., tuš, akvarel na papir, 60 x 45 cm

Voditelj programa: Samir Serhatlić

Suradnica: Sanja Serhatlić

BROJ DOSJEA: 212/11, Dubrovnik, Batahovina bb

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Crteži Giorgia Massarija izuzetno su vrijedan dokument o izgledu oltara franjevačke crkve na Badiji. Dva su crteža zasigurno Massarijevo djelo, dok je kod trećega njegovo autorstvo pretpostavka. Renomirani talijanski barokni arhitekt Giorgio Massari (Venecija, 1687. - Venecija, 1766.), koji je većinu opusa izveo na području Mletačke Republike, projektirao je kapelu Sv. Križa uz franjevačku crkvu na otočiću Badiji kod Korčule, čija je gradnja počela 1729. godine i trajala je nekoliko desetljeća.

Crteži oltara zatečeni su u lošem stanju zbog dugotrajne izloženosti visokoj vlažnosti i neadekvatne pohrane. Papir je bio požutio, nagužvan, prekriven površinskom nečistoćom, najviše uz rubove, uz koje su bile brojne poderotine. Velika rupa nalazila se u gornjem lijevom kutu svih crteža. Na poleđini su bile zalijepljene naljepnice s inventarnim brojem. Poderotine su bile zalijepljene samoljepivim trakama.

Analiza papira cink-jod reagensom pokazala je da su vlakna od kojih je papir sastavljen celulozna. Test topivosti boja na vodu pokazao je da su boje nepostojane. Crteži su isprva pažljivo mehanički očišćeni mekom gumom, a zatim su skalpelom uklonjene tvrdokornije površinske nečistoće. Da bi se spriječilo daljnje stvaranje pljesni, crteži su dezinficirani 0,5%-tним ortofenilfenolom. Laganim vlaženjem i organskim otapalima uz pomoć vakuma ublažene su mrlje na licu crteža. Ispiranje svih otapala te pranje crteža provedeno je tehnikom plutanja na ploči. Nakon pranja, crteži su neutralizirani kalcijevim hidroksidom (pH 9). Prosušeni crteži podlijepljeni su po rubovima japanskim papirom. Rekonstrukcije nedostajućih dijelova papira izvedene su europskim beskiselinskim papirima odgovarajuće boje i debljine. Retuš je izведен akvarelnim bojama i beskiselinskom tintom. Za restaurirane crteže izrađeni su prikladni paspartui.

sa. se.

Slika 1. Crtež oltara (2), stanje prije radova

Slika 2. Crtež oltara (2), stanje nakon radova

Slika 3. Crtež oltara (3), stanje prije radova

Slika 4. Crtež oltara (3), stanje nakon radova

Slika 1

Slika 2

Slika 3

Slika 4

Dubrovnik

Knežev dvor

1. Zavjesa iznad uzglavlja kreveta s baldahinom, talijanska radionica, bordo-zlatna svilena tkanina (kraj 16./početak 17. st.), bordo svilena tkanina (18. st.), pamučna podstava i zlatni šujski (20. st.), 275 x 167,5 cm
2. Valjkasti jastuk kreveta s baldahinom, talijanska radionica, bordo svilena tkanina (18. st.), pamučna podstava, dva drvena tokarena gumba presvučena u originalnu tkaninu, valjkasti jastuk, 161,5 x 66 cm, ø 21 cm

Voditeljica programa: Gordana Car

Suradnici: Marta Budicin, Katija Hrepic, Blanka Didara, Marija Đangradović, Natalija Vasić, Nikolina Oštarijaš, Margareta Klofutar, Domagoj Mudronja, Silvija Banić Goja

BROJ DOSJEA: 7256.2 (1), 7256.3 (2), Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Krevet s baldahinom recentna je (20. st.) rekonstrukcija rokoko paradnog kreveta iz 18. stoljeća. Tekstilni dijelovi kreveta obuhvaćaju prekrivač, valjkasti jastuk, uzglavlje, zavjesu iznad uzglavlja, baldahin i bočne zavjese.

Svileni prekrivač kreveta s preklopnim stranicama koji krojem prati oblik kreveta pravokutne osnove izveden je od renesansnog bordo-zlatnog svilenog damasta sa stiliziranim bogatim cvjetno-biljnim, geometrijskim i heraldičkim motivima. Bočne bordure od tamnobordo svilenog damasta vegetabilnog motiva potječu iz 18. stoljeća. Polukružno uzdignuto uzglavlje s profiliranim i rezbarenim valovitim okvirom je tapecirano. Krevet je nadvišen vodoravnim polukružno završenim baldahinom valovito pokrenutih rubova koji nosi skrivena drvena konstrukcija, a uz strop je pričvršćen dvama akroterijima. Dekoriran je kratkom rubnom zavjesom na vrhu čija je ukrasna traka od pozlaćenih niti, a na dnu joj je porub od čipke na iglu. Postrance su bočne zavjese. Vanjska strana bočnih zavjesa i kratke rubne zavjesa baldahina izrađeni su od tamnocrvenog svilenog damasta sa zrcalnim floralnim stiliziranim motivom vertikalne orientacije iz 18. stoljeća. Unutarnja strana (podstava) bočnih zavjesa, kratke

zavjese i nebnice baldahina izrađeni su od žuto-zlatnog svilenog satena novijeg porijekla (20. st.). Uz uzglavlje je položen valjkasti jastuk izведен iz iste svilene tkanine kao i bočne zavjese baldahina, a njegova dužina poklapa se sa širinom kreveta.

Struktura svilnih tkanina obaju predmeta bila je u izuzetno lošem stanju; naročito je renesansna svila bila krhka, istanjena i osjetljiva na dodir, sa stršećim nitima i pramenjem te otvorima u tkanju raznih veličina. U prijašnjem je preparatorskom zahвату šivana na neprimjeren način te su joj dodane zakrpe raznih veličina.

U 2011. i 2012. godini izvedeni su opsežni konzervatorsko-restauratorski radovi na zavjesi iznad uzglavlja i valjkastom jastuku: uklanjanje prethodnih intervencija, razdvajanje na konstruktivne elemente, ispiranje u destiliranoj vodi zbog uklanjanja kamfora i relaksiranja svih sastavnih elemenata, bojenje i krojenje svih podložnih tkanina, zatvaranje oštećenja na svim elementima šivanjem restauratorskim bodom te završno spajanje svih tekstilnih elemenata u cjelinu.

g. c.

Slika 1. Zavjesa, stanje prije radova

Slika 2. Zavjesa, stanje nakon radova

Slika 3. Ravnanje dijela zavjesa nakon ispiranja

Slika 1

Slika 2

Slika 3

Dubrovnik

Dubrovački muzeji, Etnografski muzej

1. Suknja (*kotula*), nepoznati autor, kraj 19. st., vunena tkanina s tiskanim cvjetnim motivom, keper-vrpca, satenska

ukrasna traka, pamučna tkanina, 74 x 97 cm

2. Ženska košulja, nepoznati autor, kraj 19. st., vunena tkanina s tiskanim cvjetnim motivom, pamučna tkanina, satenska ukrasna traka, pamučne trake, drvene grančice, 32 x 77 cm, dužina rukava 60 cm

Voditeljica programa: Branka Regović

Suradnice: Marta Budicin, Natalija Vasić

BROJ DOSJEA: 77941 (1), 7942 (2), Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Suknja i košulja izrađene su od istovjetne vunene tkanine s otisnutim cvjetnim uzorkom. Suknja je šivena od pet širina plisirane vunene tkanine. Sa svake strane nalaze se bočni otvori. U gornji rub suknce ušivena je keper-vrpca koja se veže na svakom boku. Donji rub suknce ukrašen je svilenom vrpcem. Šavovi uzdužnih spojeva izvedeni su strojno, a šavovi pričvršćenja traka izvedeni su ručnim bodovima.

Košulja je podstavljena pamučnom tkaninom koja je u spojevima pričvršćena zajedno s vunenom tkaninom. Prednja strana sastoji se od dva krojna dijela. Izrez na prsim ovalnog je oblika. Uzduž prednjih strana i oko donjeg ruba prišivena je svilena vrpcu. Donji rub košulje prevrnut je na vanjsku stranu. Košulja se veže s prednje strane pamučnim vrpcama. Na mjestima vezanja ušiveni su drvene grančice kao potporanj prsima. Stražnja strana košulje krojena je od četiri krojna dijela koji se spajaju na sredini donjeg ruba. Na mjestu tih spojeva prevrnuti donji rub oblikuje trostruki nabor. Rukavi košulje krojeni su od dva krojna dijela. Šavovi spajanja podstavne i glavne tkanine izvedeni su strojno, a šavovi pričvršćenja vrpcu ručnim bodovima.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

Tkanine su zaprimljene onečišćene prašinom. Na vunenoj tkanini nalazila su se veća i manja oštećenja, nastala djelovanjem insekata. Na prednjoj i stražnjoj strani suknce zatećene su mrlje nepoznatog porijekla. Ispod bočnih otvora bile se poderotine. Pregibe nagnjećenja i površinsku istrošenost nalazimo na ukrasnoj vrpcu.

Na dijelu košulje pod pazusima nalazile su se mrlje od znoja te na više mjesta mrlje nepoznatog porijekla. Mehanička oštećenja u vidu istrošenosti tkanine nalazimo u predjelu vratnog izreza, a u vidu pregiba i istrošenosti - na svilenoj vrpcu. Podstavna pamučna tkanina bila je onečišćena prašinom i mrljama nepoznatog porijekla.

Tijekom 2012. godine na oba je predmeta izведен cjelovit zahvat koji je obuhvatio izradu pisane, fotografске i grafičke dokumentacije, istraživanje i analizu uzoraka materijala, konzervatorsko-restauratorske postupke odabранe na osnovi prethodnih istraživanja, uklanjanje prijašnjih prepravaka, zatvaranje oštećenja djelomičnom i potpunom potporom te šivanjem. Provedeno je relaksiranje, ravnanje i opremanje kutije za pohranu.

b. re.

Fažana

Stambena građevina na kč. 129/1, 129/2, 130/1, 130/2 K.O. Fažana

Antika / novi vijek

Voditelj programa: Ivica Pleština

Suradnik: Josip Višnjić

BROJ DOSJEA: 2176, Svetvinčenat, Jurišići 7

PROGRAM PREMA UGOVORU S TVRTKOM GIRICA D.O.O.

Arheološki nadzor proveden je u siječnju 2012. godine prilikom rekonstrukcije građevina na predmetnim katastarskim česticama. Tijekom radova nisu pronađeni nikakvi arheološki slojevi ili ostaci starijih građevinskih struktura. Za trajanja nadzora istražena je jedna probna arheološka sonda površine 6 m².

U sjeveroistočnom kutu neposredno uz istočni zid predmetne građevine istražena je probna arheološka sonda dimenzija 3 x 2 m. Nakon uklanjanja recentnog otpada, pristupilo se stratigrafskom istraživanju sonde. Dokumentiran je sloj šute SJ 1, odnosno sloj s većom količinom manjeg i većeg kamenja u kojem nisu zabilježeni arheološki nalazi. Ispod njega je istražen sloj crvene zemlje s manjim kamenjem - SJ 2. U tom je sloju

prikupljena manja količina pokretnih arheoloških nalaza, većinom dijelova amfora, tegula i imbreksa. Ispod SJ 2 dokumentiran je tanji sloj šljunka, SJ 3, u kojem su prisutni istovjetni nalazi. Nakon što je istražen sloj šljunka, dokumentiran je i sloj tamnosmeđe glinaste zemlje, SJ 4. U tom se sloju više ne pojavljuju arheološki nalazi, pa se već na dubini od 10 do 15 cm počinje ocrtavati matična stijena - SJ 5. Nedugo nakon što je otkrivena matična stijena, prekinuto je istraživanje zbog prodiranja morske vode u sondu. Malobrojni antički pokretni arheološki nalazi na to su mjesto vjerojatno dospjeli pri nivelaciji terena za potrebe recentnih gradnji.

i. ple.

Slika 1. Rimski nalazi iz sonde 1

Feričanci

Crkva Sv. Duha

Zidne slike

Rikard Rojnik, prva polovica 20. st.

Voditelj programa: Željko Hnatjuk

Suradnici: Dejan Pajić, Marko Buljan, Tihana Popinjač

BROJ DOSJEA: 1395/1, Osijek, Fakultetska 4

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Unutrašnjost crkve je u cijelosti oslikana ornamentalnom dekoracijom s ukomponiranim likovima svetaca i scenama iz Novog zavjeta. Oslik je, zbog destrukcije veziva, praškast, mjestimice izbrisani, zamrljan od oborinskih voda i vlage. U nižim dijelovima je oslik u prethodnim obnovama bio preličen, zona sokla uništena u sanaciji vlage, a na stropu je žbuka mjestimice propala do trske.

Godine 2012. restauriran je donji dio desne strane zida broda. Radovi su obuhvatili tri baze pilastara i dekorativne

ukrase na njima koji su bili naknadno preslikani, kao i zidne plohe između njih. Uklonjena je trula žbuka, kao i zapune cementnom žbukom, nastale u naknadnoj intervenciji. Pukotine su injektirane, a na mesta cementne žbuke nanesena je vapnena žbuka koja je nakon sušenja izravnana vapnenim gletom. S oslika je uklonjena nečistoća te je napravljen retuš. Izrađene su i šablone prema kojima su rekonstruirani nedostajući dijelovi oslika.

ž. h.

Slika 1. Slika prije radova

Slika 2. Slika nakon radova

Generalski Stol

Crkvišće

Kasna antika / srednji vijek

Voditeljica programa: Ana Azinović Bebek

Suradnik: Petar Sekulić

BROJ DOSJEA: 2216, Zagreb, Kožarska 5

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Arheološka istraživanja lokaliteta Crkvišće kod Generalskog Stola trajala su jedanaest radnih dana, od 3. do 17. rujna 2012. godine.

Arheološkim istraživanjima definirana je jednobrodna crkva dimenzija 15,17 x 7,41 metar, s polukružnom, plitkom apsidom (dubine dva metra) i dva ulaza (jedan na južnom te drugi, glavni, na zapadnom pročelju). Zidovi crkve, širine oko 0,70 metara, ostali su očuvani u visini od 0,40 do 0,60 metara te su temeljeni vrlo plitko, samo 0,40 metara. U svetištu je u punoj dužini očuvana ožbukana subselija, ostaci katedre i sakrarija ili lavatorija, tragovi temelja oltara te vrlo vjerojatno tragovi oltarne pregrade. U svim istraženim sondama u unutrašnjosti crkve dokumentirano je postojanje estriha. Prema nave-

denim stilskim karakteristikama, crkva se može datirati u razdoblje kasne antike.

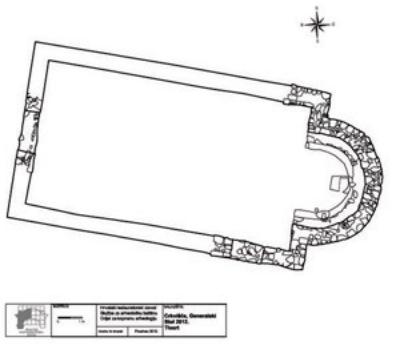
Crkva je orijentirana istok-zapad s malim otklonom prema jugu. Titular crkve je nepoznat. Crkva je dokumentirana metodom 3D laserskog skeniranja (Vektra 3D d.o.o.) te su izrađeni arhitektonski nacrti u mjerilu 1:100 i 1:50. Sve faze istraživanja iscrpno su fotodokumentirane.

Lokalitet Crkvišće, nakon prve godine istraživanja, prema analogijama se može s velikom sigurnošću interpretirati kao kasnoantička visinska utvrda s jednostavnom jednobrodnom crkvom polukružne apside datiranom u 5. i 6. stoljeće.

a. a. b.

Slika 1. Tlocrt crkve

Slika 2. Položaj lokaliteta

Glina

Brekinjova Kosa, kopneni arheološki nalazi

Prapovijest

Voditeljica programa: Martina Ćurković

Suradnici: Antonija Jozić, Anita Jelić, Mladen Mustaček, Ivo Martinović, Jure Popović, Andrea Jerkušić, Zdenka Vrgoč

BROJ DOSJEA: 2172/1, Zadar, Božidara Petranovića 1

PROGRAM PREMA UGOVORU S PISA-TRADE D.O.O.

S lokaliteta Glina - Brekinjova Kosa zaprimljena su trideset četiri predmeta (keramički nalazi i jedna željezna strelica). Keramičke nalaze čine velike posude u ulomcima, pršljeni, utezi, šalice, posudice, keramičke nožice, jedna keramička žlica i plitica. Prije obrade nalazi su fotodokumentirani. Željezna strelica je mehanički očišćena te stabilizirana i zaštićena. Keramički predmeti najprije su mehanički očišćeni od naslaga zemlje. Uslijedilo je konsolidiranje,

potapanjem u akrilni konsolidant, potom lijepljenje ulomaka te izrada integracije od alabasternog gipsa. Integrirani dijelovi tonirani su u boju sličnu originalu. Tijek restauratorskih radova i restaurirani nalazi također su fotodokumentirani, a nakon završetka radova cjelokupni restauratorski proces pismeno je dokumentiran.

m. č.

Slika 1. Šalica s ručkom, stanje prije radova

Slika 2. Šalica s ručkom, stanje nakon radova

Glina

Dobrovoljno vatrogasno društvo Glina

Crvena zastava

Nepoznati autor, 1908.

Svila, pamuk, srebrna srma, zlatna srma, drvo, svileni konci različitih boja, mesing, 148 x 144 cm

Voditeljica programa: Bernarda Rundek Franić

Suradnici: Nada Škrlin, Natalija Vasić, Marta Budicin, Margareta Klofutar, Jurica Škudar

BROJ DOSJEA: 6821, Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Zastava je dvostrana, izrađena od prirodne svile rips tkanja s izvezenim biljnim i geometrijskim motivima koji su ispunjeni sviljenim nitima različitih boja. Otvorenim šadrašom dodatno su izvezene vitice i rubovi pravokutnih polja u koje su smještani vezeni elementi. Slova s prednje i stražnje strane zastave izvezena su srmom (predivo) zlato. Na prednjoj strani zastave u ovalnom je medaljonu izvezena figura sv. Florijana, zaštitnika vatrogasaca. Iznad medaljona izvezen je natpis "Dobrovoljno vatrogasno Družtvu", a ispod "u Glini". Medaljon s prikazom sv. Florijana i natpis nalaze se u središnjem dijelu zastave, dok su kutovi zastave i rubni dijelovi ispunjeni izvezenim viticama s lišćem i cvijećem. Na stražnjoj strani zastave u sredini nalazi se grb Trojedne Kraljevine Hrvatske izvezen raznobojnim koncem u "pećkom vezu" koji je karakterističan za Posavinu i Moslavинu. Iznad njega je natpis "Pomoz - Bog!", a ispod njega izvezena je godina 1908. U sva četiri kuta te na sredini svake strane zastave izvezeni su srmom zlato i svilom atributi vatrogastva koji su smješteni u pravokutna polja. Zastava je pričvršćena na drveno kopljje i ukrašena zakovicama. Vrh stijega izrađen je od mesinga s tankim slojem pozlate.

Podloga zastave koja je izrađena od svilene tkanine veoma je oštećena i na obje strane potpuno nedostaje potka, dok je osnova dijelom ostala sačuvana. To što je preostalo od podložne tkanine izgubilo je vezivnu komponentu te se doslovce raspada u prašinu. Na stražnjoj strani zastave u sredini se nalazi grb Trojedne Kraljevine Hrvatske čiji je vez od srme oksidirao, a svila mjestimično nedostaje. Vrh stijega izrađen od mesinga s tankim slojem pozlate također je oksidirao. Donji dio stijega nedostaje. Zastava je prekrivena slojem nečistoća i prašine, vez od svile je mjestimično uništen, kao i vez od šadraša te je prekriven

debelim slojem oksida. Vidljive su čahure od nametnika (kukaca). S tri strane zastavu uokviruju rese od zlatne srme. S dvije strane rese su vidljive, a s jedne su strane vidljive u tragovima.

Cjelovit konzervatorsko-restauratorski zahvat izведен je od 2010. do 2012. godine. Izrađena je fotodokumentacija, detaljna grafička dokumentacija oštećenja podloge i veza, uzeti su uzorci za mikroskopsku i mikrokemijsku analizu te su provedene probe čišćenja. Odvojeni su svi dijelovi zastave i uklonjene su sve neadekvatne intervencije na površini predmeta u vidu podstavljenih i apliciranih komadića tkanine te jednog većeg komada tkanine koji je bio podstavljen kao ojačanje na samom stijegu u veličini od oko 150 x 25 cm.

Probe mokrog čišćenja pokazale su nepostojanost boje, zato je ono izvedeno u najmanjoj mogućoj mjeri, tampomima vate i destiliranom vodom. Oštećenja su zatvorena kombiniranim tehnikom podlijevanja i šivanja sviljenim filamentom na prethodno iskrojenim dijelovima prema predlošku s *Astralon* folije. Potom je cijela zastava prekrivena krepelin svilom, a rubovi su uređeni tako da prednja strana odgovara po konačnim dimenzijama stražnjoj strani. Nakon toga je u gornjem dijelu zastave ušiven utor u širini stijega koji je umetnut u zastavu te su na predviđena mjesta pričvršćene zakovice.

Nakon završetka radova izrađena su dva velika popluna u koja je uložena zastava, između njih je postavljen beskiselinski papir, a na sam pregib tuljac od beskiselinskog kartona. Popluni su mobilizirali špagom koja je provučena kroz kutiju kako se zastava ne bi pomicala unutar kutije za pohranu i bila spremna za transport i povrat vlasniku.

p. f. h., m. b.

Slika 1. Stanje zastave prije radova, prednja strana

Slika 2. Stanje zastave prije radova, stražnja strana

Slika 3. Stanje zastave nakon radova, prednja strana

Slika 4. Stanje zastave nakon radova, stražnja strana

Nastavak kataloške jedinice na sljedećoj stranici ►

Slika 1

Slika 2

Slika 3

Slika 4

Gora

Crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije, metalni arheološki nalazi

Srednji vijek / novi vijek

Voditelj programa: Mihael Golubić

Suradnici: Marko Nemeth, Petra Dinjaški

BROJ DOSJEA: 1336/2, Zagreb, Kamenita 15

PROGRAM PREMA UGOVORU S FORETIĆ I SINOVİ D.O.O.

Tijekom 2012. godine provedeni su konzervatorski i restauratorski radovi na arheološkim nalazima s nalazišta Gora - crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije. Dovršeno je konzerviranje i restauriranje pedeset četiriju predmeta od metala. Srebrni i kositreni predmeti čišćeni su mehanički, a površina je zaštićena lakom *Paraloid B72*. Brončani predmeti su čišćeni mehanički, tretirani benzotriazolom radi zaustavljanja procesa korozije, a zatim zaštićeni lakom *Paraloid B72* i voskom *Cosmoloid*. Na željeznim

predmetima dovršen je proces uklanjanja soli u sulfitnoj kupki, nakon čega su očišćeni od korozivnih naslaga pjeskarenjem i mikromotorom, a zatim konzervirani taninom i *Parawaxom*, dok je za konsolidaciju, spajanje fragmenata i rekonstrukcije upotrijebljena epoksidna smola. Svi radovi su popraćeni pisanim i fotografskom dokumentacijom.

m. go.

Slika 1. Željezna kopča, stanje nakon radova

Slika 2. Brončana kopča, stanje nakon radova

Gradec Lekenički

Kapela Sv. Petra

Drvene oplate

Nepoznati autor, oko 1760.

Polikromirano drvo, dimenzije razne

Voditeljica programa: Renata Duvančić

Suradnici: Miroslav Pavličić, Vanesa Gjini, Goran Cukrov, Davor Filipčić, Natalija Vasić, Martina Wolff Zubović

BROJ DOSJEA: 8001, Zagreb, Zmajevac 8

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Cijeli interijer kapele obložen je oslikanim drvenim oplataima. U gornjoj zoni naslikani su cvjetni ornamenti, a u donjoj se izmjenjuju figurativni prikazi s cvjetnim ornamentima, no stilski i koloritno različiti od onih na tabulatu. Oslik je izvoran i nije preslikan, što je vrlo rijedak slučaj i kapelu čini iznimno vrijednom. Figurativni su prikazi jako slabo sačuvani. Đurđica Cvitanović ove slike pripisuje istom majstoru koji je oslikao drvene stijene kapele Sv. Josipa u Cerju Letovaničkom (Đurđica Cvitanović, Turopoljske ljepotice. Drvene seljačke crkve, 2008.).

Kapela Sv. Petra obnavljana je prije nekoliko godina. Dijelovi drvenih oslikanih oplata demontirani su zbog građevinskih radova. S obzirom da je u kapeli boravila kolonija zaštićene vrste šišmiša, za nastavak radova bilo

je potrebno pričekati dok ne izađu. Nakon postavljanja zaštitnih mreža na otvore izvršena je izravna preventivna zaštita. Oslika je u velikoj mjeri bio ispran jer je kapela prokišnjavana tijekom dužeg razdoblja. Kredna osnova na kojoj su naslikani cvjetni ornamenti oljuštila se zbog otapanja veziva u vodi. Oslik na oplatama podlijepljen je otopinom *Hydro-Grunda* u destiliranoj vodi (omjer 1:4), koja dobro prodire ispod površine oslika, a na rubovima oštećenja ne stvaraju se mrlje. Demontirane daske učvršćene su, a šuta s gornjeg dijela tabulata preostala od građevinskih radova uklonjena je. Tabulat je učvršćen i na bočne otvore kapele i vrata stavljeni su lokoti.

r. d., m. w. z.

Slika 1. Unutrašnjost kapele, stanje prije radova

Slika 2. Unutrašnjost kapele, stanje nakon radova

Grohote, Šolta

Crkva Sv. Mihovila

Zidne slike

Nepoznati autor, 14. st.

Fresco-secco

Voditeljica programa: Ivana Jerković

Suradnici: Tonči Borovac, Antonija Buljan, Josipa Milišić, Maja Kiršić, Domagoj Mudronja, Natalija Vasić

BROJ DOSJEA: 2230/1, SPLIT, PORINOVA 2A

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Crkva Sv. Mihovila nalazi se pri kraju šoltanskog polja, između Grohotra i Srednjeg Sela. Sv. Mihovil po obliku, načinu gradnje, slomljenom svodu i klesarskoj opremi ukazuje na karakterističnu gradnju dalmatinskih srednjovjekovnih crkvica s kraja 14. stoljeća. Unutrašnjost crkve ukrašena je fresco oslicima, i to u polukružnoj apsidi, na trijumfalom luku i na manjem dijelu zapadnog zida. U apsidi je oslikana kompozicija *Deisisa* (Krist, Marija i sv. Ivan), ispod kojega su dva posvetna križa i geometrijska dekoracija. Iznad oltara, na trijumfalnom luku, naslikan je lik svetog Mihovila, dok se na zapadnom zidu nalazi trag još jednog naslikanog posvetnog križa. Svi oslici izrađeni su u technici *fresco-secco* zemljanim bojama te pripadaju 14. stoljeću.

Pretpostavlja se da su freske još u 17. stoljeću bile prekrivene slojem vapna i žbuke, te su nakon toga preživjele brojna oštećenja. Prva restauracija, izvedena 1957. godine, bila je ograničena na čišćenje slikanog sloja od vapnenih naslaga, konsolidaciju žbuke i mjestimične manje retuše na određenim zonama pozadine i ornamenata.

Tijekom 2012. i 2013. započeti su i završeni istražni, dokumentacijski i probni konzervatorsko-restauratorski

radovi na oslicima. Prije podizanja radne skele obavljena je detaljna fotodokumentacija zatečenog stanja, grafička dokumentacija postojećeg stanja, koja je podrazumijevala izradu arhitektonske snimke s orto-foto pogledom na freske u mjerilu 1:10, kao i izradu 3D modela oslika u polukružnoj apsidi. U suradnji s Prirodoslovnim laboratorijem HRZ-a provedena su analitička ispitivanja na uzorcima žbuke i slikanog sloja.

Pri vizualnoj detekciji uočene su žbukane naslage preko dijela fresko oslika u donjem dijelu apside. Sondažnim je istraživanjima utvrđen dvoslojni naknadni cementno-vapneni sloj debljine oko 3 – 3,5 cm, koji je potom uklonjen. Ispod njega je pronađen naslikani pojas crveno-oker boje, kao dio cjelokupnog slikanog prikaza, koji se proteže do dna apside. Prošaran je mehaničkim oštećenjima u vidu lakuna i napuknuća, a bojeni je sloj mjestimično izgubljen ili pulverizirao. Postojanje oslika iz istog razdoblja potvrđeno je i oko postojećeg figuralnog prikaza lika sv. Mihovila, a na temelju sondi zaključeno je da je vjerojatno cijeli trijumfalni luk bio oslikan u crveno-oker tonu koji je vjerojatno služio kao svojevrsni podslik za dekorativne i figurativne prikaze.

Otvorene sonde čišćenja slikanog sloja izvedene su na karakterističnim mjestima oslika. Na određenim sondama upotrijebljene su različite kemijske i mehaničke metode čišćenja te je njihovim kombiniranjem moguće djelomično ukloniti navedene uzročnike propadanja. Osim istraživanja, provedlo se obrubljuvanje izvornih dijelova

freske i zapunjavanje većih oštećenja koja su tendirala destabilizaciji oslika.

Na temelju provedenih istražnih i probnih radova predložene su smjernice za daljnje i cjelovite konzervatorsko-restauratorske radove.

i. j.

Slika 1. Pogled na središnji fresco oslik u apsidi crkve Sv. Mihovila

Slika 2. Pogled na prikaz sv. Mihovila s otvorenim sondama na žbuci

Hrvatski Čuntić

Utvrda Čuntić

Novi vijek

Voditeljica programa: Tajana Pleše

Suradnici: Teodora Kučinac, Petar Sekulić

BROJ DOSJEA: 2234/1, Zagreb, Kožarska 5

PROGRAM PREMA UGOVORU S GRADOM PETRINJOM

Utvrda Čuntić nalazi se na jugoistočnim obroncima Hrastovičke gore, gestrateški važnom položaju nad dolinom potoka Petrinjčice, koja je kontinuirano korištena kao jedan od komunikacijskih putova koji su spajali Pounje s Pokupljem od prapovijesti do današnjih dana. Utvrđi se može prići s istočne i zapadne strane neuređenim zemljanim putem iz smjera Hrvatskog Čuntića.

Čuntićka utvrda sagrađena je u prvoj polovici 16. stoljeća sredstvima Zagrebačke biskupije i Kaptola, kao dio protu-ottomanskog obrambenog sustava unsko-savsko-kupskog prostora. Oblikom je bila prilagođena potrebama novog načina ratovanja ranog novovjekovlja. Iako u vrelima ne nalazimo točan podatak, može se pretpostaviti da je utvrda napuštena u posljednjem desetljeću 16. stoljeća. Osmanlijama taj položaj nije bio strateški važan pa je utvrda prepustena polaganom propadanju.

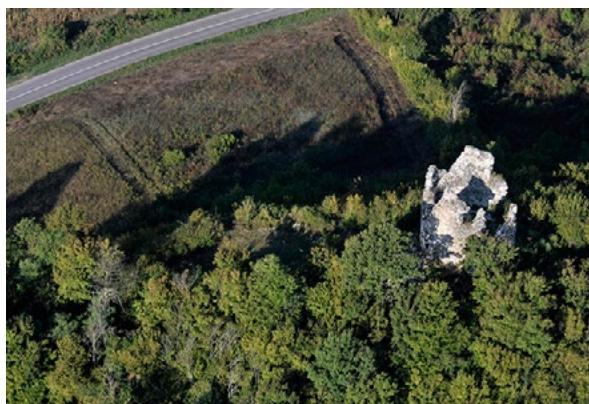
Utvrda Čuntić je kružnog tlocrta (promjer: 10,5 m; širina donjeg dijela zidova: 150 cm, širina gornjeg dijela

zidova: 130 cm) i vidljive sačuvane visine zidova oko 10,5 m. Punu visinu utvrde nije moguće ustanoviti pa je (za sada) moguće samo pretpostaviti da je imala tri etaže. Kao i druge utvrde toga kraja podignute u prvoj polovici 16. stoljeća, i ova čuntićka je solidne, pomalo neuredne, ali čvrste građevinske strukture. Sagrađena je od grubo obrađenih lomljenjaka, povezanih obilnim korištenjem žućkasto-bijelog veziva srednjeg agregata.

Prvi ozbiljni koraci u očuvanju toga spomenika graditeljske baštine počeli su 2007. izradom geodetskog projekta te izvješća o geotehničkom i stabilizacijsko-konstrukcijskom stanju objekta (Arp d.o.o., 2007.). Do početka sustavnih konzervatorskih radova 2012. godine o objektu se brinula udruga „Izvor“ iz Hrvatskog Čuntića. Tijekom 2012. godine utvrda je očišćena od vegetacije te je izrađena nacrtna dokumentacija postojećeg stanja (Vektra d.o.o.) s tehničkim opisom i prijedlogom saniranja konstrukcije.

t. p.

Slika 1. Utvrda Čuntić, pogled iz zraka

Hum Košnički

Kapela Sv. Marije Magdalene
 Sv. Antun Padovanski
 Nepoznati autor, kraj 18./početak 19. st.
 Ulje na platnu, 161,5 x 58,5
 Voditeljica programa: Ivana Sambolić

BROJ DOSJEA: 7911, Zagreb, Zmajevac 8

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Slika *Sv. Antun Padovanski* nalazi se na desnom bočnom oltaru u kapeli Marije Magdalene u Humu Košničkom. U okviru obnove unutrašnjosti kapele izvedeni su i radovi na oltarnim palama. Programom *Preventivna zaštita, konzerviranje i restauriranje sakralnog inventara na području Zagrebačke nadbiskupije* u 2012. godini obuhvaćeni su cijeloviti konzervatorsko-restauratorski radovi na oltarnoj pali *Sv. Antuna Padovanskog*. Slika prikazuje sveca s Isusom i dva anđela. Impostacije likova vjerojatno su preuzete s predloška i odaju ne odveć vještu ruku domaćeg slikara. Prema cjelokupnom inventaru kapele sliku je moguće datirati u prijelaz 18. u 19. stoljeće. Slika je demontirana s oltara u siječnju i dopremljena u radionice HRZ-a. Bila je u dobrom stanju očuvanosti – platno je bilo blago opušteno, s vidljivim malobrojnim područjima manjkujuće preparacije. Na lijevoj se strani slike nalazilo manje

udubljenje nastalo udarcem. Slikani sloj mjestimično je slabo prianjao uz platno te je bio prekriven debelim slojem požutjelog laka. Nakon skidanja slike s rasklimanog podokvira provedeno je suho čišćenje te potom konsolidacija slikanog sloja i osnove. Nakon provedenog testa topivosti pristupilo se uklanjanju laka i dočišćavanju slike. Izvedene su nadoknade u sloju preparacije nanošenjem toniranog kita. Trošni rubovi platna ojačani su podstavljanjem novog lanenog platna metodom *strip-lininga*. Slika je zatim napeta na novi podokvir te je izvedeno podlaganje prvog sloja retuša gvaš bojama. Nakon lakiranja mastiks lakom, izvedena je završna faza retuša *Maimeri restauro* bojama. Slika je zatim transportirana u kapelu Sv. Marije Magdalene i montirana na oltar sv. Antuna Padovanskoga.

i. sa.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

Ivanec

Stari grad, metalni arheološki nalazi
 Srednji vijek / novi vijek
 Voditeljica programa: Petra Dinjaški
 Suradnici: Marko Nemeth, Mihael Golubić

BROJ DOSJEA: 739/8, Zagreb, Kamenita 15

PROGRAM PREMA UGOVORU S INSTITUTOM ZA ARHEOLOGIJU

Tijekom 2012. godine provedeni su konzervatorsko-restauratorski radovi na arheološkim nalazima s nalazišta Ivanec, Stari grad. Konzervirano je i restaurirano četrnaest predmeta od bronce i srebra. Srebrni predmeti su očišćeni mehanički, a površina je zaštićena lakom *Paraloid B72*.

Brončani predmeti su očišćeni mehanički, tretirani benzotriazolom radi zaustavljanja procesa korozije, a zatim zaštićeni lakom *Paraloid B72* i voskom *Cosmoloid*. Svi radovi popraćeni su pisanom i fotografskom dokumentacijom.
 p. d.

Slika 1. Brončani ukrasni predmet, stanje nakon radova

Slika 2. Srebrni prsten, stanje nakon radova

Ivanić Miljanski

Kapela Sv. Ivana
Zidna slika sv. Kristofora na pročelju
Srednji vijek
Voditelj programa: Ivan Srša

BROJ DOSJEA: 1358/1, Zagreb, Radićeva 26

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Konzervatorsko-restauratorskim radovima *in situ* izvedena je reintegracija slikanoga sloja na freski s likom sv. Kristofora na južnom pročelju lađe. Na mjestima na kojima taj zahvat nije dovršen prethodnih godina, zahvati su uključivali i djelomičnu reintegraciju žbukanog sloja.

Reintegracija slikanog sloja izvedena je na mjestima na kojima je bilo dovoljno elemenata za rekonstrukciju pojedinih detalja. Nakon radova, jugoistočno pročelje kapele je obijeljeno. Na sjeverozapadnoj strani lađe i na

sjevernoj strani svetišta napravljeno je nekoliko žbukanih proba, kojima se nastojao utvrditi optimalan sastav žbuke za saniranje oštećenja na podnožjima navedenih zidova.

S obzirom na to da je ponovno uočen manji odron zemlje nedaleko od sjeverozapadnog ugla zvonika, zatraženo je stručno mišljenje i procjena novonastalog stanja od tvrtke GEO-CAD d.o.o. iz Zagreba.

i. s.

Slika 1. Južno pročelje lađe (Sv. Kristofor), stanje prije radova 2012.

Slika 2. Južno pročelje lađe (Sv. Kristofor), stanje nakon radova 2012.

Jasenovac

Župna crkva Sv. Nikole i sv. Marije

Glavni oltar Sv. Nikole

Pavlinska radionica T. Jurjevića i P. Beline (?), 1714.

Drvo rezbareno, pozlaćeno i polikromirano, 900 x 750 cm

Voditelj programa: Vesna Šimičić

Suradnici: Željka Geber-Kovač, Veljko Bartol, Željko Belić, Ksenija Šestek Ručević, Marijana Fabečić, Dragutin

Furdi, Ida Gnjatović, Snježana Hodak, Tomislav Jakopaš, Sena Kulenović

BROJ DOSJEA: 17/1, Zagreb, Zmajevac 8

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Ovaj monumentalni trokatni retabl posvećen sv. Križu bio je postavljen 1714. godine kao glavni oltar u crkvi Sv. Križa u Sisku. Godine 1911. prebačen je u Jasenovac, kada mu je promijenjen patrocinij, te je posvećen sv. Nikoli. Postavljanjem u crkvu s prostorno manjim svetištem od onog prvo bitnog retabl je morao biti prilagođen, a time je i djelomično oštećen. Sačuvane fotografije potvrđuju nam da se tijekom vremena u Jasenovcu ikonografski program mijenjao. U novijoj povijesti 2012. godine, to se ponovilo. Oltar je u povjesnim dokumentima vrlo dobro dokumentiran, što potvrđuje njegovu vrijednost, a pokazalo se da su restauratorska istraživanja u suglasju s povjesnim. Radovi na ovom retablu izvođeni su tijekom više od četrdeset godina, s manjim prekidima. U tom se razdoblju mijenjao i pristup konzervatorsko-restauratorskim radovima na ornamentici.

Radovi započinju 1968. godine kada je bilo vidljivo da je veliki trokatni oltar statički ugrožen, oštećen djelovanjem visoke relativne vlažnosti u prostoru crkve te mu je prijetilo urušavanje skulptura. Planira se učvrstiti arhitektura

oltara, a skulpture nakon izvršenih zaštitnih radova vratiti u crkvu. Izvedena je plinska dezinfekcija, a skulpture i ornamentika transportiraju se u Zagreb. Prikupljena je povjesna dokumentacija i provedena su restauratorska istraživanja. Pronađena su tri preslika na plohamu arhitekture. Nakon istraživanja odlučeno je izvesti cijeloviti konzervatorsko-restauratorski zahvat na oltaru. Radovi izvedeni od 1968. do 1972. godine za današnje poimanje restauratorske djelatnosti bili su preradikalni, a izvodili su se na 86 elemenata pozlaćene i lazurirane pokretne ornamentike. Nakon detaljnog sondiranja, grafičke dokumentacije položaja pozlate i lazura, svi slojevi do drvenog nosioca bili su odstranjeni te rekonstruirani - krednotutkalna osnova, pozlata zlatnim listićima, lasure. Na skulpturama radovi su postupno započeli 1973. i trajali do 1991. godine. Provedena su restauratorska istraživanja na inkarnatu gdje su pronađena tri sloja preslika, na dijelovima s pozlatom pronađena je izvorna pozlata na tankoj podlozi i druga pozlata na debljoj podlozi. Tijekom radova izvorni sloj inkarnata i zatečena druga

pozlata ispod preslika očuvani su u najvećoj mogućoj mjeri, a na mjestima gdje nedostaju rekonstruirani su. Radovima su tada bile obuhvaćene 23 skulpture, od kojih su 12 potpuno završene. Preostale skulpture ostale su nedovršene u različitim stupnjevima rada. Godine 1988. u Jasenovcu je demontirana arhitektura oltara. Izrađen je grafički prikaz izvornog izgleda. Na arhitekturi je tada zatečena ukomponirana ornamentika s pozlatom i ona je tijekom radova sačuvana. Nakon završenih radova na visokom postamentu i prvom katu oltar je bio izložen na izložbi „Kultura pavlina u Hrvatskoj“ u Zagrebu 1989. godine. Nakon izložbe taj dio oltara vraćen je u Jasenovac. Tijekom Domovinskog rata crkva i njezin inventar teško su oštećeni. Drveni retabl glavnog oltara doživio je jaka oštećenja i potpuno uništenje nekih dijelova skulptura i ornamentike, te nestanak dvije velike i lijepе skulpture, sv. Petra i sv. Pavla.

Nakon oslobođenja Jasenovca 1995. godine, iz razrušene crkve prikupljeni su preostali dijelovi glavnog oltara i konzervatorsko-restauratorski radovi započeti su odmah neophodnim rekonstrukcijama nedostajućih dijelova uz korištenje dokumentacije o prijašnjim radovima. U depo Restauratorskog centra Ludbreg prebačeni su i deponirani svi preostali dijelovi crkvenog inventara, a kasnije je tamo iz zagrebačkog depoa prebačena i većina skulptura jasenovačkog oltara. Tijekom radova dijelovi su zbog svojih velikih dimenzija postupno dopremani u atelje Hrvatskog restauratorskog zavoda u Zagrebu, a nakon završenih radova ponovno transportirani i pohranjivani u ludbreški depo. Za vrijeme restauratorskih radova u Jasenovcu također je obnovljena arhitektura same crkve, zidovi su ožbukani i obojeni. Godine 2008. godine kada su stečeni uvjeti za povrat restauriranog dijela oltara, tj. prizemlja i prvog kata, oltar je ponovno postavljen u svetište crkve.

Od 2008. do 2012. godine traju radovi na skulpturama, ornamentici, stupovima, kapitelima, te na plohama arhitekture drugog i trećeg kata oltara. Kako bi se omogućilo da dođu u funkciju i bočni oltari, iz depoa se preuzimaju razlomljeni i teško oštećeni dijelovi dvaju ukrasnih okvira oltarnih pala. Na njima je izveden konzervatorsko-restauratorski zahvat sa zadržavanjem na postojećem presliku i svim potrebnim rekonstrukcijama. Ukrasni okviri sa slikama montirani su iznad zidane menze bočnih oltara. Oltarne pale kopije su slika prema sačuvanoj dokumentaciji. Radovi započeti 1991. godine na arhitekturi drugog kata nastavljeni su. Završavaju se stolarski radovi, izvršen je retuš i rekonstrukcija mramorizacije i pozlate stupova te profilacija vijenaca. Izvedena je probna montaža. Na ornamentici s pozlatom iz 1968. godine izvršeno je ujednačavanje pozlate s pozlatom ostalih dijelova oltara, i lazure su ponovno rekonstruirane. Retuš je izvršen zlatom u prahu vezanim gumiarabikom. Na dijelovima ornamentike ukomponirane u arhitekturu oltara koji su bili demontirani 1988. godine izvršen je retuš pozlate i lazura. Pozlata je izolirana slojem 5%-tne termoplastične smole *Paraloid*. Usporedno, na arhitekturi trećega kata oltara odstranjeni su preslici i utvrđene su preinake na ornamentici završnog vijenca nastale pri montaži u Jasenovcu 1911. godine. Tada su središnji dijelovi ornamentike bili odbačeni, a na njihova su mjesta postavljene glavice anđela. Dijelovi ornamentike rekonstruirani su prema analogiji s drugim katom. Glavice anđela postavljene su na istake vijenca, kao što je slučaj i na ostala dva kata. U tom razdoblju radovi se izvode na skulpturama trećeg kata od kojih su neke bile završene još 1989. godine. Ujednačavanje ranije postavljene pozlate izvedeno je zlatom u prahu, i izveden je retuš lazura i retuš inkarnata. U svibnju 2011. godine u jasenovačku crkvu postavljena

je arhitektura i ornamentika drugoga i trećeg kata, i na treći je kat postavljeno pet skulptura. Na krajeve drugog i trećeg kata montirani su rekonstruirani segmentni lukovi. U 2012. godini radovi su nastavljeni na pet skulptura drugog kata te na dvije skulpture anđela s trećeg kata, od kojih je lijevi anđeo većim dijelom rekonstruiran prema postojećoj dokumentaciji ranijih radova. Rekonstruirana je i mala skulptura Uskrslog Krista s vrha retabla, u koju su ukomponirani njegovi u šuti crkvenih zidova zatečeni dijelovi. U lipnju 2012. godine u svetište crkve postavljeno je pet skulptura drugog kata i tri skulpture trećeg kata. Unutar središnje niše postavljena je ljubičasta tkanina. Uz središnju nišu drugog kata vraćene su dvije male skulpture baroknih anđela, koje pripadaju bočnom oltaru Sv. Antuna. Na tabernakul oltara vraćene su dvije manje skulpture anđela iz 19. stoljeća. U crkvu je nakon radova uklanjanja preslika vraćena skulptura Raspetog

Krista na križu. Sve gore navedene skulpture bile su u postavu jasenovačkog oltara zatečenom 1968. godine. Opširniji tekst o ovom vrijednom retablu objavljen je u prvom broju Portala (2010.).

U ludbreškom depou deponirani su još dijelovi triju teško oštećena oltara iz jasenovačke crkve, dijelovi krstionice, te skulptura sv. Nikole iz 18. stoljeća sa starog glavnog oltara crkve, skulptura nepoznate svetice i nepoznatog svetca, te tri oleografije na kartonu s prizorima Križnog puta.

Godine 2012. glavni je oltar враћен u Jasenovac i postavljen prema svom izvornom postavu. Naknadno, nažalost, skulpture bivaju poredane drugim redoslijedom. No, i unatoč tome, veliki monumentalni oltar pokazuje svoju ljepotu i raskoš skulptura i ornamentike, te se usuđujemo nadati se da će biti sačuvan za budućnost, pa makar i u ovom obliku.

v. š.

Slika 1. Oltar nakon montaže u svom izvornome postavu, stanje u lipnju 2012. godine

Slika 2. Dokumentacija stanja, rujan 2012. godine

Jelsa, Hvar

Crkva uznesenja Marijina
 Bogorodica s Djetetom, sv. Hijacintom i donatorom
 Nepoznati autor, 17. st.
 Ulje na platnu, 142 x 101 cm
 Voditelj programa: Stanko Alajbeg
 Suradnica: Ana Dukić

BROJ DOSJEA: 2007/2, Split, Porinova 2a

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Oltarna pala nepoznatog autora mletačkog *seicenta* smještena je u drveni polikromirani oltar u južnoj bočnoj kapeli sv. Antuna i sv. Hijacinta. Naslikana je uljenim bojama na lanenom platnu koje ima oblik uspravnog pravokutnika. Središnji lik sv. Hijacinta zauzima najveći dio prizora. U donjem desnom dijelu postavljeno je krupno uspravno poprsje donatora sklopljenih ruku. Na lijevoj margini pale smješten je prizor s riječnim krajolikom, dok se na desnoj uočava knjiga Evangela. U gornjem desnom dijelu je minijaturni prikaz Bogorodice s Djetetom. Kontrasti svjetla i sjene dominiraju cijelom kompozicijom.

Nije pronađena nikakva pisana dokumentacija o restauraciji ove slike, premda su utvrđene prijašnje intervencije vidljive na slikanom sloju. Na poleđini su zatečene zakrpe te nakupine voštane smjese, dok je na oštećenjima slikanog sloja utvrđen kit, postavljen i preko izvornog slikanog sloja. Evidentna je mlojavost i opuštenost cijele površine platna, dok je u desnom rubnom dijelu, kao i na čitavom donjem rubu, platno bilo deformirano i nagužvano te odignuto od letvice podokvira. Duž donje sekcijske platne, na

velikom dijelu površine preparacija i slikani sloj potpuno nedostaju. Uočljiv je znatan broj oštećenja bojenog sloja, od kojih su najveća u gornjem dijelu slike, te u donjoj sekciji oko procjepa platna. Na tim mjestima prisutan je i veći broj starijih retuša koji prelaze preko izvornog slikanog sloja. Lak je tijekom vremena požutio i potamnio. Slika je prije demontaže podokvira podlijepljena japanskim papirom. Odlijepljene su sve zatečene zakrpe s poleđine platna. Vosak s platna i kit uklonjeni su skalpelom. Kemijskim sredstvima uklonjeni su potamnjeli lak i retuši. Sva su oštećenja u sloju platnenog nosioca rekonstruirana, a nakon pripremnih radnji slika je dublirana firentinskom pastom. Nakon postavljanje slike na novoizrađeni drveni podokvir s kutnim klinovima za napinjanje platna, sva su oštećenja na licu slike zapunjena kitom i podslikana. Nanesen je sloj izolacijskog laka, a potom proveden cjeloviti, mimetički retuš. Slika je zaštićena kombinacijom sjajnog i mat ketonskog laka u spreju.

s. a.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

Kampor, Rab

Muzej franjevačkog samostana u Kamporu
 Stigmatizacija sv. Franje
 Antonio Grapinelli, oko 1765.
 Ulje na platnu, 167 x 97 cm
 Voditeljica programa: Maja Hajon
 Suradnici: Slobodan Radić, Irina Šadura, Dragutin Furdi

BROJ DOSJEA: 7957, Zagreb, Zmajevac 8

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Slika je pripisana Antoniju Grapinelliju, mletačkom slikaru po umjetničkom obrazovanju. Uz Kampor, njegove slike krase i glavni oltar rapske katedrale, te glavni oltar crkve Sv. Andrije. Radoslav Tomić rapske oltarne pale datira u vrijeme biskupovanja Ivana Calebote na otoku (1746.-1756.) te donosi pretpostavku da autor nije djelovao u našim krajevima već su njegova djela do naših crkava stizala kao narudžbe. Za sada je o njemu kao slikaru relevantan jedino podatak da je bio upisan u Bratovštinu slikara u Veneciji 1761. godine, no njegova djela nisu registrirana u gradu i okolici. Svojim djelima Grapinelli unosi elemente rokokoa u naše crkve.

Trenutak u kojem sv. Franjo na brdu La Verna prima stigme tema je slike iz Muzeja franjevačkog samostana u Kamporu. Svetac raširenih ruku prima svete rane. Okrenut je prema Kristu koji mu se ukazuje kao krilati Seraf. Najdaniji brat Leon prikazan je kako čita knjigu, smješten uz Franjine skute.

Zatečeno, izrazito loše stanje očuvanosti rezultat je izlaganja slike u nepovoljnim mikroklimatskim uvjetima. Probe topivosti potamnjelog damar laka otkrile

su tanak, prozračan i nestabilan slikani sloj. Na dosta mjestu prijetio je otpasti pa je zajedno s preparacijom konsolidiran ljepilom na bazi sintetičkih smola. Tijekom zadnje intervencije koju je izveo fra Vinko Fugošić 1959. godine upotrijebljena je voštana masa za konsolidiranje slikanog sloja i dubliranje nosioca. Nakon skidanja slike s dotrajalog podokvira uklonjeno je rentauuirano platno i skalpelom je očišćena poleđina od voska iz spomenute intervencije. Na osliku je uočen veliki broj preslika i tri vrste različitih zakita. Nakon čišćenja lica slike od naslaga nečistoće i sloja potamnjelog laka uklonjeni su preslići. Skalpelom su odstranjeni stari deformirani zakiti i ostaci voštane mase. Manja oštećenja platnenog nosioca rekonstruirana su zakrpama sličnog tkanja. Zajedno s oštećenjima preparacije zatvorena su sintetičkim kitom koji je zatim obrađen tako da oponaša okolnu teksturu podloge. Slika je dublirana novim platnom na toplinskom vakuumskom stolu te napeta na novi podokvir. Nakon izvođenja prve faze retuša podložnim gvaš bojama slika je završno retuširana lakirnim bojama.

i. š.

Slika 1. *Stigmatizacija sv. Franje*, stanje prije radova

Slika 2. *Stigmatizacija sv. Franje*, stanje nakon radova

Karlovac

Rijeka Kupa, Kobilić Pokupski, nalazi brodoloma
Antika
Voditelj programa: Krunoslav Zubčić
Suradnici: Ozren Pleše, Robert Mosković, Goran Trninić

BROJ DOSJEA: 1835/1, Zagreb, Cvijete Zuzorić 43
PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Tijekom 2012. nastavilo se podvodno arheološko rekonosciranje više pozicija na rijeci Kupi. Provedeno je snimanje dna sonarom Side-scan koji se pokazao kao jedina uspješna metoda pregleda dna rijeke u uvjetima smanjene vidljivosti. Na položaju ostatka rimskog riječnog broda u Kamenskom (Kobiliću Pokupskom) na rijeci Kupi nastavljeno je dokumentiranje površinskog sloja tereta cigle. Na uzvodnom dijelu brodoloma iskopana je manja arheološka sonda unutar koje je otkriven dobro sačuvani bok broda i sloj s teretom cigle. Tijekom iskopa pronađeno je i nekoliko manjih fragmenata antičke keramike i

jedan stakleni ulomak. Nizvodno od rimskog brodoloma na šest metara dubine pronađen je pravilni niz drvenih stupova. Stupovi su kvadratnog presjeka i visine 20 do 30 cm iznad dna. Neposredno uz njih, ispod sloja riječnog pijeska pronađen je metalni srp. Zbog blizine brodoloma pretpostavlja se da je riječ o oštećenom dijelu broda. U nastavku istraživanja planira se detaljnije istraživanje brodske konstrukcije rimskog brodoloma te nastavak rekognosciranja rijeke Kupe i njezinih pritoka.

k. z.

Slika 1. Bok rimskog broda i teret cigle u njemu

Klinac

Utvrda Klinac

Novi vijek

Voditeljica programa: Tajana Plešć

Suradnici: Teodora Kučinac, Petar Sekulić

BROJ DOSJEA: 2155/1, Zagreb, Kožarska 5

PROGRAM PREMA UGOVORU S GRADOM PETRINJOM

Utvrda Klinac nalazi se na jugoistočnim obroncima Hrastovičke gore. Smještena na geostrateški važnom položaju još od prapovijesnih vremena, utvrda Klinac sagrađena je kao dio protuosmanskog obrambenog sustava unskosavsko-kupskog prostora. Pretpostavlja se da je utvrda sagrađena oko 1530. godine i napuštena u posljednjim desetljećima 16. stoljeća.

Utvrda Klinac sagrađena je na osnovi peterokuta nepravilnih stranica. Pomalо neuredna ali solidna, čvrsta gradnja može se objasniti kratkim vremenskim intervalom u kojem je objekt trebao biti podignut. Do danas su ostali sačuvani samo vanjski zidovi utvrde ujednačene visine od oko 8 do 9,5 m (tj. do visine gornjeg dijela prvog kata). Zidovi su u donjoj zoni široki 140 cm, a sužavaju se prema gornjem katu na širinu od 100 do 110 cm. Oko cijele utvrde definiran je nepravilno oblikovani sokl (podnožak). Za sada nije moguće utvrditi izvornu visinu utvrde. Na pročeljima kliničke utvrde nalaze se dva jednostavno oblikovana velika otvora (prvi je smješten u prizemlju južnog, a drugi na prvom katu JZ pročelja). Osim dvaju spome-

nutih otvora, svako pročelje utvrde bilo je raščlanjeno po jednom puškarnicom "X" presjeka na obje (sačuvane) etaže. Izuzetak je prva etaža jugozapadnog pročelja na kojoj su bile dvije puškarnice. Prostorni raspored unutrašnjosti utvrde moguće je samo pretpostaviti prema položaju ležaja drvenih greda na JZ, SZ i SI unutarnjem pročelju. Jednako tako može se samo pretpostaviti kako je bilo oblikovano dvorište, koju je površinu zauzimalo te je li bilo natkriveno.

Zaključno s 2011. godinom, utvrda je u cijelosti arheološki istražena, definiran je njezin uži vanjski prostor, izrađena je cjelovita nacrtna dokumentacija postojećeg stanja (Vektra d.o.o.) te su obavljeni konzervatorsko-restauratorski građevinski radovi najugroženijih dijelova zidne mase. Tijekom 2012. godine izrađen je glavni projekt prezentacije koji je potvrdio ovlašteni Konzervatorski odjel u Sisku (klasa: UP/I-612-08/12-04/2118; ur. br.: 532-04-07/1-12-2; Sisak, 17. studenoga 2012.).

t. p.

Slika 1. Pogled iz zraka na utvrdu Klinac

Klinac

Klinac, Gradina, prapovijesno naselje

Prapovijest / antika / srednji vijek

Voditeljica: Marijana Krmpotić

Suradnice: Lea Čataj, Maša Vuković Biruš

BROJ DOSJEA: 2155/2, Zagreb, Kožarska 5

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Prapovijesno naselje smješteno je na brdu Gradina pokraj sela Klinac, južno od Petrinje. Godine 2012. provedena su prva arheološka istraživanja toga prapovijesnog naselja u sklopu kojih su otvorene četiri sonde, ukupne površine $51,5 \text{ m}^2$ na sjeveroistočnom i istočnom platou Gradine. Najstariji tragovi naseljavanja potječu iz srednjeg brončanog doba, a život se nastavlja i tijekom kasnog brončanog doba. Intaktni sloj starijeg željeznog doba nije utvrđen, nego je materijal iz te faze naseljavanja evidentiran u velikim količinama na strmim obroncima istočnog platoa. Stanovite aktivnosti zabilježene su i u vrijeme antike, od

1. do 3. stoljeća, zbog kojih su stariji prapovijesni slojevi bili poremećeni, dok je u najvišim slojevima evidentiran kasnosrednjovjekovni materijal. Uz rub istočnog platoa nađeni su ostaci obrambene konstrukcije naselja. Nakon završetka istraživanja, sve su sonde zaštićene geotekstilom i zemljom iz iskopa. Usporedno s arheološkim istraživanjima prapovijesnog naselja na Gradini provedeno je rekognosciranje okolnog područja, izrazito bogatog arheološkim nalazima.

m. k.

Slika 1. Ostaci bedema

Slika 2. Rekonstruirana zdjela iz starijeg željeznog doba

Koprivnica

Franjevački samostan, kopneni arheološki nalazi

Novi vijek

Voditeljica programa: Martina Ćurković

Suradnici: Antonija Jozić, Anita Jelić, Mladen Mustaček, Ivo Martinović, Jure Popović, Andrea Jerkušić, Zdenka Vrgoč

BROJ DOSJEA: 2173/16, Zadar, Božidara Petranovića 1

PROGRAM PREMA UGOVORU S MUZEJOM GRADA KOPRIVNICE

S lokaliteta Koprivnica – franjevački samostan zaprimljeno je šest predmeta (keramički lonci i vrčevi). Prije obrade nalazi su fotodokumentirani. Keramički predmeti su mehanički očišćeni od naslaga zemlje, zatim je uslijedilo konsolidiranje premazivanjem akrilnim konsolidantom, potom lijepljenje ulomaka te izrada integracije od alaba-

sternog gipsa. Integrirani dijelovi tonirani su u boju sličnu originalu. Fotodokumentacija je nastajala i za vrijeme i nakon restauratorskih radova te je nakon završetka radova cjelokupni restauratorski proces pismeno dokumentiran.

m. č.

Slika 1. Keramički ulomci lonca, stanje prije radova

Slika 2. Keramički lonac, stanje nakon radova

Koprivnica

Muzej grada Koprivnice
 Osam rubaca "svilnaka"
 Nepoznati autori, 19. i 20 st.
 Svilene tkanine, ukrašene raznobojnim vezom, strojno i ručno, različite dimenzije
 Voditeljica programa: Maja Vrtulek
 Suradnice: Ada Vrtulek Gerić, Štefica Nemec, Nikolina Oštarijaš, Natalija Vasić,
 Margareta Klofutar

BROJ DOSJEA: 31.1.3, Ludbreg, Trg Sv. Trojstva 15
 PROGRAM PREMA UGOVORU S MUZEJOM GRADA KOPRIVNICE

Odjeća koprivničkog dijela Podravine pripada panonskom tipu odjeće. Projektom sustavne i planirane zaštite materijalne baštine u 2012. godini obuhvaćeno je osam rubaca svilnaka (inv. br. 806, 952, 920, 2166, 2174, 949, 1000a, 1000b) iz Etnografske zbirke tekstilnih predmeta iz fundusa Muzeja grada Koprivnice. Izrađeni su od crnih svilenih tkanina u osnovi ukrašenih florealnom i geometrijskom ornamentikom u tkanju i vezenju. Rupci, trokutastog oblika, ukrašeni su strojno i ručno izvedenim vezom različitih tonova uglavnom uz lijevi i desni rub (osim rupca 806 koji je pravokutnog oblika), dok neke još dodatno uokviruju raznobojne rese strojne izrade. Rupci datiraju iz 19. i 20. stoljeća.

Fotokemijska degradacija svilenih rubaca uočava se u promjeni intenziteta boje predmeta te gubitku fleksibilnosti i čvrstoće. Rupci su zatećeni u lošem stanju. Nošenjem i starenjem materijala došlo je do oštećivanja tekstilnog nosioca u vidu poderotina, nedostajućih dijelova, rupica (vjerojatno od insekata). Tkanine su bile onečišćene aerosolnim prljavštinama, dok su neki rupci bili izrazito izgužvani i naborani, što dodatno opterećuje tkaninu i podložnije je dalnjim oštećenjima.

Zbog stanja rubaca, a u svrhu čuvanja, provedeni su postupci preventivne zaštite i konzervacije. Nakon dezinfekcije predmeta, izrađena je pisana, fotografска i grafička dokumentacija, proveden je suhi postupak čišćenja te ravnanje tkanina i resa. Predmeti su izravnati u komori, na bugaćici natopljenoj deioniziranom vodom s pomoću Simpatex membrane propusne za paru, ali ne i za kapljevinu, na koju se položi predmet te pokrije folijom Hostaphan. Na taj način predmet se relaksira i vraća se kapilarna vlaga, što omogućuje ravnanje predmeta u predjelu pregiba i na mjestima nepravilnih nabora.

Za čuvanje rubaca izrađene su kutije od beskiselinskog kartona prema dimenzijama predmeta s odgovarajućom popunom koja na primjeren način odvaja slojeve, štiti pregibe i rese te služi kao nosilac opterećenja prilikom rukovanja predmetima.

Vrijednost svilenih rubaca svilnaka i ostalih tekstilnih predmeta iz Etnografske zbirke Muzeja grada Koprivnice od iznimne je važnosti za lokalno-regionalnu zajednicu jer su rupci dio bogate i raznovrsne baštine tradicijskog tekstilnog rukotvorstva grada Koprivnice i koprivničke Podravine.

m. vr.

Slika 1. Rubac (inv. br. 2174), stanje prije radova

Slika 2. Rubac (inv. br. 2174), stanje tijekom ravnjanja

Slika 3. Rupci u spremniku

Slika 4. Spremnik od beskiselinskog kartona za čuvanje u depou

Slika 1

Slika 2

Slika 3

Slika 4

Koprivnica

Muzej grada Koprivnice
 Rubac „svilnak“, dio ivanečke narodne nošnje
 Nepoznati autor, početak 20. st.
 Crna svilena tkanina, tkanje, vez, šivanje, ukrašen resama, 190 x 90 cm
 Voditeljica programa: Maja Vrtulek
 Suradnice: Ada Vrtulek Gerić, Štefica Nemec, Natalija Vasić

BROJ DOSJEA: 31.1.3, Ludbreg, Trg Sv. Trojstva 15

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Rubac (inv. br. 1000a) iz Etnografske zbirke tekstila Muzeja grada Koprivnice načinjen je od crne svilene tkanine i trokutastog je oblika. Uz rubove dviju kraćih strana ukrašen je bilnjom ornamentikom izvedenom strojnim tkanjem u *jacquard* tehnici. Biljni ornameenti istkani su u purpurnoj boji cvjetova i zelenoj boji listova. Cvjetovi su dodatno ukrašeni vezom, koji je izведен ručno nitima u crvenoj, zelenoj, žutoj i bijeloj boji. Dodatni ukras čini i obrub s resama naizmjenično u tamnoružičastoj, plavoj i crnoj boji.

Na rupcu su bila vidljiva veća oštećenja tekstilnog nosioca u vidu poderotina, nedostajućih dijelova i rupica, najvjerojatnije nastalih uporabom i starenjem tekstilnog materijala. Rubac je bio izrazito izgužvan i naboran te u cijelosti prašan i onečišćen raznorodnim prljavštinama. Krtost predmeta uzrokovana je fotokemijskom degradacijom. Ukrasne rese su bile zapletene, djelomično pokidane, a na dva mesta crne rese i nedostaju.

Kako bi se spriječila daljnja degradacija, na predmetu je proveden cjelovit konzervatorsko-restauratorski postupak. Tekstilne niti analizirane su u svrhu identifikacije vlakana. Načinjena je pisana, fotografска i grafička dokumentacija sa svim konstrukcijskim karakteristikama predmeta. Zatim je provedena dezinfekcija predmeta, suhi postupak čišćenja, ravnavanje mesta pregiba i nepravilnih nabora i resa kontroliranim vlaženjem mikrorasprišivačem na Simpateks membrani. S obzirom na opseg oštećenosti predmeta i buduću izložbenu namjenu, mesta oštećenja sanirana su na sljedeći način: predmet je u cijelosti konsolidiran novom svilenom tkaninom crnog obojenja, a mesta oštećenja dodatno su učvršćena šivanjem. Na lice tkanine aplicirana je mrežasta tkanina, obojena u lokalni ton izvornika i učvršćena šivanjem kako bi se dodatno zaštitio predmet.

m. vr.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Detalj oštećenja

Slika 3. Stanje nakon radova

Nastavak kataloške jedinice na sljedećoj stranici ►

Slika 1

Slika 2

Slika 3

Koprivnica

Upravna zgrada Prehrambene industrije Podravka d. d.

Podravski pivari

Josip Turković, 1974.

Ulje na platnu, 160 x 548 cm

Voditeljica radova: Dana Buljan Cypryn

Suradnici: Dunja Vedriš, Stanko Kirić, Venija Bobnjaric-Vučković

BROJ DOSJEA: 73.1, Ludbreg, Trg Sv. Trojstva 15

PROGRAM PREMA UGOVORU S PODRAVKOM D.D. IZ KOPRIVNICE

Slika *Podravski pivari* djelo je podravskog slikara Josipa Turkovića na kojoj je sažeо priču o proizvodnji piva. Kompozicija se sastoji od tri manje cjeline unutar kojih su smještene skupine međusobno isprepletenih ljudskih likova. Svaka skupina tematski prikazuje jednu od tri najvažnije faze u procesu proizvodnje piva. Kompozicija je upotpunjena prepoznatljivim podravskim pejzažom, a mnogi od prikazanih likova portreti su poznatih Koprivničana i Podravaca.

Izradu slike naručila je tvrtka Prehrambena industrija Podravka iz Koprivnice u čijem vlasništvu se i danas nalazi, ali je niz godina bila neprimjereno pohranjena. Nakon što je demonтирana s mjesta na kojem je bila izložena, skinuta je s podokvira, platno je nestručno namotano te nepri-mjereno i nezaštićeno uskladišteno u spremištu Pivovare. Godine 2011. slika je slučajno pronađena. Ustanovljena su manja oštećenja platnenog nosioca. Površina slike je bila prilično izborana zbog načina čuvanja, a rubovi platna oštećeni čavlićima kojima je bila pričvršćena na okvir ili podlogu. Slikani sloj (uljana boja) većim je dijelom nanesen posve lazurno, mjestimice prilično pastozno, pa je na tim mjestima zbog presavijanja došlo do pucanja i

ljuštenja boje. Površina slikanog sloja bila je prekrivena debelim i čvrsto prianjajućim slojem prašine i nečistoće, što je utjecalo na promjenu cjelokupnog tona slike.

Neposredno prije konzervatorsko-restauratorskog zahvata na slici su provedena nedestruktivna istraživanja. Unatoč relativno dobrom stanju očuvanosti, radovi su bili sveobuhvatni i temeljiti, a uključili su: izravnavanje naboranih dijelova slike, uklanjanje slojeva nečistoće s lica i naličja, saniranje oštećenja u sloju osnove i boje kitanjem akrilnim kitom i krediranjem, saniranje oštećenja u sloju nosioca izvedbom ojačanja trakama (*strip-lininga*) i produženja rubova platna te naposljetku retuš uljanim bojama. Posebno je bila zahtjevna izrada novog podokvira, kao i ukrasnog okvira važnog za prezentaciju slike. Novi podokvir izведен je u dva dijela (manji podokvir unutar većega) koji su međusobno povezani, što omogućava veću nosivost te podnosi torzije pri napinjanju slike, kao i manje promjene oblika uvjetovane promjenama mikroklimatskih uvjeta. Novi ukrasni okvir izведен je od profiliranih letvica smreke, a završna obrada nemametljivom smeđom lazurno nanesenom bojom.

v. b. v.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

Koprivnica

Pivnica Kraluš
 Podravski pejzaž
 Zlatko Kauzlaric Atač, 1972.
 Kombinirana tehnika na drvenom nosiocu, 247 x 615 cm
 Voditeljica radova: Venija Bobnjarić-Vučković
 Suradnici: Dunja Vedriš, Zlatko Kapusta

BROJ DOSJEA: 73.2, Ludbreg, Trg Sv. Trojstva 15

PROGRAM PREMA UGOVORU S PODRAVKOM D.D. IZ KOPRIVNICE

Sliku Podravski pejzaž za Pivnicu Kraluš naručila je Podravka d. d. iz Koprivnice, a smještena je na jugoistočnom zidu pivnice koja se nalazi na glavnem koprivničkom trgu. Naslikana je kombiniranim tehnikom primjenom uljanih boja i jajčane tempere te dodatno apliciranih organskih i anorganskih materijala na prepariranom drvenom nosiocu. Tim prizorom autor je prikazao posljedice nagle industrijalizacije i njezina negativnog učinka na ruralne dijelove Podравine te propast sela.

Kompoziciju slike čine dva dijela: u donje dvije trećine predstavljena je zemlja, a u gornjoj nebo sa zalazećim suncem. Linija horizonta blago se spušta s lijeve strane na desnu, a mjestimično je prekida neki od motiva, poput drveta, crkve ili uličnog stupa. U prednjem planu su po zemlji razasuti elementi tmurne atmosfere podravskog pejzaža: lubanja konjske glave, zapušteno polje, odbačeni bicikl, napuštena kola, prazna vreća. U gornjem desnom dijelu slike, na olovno tamnom nebu pred olju, ispisani su stihovi podravskog pjesnika Frana Galovića.

Slika je četrdeset godina bila izložena dimu cigareta i svijeća te parama iz pivničke kuhinje, što je rezultiralo taloženjem debelog i čvrsto prianjajućeg sloja nečistoće,

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

katrana i masnoće. Taj je debeli i tamni sloj u tolikoj mjeri degradirao sliku da su neki detalji bili slabo uočljivi, a u cjelini je slika zatamnjena. Aplicirani dijelovi (slama, kukuruzovina, grančice, papir) većim su dijelom nedostajali, a neki su bili pokidani ili prekriveni masnoćom. Mehaničkih oštećenja drvenog nosioca, osnove i slikanog sloja bilo je malo.

Nakon provedenih proba uklanjanja masnoće i katrana s površine slike, čišćenje je izvedeno kombinacijom više kemijskih sredstava (Triamoniumcitrat, Vulpex, White spirit). Lakune na drvenom nosiocu zapunjene su kitom, a potom su u sloju osnove oštećenja sanirana celuloznim kitom. Retuš je izведен trattegio tehnikom akvarelnim bojama. Nakon završenih konzervatorsko-restauratorskih radova, a prema autorovoj zamisli i želji, na slici su naknadno izvedene intervencije: na mjestu gdje je izvorno bilo aplicirano sijeno, sada je doslikano uljanim bojama, a na mjestu plastične vreće od umjetnog gnojiva apliciran je komad jute u obliku vreće. Slika je u cjelini završno lakirana.

v. b. v.

Korčula

Opatska riznica Sv. Marka

1. Sinovi Božji i Sotona pred Jahvom, Maarten van Heemskerck, 1563., bakropis na papiru, 20,5 x 25 cm
2. Zaljubljeni Polifem, nepoznati autor, prema fresci Annibale Carraccija iz Palazzo Farnese u Rimu, kraj 17. st., crtež olovkom na papiru, 33 x 31 cm
3. Golgota, Ljubo Babić, 1917., litografija na papiru, 78 x 76 cm (tisak), 83 x 81 cm
4. Inventar katedrale, 1541., rukopis tintom na papiru, oko 29,5 x 21 cm

Voditelj programa: Samir Serhatlić

Suradnice: Sanja Serhatlić, Ana Čorak

BROJ DOSJEA: 210/10, Dubrovnik, Batahovina bb

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH I ŽUPOM SV. MARKA U KORČULI

Program se sastojao od zahvata na četiri umjetnine izvedene različitim tehnikama: bakropisom, crtežom, litografijom i rukopisom. Najveću pažnju u zahvatu zahtijevao je rukopis jer je bio najugroženija i najstarija umjetnina na papirnom nosiocu u riznici. Riječ je o osam listova obostrano ispisanih željezno-galnom tintom. To je najstariji sačuvani popis inventara korčulanske katedrale, nastao 1541. godine, u doba biskupa Marka Malipiera i prvorazredan je dokument o poznavanju umjetnina u katedrali toga doba. Zaprimljen je u veoma lošem stanju. Listovi su bili odvojeni iz bloka knjige, požutjeli, istanjeni i iskrzani po rubovima. Na svim listovima nalazile su se vodene mrlje i razlivena tinta.

Sa svih listova rukopisa uklonjene su površinske nečistoće mekom gumom i četkom, pazeći pri tome na osjetljivost teksta. Rukopis je bio numeriran olovkom i tintom; u zahvatu se poštovala numeracija napisana olovkom. Važno je bilo provesti dezinfekciju predmeta ortofenilfenolom. Analizirane su vrste papira i tinte i shodno rezultatima pristupilo se osjetljivom postupku (zbog stanja papira) pranja u hladnoj vodi s nekoliko kapljica amonijaka na 10 litara vode (pH 9). Neutralizacija potapanjem u kalcijev hidroksid nije provedena zbog željezno-galne tinte, koja u alkalnoj otopini blijedi.

Slika 1. *Zaljubljeni Polifem*, stanje prije radova

Slika 2. *Zaljubljeni Polifem*, stanje nakon radova

Slika 3. Inventar katedrale, stanje prije radova

Slika 4. Inventar katedrale, stanje nakon radova

U stroju za dolijevanje, celuloznom su pulpom zapunjeni nedostajući dijelovi papira, a na vakuumskom stolu 3-gramskim japanskim papirom ojačani su cijeli listovi, tehnikom spuštanja rolica japanskog papira u poliesterском platnu. Sve je položeno između dva vunena filca i drvenih ploča i ostavljeno u preši dva dana.

Restaurirani listovi uvezani su pamučnim koncem. Knjiga nije imala korice pa su izradene nove od beskiselinskog 360-gramskog polukartona *Avorio Fabriano*. Izrađen je i fascikl za pohranu restauriranog rukopisa.

Na crtežu je proveden potpuni konzervatorsko-restauratorski postupak uobičajenim zahvatima, od suhog i mokrog čišćenja, analiza, dezinfekcije, bijeljenja, neutralizacije, ojačavanja papira, podlijepljivanja, izravnavanja, izrade zakrpa i prešanja do retuša. Za odgovarajuću pohranu izrađen je paspartu od kvalitetnog kartona.

Provedeni postupci na grafici obuhvatili su suho i mokro uklanjanje nečistoća, analize, dezinfekciju, odvajanje papira i samoljepivih traka s poleđine, lokalno bijeljenje, neutralizaciju, ojačavanje rubova, retuš i izradu paspartua za pohranu. Grafika je vraćena u izvorni okvir.

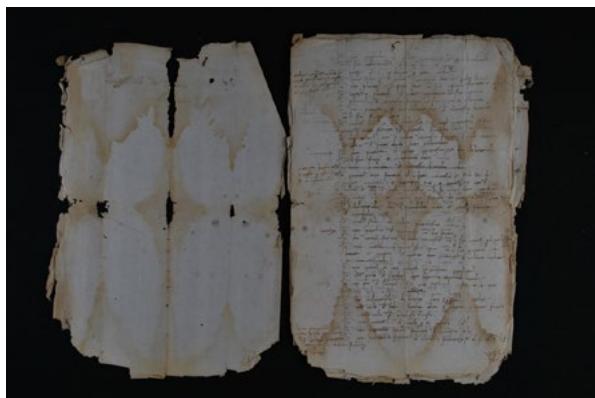
sa. se.

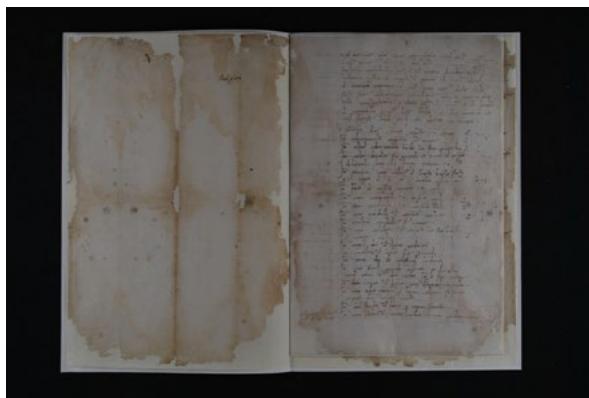
Slika 1

Slika 2

Slika 3

Slika 4

Korčula

Dominikanski samostan Sv. Nikole

Oltarna pala sv. Nikole

Nepoznati autor, 17. st.

Ulje na platnu, 230 x 120 cm

Voditeljica programa: Jelena Raguž

Suradnici: Vlaho Pustić, Elio Karamatić

BROJ DOSJEA: 2115/1, Dubrovnik, Batahovina bb

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Nakon provedenih istraživanja, određen je program rada na oltarnoj pali sv. Nikole. Provedena je preventivna zaštita slike. Tutkalnom otopinom preko japanskog papira konsolidirani su najugroženiji dijelovi slikanog sloja. Po cijeloj površini slike lak je znatno požutio od oksidacije, čime je izmijenjen izvorni tonalitet slike. Analizama je utvrđeno da je cijela površina slike preslikana. Konzervatorsko-restauratorski zahvat bio je usmjeren na očuvanje tog naknadno izvedenog slikanog sloja te uklanjanje laka i prljavštine.

Slika je mehanički odvojena od postojeće drvene ploče i starog dublirnog platna s voštanom pastom. Sloj organskog ljepila pomiješanog s prljavštinom koji je zatečen na poleđini slike omekšan je djelovanjem vlage i potom uklonjen skalpelom. Čišćenju poleđine platna prethodila je zaštita lica slike (*facing*) japanskim papirom.

Slikani se sloj u velikoj mjeri osipao po cijeloj površini slike. Za njegovo podlijevljanje i konsolidiranje korištena je otopina zečjeg tutkala koja je nanesena preko japanskog papira, a zatim je preko *Melinex* folije uglačana topлом špahtlom. Nakon stabilizacije bojenog sloja pristupilo se

čišćenju prljavštine. Stari požutjeli lak i nečisti uklonjeni su s površine slike otopinom 70% ligroina, 25% acetona i izopropila (1:1) te 5% vode.

Platno je s poleđine konsolidirano otopinom Plexola u benzinu, aktiviranoj na vakuumskom stolu. Nakon fiksiranja i čišćenja slikanog sloja, izrađene nove zakrpe integrirane su na platno.

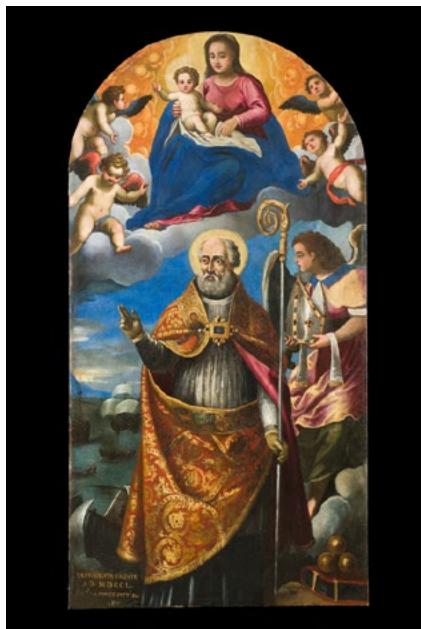
Slika je podlijevljena na novopripremljeno platno termoaktivnim vezivom Beva 371 te napeta na novi podokvir.

Sva oštećenja u preparaciji i bojenome sloju nadomještena su kitom koji se nanosio pod kosim svjetлом kako bi površinom pratio teksturu sačuvanog slikanog sloja. Retuš je izведен u dvije faze - podloga s temperom, u nešto svjetlijim tonovima od ostatka slikanog sloja, nanesen je potom međulak otopinom mastiks smole u terpentinu (omjer 1:4), čime je postignut visok sjaj, a završni retuš izведен je pigmentima u smolnom mediju (kanadskom balzamu). Nakon dovršetka retuša, slika je lakirana zaštitnim lakom. Na poleđinu slike motiran je zaštitni beskiselinski karton.

j. r.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

Korčula

Crkva Sv. Mihovila
 Gospa Loretska
 Giovanni Carboncino, sredina 18. st.
 Ulje na platnu, 131 x 94 cm
 Voditeljica: Barbara Knežević Kuzman
 Suradnici: Vlaho Pustić, Antonio Blašković

BROJ DOSJEA: 2191/1, Dubrovnik, Batahovina bb

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH I ŽUPOM SV. MIHOVILA

Slika je zatečena u vrlo lošem stanju. Laneno platno sitnog tkanja bilo je vrlo opušteno i trulo, a slikani sloj osipao se po cijeloj površini slike, posebno u donjem dijelu. Površina je bila prekrivena nečistima. Ovalno zakruženi podokvir bio je u vrlo lošem stanju te je bilo potrebno izraditi novi. Slika je nakon dolaska u radionicu opršena i zatečeno stanje je dokumentirano. Nestabilni dijelovi slikanog sloja konsolidirani su podlijepljivanjem japanskim papirom. Nakon odvajanja od podokvira, pristupilo se mehaničkom uklanjanju zakrpi, nakupljene nečisti i ostataka škrobnе paste kojom je slika prilikom prethodne restauracije bila podlijepljena. Poledina platna čišćena je mehanički

i kemijski. Nakon što je slika konsolidirana, pristupilo se čišćenju potamnjelog i onečišćenog slikanog sloja otapalima u gelu da bi se uklonili prljavština, potamnjeli lak i preslici. Slika je podstavljena novim prepariranim platnom s termoplastičnom smolom BEVA 371 u benzinu.

Oštećenja nosioca nadomještена su intarzijama na koje je nanesen celulozni kit, obrađen u skladu s teksturom površine izvornog oslika. Potom je retuširana u dvije faze, najprije bazom u temperi, a zatim u lak bojama, pigmentima vezanim kanadskim balzamom te lakirana završnim mastiks lakom.

b. k. k.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

Korčula

Pličina Lučnjak, podvodni arheološki nalazi

Antika / novi vijek

Voditelj programa: Ivo Martinović

Suradnici: Martina Ćurković, Antonija Jozić, Anita Jelić, Mladen Mustaček, Jure Popović

BROJ DOSJEA: 2213, Zadar, Božidara Petranovića 1

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Zaprimljena su trideset četiri keramička fragmenta i jedan stakleni fragment (dno posudice). Nalazi su fotodokumentirani prije obrade, desalinizirani, mehanički očišćeni, konsolidirani, a ulomci nalaza u fragmentiranom obliku

međusobno slijepljeni. Nalazi su potom fotodokumentirani nakon obrade te su pismeno dokumentirane sve faze provedenih konzervatorsko-restauratorskih radova.

i. ma.

Slika 1. Posuda, stanje prije zahvata

Slika 2. Posuda, stanje nakon zahvata

Kostanje

Crkva Sv. Mihovila
 Gospa od Ružarija sa sv. Jeronimom i sv. Rokom
 Filippo Naldi, 1761.
 Ulje na platnu, 172 cm x 95 cm
 Voditeljica programa: Zrinka Lujic
 Suradnice: Kristina Krivec, Jelena Zagora

BROJ DOSJEA: 2193/2, Split, Porinova 2a

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Uljena slika na platnu *Gospa od Ružarija sa sv. Jeronimom i sv. Rokom* pronađena je neuredno presavijena u potkrovlju župne kuće pokraj crkve Sv. Mihovila u Kostanju u Poljicima pokraj Omiša. Potpisao ju je i datirao slikar Filippo Naldi 1761. godine. O navedenom je slikaru Radoslav Tomić objavio opsežniju raspravu s katalogom dosad poznatih djela.

Slika je zatečena znatno oštećena, razmrvljenog oslika koji se izrazito osipao, pa su i manipulacija i tijek zahvata bili podređeni tome. Uz spomenuta oštećenja, slika je i s tehnološkoga aspekta puna nedostataka. Znatna količina fragmenata slikanoga sloja bila je dislocirana pa ih je prije svega trebalo vratiti na izvorno mjesto i konsolidirati. Vrlo upojna površina i gruba tekstura neimpregniranog lanenog platna otežavala je konsolidaciju izmrvljenog slikanog sloja, koji je trebalo ponovno povezati s nosiocem. Međutim, čvrstoća, fleksibilnost i dobra očuvanost tekstilnog nosioca otvorila je mogućnost nepodstavljanja cijele slike, nego samo ojačavanja rubnih dijelova novim platnenim trakama tzv. metodom *strip-lininga*. Kao potpora nosiocu, slika se s poleđine dodatno osigurava postavljanjem tzv.

loose-lininga (prethodno impregnirano novo platno napinje se na novi podokvir, a izvorni nosilac samo se oslanja na njega, izravno se napinjući na isti podokvir). Na taj se način izbjegava dodatno izlaganje slike otapalima i/ili zagrijavanju, kao i ocrtavanje izvornih šavova na lice, koje je neminovno prilikom svakog dubliranja na novo platno.

Problemi tijekom zahvata ponajprije su nastali zbog nemogućnosti povezivanja slikanog sloja s nosiocem uz korištenje proteinskih ljepila, a objašnjeni su nakon pristiglih analiza veziva. Ono nije na bazi proteina, već saharida i zatečenih zasićenih masnih kiselina koji prožimaju platno, onemogućavajući podlepljivanje organskim konsolidantima. Konsolidacija je ponovljena s lica i poleđine, kombinacijom akrilnih smola koje su potpuno vratile stabilnost slikanom sloju.

Konačni izgled slike određen je završnim fazama zahvata – rekonstrukcijom preparacije i slikanog sloja. Slika će biti prezentirana u crkvi pa je glavni razlog rekonstrukcije preparacije rizik od oštećivanja i gubitaka fragmenata slikanog sloja zbog promjena relativne vlažnosti u prostoru crkve. Kako se platno ne bi deformiralo utjecajem

vlage, za toniranje je odabrana preparacija, odnosno boja na bazi akrilne smole pripremljene u nepolarnim organskim otapalima. Razmotreno je nekoliko metoda rekonstrukcije i integriranja oštećenja slikanog sloja. Odabранo je rješenje nanošenja preparacije samo u svrhu obrubljivanja, odnosno sigurnosti sačuvanih fragmenata slikanog sloja. Retuš nije izведен, a boja rekonstruirane preparacije odgovara onoj izvornog platna. Na taj način prezentirani su sačuvani dijelovi slikanog sloja, a ostao je vidljiv razmjer gubitaka. Zbog reverzibilnosti zahvata, kao vezivo za preparaciju odabrana je akrilna disperzija.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

S obzirom na to da se slika vraća u crkvu, s još dvije istoimene i istovremeno nađene slike (*Gospa od Karmela* i *Krštenje Kristovo*, Filippa Naldija i Francesca Fedrigazzija, koje su rekonstruirane integralnim retušem), odlučeno je da se oštećenja bojenoga sloja rekonstruiraju mitemtičkim retušem. Kako slika izvorno nije bila lakirana, rekonstrukcija bojenog sloja u retušu izvedena je bojama *Maimieri restauro*.

z. l.

Kostrena

Gradina Solin

Kasna antika

Voditelj programa: Andrej Janeš

Suradnica: Lea Čataj

BROJ DOSJEA: 2188, Zagreb, Kožarska 5

PROGRAM PREMA UGOVORU S OPĆINOM KOSTRENO

Arheološki odjel Pomorskog i povijesnog muzeja Hrvatskog primorja iz Rijeke (voditelj istraživanja - kustos Ranko Starac) posljednjih godina provodi sustavna arheološka istraživanja prapovijesnog i kasnoantičkog lokaliteta na vrhu brijega Solina iznad uvale Martinšćice kod Kostrene.

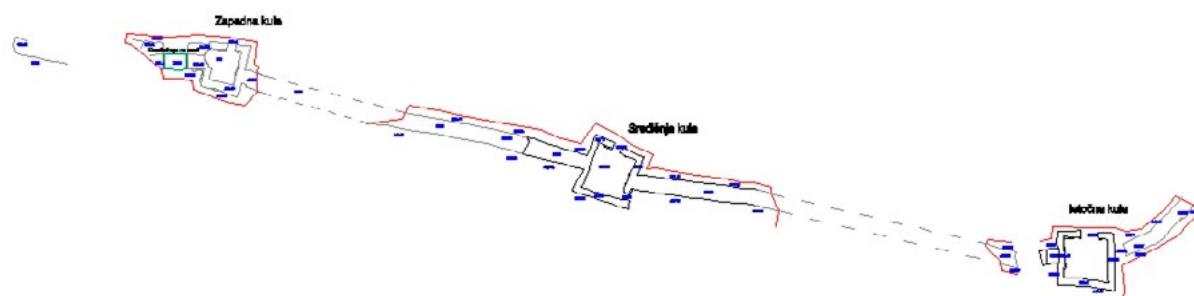
Istraženi arhitektonski ostaci na gradini Solin geodetski su izmjereni GPS uređajem Stonex S9GNSS ROVER. Snimanje je provedeno uzimanjem točke obrisa arhitek-

ture ili, ako se radilo o ravnim potezima, na svakih 50 cm, da bi nacrt bio što precizniji. Snimljeni su i rubovi istraženih sondi, kao i apsolutne visine terena istraženog područja. Također su snimljeni istraženi ostaci triju kula s potezima dijela zidova. Na zapadnom rubu snimljena je ulazna struktura s obrambenom kulom i kolnim ulazom.

a. j.

Slika 1. Snimanje djelomično istraženih zidova

Slika 2. Tlocrt snimljenih kasnoantičkih fortifikacija na gradini Solin

Krapina

Crkva Sv. Katarine i franjevački samostan

Zidne slike, 18. st. / prva polovica 20. st.

Voditeljica programa: Ivana Drmić

Suradnici: Marija Bošnjak, Marijana Fabečić, Ramona Mavar, Branimir Rašpica, Edita Šurina, Natalija Vasić

BROJ DOSJEA: 1748/3, Zagreb, Radićeva 26

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Konzervatorsko-restauratorska istraživanja rađena su na zidnoj slici između dva prozora, iznad glavnog portala crkve. Temeljem arhivske građe i saznanja o postojanju „skrivene“ zidne slike na pročelju, slika je pronađena tijekom konzervatorsko-restauratorskih istraživanja 2011. godine. Tada je uklonjen cigleni zazid iz 1961. godine koji je prekrivao sliku. Sa slikanog sloja tada je uzet uzorak za laboratorijsku analizu veziva, koja je utvrdila da je vezivo slikanog sloja uljano. Zidna slika s prikazom mučenja sv. Katarine nalazi se u plitkoj niši iznad portala. Niša, položenog pravokutnog oblika, upuštena je od pročelja za oko 15 cm, širina zidne slike je 330 cm, a visina 226 cm. Zatečeni uljani slikani sloj je preslik, nastao nakon Prvog svjetskog rata. S obzirom na to da je struktura žbuke zrnata te vrlo slična žbuci na baroknim zidnim slikama u medaljonima na istome pročelju, pretpostavlja se da je izvorni oslik i na tom mjestu bio barokni. Zidna slika je u lošem stanju. Cijelom površinom zatečeni su tragovi

otvrđnule žbuke, kapljica bijele boje i prašine. Zajedno sa slikanim slojem, žbukani je na nekoliko mjesta otpao do kamene građe, a mjestimično je i odvojen od podlage. Žbuka je gruba, zrnata i vrlo porozna.

Tijekom konzervatorsko-restauratorskih radova izvedene su probe čišćenja kombiniranim tehnikama. Korišteni su medicinski skalpeli, školske gumice za brisanje, *Wishab* spužve te celulozne vatene pulpe natopljene destiliranom vodom, 96%-tним etilnim alkoholom i medicinskim acetonom kao pomoćnim otapalima. Izrađena je grafička dokumentacija *in situ*. Istraživanjem je dokumentirano šest sondi. Sve probe čišćenja, odnosno uklanjanja preslika, potvrdile su da izvorni slikani sloj nije sačuvan. S obzirom na rezultate istraživanja, zaključeno je, uz suglasnost nadležnog Konzervatorskog odjela u Krapini, da će slikani sloj iz prve polovice 20. stoljeća biti zadržan i prezentiran.

i. d.

Krvavići

Boškina

Antika

Voditelj programa: Josip Višnjić

BROJ DOSJEA: 1892, Svetvinčenat, Juršići 7

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Rimska *villa rustica*, čiji su ostaci na nalazištu Boškina kod Krvavića, intenzivno je korištena tijekom 1. i 2. stoljeća. U tom je vremenu objekt doživljavao mnoge pregradnje potvrđene arheološkim istraživanjima posljednjih nekoliko godina. Nalazi ulomaka amfora koji pripadaju nešto kasnijem razdoblju govore u prilog tezi o duljem boravku na tom lokalitetu, ali smanjenog intenziteta.

Tijekom 2012. radovi na lokalitetu bili su usmjereni isključivo na konzervatorsko- restauratorske zahvate prostora *ville* istražene i dokumentirane 2010. godine. Istraženi prostor pripadao je gospodarskom dijelu kompleksa i zauzimao njegov krajnji zapadni dio. O karakteru gospodarske djelatnosti na posjedu svjedoče nalazi dijelova tjeska, kanala i dolja te tehnička rješenja građevinskih struktura, što ukazuje na to da se u tim prostorima proizvodilo maslinovo ulje.

Budući da su prilikom arheoloških istraživanja dokumentirane dvije faze razvoja vile, odlučeno je da će se

prezentirati građevinski ostaci bolje sačuvane faze razvoja, dakle one kasnije.

Spomenuti zidovi su konzervirani upotrebom materijala prikupljenog u istraživanju i mortom spravljenim od živog vapna. Prostor između tih zidova zasut je do razine podnica druge faze razvoja kompleksa. Ostaci zidova prve faze razvoja, potporni zidovi druge faze razvoja te očuvani fragmenti podnica bili su obloženi tamnom PVC folijom i geotekstilom na koje je postavljena kamena frakcija 8-16 mm do razine nekadašnjih podnica.

Također je prilikom radova sve neiskoristivo kamenje te zemlja deponirana uz nalazište iz prethodnih istraživačkih kampanja odvezena s lokaliteta i odložena na adekvatnu poziciju. Sve su arheološke sonde također zatrpane te je na taj način taj dio lokaliteta u cijelosti konzerviran.

j. v.

Slika 1. Pogled na lokalitet s južne strane nakon dovršenih radova

Labin

Crkva Sv. Marije Magdalene

Zidne slike, oko 50 m²

Nepoznati autor, 14. - 16. st.

Fresco-secco

Voditelj programa: Toni Šaina

Suradnici: Ana Vrdoljak, Ivana Papić, Ane Karuza, Matko Kezele, Natalija Vasić, Maja Kamenar i djelatnici tvrtke

Kapitel d.o.o. iz Žminja

BROJ DOSJEA: 2012/1, Rijeka, Užarska 26

PROGRAM PREMA UGOVORU S GRADOM LABINOM

Jednobrodna kapela pravokutnog tlocrta podignuta je u srednjem vijeku, a u njoj su 1947. otkrivene zidne slike. Oslik ima dva sloja. Stariji se datira u 14., a mlađi u 15. stoljeće.

Građevinska sanacija crkve završena je sredinom 2011. godine, a iste su godine izvedeni istraživački radovi kojima su detektirana tri oslikana žbukana sloja i grafiti. Nakon istraživanja pristupilo se uklanjanju svih naknadno nanesenih žbukanih i slikanih slojeva. Radovi su se izvodili dlijetima i čekićima, kirurškim skalpelima, staklenim nitima, *Wishab* spužvicama i mekanim guminicama. Uklanjanjem naknadnih žbuka otkriveni su oštećeni dijelovi zidnog oslika koji su preventivno zaštićeni opšivanjem vapnenopješčanom žbukom. Najugroženiji dijelovi djelomično su injektirani gotovom smjesom *PLM-a*, proizvođača C.T.S. i podlijepljeni japanskim papirom s 10%-tom otopinom *Tylose* otopljene u destiliranoj vodi. Završeni radovi fotografiski su dokumentirani.

Prije početka radova, oltar i pod zaštićeni su PVC folijom. Velike lakune na svodu u unutrašnjosti očišćene su

od nevezanih ostataka vapnene žbuke s površine kamena i iz reški kamena upotreboom čekića (martelina). Cementna žbuka pažljivo je uklanjana sa zidova i svoda čekićima i dlijetima. Nakon toga je nanesena vapnena žbuka u dva sloja. Prvi žbukani sloj sastojao se od pijeska (0-4 mm) i vapna zamiješanog u omjeru 4:1. Taj sloj nanosio se u debljini do 2 cm. Na taj se sloj žbuke nakon djelomičnog sušenja u tankom sloju od 3 mm nanosila fina žbuka od kamenog brašna i vapna zamiješanog u omjeru 2:1. Nakon djelomičnog sušenja, površina te žbuke lagano je obrušena. Pri nanošenju novih vapnenih žbuka posebna pozornost posvetila se spoju nove i stare žbuke. Nova žbuka prati neravnine zida i nanesena je nekoliko milimetara ispod razine povijesnih žbuka. Na jednak način žbukane su manje lakune i oštećenja. Nakon sušenja, nova je žbuka tonski usklađena s izvornim žbukama.

Svi izvorni žbukani slojevi koji su bili odvojeni od podloge ili podbuhli, injektirani su gotovom smjesom *PLM-a* proizvođača C.T.S. koji je miješan s destiliranom vodom u omjeru 1:4. Budući da je dio žbuka bio vrlo trusan i mrvio

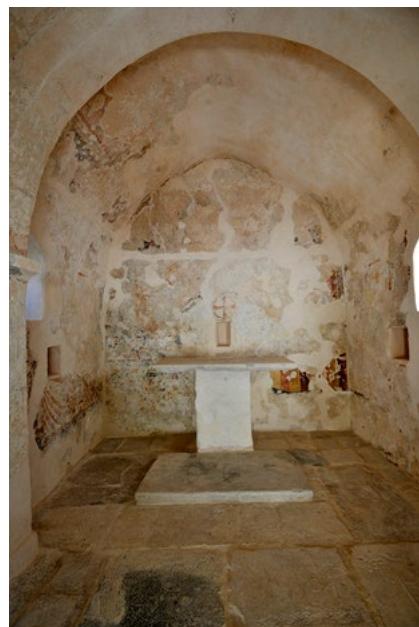
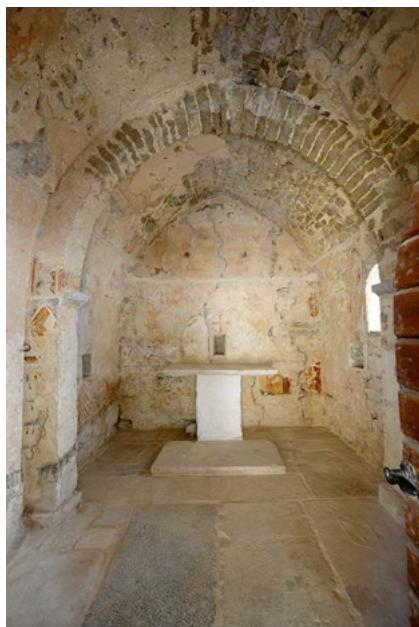
se na dodir, premažan je 10%-tnom otopinom *Sytona W30* u destiliranoj vodi. Na pojedinim mjestima postupak je ponovljen jer žbuka nije bila dovoljno učvršćena. Nakon žbukanja lakuna i konsolidacije povijesnih žbuka, zidni oslik je mehanički dočišćen skalpelima, staklenim nitima, *Wishab* spužvicama i mekanim guminicama. Vapnenopješčani opšavi su nakon konsolidacije žbuka uklonjeni i zamijenjeni novima, čiji je sastav jednak sastavu završne fine žbuke za manje i veće lakune. Nakon nanošenja opšavi su tonirani na jednak način kao i nova žbuka u

lakunama. Velike i male lakune nakon žbukanja i toniranja pregledali su stručnjaci nadležnog Konzervatorskog odjela. U dogovoru s konzervatorima izведен je ograničeni retuš na sačuvanim posvetnim križevima. Zbog velike oštećenosti, potpuni retuš ne bi omogućio veću čitljivost zidnog oslika. Toniranjem novih žbuka postignuta je ujednačenost zidnih ploha. Završeni radovi fotografски su dokumentirani. Grafička dokumentacija izvedena je *in situ* i poslije obradena na računalu.

t. š.

Slika 1. Pogled na svetište prije radova

Slika 2. Pogled na svetište nakon radova

Lastovo

Župna crkva Sv. Kuzme i Damjana

1. Renesansna brončana zdjela I (*Velika*), mletačka radionica, kraj 15./početak 16. stoljeća, bronca, Ø 50 cm, v. 32 cm
2. Renesansna brončana zdjela II (*Mala*), mletačka radionica, kraj 15./početak 16. stoljeća, bronca, Ø 35 cm, v. 15 cm

Voditelj programa: Antonio Šerbetić

Suradnici: Ivan Fočić, Sanda Milošević, Jovan Kliska

BROJ DOSJEA: 7294 (1), 7424 (2), Zagreb, Grškovićeva 23

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Dvije klasično dekorirane renesansne brončane zdjele (*Velika* i *Mala zdjela*) čine dio inventara župne crkve Sv. Kuzme i Damjana u Lastovu, na otoku Lastovo. *Velika zdjela* okruglog je oblika, ukrašena vrsno izvedenim vitkim ornamentima u plitkom reljefu. Klasični su to renesansni motivi akantova lišća i heraldički pozicioniranih mitoloških bića, s drškama izvedenima u formi svinutih dupina. Uokolo vanjskog i unutarnjeg ruba teče natpis na latinskom i talijanskom, a između riječi mjestimice je postavljen ornament lista.

Vanjski rub nosi natpis: OPERIS . ORNAMENTVM . SOLA . VIRTVS . ORNATO . F QVEL CHE . VIRTV . SOLA . ADORNA, a unutrašnji: VAS . NON . AVRO . ET . GEMMIS . SED . INGENVA . ARTE . LABORAVMQVE . VIRTVTE . ORNATVM. U crkvi je *Velika zdjela* bila u funkciji škropionice, smještena desno od glavnog ulaza, s umetnutom mramornom posuda za svetu vodu.

Mala zdjela nalazila se u sakristiji crkve i nije bila u upotrebi. Nije sačuvana u cijelosti, no obzirom na drugačije uvjete pohrane, njezina je površina znatno manje bila oštećena oksidima i kloridima te je stoga i bliža svom

izvornom koloritu. Sačuvano je podnožje te dio trbuha kojeg krase jednostavniji ornament - žljebići, sitno cvijeće te uzdužni listovi i lјuske.

Nakon dopreme predmeta u Radionicu za metal, uzeti su uzorci za analizu sastava brončane legure, nečistoća, klorida i oksida. Tijekom mjesec dana zdjele su podvrgnute odsoljavanju (desalinizaciji), uz redovito uzimanje i analiziranje uzoraka, sve dok nije zabilježeno odsustvo klorida, tj. kemijskih promjena u vodi. Provedena je neutralizacija polaganjem predmeta u vapnenu (lužnatu) vodu, također u trajanju od mjesec dana kako bi se snizio stupanj kiselosti i doveo do željenih vrijednosti pH 5,5. Uslijedio je postupak mehaničkog čišćenja, dočišćavanja nečistoća i oksida s unutarnjih i vanjskih površina obje zdjele uporabom finih rotacionih četki, skalpela te ultrasondi. Svi tirkizno plavi, azurit plavi, malahit zeleni i smeđi tonovi bakrenih oksida, kao nepoželjni elementi uklonjeni su s površine predmeta kako ne bi došlo do ponovne oksidacije. Ručka *Velike zdjele* bila je prethodno popravljana, a sad je izvedena ponovna sanacija spoja arametalom koji ne utječe na izvornik, te vremenom ne mijenja strukturu i

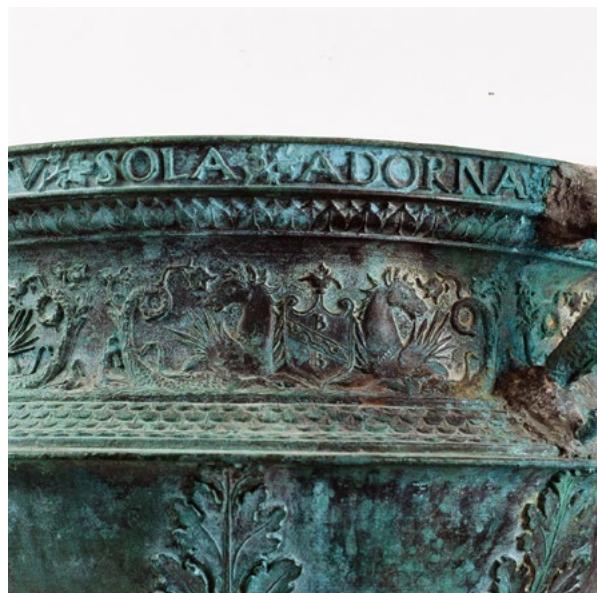
boju. Nedostajuće dno *Velike zdjele* zatvoreno je novim komadom bronce prilagođenom originalu. Prema potrebi izведен je završni retuš radi usklađivanja s originalom, a potom je nanesen zaštitni mikrokristalični vosak preko cijele površine obiju zdjela.

Slika 1. *Velika zdjela*, detalj prije radova

Slika 2. *Velika zdjela*, nakon radova

Zdjele su po povratku u crkvu smještene u vitrine izrađene od stakla i čelika. Čelični je nosač iznutra presvućen baršunom, a ispod nosača postavljene su granule silikogela za održavanje stabilne vlage i temperature.

s. m.

Lepoglava

Bivši pavlinski samostan
 Zidne slike u samostanskoj ljekarni
 Ivan Krstitelj Ranger, sredina 18. st.
Fresco-secco
 Voditelj programa: Miroslav Jelenčić
 Suradnici: Petar Samuel Pal, Tomica Paradi

BROJ DOSJEA: 121/1, Zagreb, Radićeva 26

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Konzervatorsko-restauratorski radovi izvedeni su na istočnom, zapadnom i južnom zidu. Slojevi naliča uklanjanji su mehanički, skalpelima, uz omešavanje mješavinom destilirane vode i etilnog alkohola u omjeru 3:1. Na južnom zidu je na istočnoj luneti dodatno dočićena traka s natpisom *Contra vim mortis non est Medicamen in hortis te* djelomično prizor smrti na prijestolju. Također se počelo s uklanjanjem naliča na istočnom dovratniku glavnih vrata. Na zapadnom zidu uklonjeno je oko 1,5 metara kvadratnih slojeva preliča sa slikanog sloja. Uklanjanjem preliča u pojusu s natpisima otkriven je natpis *Et disputavi (?) Super*

Lignis, a Cedro. Na gornjem desnom dijelu zida otkriven je prikaz lika koji sjedi na stolu i čita knjigu.

Na istočnom zidu ukupno je uklonjen oko 1 četvorni metar slojeva naliča sa slikanog sloja. U središnjem gornjem dijelu zida djelomično je otkriven prikaz dvaju nepoznatih likova i dio crvene draperije. Likovi su prikazani ispred kamenog zida, a jedan od njih u ruci drži štap. Preciznije čitanje ikonografskog prizora bit će moguće nakon što se u većoj mjeri otvoriti slikani sloj.

m. j.

Slika 1. Otkriveni prikaz dvaju likova na istočnom zidu

Slika 2. Detalj

Lipnik

Crkva Sv. Ilike proroka

Zidne slike

Lovro Sirnik, 1914.

Voditeljica programa: Ivana Drmić

Suradnici: Marija Bošnjak, Domagoj Mudronja, Nikolina Oštarijaš, Tihomir Razum, Dunja Stevanović, Ana Šarić, Edita Šurina, Natalija Vasić

BROJ DOSJEA: 1359/1, Zagreb, Radićeva 26

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Zidovi lađe oslikani su dekorativnim ornamentalnim oslikom, dok su u svetištu i na svodovima lađe scene iz kristološkog ciklusa. Oslik je rađen uljanim bojama te prekriva gotovo sve površine unutrašnjosti crkve.

Konzervatorsko-restauratorska istraživanja 2012. godine izvedena su na zidnom osliku središnjeg polja sjevernog zida lađe. Na površini zida ravnomjerno su simetrično raspoređeni kvadri s florealnim stiliziranim ornamentima, a sam zid, kao i prozori, uokvireni su bojenim trakama, dok je donja zona sokla bojena monokromatski.

Oslik je u lošem stanju. Cijelom površinom prekriven je debljim masnim slojem prašine i nečistoće, ponajviše u gornjem dijelu. Mjestimično su zatećeni i masni curci te nečistoće, što upućuje na moguće naknadno nanošenje lazure. Slikani sloj je krt, suh i ispucao te je mjestimično otpao. Tanke „ljuske“ suhog i odvojenog slikanog sloja na mnogim su mjestima odvojene od podloge. U donjoj zoni zida zatečen je preslik.

Konzervatorsko-restauratorskim istraživanjima dokumentirano je jedanaest sondi. Tijek radova je opisan i fotodokumentiran. Tijekom istraživanja izvedeno je više proba čišćenja, kitanja i nadoknade u slikanom sloju. Mehanička su oštećenja mjestimično preventivno zapunjena vapneno-pješčanom žbukom omjera 1:4. Probe čišćenja izvedene su mehaničkim alatima i kemijskim otapalima. Gotovo cijelo središnje polje očišćeno je od prašine, paučine i masne nečistoće. Čišćenje je izvedeno kombinacijom različitih alata i materijala, suhim kistovima, *Wishab* spužvama, medicinskim skalpelima, školskim guminicama za brisanje, 96%-tним etilnim alkoholom i medicinskim acetonom. Izuzeti su dijelovi označeni kao sonde.

Probe kitanja, izvedene na otpalim dijelovima slikanog sloja i bojenih premaza ispod njih, izvedene su otopinom tiloze i gusto pripremljenom smjesom za injektiranje PLM-I. Probe nadoknade u slikanom sloju izvedene su akrilnim i uljanim bojama.

i. d.

Slika 1. Inverzna sonda – čišćenje

Lovran

Župna crkva Sv. Jurja

Zidne slike

Radionica Vincenta iz Kastva i Šarenog majstora (?), 15. st.

Fresco-secco

Voditeljica programa: Kristina Krulić

Suradnici: Branimir Rašpica, Domagoj Mudronja, Natalija Vasić, Kristina Matković, Nives Jakovina, Tea Trumbić, Maja Kamenar

BROJ DOSJEA: 2025/1, Rijeka, Užarska 26

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Zidne slike u svetištu župne crkve Sv. Jurja u Lovranu otkrivene su i restaurirane sredinom 20. stoljeća. U sljedećih šezdesetak godina dogodile su se neizbjegne promjene; zidne slike su zbog taloga prljavštine potamnjele te su nastala nova oštećenja.

Tijekom 2009. i 2012. godine provedena su konzervatorsko-restauratorska istraživanja zidnih slika na zidovima, svodu i trijumfalnom luku. Istraživanjima je obuhvaćen pregled stanja oslika, izrada grafičke dokumentacije zatečenog stanja označavanjem svih vrsta oštećenja, probe čišćenja oslika i laboratorijsko ispitivanje pigmenata, veziva, žbuka i soli. S obzirom na prisutan problem kristalizacije soli na površini oslika, napravljene su probe čišćenja 25%-tним amonij-karbonatom, otopinom AB 57 i Moro-

vom pastom. Kombinacijom metoda čišćenja „na suho“ i nanošenjem amonij-karbonata, očišćen je slikani sloj trijumfальног лука sa strane svetišta, podgled i unutarnja strana s prizorom Posljednjega suda.

Na svim svodnim poljima mehanički je uklonjena prljavština i soli, i to kistovima, spužvicama, guminama i skalpelima. U nastavku radova preostaje dodatno čišćenje područja s tvrdokornijom prljavštinom i kristaliziranim solima na površini slikanoga sloja. U sklopu tih radova izrađen je 3D model svetišta u sivoj skali, kao podloga za izradu arhitektonskih nacrta postojećeg stanja te 3D model svoda i trijumfalnog luka u boji za izradu dokumentacije zatečenog stanja zidnih slika.

k. k.

Slika 1. Zidni oslik na svodu, prije radova

Slika 2. Čišćenje slikanoga sloja - trijumfalni luk/svetište

Lovreć

Etnografska zbirka Osnovne škole Silvija Strahimira Kranjčevića

Prsluk muške dinarske svečane nošnje

Nepoznati autor, oko 1905.

Vunena tkanina, pamučna podstava, svilene pletene četverobridne vrpce, vez pozlaćenim nitima, traka i pletena vrpca od pozlaćenih niti, 47 x 52,5 cm

Voditeljica programa: Sandra Lucić Vujičić

Suradnice: Blanka Đidara, Marta Budicin, Margareta Klofutar, Natalija Vasić

BROJ DOSJEA: 8048, Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S OSNOVNOM ŠKOLOM SILVIIJA STRAHIMIRA KRANJČEVIĆA, LOVREĆ

Prema oblikovnim obilježjima, imotska je narodna nošnja bliska nošnji Dalmatinske zagore, Sinjske krajine i vrgoračkog kraja te Hercegovine. Komplet muške dinarske nošnje sastojao se od košulje na koju se oblačio otvoreni prsluk bez rukava (jačerma, gunjac). Izrađivao se od skupocjene venecijanske modre ili zelene čohe i ukrašavao usukanim sviljenim nitima - brusom ili gajtanom, a na prsima aplikacijama zlatnih niti - granama od srme žežene, sviljenim kiticama, resama te srebrnim filigranskim pucetima.

Prsluk muške dinarske svečane nošnje iz etnografske zbirke Osnovne škole S. S. Kranjčevića u Lovreću izrađen je od tamnoplave vunene čohe s pamučnom podstavom i ukrašen trakama od pozlaćenih niti, sviljenim pletenim četverobridnim vrpcama te vezom pozlaćenim nitima. Vez je na prednjoj strani smješten od vratnog izreza sve do ispod prsa, a na stražnjoj strani, prateći vratni izrez, dvjema isprepletenim nitima otvara se u središtu u dva spiralna oblika iz kojih se prema leđnom dijelu spuštaju biljni motivi. Na podstavi leđnog dijela vidljiv je natpis

kemijskom olovkom: U OVOM PRSLUKU JE MATKO PETRIČEVIĆ IZ LOVREĆA – IMOTSKI NOSIO PK. STJEPANA RADIĆA DO VJEĆNOG POČIVALIŠTA.

Na prsluku je provedena fumigacija/dezinsekcija. Cijeli je predmet bio prekriven tankim slojem prašine i ostacima cahura moljaca. Veća onečišćenja od znoja bila su uz vratni izrez i izreze rukava. Na podstavnoj tkanini bila su vidljiva i onečišćenja u vidu promjene boje nastala djelovanjem vlage. Sve pozlaćene niti (vez, traka i obrubna vrpca) bile su patinirane. Na mnogim mjestima na vezu nalazile su se zelenkaste mrlje, nastale kemijskim reakcijama metalnih niti. Na cijeloj površini glavne tkanine zamjećivali su se dijelovi ogoljene vunene tkanine i sitni otvori nastali djelovanjem moljaca. Vidljiva su bila i manja oštećenja rubnih pozlaćenih i sviljenih vrpci. Vez pozlaćenim nitima nije bio u izrazito lošem stanju, osim uz izrez lijeve prednjice te na vratnom dijelu stražnje strane gdje su niti velikim dijelom bile odvojene od površine. Na podstavnoj tkanini lijeve prednjice bio je vidljiv manji otvor. Na desnoj bočnoj strani, kao i na lijevoj strani prsluka, bile su umetnute zakrpe od

neodgovarajuće tkanine koje su rukom prišivene crnim i plavim koncima za podstavu, a crnim i plavim koncem zatvarana su oštećenja na osnovnoj tkanini.

U drugoj polovici 2012. godine provedeni su konzervatorsko-restauratorski radovi na prsluku. Fotografski, grafički i pisano dokumentirane su sve faze radova, kao i sva oštećenja, mrlje, povjesne intervencije te konstrukcija predmeta. Svi materijali su identificirani. Analiziran je način izrade traka, metalnih niti, tkanina, šavova i veza te zatečeni povjesni slojevi na predmetima. Pamučna podstava odvojena je od glavne tkanine. Nečistoće svih dijelova predmeta uklonjene su suhim postupkom: usisavanjem preko zaštitne mrežice, skalpelima i pincetama. U konzervatorsko-restauratorskom zahvatu zadržane su sve povjesne intervencije osim onih koje su štetile predmetu ili su bile izvedene neprimjerenum materijalima.

Oštećenja tkanina podložena su odgovarajućim tkaninama i konzervirana šivanjem tankim svilenim koncima – podstava mjestimično, a vunena tkanina cijelom površinom. Oštećenja veza i svilenih vrpcu konzervirana su šivanjem tankim svilenim koncima. Otvori na vunenoj tkanini oko veza zatvoreni su postavljanjem komada nove vunene tkanine s gornje strane i šivanjem. Vlaženje predmeta izvedeno je mjestimično, a ravnanje je provedeno bugaćicom, te opterećivanjem staklenim utezima. Zbog povjesne vrijednosti, natpis na podstavnoj tkanini nije uklonjen. Podstavna tkanina prišivena je za prsluk. Izrađena je primjerena vješalica za vješanje prsluka te je predmet opremljen za siguran prijevoz i vraćen vlasniku.

s. l. v.

Slika 1. Prsluk, stanje prije radova

Slika 2. Prsluk, stanje nakon radova

Ludbreg

Vrt Somođi, arheološko nalazište *Iovia - Ludbreg*

Antika

Voditeljica programa: Tajana Pleše

Suradnici: Teodora Kučinac, Petar Sekulić, Maša Vuković Biruš, Marko Nemeth, Mihael Golubić

BROJ DOSJEA: 1967 i 1967/2, Zagreb, Kožarska 5

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH I GRADOM LUDBGEGOM

Antička je Jovija (*Iovia - Botivo*) nastala u ranocarsko vrijeme na važnoj podravskoj prometnici koja je povezivala Ptuj (*Poetovio*) i Osijek (*Mursa*), dva velika središta provincije Panonije. Jovija je najvjerojatnije bila razrušena tijekom provale Gota potkraj 4. stoljeća. Tradicija urbanog života na tom mjestu nije zamrla, nego se nastavila sve do danas.

U četiri sezone istraživanja (2008. - 2011.) na prostoru Vrta Somođi u cijelosti je istraženo malo kupalište (231 m^2) nerazvedene prostorne organizacije (*Blocktyp*). Ujedno je istražen i veći dio objekta (pretpostavljena ukupna površina: oko 1870 m^2) koji je sa zapadne strane bio određen trijemom s kolonadom od dvanaest stupova.

Istraženo nalazište je fotodokumentirano s kopna i iz zraka (J. Kliska, HRZ) te snimljeno metodom 3D laserskog skeniranja (Vektra d.o.o.). Usporedno s arheološkim istraživanjima izvedeni su 2011. godine konzervatorsko-restauratorski građevinski radovi na antičkom kupalištu prema Rješenju Konzervatorskog odjela u Varaždinu.

Tijekom 2012. godine izrađeni su glavni projekt prezentiranja cijelog arheološkog nalazišta *Iovia - Ludbreg* te idejni i glavni projekt drenaže sjevernog dijela nalazišta (d.i.a. M. Zeko, Vektra d.o.o.). Ujedno su izrađeni i glavni arhitektonski i građevinski projekti gradnje potpornog zida oko ludbreškog arheološkog nalazišta te elaborat zaštite na radu (d.i.a. M. Premec). Projekte gradnje potpornog zida ovjerio je ovlašteni Konzervatorski odjel u Varaždinu. U skladu s osiguranim sredstvima, prema ovjerenoj dokumentaciji izvedeni su građevinski radovi gradnje betonskog potpornog zida uz cijelu zapadnu stranu te uz zapadni segment sjevernog dijela arheološkog nalazišta. Radove, odobrene Rješenjem Konzervatorskog odjela u Varaždinu, izvela je tvrtka Euro-Line d.o.o. Zahvaljujući sredstvima koje je osigurao Grad Ludbreg, dizajnerski studio „Babushke“ izradio je vizualni identitet nalazišta.

t. p.

Slika 1. Pogled s istoka na nalazište nakon dovršetka arheoloških istraživanja 2011. godine

Slika 2. Pogled na zapadni potporni zid oko nalazišta

Marčan (Vinica)

Dvorac Opeka

17. - 19. st.

Voditelj programa: Petar Puhmajer

Suradnici: Jasna Bartoniček, Ines Skomrak, Miše Renić, Marin Čalušić, Ivica Majcen, Bel-bau d.o.o., Radionica statike d.o.o., Geokol d.o.o., Ardin stolarski obrt

BROJ DOSJEA: 119, Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Tijekom 2012. nastavljeni su radovi preventivne zaštite dvorca, koji su obuhvatili podupiranje svodova u podrumu aneksa te podupiranje jugoistočnog ugla dvorca s izvedbom vertikalnog drvenog roštilja. Radovi su također uključivali izvedbu privremenog podzida poluurušenog luka dvorišne arkade južnog krila dvorca, a popravljena je i ograda oko dvorca radi sprečavanja vandaliziranja objekta.

Provedena su geomehanička ispitivanja tla s izradom elaborata (tvrtka Geokol d.o.o.). Izrađena je posebna geodetska podloga te elaborat stanja konstrukcije (Radionica

statike d.o.o.) s ocjenom stanja natkrivenih i nenatkrivenih dijelova, kao priprema za budući projekt statičke sanacije.

Napravljen je odabir, prijenos i preslagivanje ostataka stolarskih elemenata zgrade sa sortiranjem i slaganjem u osiguranim prostorijama, a izrađen je i elaborat stanja građevne stolarije s radioničkim nacrtima.

Izrađena je detaljna snimka postojećeg stanja dvorca s mjerenjem i izradom nacrta, koji je uključivao dopunu postojećih arhitektonskih snimki u mjerilu 1:50 i izradu kotiranih nacrta.

p. p.

Slika 1. Drvene podupore na jugoistočnom uglu dvorca

Medulin

Vižula, kompleks maritimne vile na Vižuli

Antika

Voditelj programa: Igor Miholječ

Suradnici: Denis Jakopović, Robert Mosković, Davor Milošević, Nenad Starčić, Danijel Kaštelan, Ana Skračić, Iva Stojević

BROJ DOSJEA: 1893, Zagreb, Cvijete Zuzorić 43

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Podmorska arheološka istraživanja poluotoka Vižule traju s kraćim prekidima od 1995. godine. Tijekom 2012. na Vižuli su obavljena istraživanja na objektima E, F i H. Na sva tri objekta nastavila su se istraživanja iz prethodnih godina. Na objektima E i F iskopane su nove sonde, iz kojih je izvadena velika količina materijala. Upravo će taj materijal omogućiti točnije datiranje kompleksa maritimne vile na Vižuli. Nije utvrđeno postojanje ranije faze gradnje, niti je za sada moguće smjestiti materijal

u razdoblje prije 1. stoljeća. Prvim pregledom materijala ustanovljeno je da je riječ o materijalu iz 1. do 5. stoljeća, a daljnja znanstvena obrada dat će pouzdanije rezultate. Na objektu H zbog nedostatka odgovarajuće opreme nažalost nije bilo moguće ustanoviti postojanje vodovoda unutar rimske ceste. Daljnja istraživanja na objektu mogla bi ukazati na moguću dodatnu funkciju ceste te odgovoriti na pitanja o načinu opskrbe vodom na poluotoku.

i. m.

Slika 1. Objekt F, arhitektonski elementi sekundarno ugrađeni u mol

Slika 2. Istočna kuhinjska keramika (ECW), *casserola*, 1. - 3. st.

Medvida

Crkva Sv. Ivana Krstitelja

Bogorodica sa svecima

Nepoznati autor, 18. st.

Ulje na platnu, 108 x 138 cm

Voditelj programa: Šime Vitori

BROJ DOSJEA: 2208/1, Zadar, Bedemi zadarskih pobuna bb

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Sliku je iz župne crkve Sv. Ivana Krstitelja u radionicu dopremio župnik, don Čedo Šupraha. Crkva, sagrađena 1694. godine, dijelom je ukopana u stijenu, pa je vлага oštetila cijelokupni inventar. Slika prikazuje Bogorodicu s Djjetetom i četiri sveca. Bogorodica sjedi istaknuta iznad svetaca držeći u rukama Dijete. S njezine strane klečeći i adorira je sv. Antun opat, dok je lijevo prikazan sv. Franjo. U dnu te trokutne kompozicije prikazani su također klečeći sv. Ivan Krstitelj i evanđelist Ivan.

Unatoč cijelovitom restauratorskom zahvatu iz sedamdesetih godina prošlog stoljeća u kojem je slika bila postavljena novim platnom i napeta na novi podokvir, došlo je do otpadanja i nestabilnosti većeg dijela slikanog sloja. Stoga je bilo nužno ponovo obaviti cijeloviti konzervatorsko-restauratorski zahvat.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

Uklonjeni su nestabilni materijali iz prijašnjeg zahvata. Izvorni dijelovi nosioca i slikanog sloja konsolidirani su sintetskim materijalom s poledine i lica slike. Poderotine i nedostaci platna ispunjeni su platnenim umecima, a slika je postavljena na novo laneno platno vezivom *Beva 371* na toplinskom vakuumskom stolu.

Izrađen je novi podokvir koji omogućava zatezanje platna. Uklonjeni su slojevi starog uljnog retuša i preslika. Postavljen je sloj tutkalno-kredne osnove, višeslojno toniran i retuširan lakirnim bojama. Zaštitni lak je više-slojan: mastiks otopljen u terpentinu sa završnim slojem *Paraloida B72* nanesenog u aerosolu. S poledine je slika zaštićena beskiselinskim kartonom.

Š. v.

Mikleuška

Pavlinski samostan Blažene Djevice Marije

Kasni srednji vijek

Voditeljica programa: Tajana Pleše

Suradnici: Teodora Kučinac, Petar Sekulić, Kamenko Klofutar, Domagoj Kačan, Mate Roščić

BROJ DOSJEA: 2039, Zagreb, Kožarska 5

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Samostan Blažene Djevice Marije na Moslavačkoj gori (Bela Crkva), najstariji samostanski sklop pavlinskog reda u kasnosrednjovjekovnoj Slavoniji, osnovan je u drugoj polovici 13. stoljeća. Nakon tri stoljeća prosperiteta, redovnici su pred osmanskim napadima napustili samostan između 1520. i 1544. godine.

U dvije sezone arheoloških istraživanja (2009. - 2010.) istražena je samostanska crkva Navještenja Marijina ($31,55 \times 10,3$ m) po cijeloj dužini unutar sjevernog dijela longitudinalne simetrale. *In situ* je pronađen izvrsno sačuvan, bogato profilirani zapadni portal samostanske crkve kasnogotičkih karakteristika. Pronadene su i *in situ* sačuvane svećnjaste službe u svetištu te sto osam segmenata i ulomaka arhitektonskih profilacija. Konzervatorsko-restauratorskim radovima u 2011. godini obuhvaćeno je sjeverno rame samostanske crkve (sačuvana visina - oko $10,3$ m). Iste godine počeli su i radovi na konzerviranju te restauriranju portala.

Konzervatorsko-restauratorski građevinski radovi nastavljeni su 2012. godine, a njima je obuhvaćeno zapadno

pročelje te najzapadniji dijelovi sjevernog i južnog zida lađe samostanske crkve. Tijekom iskopa uz vanjsko zapadno pročelje samostanske crkve potvrđeno je da se na sjevernoj strani nalazio zidani oltar. S južne je pak strane zapadnog pročelja pronađen u cijelosti sačuvan manji portal kasnogotičkih karakteristika za koji se može pretpostaviti da je vodio u klaustar. Cijelo je zapadno pročelje nakon dovršetka pripremnih radova detaljno dokumentirano metodom 3D laserskog skeniranja. Prema podacima prikupljenim tom metodom izrađena je detaljna nacrtna dokumentacija (Vektra d.o.o.).

Konzervatorsko-restauratorske građevinske radove, odobrene Rješenjem Konzervatorskog odjela u Sisku, izveo je građevinski obrt C. D. gradnja d.o.o. Usporedno s konzerviranjem, na preporuku statičara i ovlaštenog arhitekta, ugrađeni su donji dijelovi oponaška glavnog portala. Radove su izveli djelatnici Odjela za kamenu plastiku HRZ-a.

t. p.

Slika 1. Pogled na vanjsko zapadno pročelje samostanske crkve nakon arheoloških istraživanja

Slika 2. Pogled na vanjsko zapadno pročelje samostanske crkve nakon građevinskih radova

Milohnići

Crkva Sv. Krševana

Kasna antika / srednji vijek

Voditelj programa: Andrej Janeš

Suradnici: Lea Čataj, Josipa Caričić, Mario Zaccaria

BROJ DOSJEA: 2219, Zagreb, Kožarska 5

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Probno arheološko istraživanje izvedeno je postavljanjem više sondi na prostoru predmetnog nalazišta. Sonda 1 postavljena je zapadno od crkve Sv. Krševana na mjestu gdje se u terenu video nastavak zida koji je organski bio vezan uz crkvu. Istražena je do zdravice, tj. matične stijene. Pronađen je nastavak zida (SJ 9), tj. njegovo južno lice. Zidan je od neobrađenog lomljenog kamena, slabo vezanog mortom. Istražena je struktura od kamena povezanog rastresitom žbukom, okomita na SJ 9 (SJ 14). Poslije je uz samu crkvu otvorena kontrolna sonda 2 u kojoj se naišlo na ostatke zida povezanog s crkvom (SJ 41).

Sondom 3 obuhvaćen je prostor jugoistočno od crkve. Ispod velike gomile kamenja nazirali su se ostaci arhitekture pa se pristupilo uklanjanju kamenja. Kad se maknula gomila, otkrivena je pravokutna prostorija (objekt A). Južni i istočni zid sačuvani su u visini oko 1,5 m, dok su druga dva zida (sjeverni i zapadni) očuvani u visini od 20 do 30 cm. Kontrolnom sondom 1 utvrđeno je da se zapadni zid te prostorije (SJ 11) nastavlja prema sjeveru te je zapadna konha crkve sagrađena na njemu. Sjeverni zid objekta A (SJ 13) dozidan je na stariji zid SJ 18. Zidovi objekta građeni su od kamena vapnenca vezanog bijelim mortom.

Sonda 3 proširena je prema jugozapadu (sonda 3A i 3B), u nastavku zida SJ 18. Tom prilikom otkrivena je kvadratna prostorija s dobro očuvanom žbukanom podni-

com. U istočnom kutu imala je dva prolaza (SJ 50 i SJ 56) kojima je povezana s prostorijama istočno i južno od nje. Istočno od istočnog zida (SJ 22) utvrđeno je postojanje još jedne prostorije. Ta je prostorija sa svoje sjeverne strane omeđena zidom SJ 18 i pravokutnom prostorijom. Nije istražena u cijelosti. Otkrivena je žbukana podnica te na njoj urušenje krova (sloj od tegula i imbreksa).

Sondom 2, postavljenom zapadno od navedene prostorije, utvrđeno je postojanje podova te je iskopom do matične stijene dokumentiran način gradnje podloga podnica i samih podova.

Istočno od sonde 3A postavljena je sonda 6. Njezinim sjevernim rubom istražen je nastavak zida SJ 18 (koji je cijelom dužinom zatrpan kamenjem). U ostatku sonde evidentirana je podloga za podove. Zaključeno je da se radi o još jednoj prostoriji. Na samom istočnom rubu parcele, u suhozidu, istraženi su ostaci zida SJ 59, smjera sjever-jug. Radna je pretpostavka da je tu riječ o istočnoj granici kompleksa. Analizom pokretnih nalaza, upotpunjениh radiokarbonskim datumima, kompleks je korišten od druge polovice 3. do kraja 6. stoljeća. U ranom srednjem vijeku sa sjeverne strane sagrađen je objekt A, a na njega je sredinom 12. stoljeća dograđena crkva Sv. Krševana.

a. j.

Slika 1. Crkva Sv. Krševana

Slika 2. Ostaci ranosrednjovjekovne arhitekture

Otok Mljet

Maranović

Pličina Sveti Pavao, brodolom

Novi vijek

Voditelj programa: Igor Miholječ

Suradnici: Vesna Zmaić, Igor Mihajlović, Robert Mosković, Damir Banković, Miljenko Marukić, Mario Orlandini, Vlado Onofri, Damir Onofri, Pavle Dugonjić, Ante Plančić, Ana Skračić, Petar Šiško, Danijel Kaštelan, Felix Pedrotti, Jerko Macura, Carlo Beltrame

BROJ DOSJEA: 2014, Zagreb, Cvijete Zuzorić 43

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

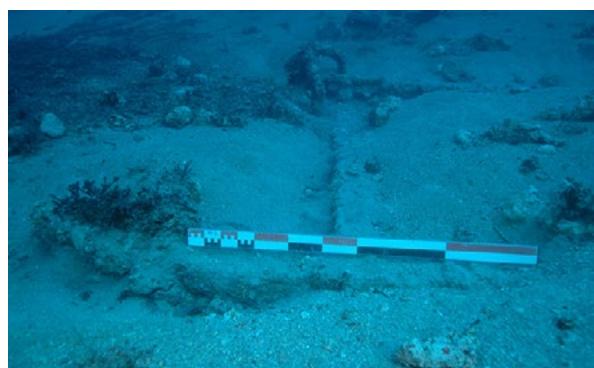
U 2012. godini kod pličine Sv. Pavao na otoku Mljetu provedena je peta faza podvodnih arheoloških istraživanja brodoloma iz druge polovice 16. stoljeća. Istraživala su se dva lokaliteta: sektor 1 i 3. U sektoru 1, na dubini od 42 do 44 m, otvorena su četiri nova kvadranta unutar kojih je pronađeno nekoliko ulomaka većih tanjura i jedan cijeloviti tanjur manjih dimenzija. Predmeti pripadaju luksuznoj orijentalnoj keramici koja se prema kvaliteti izrade i bogatom višebojnom ukrasu pripisuje keramičarskim

radionicama turskoga grada Iznika, a na brodu su bili orijentalni trgovački teret. Osim keramike, pronađene su životinjske kosti i rogovi, ostaci zaliha brodske kuhinje. U sektoru 3 na dubini od 46,5 metara pronađena su dva velika željezna sidra. U blizini je pronađen veliki kameni valjak, kontra uteg koji se upotrebljavao pri utovaru robe na brod. Svi pronađeni predmeti su fotografski i nacrtno dokumentirani i uklapljeni u plan lokaliteta..

i. m.

Slika 1. Trgovački teret broda, tanjur iz radionica turskoga grada Iznika

Slika 2. Željezna sidra

Otok Mljet

Nacionalni park Mljet, Polače, Pomena, antički brodolomi u uvali Lastovska, kod Glavata, hrid Šij i kasnoantički brodolomi Pod Kulu i Vrh Kobrave

Antika

Voditelj programa: Igor Miholjeć

Suradnici: Vesna Zmaić, Robert Mosković, Jurica Bezak, Miljenko Marukić, Mario Orlandini, Vlado Onofri, Damir Onofri, Ana Skračić, Vladan Strigo, Marin Perčić, Petar Šiško, Jelena Pavić

BROJ DOSJEA: 1971/3, Zagreb, Cvijete Zuzorić 43

PROGRAM PREMA UGOVORU S NACIONALNIM PARKOM MLJET

Arheološkim rekognosciranjem podmorja Nacionalnog parka Mljet, koje je provedeno u lipnju 2012. godine, pregledano je podmorje otoka Kobrava, sjeverozapadna obala otoka Mljeta uz Kobravski kanal, podmorje uvale Polače, otoka Glavata i područje najzapadnijeg dijela otoka: uvala Lastovska i hrid Šij. Na pregledanom području otkriveno je stotinjak mjestimičnih pokretnih nalaza koji pripadaju razdoblju od 2./1. st. pr. Kr. do 19./20. st. Pregledana su četiri već poznata lokaliteta, poput brodoloma na istočnoj strani otoka Glavata, u uvali Lastovska i kod hridi Šij, svi s amforama tipa Lamboglia 2 iz 1. st. pr. Kr. te kasnoantički brodolom na lokalitetu Pod Kulu. Pronađeni su i novi

lokaliteti, dva brodoloma na sjeveru otoka Kobrava, jedan s amforama tipa Lamboglia 2 i nedaleko od njega drugi s kasnoantičkim, sjevernoafričkim amforama iz 4. ili 5. stoljeća. Također je nađen brodolom na istočnom rtu Vrh Kobrave s kasnoantičkim globularnim i sjevernoafričkim amforama. Kod otočića Kula na ulazu u Kobravski kanal pronađeno je više ulomaka tipa amfora Lamboglia 2. Svi pregledani lokaliteti i mjestimični nalazi dokumentirani su pod vodom, a nalazi koji su zbog učestalog sidrenja brodova na tom području ugroženi, izvadeni su.

i. m.

Slika 1. Glavat, nalazište brodoloma, 2./1. st. pr. Kr.

Slika 2. Otok Kobrava, Vela ruta, kasnoantička amfora

Otok Mljet

Pličina Sv. Pavao, podvodni arheološki nalazi

Novi vijek

Voditelj programa: Mladen Mustaček

Suradnici: Antonija Jozić, Anita Jelić, Martina Čurković, Ivo Martinović, Jure Popović, Andrea Jerkušić, Zdenka Vrgoč

BROJ DOSJEA: 1970/1, Zadar, Božidara Petranovića 1

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

U 2012. godini dovršen je proces desalinizacije na materijalu prikupljenom u arheološkoj kampanji 2011. godine, koji je trajao dvanaest mjeseci. U 2012. godini nastavljeni su konzervatorsko-restauratorski radovi na osam brončanih topova. Na brončanim topovima br. 1, 4, 5 i 7 proveden je i završen postupak elektrolitičkog čišćenja cijevi i traje postupak neutralizacije. Na topovima br. 2 i 3 izvedena je završna faza nanošenja zaštitne prevlake *Parawaxa* kako bi se zaštitili od atmosferskih utjecaja.

Osim na topovima, konzervatorsko-restauratorski radovi provedeni su na brončanom zvonu, plitici vase, brončanom postolju za topovske kugle, dijelu kositrenog vrča, elementu brončanog svijećnjaka i dijelu oboda brončanog vjedra. Također je 2012. u cijelosti konzervirano i restaurirano petnaest keramičkih predmeta. Nakon izvedenih konzervatorsko-restauratorskih radova izrađena je pisana dokumentacija o provedenim radovima.

m. m.

Slika 1. Brončano zvono, stanje prije radova

Slika 2. Brončano zvono, stanje nakon radova

Otok Mljet

Veli Škoj, rt Stoba, Jakljan, srednjovjekovni brodolom kod rta Stoba; brodolom na pličini Veli Škoj; brodolom s teretom sarkofaga kod Jakljana

Antika / srednji vijek

Voditelj programa: Igor Miholječ

Suradnici: Vesna Zmaić, Igor Mihalović, Robert Mosković, Denis Jakopović, Miljenko Marukić, Mario Orlandini, Vlado Onofri, Damir Onofri, Pavle Dugonjić, Jerko Macura, Ante Plančić, Damir Banković, Dražen Pavlić, Ante Batinović, Ana Skračić, Jacek Kwiatkowski, Carlo Beltrame, Stefano Caressa, Giuseppe Moretti, Vladimir Danilović, Alessio Tenenti, Elisa Costa, Stefania Manfio, Sophia Donadel, Duilio Della Libera, Viktor Jansa

BROJ DOSJEA: 1971, Zagreb, Cvijete Zuzorić 43

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

U sklopu rekognosciranja dubrovačkog podmorja provedena je četvrta faza istraživanja srednjovjekovnog brodoloma kod rta Stoba i antičkog brodoloma na pličini Veli Škoj kod otoka Mljeta te je pregledan lokalitet s ostacima kamenog tereta broda kod otoka Jakljana. Kod rta Stoba u blizini mjesta Okuklja na dubini od 10 do 28 m nalaze se ostaci broda s teretom srednjovjekovnih amfora i stakleno posude istočnomediterskih radionica. Na dubini od 25 m i na području od 36 m² postavljeno je kvadrantno mrežište za dokumentiranje iskopa. Istražen je intaktni sloj brodoloma u kojem je pronađeno i izvađeno pedeset pet amfora, ulomaka amfora i staklenih predmeta. U suradnji s Universita Ca' Foscari u Veneciji fotogrametrijskom metodom snimljen je položaj svih amfora na dnu.

Tijekom drugog dijela rekognosciranja provela su se istraživanja antičkog brodoloma na pličini Veli Škoj. Teret broda činili su mramorni sarkofazi, kameni i mramorni arhitektonski elementi i tzv. istočnomeditersko kuhinjsko posude. Otvoreno je 14 arheoloških sondi umreženih i izmjerenih metodom triangulacije između osam fiksnih točaka postavljenih na dnu. Pronađeni su i dokumentirani dijelovi drvene brodske konstrukcije, velika količina keramike i dva brončana strigila (strugača), bogato ukrašena urezanim motivima. Tijekom istraživanja lokalitet je dodatno fotografiran u svrhu izrade 3D modela cijelog nalazišta.

Jednodnevnim pregledom dokumentiran je antički brodolom sa sarkofazima u blizini otoka Jakljana.

i. m.

Slika 1. Rt Stoba, srednjovjekovne amfore *in situ*

Slika 2. Pličina Veli Škoj, brončani strigili

Otok Mljet

Rt Stoba, podvodni arheološki nalazi

Srednji vijek

Voditeljica programa: Martina Ćurković

Suradnici: Antonija Jozić, Anita Jelić, Mladen Mustaček, Ivo Martinović, Jure Popović, Andrea Jerkušić, Zdenka Vrgoč

BROJ DOSJEA: 2145, Zadar, Božidara Petranovića 1

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

S lokaliteta Otok Mljet, rt Stoba zaprimljeno je četrdeset osam predmeta: amfore različitih dimenzija i oblika sačuvane u cijelosti i dijelovima (grlo amfore, dno) te dva staklena predmeta. Arheološki materijal je odmah nakon vađenja iz mora podvrgnut postupku desalinizacije. Usli-

jedilo je mehaničko uklanjanje kalcitnih i ostalih naslaga. Predmeti su fotografski dokumentirani u svim fazama rada, kao i nakon završenih konzervatorsko-restauratorskih radova, kada su i pismeno dokumentirani.

m. č.

Slika 1. Amfora, stanje prije radova

Slika 2. Amfora, stanje nakon radova

Otok Mljet

Rt Vratnički, Saplunara, podvodni arheološki nalazi

Antika

Voditelj programa: Ivo Martinović

Suradnici: Martina Čurković, Antonija Jozić, Anita Jelić, Mladen Mustaček, Jure Popović

BROJ DOSJEA: 1970/2, Zadar, Božidara Petranovića 1

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

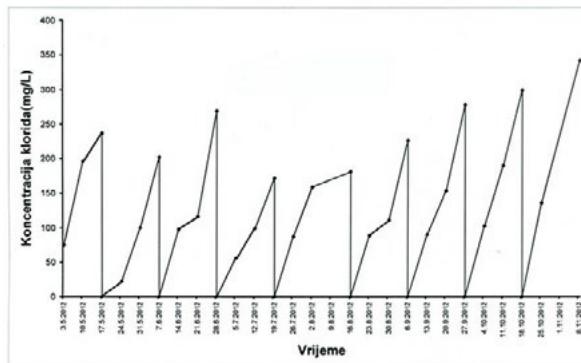
Na nalazištu je pronađen veći broj keramičkih amfora tipa pseudo-Koan datiranih u 1. - 2. stoljeće. Predmeti su pronađeni u vrlo lošem stanju - djelomično ili potpuno fragmentirani te prekriveni vapnenačkim i organskim naslagama. Nalazi su fotodokumentirani prije obrade i podvrgnuti procesu desalinizacije. Kako u procesu desalinizacije nakon višemjesečnih izmjena (vodovodne i destilirane) vode i kemijskih analiza nisu dobivani željeni

rezultati, predmeti su u više navrata mehanički čišćeni od vapnenačkih i organskih nasлага. Nakon mehaničkih čišćenja predmeti su vraćeni u bazene za desalinizaciju gdje se obavljaju izmjene destilirane vode i kemijske analize. Kad se dobiju željeni rezultati desalinizacijskog postupka, nastavit će se daljnji konzervatorsko-restaurački zahvati.

i. ma.

Slika 1. Amfora, stanje prije radova

Slika 2. Dijagram koncentracije štetnih soli u vodi

Motovun

Crkva Sv. Stjepana

1. Navještenje, nepoznati autor, kraj 17./početak 18. st., ulje na platnu, 58 x 83 cm

2. Sv. Ljudevit Tuluški, nepoznati autor, nakon 1657., ulje na platnu, 153 x 117 cm

Voditelj programa: Zoran Durbić

Suradnici: Irina Šadura, Dragutin Furdi, Jovan Kliska

BROJ DOSJEA: 7916 (1), 4296 (2), Zagreb, Zmajevac 8

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Slika s prizorom Navještenja iz sakristije motovunske župne crkve djelo je lokalnog majstora nastalo na prijelazu iz 17. u 18. stoljeće. Lik Bogorodice gotovo je identičan prikazu Bogorodice s vratnicama orgulja iz župne crkve u Labincima; vjerojatno se radi o djelu istog autora.

Scena *Navještenja* smještena je u naznačeni pejzaž obrubljen cvjetnim vijencem koji dodatno podupire dataciju slike (V. Bralić, N. Kudiš Burić, Slikarska baština Istre: djela štafelajnog slikarstva od 15. do 18. stoljeća na području Porečko-pulske biskupije, 2007.). Nestabilni slojevi slike konsolidirani su premazivanjem lica i poledine otopinom veziva *Plexisol*. Potom je s poledine uklonjena prljavština. Nakon izvedenih proba čišćenje, uklonjen je sloj staroga laka. Nekoliko manjih perforacija nosioca slike sanirano je japanskim papirom i vezivom *Beva*. Zatvaranje oštećenja u sloju preparacije izvedeno je celulozno-smolnim kitom u razini slikanog sloja. Novo je platno napeto na radni okvir te je dvoslojno premazano termoaktivnim ljepilom *Beva*. Slika je potom dublirana na toplinskom stolu te napeta na novi podokvir. Rekonstruirana oštećenja podložena su akvarelnim bojama. Nanesen je izolacijski damar lak i slika je retuširana mastiks bojama *Maimeri*. Na ukrasnom okviru očišćena je prljavština sa sloja pozlate, manja oštećenja stolarski su sanirana te rekonstruirana kitom, a zatim je izведен retuš.

Slika *Sv. Ljudevit Tuluški* smještena je na zidu lijevog broda motovunske župne crkve. Rad je nepoznatog au-

tora nastao pod utjecajem padovanskog slikarstva Luce Ferrarija kojemu duguje bogatstvo suptilnog kolorita i naturalističke struje venecijanskog slikarstva nastale oko Antonija Zanchija. Datirana je u vrijeme neposredno nakon 1657. godine. Te je godine, 19. kolovoza, Motovun zadesila obilna tuča nakon koje su se župljani zavjetovali da će na taj dan slaviti blagdan sv. Ljudevita Tuluškog u čast Presvetog Trojstva. Svetac je prikazan u tričetvrt figuri kako u molitvi, naslonjen na oltar, upire pogled u nebo. U pozadini slike na desnoj strani nalazi se prikaz grada Motovuna tijekom spomenutog nevremena.

Nakon konsolidacije sličnih slojeva, napravljene su probe i uklanjanje laka. Potamnjeli retuši i preslici uklonjeni su zatim mješavinom 10%-tnog dimetilsulfoksida i etil-acetata. Potom je s poledine uklonjeno dublirno platno zalijepljeno voštanom masom te ostaci voska. Rekonstrukcija manjih perforacija izvedena je celulozno-smolnim kitom. Slika je dublirana na novo platno termoaktivnim ljepilom *Beva* te napeta na novi podokvir. Podloga za retuš izvedena je akvarelnim bojama, nanesen je izolacijski damar lak te završni retuš mastiks bojama *Maimeri*. Ukrasni okvir zatečen je u vrlo dobrom stanju. Manja oštećenja drvenog nosioca stolarski su konsolidirana. Očišćena je prljavština iz utora reljefa i okvir je završno premazan šelakom.

z. d.

Slika 1. *Najveštenje*, stanje prije radova

Slika 2. *Najveštenje*, stanje poslije radova

Slika 3. *Sv. Ljudevit Tuluški*, stanje prije radova

Slika 4. *Sv. Ljudevit Tuluški*, stanje poslije radova

Slika 1

Slika 2

Slika 3

Slika 4

Motovun

Crkva Sv. Stjepana

Kazula

Nepoznati autor, 18. st.

Svileni taft i rebrasti taft, laneno platno, pozlaćene, posrebrene i raznobojne svilene niti, svileni konci, pamučna traka za vezanje, 70 x 110 cm

Voditeljica programa: Sandra Lucić Vujičić

Suradnice: Margareta Klofutar, Marta Budicin, Natalija Vasić

BROJ DOSJEA: 7656, Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Kazula (inv. br. C48) iz župne crkve Sv. Stjepana Prvomučenika u Motovunu datirana je u drugu polovicu 18. stoljeća i vjerojatno je talijanske provenijencije. Glavna tkanina kazule svileni je rebrasti taft bjelokosne boje, a podstava je od zelenog svilenog tafta. Površina kazule bogato je ukrašena vezom sviljenim koncima živilih boja te posrebrenim i pozlaćenim nitima. Bodovi veza su „slikanje iglom“, ravni i francuski bod. Po sredini prednjeg i stražnjeg dijela nalaze se po dvije okomito postavljene šire pozlaćene trake koje s dodatkom krakova na prednjem dijelu tvore križ. Vanjski su rubovi obrubljeni užom trakom od pozlaćenih niti.

Obje trake od pozlaćenih niti geometrijske su ornamentike. Vez na glavnoj tkanini tvori naturalističke motive cvjetova na grančicama s lišćem među stiliziranim viticama grana s lišćem. Naturalistički prikazani motivi vezeni su sviljenim koncima, a stilizirani motivi vezeni su metalnim nitima, koje im daju izgled čipke. Zamjećuju se karanfili, tulipani, narcisi, ruže, božuri, irisi, slak, đurdice, anemone, mačuhice, zumbuli, borač i druge vrste cvjetova

od simboličkog značenja za kršćansku ikonografiju. Takvi vezeni motivi vrlo su česti u baroku, posebice u rokokou: na svjetloj podlozi široke zlatne volute iz kojih izlaze cvjetovi jarke, žive polikromije.

Stanje kazule bilo je loše, uzrokovano upotrebljom i lošim uvjetima pohrane. Površina predmeta bila je u cijelosti prekrivena slojem sitne prašine. Uočavale su se masne mrlje na vratnom izrezu otraga, mrlje od bijele pljesni te druge mrlje različitih boja na podstavnoj tkanini. Na glavnoj tkanini bilo je nekoliko manjih mrlja od voska. Zatečena je i paučina na pozlaćenoj traci u dnu vratnog izreza. Na glavnoj svilenoj tkanini bila su vidljiva brojna oštećenja u vidu većih i manjih otvora i pukotina, najizraženija na ramenim dijelovima, uz ovratnik i na prednjem dijelu ispod ovratnika. Vez sviljenim i pozlaćenim nitima bio je vrlo oštećen na istim mjestima: od nedostatka cijelih ili dijelova motiva do odvajanja niti od podloge. Manja oštećenja pozlaćenih traka bila su vidljiva na istim mjestima. Sitni otvori duž svih rubova (a naročito na dnu) te nekoliko većih otvora na gornjem dijelu nalazili su

se na svilenoj podstavnoj tkanini. Na predmetu je bilo i mnogo neprimjerenih intervencija. Smeđim pamučnim koncem zatvarana su oštećenja veza i pozlaćenih traka na gornjim dijelovima predmeta šivanjem kroz sve slojeve. Različitim bijelim koncima šivana su oštećenja glavne tkanine, a sivo-smeđim koncem zatvarana su oštećenja podstavne tkanine.

Tijekom 2011. i 2012. godine izvedeni su konzervatorsko-restauratorski radovi na kazuli. Fotografski, grafički i pisano dokumentirane su sve faze radova, kao i sva oštećenja, mrlje, povjesne intervencije te konstrukcija predmeta. Provedena je identifikacija svih materijala. Analiziran je način izrade traka, tkanina, šavova i veza te zatečeni povjesni slojevi na predmetima. U konzervatorsko-restauratorskom zahvatu zadržane su sve povjesne intervencije (dvije zatečene podstavne svilene tkanine), osim onih koje su štetile predmetu, koje nisu odgovarale uobičajenim načinima izrade takvog tipa liturgijskog ruha ili koje su narušavale izgled predmeta. Zelena svilena podstavna tkanina odvojena je od ostatka kazule te je na

njoj proveden postupak mokrog uklanjanja nečistoća uz korištenje 4%-tne otopine deterdženta *Hostapon T* u de-stiliranoj vodi. Bijele plijesni i ostale nečistoće uklonjene su usisavanjem preko zaštitne mrežice. Oštećenja glavne i zelene podstavne tkanine podložena su odgovarajućim tkaninama i konzervirana šivanjem tankim sviljenim koncima. Starija bijela podstavna tkanina zaštićena je potpunim prekrivanjem sviljenom krepelinskom tkanicom. Oštećenja traka i veza konzervirana su šivanjem tankim sviljenim koncima. Vlaženje predmeta izvedeno je mjestimično maglicom vodene pare, a ravnanje je provedeno opterećivanjem bugaćice staklenim utezima. Zelena podstavna tkanina prišivena je na kazulu. Pribavljenja je kutija od beskiselinskog kartona i opremljena dodatnim elementima od beskiselinskih materijala (jastucima od termo PES vate, pamučnim i sviljenim platnom, folijom *Melinex*) za siguran prijevoz i pohranu predmeta. Kazula je tako pohranjena u kutiju i vraćena vlasniku.

s. l. v.

Slika 1. Kazula, stanje prije radova

Slika 2. Kazula, stanje nakon radova

Motovun

Crkva Sv. Stjepana
 Kruna oltarnog baldahina
 Nepoznati majstor, 19. st.
 Drvo, rezbareno, pozlaćeno i oslikano, željezo, karton, platno, 150 x 150 x 90 cm
 Voditelj programa: Silvo Šarić
 Suradnici: Kristina Bin Latal, Mario Miočić

BROJ DOSJEA: 1157/5, Vodnjan-Juršići, Juršići 7
 PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

U sklopu konzervatorsko-restauratorskih radova na zidovima, stropu i inventaru župne crkve Sv. Stjepana Prvomučenika u Motovunu, krunište baldahina izvorno smješteno iznad glavnog oltara demontirano je i pohranjeno u bočnom brodu crkve. Umjetnina je zatečena obješena na posebno izrađenoj metalnoj konstrukciji. Nema podataka o tkanini baldahina.

S unutarnje strane kruništa na dva je mjeseta natpis s godinom 1811., napisan velikim brojkama plavom i žutom bojom, a odgovara vremenu nastanka baldahina. Krunište je temeljito restaurirano 1903. godine, sudeći prema dataciji na vodoravnim daskama s unutarnje strane baldahina. Tada je, u pokušaju obnove, izvorno oslikano „nebo“ kruništa prekriveno novim daskama koje su iznova oslikane. Pojedini dijelovi drvenog nosioca bili su ojačani drvenim

elementima, platnom, kartonom, metalnim profilima i čavlima. Oštećenja na pozlati zapunjena su tvrdokornim sivim kitom koji je i prelazio površinu samih oštećenja i sve je zajedno bilo preslikano brončanom bojom. Drvo je zatečeno izrazito nagrizeno crvotočinom, olabavljenih spojeva, uz gubitke drvenog nosioca i slikanih slojeva.

Sve zatečene intervencije, izuzev brončanog preslika, zadržane su, jer bi njihovo uklanjanje prouzročilo nepovratne štete na izvornoj pozlati i na strukturnoj stabilnosti celine.

Nakon obavljene dezinsekcije, slikani sloj i pozlata su konsolidirani, a drvena grada stolarski je sanirana. Brončani je oslik na pozlati uklonjen, a gubici su rekonstruirani i retuširani. Nakon završenih radova, umjetnina je lakirana.

s. š.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje poslije radova

Motovun

Crkva Sv. Stjepana

Zidne slike

18. - 20. st.

Secco

Voditeljica programa: Kristina Krulić

Suradnici: Toni Šaina, Natalija Vasić, Kristina Matković, Antonija Matković, Tea Trumbić, Nives Jakovina, Maja Kamenar

BROJ DOSJEA: 1157/2/2, Rijeka, Užarska 26

PROGRAM PREMA UGOVORU S POREČKO-PULSKOM BISKUPIJOM

U unutrašnjosti crkve provedena su konzervatorsko-restauratorska istraživanja zidnog oslika. Temelj istraživanja bili su nalazi iz osamdesetih godina 20. stoljeća kada su rađena prva istraživanja, i to u glavnom brodu i bočnim brodovima. Izvedene sonde pokazale su stariji sloj oslika ispod postojećega, kako unutar središnjih medaljona stropa južnog i glavnog broda, tako i ispod okolnih šablonskih dekoracija stropa i zidova. Tim je radovima utvrđeno pet slojeva dekorativnih naličja na zidovima, dva sloja naličja na stropovima te monokromni naliči u potkrovljima brodova. Na stropu glavnog i južnog broda tada je ispod postojećeg oslika otkriven rub starijeg slikanog medaljona, dok je za strop sjevernog broda zaključeno da je naknadno izведен te da ne postoji stariji oslik ispod postojećeg.

Istraživanjima 2012. godine nastojalo se točnije odrediti stupanj očuvanosti figuralnog oslika starijeg slikanog sloja unutar središnjeg medaljona na stropu južnog broda te ispitati slojevitost oslika na zapadnom zidu južnog i

sjevernog broda. Novim istraživanjima, uz pet prije otkrivenih na zidovima i dva na stropu, utvrđena su još dva sloja monokromnih naličja na zidovima iz najstarije faze uređenja crkve. Prvi izvorni sloj na stropu istovjetan je četvrtoj obnovi na zidu, dok je prvi sloj obnove na stropu istovjetan sedmoj obnovi na zidu.

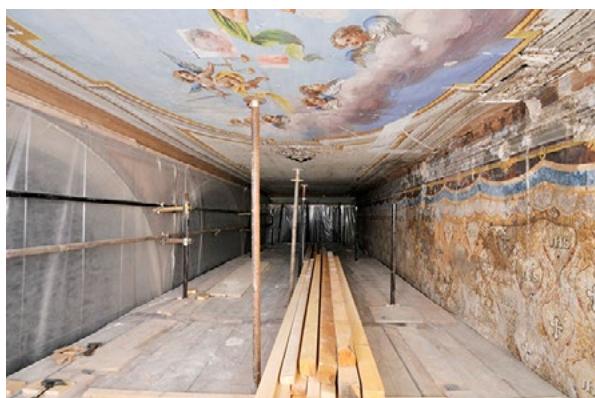
Istraživanjima je također potvrđeno da izvorna žbuka zidova, na spoju sa stropnom konstrukcijom, nije prekinuta, već se kontinuirano nastavlja na zidove u zonu potkrovlja, što ide u prilog prepostavci o građevinskim preinakama unutar brodova, poput one o otvorenom krovištu u prvima fazama uređenja crkve.

Samo unutar središnjeg medaljona na stropu južnog broda utvrđen je stariji, dobro očuvani figuralni slikani sloj s prikazom lika anđela. Na ostatku stropa južnoga broda i na zidovima obaju bočnih brodova dokumentirani su samo dekorativni šablonski naliči bez tragova figuralnog oslika.

k. k.

Slika 1. Pogled na strop južnog broda crkve sa skele

Slika 2. Sonda izvedena na središnjem dijelu stropa južnoga broda

Murter

Bisage, Kornati, pokretni arheološki nalazi

Novi vijek

Voditeljica programa: Anita Jozic

Suradnici: Anita Jelić, Martina Ćurković, Mladen Mustaček, Ivo Martinović, Jure Popović

BROJ DOSJEA: 2143, Zadar, Božidara Petranovića 1

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Na konzervatorsko-restauratorsku obradu preuzeto je ukupno sto keramičkih lulica, četiri metalna predmeta nepoznate namjene, dva kamiša lule, dva staklena ulomka i petnaest fragmentiranih porculanskih šalica. Predmeti su fotodokumentirani prije i nakon obrade, desalinizirani,

mehanički očišćeni, aktivno stabilizirani, konsolidirani, a oni zaprimljeni u fragmentiranom obliku međusobno slijepljeni. Sve faze provedenih konzervatorsko-restauratorskih radova pismeno su dokumentirane.

a. jo.

Slika 1. Keramičke lulice, stanje prije radova

Slika 2. Keramičke lulice, stanje nakon radova

Murter

Kukuljari, pličina Mijoka

Novi vijek

Voditeljica programa: Vesna Zmaić

Suradnici: Jurica Bezak, Jerko Macura, Miro Ložić, Ante Plančić, Ana Skračić, Kristijan Majer, Tomislav Stipčević

BROJ DOSJEA: 2036, Zagreb, Cvijete Zuzorić 43

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

U sklopu podmorskog arheološkog rekognosciranja šibenskog podmora u 2012. godini izvedena je posljednja kampanja zaštitnog podvodnog istraživanja brodoloma s početka 17. stoljeća na pličini Mijoka kod Murtera. U ovogodišnjoj kampanji istražen je preostali, do sada ne-istraženi dio lokaliteta. Postavljeno je i istraženo šest arheoloških sondi koje su pokazale da se u smjeru sjevera sloj s ostacima brodoloma više ne nastavlja, dok je prema zapadu sloj s arheološkim materijalom registriran. Sloj tamnog pijeska s ostacima brodoloma potpuno je istražen.

Ukupno je u navedenoj kampanji pronađeno četrdeset šest pokretnih nalaza, od luksuznih sitnih predmeta i ukrasne robe do zlatarskog materijala i opreme broda. Prema signaturama na predmetima, teret broda potjecao je iz obrtničkih radionica grada Nürnberga i staklarskih radionica Murana. Tijekom istraživanja izrađena je nacrta i fotografска dokumentacija lokaliteta te su pripremljene završne faze istraživanja.

v. z.

Slika 1. Podvodno istraživanje pličine

Slika 2. Nalaz od stakla

Novi Vinodolski

Utvrda Lopar

Kasna antika / rani srednji vijek

Voditelj programa: Andrej Janeš

Suradnici: Ivica Pleština, Lea Čataj, Jospia Caričić, Mario Zaccaria

BROJ DOSJEA: 2105, Zagreb, Kožarska 5

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Tijekom rujna i početkom listopada 2012. godine Služba za arheološku baštinu Hrvatskoga restauratorskog zavoda provela je arheološka istraživanja utvrde Lopar u Novom Vinodolskom. Cilj projekta sustavnih istraživanja je uređenje utvrde u arheološki park.

Istraživanja su orijentirana na sjeverni dio utvrde, u kojem se prošlogodišnjim probnim iskopavanjem utvrdila najbolja očuvanost kulturnih slojeva. Istražena je velika površina pregradnog zida, koji je dijelio sjeverni dio utvrde od središnjeg dvorišta. Sonda 7 bila je nastavak sonde 3 iz 2011. te su istraženi ostaci zapadnog dijela pregradnog zida SJ 9, smjera istok-zapad. Utvrđena je puna širina zida od 2 m te dobro stanje očuvanosti sjevernog lica. Južna strana zida većinom je uništena, zbog miniranja utvrde tridesetih godina 20. stoljeća. Spoj sa zapadnim zidom utvrde (SJ 2) nije istraživan, da se ne bi narušila statika u tom dijelu.

Sonda 8 postavljena je na mjestu sonde 2 iz 2011. godine. Ove godine istražen je velik dio istočnog obrambenog zida sjevernog dijela utvrde (SJ 6), smjera sjeverozapad-jugoistok. Utvrđena je njegova puna širina od 2,5 m te dobra očuvanost zapadnog (unutarnjeg) lica. Istočno

(vanjsko) lice zida u sjevernom dijelu sonde drastično je devastirano, vjerojatno zbog miniranja. Ostaci zida prema jugu, na nekadašnjem spolu s istočnim zidom utvrde su rijetki. U sjevernom dijelu sonde otkriveni su ostaci zida SJ 49, koji je nadograđen na zid SJ 6, smjera istok-zapad. Tek će se idućih godina utvrditi njegova očuvanost i definirati namjena te puni odnos unutar arhitekture sjevernog dijela utvrde.

Sonda 9 postavljena je na istočni dio pregradnog zida. Čišćenjem terena utvrdilo se postojanje arhitektonskih ostataka na tom dijelu. Iskopavanjem se pokazalo da su ti ostaci drastično devastirani. Ostaci pregradnog zida (SJ 37), smjera istok-zapad, očuvani su nešto bolje u istočnom rubu sonde (sjeverno lice zida). Na južnoj strani zid je poprilično uništen, dok je prema zapadu evidentiran kao tanak sloj rastresene žbuke.

Prepostavljeni prolaz u pregradnom zidu nije potpuno istražen jer u njemu raste čempres pa je njegovo istraživanje ostavljeno za sljedeću godinu.

Manja kontrolna sonda 1 (dimenzija 1 x 1 m) postavljena je u središnjem dvorištu. Iako je iskop bio plitak, utvrđeno je postojanje kulturnog sloja koji je obilovao nalazima,

većinom keramike, ali je nađen i ulomak metalne aplike. Rezultati radiokarbonskih analiza uzoraka ugljena i analiza pokretnog materijala potvrdili su intenzivno korištenje utvrde tijekom 6. st., a nalazi iz viših slojeva pokazali su

i nastanjivanje utvrde i u ranom srednjem vijeku (kraj 9. i 10. st.).

a. j.

Slika 1. Ostaci pregradnog zida utvrde

Slika 2. Ostaci istočnog zida utvrde (SJ 6)

Nuštar

Dvorac Khuen-Belassi, metalni nalazi s avarskog groblja

Srednji vijek

Voditeljica programa: Maša Vuković Biruš

Suradnici: Marko Nemeth, Ivan Gagro, Mihael Golubić, Petra Dinjaški

BROJ DOSJEA: 1467/1, Zagreb, Kamenita 15

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Hrvatski restauratorski zavod, Odjel za restauriranje kopnenih arheoloških nalaza, već je uspješno surađivao s Gradskim muzejom Vinkovci 2011. i 2012. godine kad je hitnom intervencijom konzervirano dvadeset osam slučajnih nalaza, avarskih metalnih predmeta s tada novootkrivenog avarskoga groblja u Nuštru. Isti je Odjel u drugoj polovici 2012. godine preuzeo konzervatorsko-restauratorske radove na ostalim metalnim nalazima pronađenim tijekom arheoloških istraživanja avarskoga groblja na lokalitetu dvorca Khuen-Belassi u Nuštru. Među preuzetim metalnim predmetima nalazi se 188 željeznih nalaza, 34 brončana nalaza, tri srebrna, tri olovna i jedan zlatni predmet. Prije početka konzervatorsko-restauratorskih zahvata, svi su predmeti pregledani i fotodokumentirani. Nalazi su zatim odvojeni prema materijalu od kojeg su načinjeni. Željezni nalazi pripremljeni su za odsolvavanje u sulfitnoj kupki. Očišćeni su od ostataka zemlje i grube korozije te je svaki predmet pakiran u posebnu plastičnu mrežicu s pripadajućom signaturom, nakon čega su položeni u kadu za sulfitni postupak i preliveni destiliranom vodom s kemikalijama. Odsolja-

vanje željeznih nalaza je dugotrajan proces i traje šest mjeseci do godinu dana, uz redovitu izmjenu kemikalija i proces ispiranja, koji se također obavlja u kadi za sulfitni postupak. Predmeti se nakon toga čiste od korozije te konzerviraju i po potrebi patiniraju. Brončani, olovni, srebrni i zlatni nalazi su mehanički očišćeni pjeskarnikom, ultrazvučnim dlijetom, mikromotorom ili ručnim alatom, ovisno o karakteristikama predmeta, nečistoća i korozije, nakon čega su stabilizirani i konzervirani odgovarajućim kemikalijama. Predmeti te skupine su primjetljivo dobre očuvanosti i izrađeni od kvalitetnog materijala. Na dijelu brončanih nalaza vidljivi su ostaci pozlate. Nakon konzervatorsko-restauratorskog postupka, svi su predmeti ponovo fotografirani. Napisana je iscrpna dokumentacija sa svim poduzetim postupcima i korištenim kemikalijama. Planira se nastavak konzervatorsko-restauratorskih radova na željeznim predmetima, koji su u procesu odsolvavanja u sulfitnoj kupki, kao i na drugim nalazima s avarskoga groblja na lokalitetu dvorca Khuen-Belassi u Nuštru.

m. v. b.

Slika 1. Metalni nalazi s avarskoga groblja, brončani jezičac s pozlatom, stanje nakon radova

Slika 2. Metalni nalazi s avarskoga groblja, brončana aplika s pozlatom, stanje nakon radova

Oborovo

Kapela Sv. Marije Dolorose
 Bogorodica od sedam žalosti
 Nepoznati autor, 18. st.
 Ulje na platnu, 155,5 x 99,5 cm
 Voditeljica programa: Ivana Sambolić

BROJ DOSJEA: 7956, Zagreb, Zmajevac 8

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Slika *Bogorodica od sedam žalosti* nalazi se u kapeli Marije Dolorose, koja ima funkciju grobne kapele. Slika se nalazi na zavjetnom pilu iz 1703. godine oko kojega je 1730. sagrađena kapela. Mikroklimatski uvjeti u kapeli bili su vrlo loši. Slika, uokvirena masivnim drvenim okvirom koji je vjerojatno izrađen 30-tih godina 20. stoljeća, prikazuje Bogorodicu sa sedam mačeva koji joj probadaju srce dok u krilu drži mrtvog Krista. Smješteni su pred stijenu iza koje su ljestve uz križ na desnoj strani, grad s tornjem crkve u daljini na lijevoj strani te s dvije glavice anđela među oblacima. Lice slike prekriveno je slojem pobijeljenog laka, uz desni rub tamne su mrlje koje upućuju na preslike, a cijela je površina jednolično bila prekrivena slojem prašine i prljavštine. Sloj preparacije sa slikanim slojem bio je raspucan i otpao na nekoliko manjih mesta i tu su se nalazile sitne pukotine u tkanju platna. Nekoliko manjih perforacija bilo je u platnu, od kojih su tri podložene platnenim zakrpama. Slika nije imala podokvir, već je čavlićima bila pribijena na ukrasni okvir te zaštićena s poledine drvenom oplatom. Kako bi se pristupilo radovima na slici bilo je nužno izvesti demontažu oplate, zatim je

poleđina očišćena suhim postupkom, a neadekvatne zakrpe su uklonjene. Ukrasni okvir podvrgnut je dezinfekciji gama-zračenjem. Provedeni su zatim istraživanja: UV snimanje, uzorkovanje za analize mikro-presjeka i vrste platna te test topivosti laka u organskim otapalima i omima na bazi vode. Lak s efektom bijelih mrlja po površini slike (*blooming*) izuzetno se teško topio; uklonjen je napoljetku kombinacijom organskih otapala, emulzija i lužnatog gela. Nestabilni slojevi osnove konsolidirani su, a na mjestu oštećenog platna umetnute su intarzije lanenog platna poliamidnim vezivom. Kako slika nije imala rubove pomoću kojih bi je bilo moguće napeti na podokvir, izvedena je njihova nadoknada metodom *strip-lininga*, nakon čega je slika napeta na novi podokvir. Radovi nadoknade u sloju preparacije izvedeni su kitanjem pomoću toniranog kita na bazi polivinil-acetata te njegovom obradom kako bi se što uspješnije imitirala površina slikanog sloja. Posebno zahtjevan bio je retuš: prilikom čišćenja otkriveno je da je u prijašnjoj slikarskoj intervenciji izmijenjena kompozicija šaka Bogorodice, tj. doslikana je bila lijeva šaka koja drži desnu, a slikani je sloj na njima bio oštećen u velikoj

mjeri. Nakon detaljne analize i konzultacija, retušem su prekriveni prsti druge lijeve šake koja drži desnú, dok su prsti desne šake rekonstruirani prema postojećim obrisima. Retuš je izведен u dvije faze, prvo se podlagao lokalni ton gvaš bojama, nakon čega je slijedio završni retuš bojama *Maimeri Restauro*. Slika je lakirana mastiks

lakom te uokvirena pripadajućim ukrasnim okvirom, nakon čega je ponovno montirana drvena oplata. Slika je vraćena vlasniku i smještena u župnom dvoru u Oborovu, zbog loših uvjeta u grobnoj kapeli.

i. sa.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

Okešinec

Sipćina

Antika

Voditelj programai: Andrej Janeš, Lea Čataj

Suradnici: Josipa Caričić, Maša Vuković Biruš, Goran Trninić

BROJ DOSJEA: 2180, Zagreb, Kožarska 5

PROGRAM PREMA UGOVORU S OPĆINOM KRIŽ

Prva arheološka istraživanja lokaliteta Sipćina provela je 1964. godine Dragica Ivezović, kustosica Muzeja Moslavine. Tom je prilikom istraženo samo 24 m², a na temelju rezultata istraživanja zaključila je da se radi o rimskom vojnem logoru, pomoćnoj stanici ili privremenom boračuštu rimske vojske. Daljnja istraživanja nastavljena su tek 2012., a obavila ih je Služba za arheološku baštinu Hrvatskoga restauratorskog zavoda. Osim arheološkog iskopavanja, obavljen je terenski pregled i georadarско snimanje.

U osam sondi istražena je površina od gotovo 160 m². Otkriveni su dijelovi triju objekata te su ustanovljene dvije faze gradnje. Većina zidova otkrivena je u negativu, a manji je broj zidova ostao sačuvan u temeljima i u jednom do dva reda zidanja.

Starijoj fazi gradnje pripada nekoliko jama i kanala te ostaci većeg nadzemnog objekta čiji su zidovi sagrađeni od dvostrukih redova kolaca, vjerojatno oblijepljenih ilovačom. Objekt je u 2. ili 3. stoljeću srušen, a na njegovu je mjestu sagrađen objekt A, od kamena, opeke i žbuke.

Ostaci objekta A, koji pripada mlađoj fazi gradnje, najbolje su sačuvani. Objekt se sastoji od pet prostorija i dvorišnog prostora s malom metalurškom peći. Jedna od prostorija je polukružna i u njoj su najslabije sačuvani tragovi podnice. Preostale četiri prostorije imale su pod od pravokutnih opeka; otisci tih opeka mjestimično su još vidljivi u žbukanoj podlozi. U jednoj od prostorija otkriveni su i ostaci podnog grijanja.

Istoj fazi gradnje pripada i objekt B, koji je otkriven u veoma malom segmentu. Sudeći po nalazima oslikane žbuke, tesera i tubula, objekt je imao sustav podnog grijanja, mozaičke podove i oslikane zidove.

Na četiri uzorka ugljena provedene su radiokarbonske analize, koje datiraju korištenje objekta od 1. do 3. stoljeća. Uzorak ugljena iz ispune jednog negativa zida datiran je u 15. st., što bi moglo biti vrijeme kad je ukraden kamen s lokaliteta, vjerojatno za gradnju kuća u obližnjem selu. Pokretni arheološki materijal iz objekata starije faze gradnje datiran je u 1. i 2. st., a onaj mlađe faze gradnje u 3. i 4. stoljeće.

Nastavak kataloške jedinice na sljedećoj stranici ►

Lokalitet je nakon istraživanja prekriven geotekstilom i zatrpan slojem zemlje. Sonda 2 (objekt B) zatrpana je u cijelosti. Osim radiokarbonskih analiza, provedena je i analiza žbuke. Pokretni arheološki materijal još je u fazi konzerviranja i restauriranja.

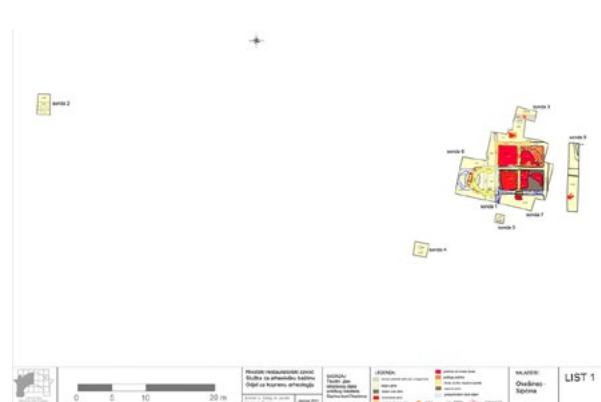
Arheološki nalazi govore u prilog tomu da se na lokalitetu Sipćina vjerojatno nalazila rimska vila, a ne kompleks

vezan uz vojsku. Daljnja arheološka istraživanja tog za sada jedinog rimskog lokaliteta na prostoru općine Križ, upotpunit će naša saznanja o tom dijelu Moslavine, koja se ionako rijetko spominje u antičkim izvorima.

l. č.

Slika 1. Pogled iz zraka na objekt A

Slika 2. Tlocrtni plan istraženog dijela lokaliteta

Olib

Crkva Sv. Nikole

Sv. Nikola, Gospa Snježna i sv. Ivan Krstitelj

Antonio Paoletti, 1882.

Ulje na platnu, 163,5 x 63,5 cm

Voditeljica programa: Jadranka Baković

Suradnik: Tomislav Grzunov

BROJ DOSJEA: 2182/1, Zadar, Bedemi zadarskih pobuna bb

PROGRAM PREMA UGOVORU SA ŽUPOM UZNESENJA BLAŽENE DJEVICE MARIJE, OLIB

Oltarnu sliku iz crkve Sv. Nikole u Olibu karakterizira piramidalna kompozicija koju čine sv. Nikola, Gospa i sv. Ivan Krstitelj. Gospa sjedi na prijestolju te je, u skladu s tradicijom, odjevena u crvenu haljinu i ogrnuta modrim plaštem. Na glavi nosi rubac koji simbolizira nebo i podsjeća na njezinu ulogu Nebeske kraljice. U njezinu krilu nalazi se mali Isus koji leži na jastuku. Lijevo od prijestolja prikazan je sv. Nikola kao starac sijede brade i kose, odjeven u biskupsko ruho. U lijevoj ruci drži biskupski štap, a desno od njegovih nogu nalaze se njegovi atributi: knjiga na kojoj su dvije zlatne kugle te biskupska mitra. Desno od prijestolja prikazan je sv. Ivan Krstitelj kao polunagi mladić razbarušene kose, odjeven u halju od životinjske kože. U dlanu lijeve ruke drži knjigu na kojoj leži jaganjac. U desnoj ruci drži svoj atribut, križ načinjen od trske koji na sebi ima traku s natpisom ECCE AGNUS DEI (Evo Jaganjca Božjeg). Datacija i potpis autora (Antonio Paoletti dip. Venezia 1882.) nalaze se u donjem lijevom kutu slike.

Slika je izvorno bila smještena na glavnom oltaru crkve Sv. Nikole, a zbog radova je privremeno prenesena u crkvu Sv. Anastazije na groblju. Slika je zatečena s izvor-

nim podokvirom. Nosilac je tanko laneno platno rijetkog tkanja. Izloženost mikroklimatskim uvjetima s visokim stupnjem relativne vlažnosti, u kombinaciji s oksidacijom i biološkim čimbenicima, uzrokovali su potamnjenos platna koje je poprimilo sivkastu boju i izgubilo izvornu elastičnost. Nosilac je premazan tankim bijelim slojem slikarske osnove. Na mnogim je mjestima slikani sloj otpao ili je odignut od osnove. Bio je premazan tankim slojem potamnjelog laka. Na pojedinim mjestima bile su vidljive i bjeličaste maglice. Površina je bila prekrivena tankim slojem nečistoće, kao i tragovima ptičjeg izmeta koji je u manjoj mjeri oštetio sloj laka i boje. Profilirani pozlaćeni ukrasni okvir također je pretrpio teška oštećenja (otpadanje pozlate s krednom osnovom i deformacija nosioca u lučnom dijelu). Radovi su obuhvatili izradu pisane, grafičke i fotografске dokumentacije, skidanje slike s podokvira, lijepljenje odvojenih dijelova podokvira, čišćenje poledine slike, uklanjanje zaštite lica slike, podlaganje novim platnom, uklanjanje sloja potamnjelog laka, rekonstrukciju sloja osnove, podslikavanje gvaš bojama, izolacijsko lakiranje, završni retuš lakirnim bojama, za-

vršno lakiranje i postavljanje pozadinske zaštite. Radovi na ukrasnom okviru obuhvatili su uklanjanje zaštite, restavljanje deformiranih dijelova, izravnavanje i lijepljenje dijelova okvira, obradu oštećenja, rekonstrukciju kredne

osnove, postavljanje novog sloja bolusa i nove pozlate na oštećene dijelove okvira.

t. g.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

Orebić

Viganj, podvodni arheološki nalazi

Antika

Voditeljica programa: Anita Jelić

Suradnici: Martina Čurković, Antonija Jozić, Ivo Martinović, Mladen Mustaček, Jure Popović

BROJ DOSJEA: 2214/1, Zadar, Božidara Petranovića 1

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

S lokaliteta Orebić, Viganj zaprimljeno je petnaest nalaza, od kojih četraest keramičkih i jedan stakleni nalaz. Keramičke nalaze čini posuđe (zdjele, lonci i poklopci različitih veličina), dok je stakleni nalaz - grlo rimske boce. Nalazi su fotodokumentirani prije obrade, desalinizirani, mehanički očišćeni, konsolidirani, a ulomci nalaza u fragmentiranom obliku međusobno slijedljeni. Nedostajući dijelovi keramičkih nalaza rekonstruirani su

integracijom alabasternog gipsa na otisak uzet s originala s pomoću plastelina. Nakon obrade, gips je toniran odgovarajućom mješavinom akrilnih boja. Nalazi su nakon restauratorske obrade fotodokumentirani te su pismeno dokumentirane sve faze provedenih konzervatorsko-restauratorskih radova.

a. je.

Slika 1. Keramička posuda, stanje prije radova

Slika 2. Keramička posuda, stanje nakon radova

Orebić

Zbirka Fisković

1. Karta Raguse, Antonio Petris po Coroneliju, 17. st., tisak u boji na papiru, 51 x 69 cm
2. Karta Dalmacije, P. Pietro Santini, 1789., tisak na papiru, 65,5 x 85,5 cm
3. Maria consumata dalla Caritá, Alessandro Mochetti po Nicolasu Poussinu, 17. st., bakrorez na papiru, 40 x 29,5 cm

Voditelj programa: Samir Serhatlić

Suradnica: Sanja Serhatlić

BROJ DOSJEA: 2128/2, Dubrovnik, Batahovina bb

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Karte su tiskane na papiru ručne izrade. Zaprimljene su u radionicu uokvirene i u izravnom doticaju sa staklom koje ih je pokrivalo. Prema pregibu na sredini lista pretpostavlja se da su dio nekog atlasa. Evidentirana su oštećenja karata u vidu starosnih mrlja (*foxing*), poderotina, nedostataka papira i velikog broja vodenih mrlja, posebno na *Karti Dalmacije*. Papir je bio izrazito požutio. Površina lista puna je abrazija od djelovanja insekata, uz veliki broj poderotina, pregiba i pukotina. Najveće oštećenje prouzročeno vlagom nalazilo se u donjem lijevom kutu lista. Umjetnina je izravno bila naslonjena na drvenu ploču iz koje su kiseline prodrle u papir te ga dodatno degradirale. Papirni je nosilac postao krhak i krt te se mjestimično mogao pretvoriti u prah.

Karte su izvađene iz ukrasnih okvira. Pristupilo se mehaničkom uklanjanju samoljepivih traka kojima su bile izravno pričvršćene za staklo. Usljedile su detaljne analize papira i tiskarskih boja. Površinske nečistoće s lica

i poledine listova uklonjene su mekom četkom i *Wishab* gumom, dok su tvrdokorne mrlje od kukaca sastrugane skalpelom. Da bi se uklonio izraženi *foxing*, a zaštita tiskarska boja, prikaz karte prekriven je bugačicom. Kalcijevim hipokloritom tretirane su samo margine lista. Ispiranje klora prskanjem vode provedeno je na usisnom stolu kako bi se sprječilo razlijevanje i doticaj klora s tiskarskom bojom. Neutralizacija klora octenom kiselinom u vodi provedena je također prskanjem margina uz zaštitu tiskanog dijela karte. Ostaci octene kiseline ponovno su isprani vodom. Na kraju su karte s poledine neutralizirane kalcijevim hidroksidom.

Oštećenja na kartama i bakrorezu tretirana su standardnim konzervatorsko-restauratorskim postupcima. Izvedena je potpuna konzervacija-restauracija i umjetnine su vraćene vlasniku.

sa. se.

Slika 1. *Karta Raguse*, stanje prije radova

Slika 2. *Karta Raguse*, stanje nakon radova

Slika 3. *Maria consumata dalla Caritá*, stanje prije radova

Slika 4. *Maria consumata dalla Caritá*, stanje nakon radova

Nastavak kataloške jedinice na sljedećoj stranici ►

Slika 1

Slika 2

Slika 3

Slika 4

Orebić, Pelješac

Župni ured Pomoćnice kršćana (crkva Sv. Jakova)

Ulomak antependija s likom sv. Jakova

Nepoznati autor, 18. st.

Oslikana koža, 54 x 54 cm

Voditeljica programa: Ana Čorak

Suradnica: Vanja Marić

BROJ DOSJEA: 2138/1, Dubrovnik, Batahovina bb

PROGRAM PREMA UGOVORU SA ŽUPNIM UREDOM POMOĆNICE KRŠĆANA

Nakon dopremanja umjetnine u restauratorsku radionicu, obavljen je detaljni pregled i dokumentirano je zatečeno stanje. Snimanjem pod UV svjetlom utvrđeno je da je gotovo cijela površina antependija preslikana; izvorni bojeni sloj ostao je samo uz rubove i u manjoj mjeri po sredini objekta. U Prirodoslovnom laboratoriju HRZ-a u Zagrebu provedene su analize vrsta pigmenata i veziva. Vrsta pigmenta određena je metodom rendgenske fluorescentne spektroskopije, dok je analiza vrste veziva izvedena tankoslojnom komatografijom i FT-IR spektroskopijom. Rezultati su pokazali da je slikani sloj izведен uljenim bojama, a pozlata je rađena na podlozi od šelaka. Analiza vrste platna (na koje je koža bila zalijepljena) izvedena je u suradnji s Odsjekom za restauraciju tekstila pri Studiju restauracije i konzervacije Sveučilišta u Dubrovniku. Mikroskopskim pregledom poprečnog presjeka i dodavanjima reagensa ustanovljeno je da se radi o vlaknima konoplje. Rezultati analiza vrste ljepila i stabilnosti slikanog sloja u dodiru s vodom i drugim otapalima pokazali su da je riječ o vezivu životinjskog porijekla, te topivost nekih boja s vodom i drugim otapalima.

Zbog osjetljivosti i pulverzacije boja, površinske nečistoće pažljivo su uklonjene mekom četkom i *Wishab* gumom. Platno je s poledine odvojeno metalnom špatulom, a ostaci ljepila uklonjeni su skalpelom. Mokri tretman čišćenja proveden je sredstvom *Talas Detergent for cleaning leather* koji je nanošen tamponima vate. Zbog neadekvatnih uvjeta kojima je antependij bio izložen dugi niz godina, došlo je do deformacije cijele površine. Kao sredstvo vraćanja elastičnosti kože korišten je omekšivač *Talas Leather softener*, koji je nanesen na poledinu mekanom četkom, a potom je kožu trebalo lagano pritisnuti između slojeva filca da bi se izravnala. Brojne nedostajuće dijelove bilo je potrebno ispuniti materijalom koji je izvorniku odgovarao strukturom, bojom i debljinom. Prije popunjavanja tih mesta, s poledine su ojačane komadićima 17-gramskog japanskog papira *Usomino* i smjesom škrobnog i PVA ljepila (u omjeru 9:1). U ovom slučaju nedostajući dijelovi rekonstruirani su smjesom spravljenom od čestica usitnjene prosijane kože (svijetla i tamna) povezanih jednakom smjesom ljepila kao i u prethodnom postupku. Zatezanje je provedeno *Pickwoadovom* metodom - trakama japanskog

papira koje su lijepljene za poledinu predmeta petinom svoje površine, a ostatkom za podlogu od beskiselinskog kartona. U tom je postupku također korištena smjesa PVA i škrobnog ljepila (omjer 1:9). Retuš je izведен gvaš bojama. Pri postavljanju umjetnine u ukrasni drveni okvir, izravni kontakt drva i kože uzduž svih stranica

okvira onemogućen je umecima (duž svih stranica okvira) napravljenima od beskiselinskog kartona. Antependij je s poledine zaštićen sačastim kartonom s funkcijom higroskopnog pufera.

a. Ć.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

Osijek

Galerija likovnih umjetnosti Osijek

1. Romantični i bregovit krajolik, Joseph Hoffman, 1855., ulje na platnu, 161 x 213,5 cm
2. Rudolf grof Normann, C. Knupfer, početak 20. st., oleografija na papiru, 80,5 x 57,5 cm
3. Snubljenje, Alajos Gyorgyi Giergl, ulje na platnu, 1856., 102,5 x 71 cm
4. Portretna studija Rimljanina, Than Mor, ulje na platnu, oko 1855., 62 x 47,5 cm

Voditelj programa: Vlatka Rudeš-Vončina

Suradnici: Mirela Mateljak, Marko Begović, Dragutin Furdi, Martina Wolff Zubović, Jovan Kliska

BROJ DOSJEA: 7747 (1), 7749 (2), 7750 (3), 7752 (4), Zagreb, Mislavova 18

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Na slikama je proveden cjeloviti konzervatorsko-restauratorski postupak. Slika *Romantični i bregovit krajolik* Josepha Hoffmana zatečena je s mnogo zakrpa vidljivih s poledine te zakita i retuša iz prijašnjih intervencija. Površina slike bila je neravna, a platno opušteno. Podokvir je bio u dobrom stanju (ravan, bez crvotočine i sa istacima na rubovima letvica), stoga su postupci na slici izvedeni na podokviru. Nakon fiksiranja boje i podloge, uklonjen je potamnjeli lak, neravni zakiti i potamnjeli retuši s lica slike te zakrpe s poledine. Usljedili su rekonstrukcija nosioca, rekonstrukcija sloja boje akvarel bojama, lakiranje, završni retuš i završno lakiranje. Radovi na ukrasnom okviru slike obuhvatili su uklanjanje površinskih nečistoća i rekonstrukciju štukaturnog reljefa kojeg je nedostajalo oko 30%. Prije postupka uklanjanja nečistoća, ukrasni je okvir konsolidiran, učvršćeni su trusni slojevi podloge i reljefnih ornamenata na kojem je bila pozlata. Usljedilo je uklanjanje naslaga nečistoća

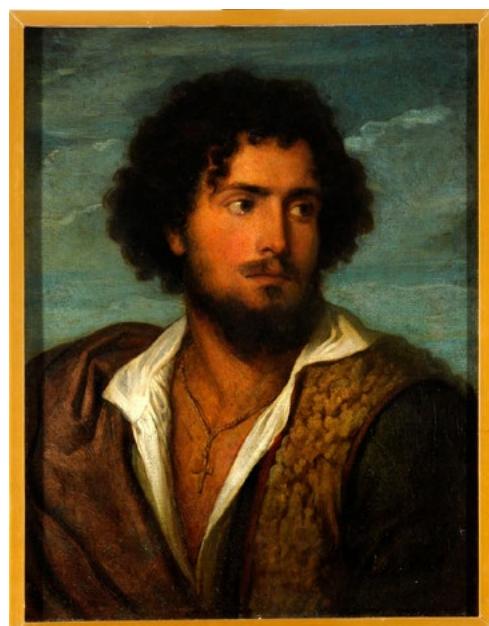
i starog potamnjelog laka. Rekonstruirani su nedostajući dijelovi reljefa okvira, podloga i pozlata. Na slici *Rudolf grof Normann* isprva je fiksiran sloj boje s lica slike, kako bi se kasnije uklonile površinske nečistoće. Površina platna izravnata je prenapinjanjem, a stari je podokvir zadržan. Nakon što je rekonstruirana podloga, nadomješten je sloj boje akvareлом. Lice je lakirano i završno retuširano smolnim bojama. Pri zahvatu na slici *Snubljenje*, pozornost je usmjerena uklanjanju nečistoća i laka, kao i nadomještanju podloge i boje. Radovi na slici *Portretna studija Rimljanina* obuhvatili su uklanjanje nečistoća s lica slike, potamnjelih retuša i preslika te uklanjanje starog dublirnog platna iz prethodne restauracije.

Svi konzervatorsko-restauratorski postupci na slikama dokumentirani su fotografskom i pisanim dokumentacijom.

v. r. v.

Slika 1. *Portretna studija Rimljanina*, stanje prije radova

Slika 2. *Portretna studija Rimljanina*, stanje nakon radova

Osijek

Galerija likovnih umjetnosti Osijek

1. Jutarnja Ispaša, Gustav Gaul, oko 1860., ulje na platnu, 39 x 50 cm
2. Portret Adele Hilleprand Prandau, Carl Rahl, sredina 19. st., ulje na platnu, 63,5 x 50,5 cm
3. Portret Gabrijela Pejačevića, Than Mor, 1869., ulje na platnu, 79 x 63,5 cm
4. Venera pri kupanju, Grimm Rudolf, 19. st., ulje na platnu, 167 x 110,5 cm
5. Portret Julije grofice Normann-Ehrenfels, Joseph Steiner, 19. st., ulje na platnu, 81 x 58 cm

Voditeljica programa: Vlatka Rudeš Vončina

Suradnici: Mirela Mateljak, Marko Begović

BROJ DOSJEA: 7877(1), 7878 (2), 7879 (3), 7880 (4), 7881(5), Zagreb, Kneza Mislava 18

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Slike pripadaju tzv. podgoračkoj zbirci Galerije likovnih umjetnosti Osijek, tj. zbirci umjetnina koju je obitelj Pejačević prikupljala u svom dvorcu u Podgoraču od druge polovice 19. stoljeća. Nakon Drugog svjetskog rata velik broj slika postaje dio fundusa Galerije likovnih umjetnosti Osijek. Slike su opremljene raskošnim ukrasnim okvirima, najčešće s pozlatom i bogatom reljefnom ornamentacijom.

Konzervatorsko-restauratorski postupci na slici *Venera pri kupanju* bili su usmjereni prvenstveno k uklanjanju nečistoća, potamnjelog laka, preslika i retuša. Različitost potamnjelih retuša i preslika ukazuje na činjenicu da je slika u više navrata bila restaurirana. Zbog toga je korišteno i više vrsta otapala za njihovo uklanjanje. Nakon uklanjanja nečistoća, laka, retuša i preslika uslijedili su postupci uklanjanja zakita, nadomještanje sloja podloge, ravnanje na toplinskom vakuumskom stolu, dubliranje,

napinjanje platna na novi podokvir, nadomještanje sloja boje i završno lakiranje.

Na slikama *Jutarnja ispaša*, *Portret Gabrijela Pejačevića*, *Portret Julije grofice Normann-Ehrenfels* i *Portret Adele Hilleprand Prandau* provedeno je uklanjanje nečistoća i potamnjelog laka. Zbog vrlo tankog slikanog sloja bilo je važno posebno pažljivo uklanjati te neodgovarajuće slojeve s lica slike. Provedeni su i postupci nadomještanja sloja podloge i boje, ojačavanje rubova slika podstavnim trakama (*strip-lining*), napinjanje na novi podokvir i lakiranje. Ukrasni okvir slike *Jutarnja ispaša* pronađen je nakon što je slika već dopremljena u Hrvatski restauratorski zavod te je naknadno i on dostavljen na restauraciju. Okvir je vrlo kompleksan i neuobičajen po izradi; na njemu je izvedena rekonstrukcija nedostajućih dijelova drvenog nosioca, nadomješten je sloj preparacije i rekonstruirana pozlata.

v. r. v., m. be.

Slika 1. *Venera pri kupanju*, stanje prije radova

Slika 2. *Venera pri kupanju*, stanje nakon radova

Osijek

Galerija likovnih umjetnosti Osijek

1. Studija stablike čička, Adolf Waldinger, 1874., olovka na papiru, 30 x 37,5 cm
2. Studija bilja, Adolf Waldinger, 19. st., olovka na papiru, 32 x 40 cm
3. Klara grofica Pejačević, rođ. Inkey de Pallin, Slavko Vereš, 1941., pastel na papiru zalipljen na platno, 60 x 80 cm
4. Pejzaž s dvorcem Zalaber u Mađarskoj, nepoznati autor, sredina 19. st., akvarel na papiru, 26,3 x 36,1 / 36,2 x 46,3 cm
5. Lisnati grm, Adolf Waldinger, 19. st., olovka na papiru, 24,5 x 35,7 / 39,5 x 50,7 cm
6. Tezej i Taurus, Lang, 19. st., litografija, papir, 26 x 31 cm
7. Atlantado, A. Thomayer, 19. st., litografija, papir, 26 x 31 cm
8. Pir i Fabricije, Grieser, 19. st., litografija, papir, 26 x 31 cm
9. Dolazak Hrvata u Hrvatsku, Josip Franjo Mücke, 19. st., litografija, papir, 44,5 x 62 cm
10. Osijek - ulica u Tvrđi, Kornelije Tomljenović, 1925., bakrorez, papir, 30,8 x 22,5 cm
11. Rim - Titov slavoluk, Kornelije Tomljenović, 1925., bakropis, papir, 30,6 x 21,9 cm
12. Portret starca s lulom (autoportret), Iso Kršnjavi, 1920., bakropis, papir, 17 x 13 cm

Voditeljica programa: Sandra Juranić

Suradnice: Andreja Dragojević, Marta Budicin, Natalija Vasić

BROJ DOSJEA: 7892 (1), 7893 (2), 7894 (3), 7895 (4), 7896 (5), 7897 (6), 7898 (7), 7899 (8), 7900 (9), 7901 (10), 7902 (11), 7903 (12), Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Dvanaest umjetinja na papirnom nosiocu uputila je u Hrvatski restauratorski zavod Galerija likovnih umjetnosti Osijek. Dvije umjetnine pripadaju fundusu Muzeja Slavonije Osijek (*Klara grofica Pejačević, rođ. Inkey de Pallin i Pejzaž s dvorcem Zalaber u Mađarskoj*). Konzervirane i restaurirane umjetnine bit će predstavljene na izložbi *Likovna ostavština obitelji Pejačević*. Djela su zaprimljena prekrivena površinskom nečistoćom, a papirni nosilac bio je požutio ili potamnio. Vidljive su bile mrlje različitog porijekla - vodene mrlje i one starosne (*foxing*), rasprostra-

njene po cijeloj površini lica i poledine, te mrlje od ljepila. Na poledini su bile pisane oznake i žigovi te samoljepive trake. *Portret starca* bio je zalipljen duž svih rubova za kartonsku podlogu. Crteži A. Waldingera bili su zalipljeni cijelom površinom za kartonsku podlogu, a margina- ma lica za kartonski paspartu, dok je crtež *Klara grofica Pejačević*, izведен suhim pastelima na *velour* papiru, bio podlijepljen platnom. Na toj je slici papirni nosilac zatečen izrazito krt s većim poderotinama (osobito na grofičinu licu), dok su na drugim umjetninama poderotine i pregibi

uglavnom bili uz rubove. Na istoj umjetnini nalazili su se tragovi prethodne restauratorske intervencije na predjelu nadlaktice grofičine lijeve ruke, gdje je nedostajući dio nosioca rekonstruiran djelićima slike izrezanima s bočne strane umjetnine. Oko zalijepljenih nadopuna ocrtavale su se tamne mrlje od ljepila. Velika površina u gornjem desnom kutu slike bila je prekrivena dvjema vodenim mrljama vidljivima kao tamnosmeđe obojenje. Oštećenja nastala od djelovanja insekata bila su vidljiva na crtežu *Lisnati grm*.

Konzervatorsko-restauratorske metode uvjetovane su zatećenim stanjima umjetnina, tehnikom izvedbe i vrstom nosioca. Nakon dokumentiranja zatečenog stanja svih umjetnina, pristupilo se suhom čišćenju, odnosno otprašivanju lica i poledina sredstvima za brisanje, spužvicama, guminama i kistovima. Uklonjeni su neadekvatni kartonski paspartui kojima su bili podlijepeni crteži. Na grafikama su uklonjene oznake i žigovi na usisnom stolu. Umjetnine su potom čišćene mokrom tehnikom, tj. uranjanjem u otopinu destilirane vode i etanola te neutralizirane, također uranjanjem, u otopinu kalcijeva hidroksida. Pregibi i poderotine ojačani su i konsolidira-

ni japanskim papirom. Umjetnine su potom vlažene u komori te sušene i ravnote u hidrauličkoj preši. Crteži, čiji je nosilac nakon uklanjanja zatećene neadekvatne opreme procijenjen kao vrlo krt i tanak, podlijepjeni su odgovarajućim japanskim papirom, takozvanom metodom na ravnoj podlozi. Zbog izrazite krtosti papirnog nosioca crteža *Klara grofica Pejačević* odlučeno je da se platno kojim je umjetnina podlijepljena ne uklanja. Umjetnina je stoga neutralizirana raspršivanjem praha magnezijeva oksida po licu i poledini. Poderotine su konsolidirane umetanjem japanskog papira veće gramature (koji je služio kao ojačanje) između poledine papirnog nosioca i platna, a zatim su pukotine zapunjene pulpom. Zone oštećenja retušem su uklopljene u cjelinu. Nedostajući dijelovi papirnog nosioca na bočnim stranama rekonstruirani su novim pH neutralnim *velour* papirom i ljepilom *Tylose MH 300*. U završnoj fazi gotovo sve umjetnine retuširane te pohranjene u opremu od beskiselinskog kartona i antistatične folije. Uz upute o čuvanju, predane su Galeriji likovnih umjetnina Osijek i Muzeju Slavonije Osijek.

s. j.

Slika 1. *Klara grofica Pejačević, rođ. Inkey de Pallin*, stanje prije radovaSlika 2. *Klara grofica Pejačević, rođ. Inkey de Pallin*, stanje nakon radova

Osijek

Kuća Gillming-Hengl

1906. godina

Voditeljica programa: Darija Cvitan

Suradnici: Dubravko Milinković, Ana Pavešković Burazer, Ivana Karlović, Jerko Abičić, Ivan Pavešković Burazer, Vesna Giener

BROJ DOSJEA: 2226, Osijek, Fakultetska 4

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Secesionska kuća Gillming-Hengl, u kojoj je danas sjedište Gradske i sveučilišne knjižnice Osijek, sagrađena je 1906. godine prema projektu bečkog arhitekta Ernsta von Göttilfa. Pročelja su posljednji put cijelovito obnovljena 1986. godine; nažalost, pogrešan odabir tehnika i vrsta fasadnih boja, kao i naknadne ratne štete pridonijele su ubrzanim propadanju pročelja. Na mnogo mjeseta otpada boja i žbuka, a očiti su i brojni popravci cementnom žbukom, dok je prozorska stolarija posve dotrajala.

Konzervatorsko-restauratorskim istraživanjima obuhvaćeno je prikupljanje i obrada arhivske dokumentacije, arhitektonsko snimanje zatečenog stanja svih pročelja, sondiranje slojeva žbuke i naliča na zidnom plaštu, snimanje vučenih profila u omjeru 1:1 i izrada nacrtova profila, izrada troškovnika konzervatorsko-restauratorskih radova na manufakturnoj plastici i prijedloga obnove. Zatečeno stanje cjeline, detalja i oštećenja fotografski je dokumentirano i interpretirano te je donesen prijedlog obnove.

d. c.

Slika 1. Pročelje kuće

Osijek

Kuća Plemić (Franjevačka 5)

18. st.

Voditelj programa: Petar Puhmajer

Suradnici: Dubravko Milinković, Dinko Ramljak, Stjepan Lucić, Vesna Giener, Vjekoslav Schmidt, Vladimir Lukenda, Ivan Bošnjak, Željko Hnatjuk, Miroslav Benaković, Jovan Kliska

BROJ DOSJEA: 2136, Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Godine 2012. započeti su radovi na obnovi pročelja. Na temelju idejnog rješenja rekonstrukcije podrumskih prozora, ugrađeni su kameni okviri četiriju prozora. Ziđe sokla je zbog različitih prijašnjih prezidavanja bilo znatno stanjeno, pa su ponajprije morali biti ugrađeni čelični profili, na koje su potom položeni kameni okviri. Kamen za okvire nabavljen je iz Češke te je i isklesan u radionici HRZ-a u Osijeku. Uslijedila je montaža, zidanje otvora te hidrofobizacija kamene površine. U kamene okvire ugrađene su željezne rešetke i zaklopnice koje je izradio majstor Miroslav Benaković.

Radovi su također obuhvatili restauriranje ulaznog portala. Uključivali su razidavanje i demontažu dovratnika, s učvršćivanjem i rekonstrukcijom oštećenih dijelova te njihovu ponovnu montažu. Nakon toga je obavljeno

čišćenje i hidrofobizacija nadvratnika, pa je izvedena potporna skela koja je tijekom radova na dovratnicima pridržavala nadvratnik. Gornja prilazna stuba zamijenjena je novom, dok je donja (od crvenog, šikloškog kamena) zadržana i očišćena.

Drvene vratnice na portalu su restaurirane. Dotrajale ukladne ploče i jedna nosiva okomita daska zamijenjene su novima, dok je ostatak sačuvan u izvornom materijalu. Izvorni barokni okovi su popravljeni, očišćeni i obojeni te je ugrađena nova kvaka i brava.

Na parapetu prozora u drugoj osi prvog kata rekonstruiran je žbukani ornament (Bandlwerk). Rađeno je opšivanje, učvršćivanje i rekonstrukcija nedostajućih dijelova.

p. p.

Slika 1. Montaža željeznih zaklopница na okvire podrumskih prozora

Osijek

Kuća Povischil

1904. godina

Voditeljica programa: Darija Cvitan

Suradnici: Vesna Giener, Dubravko Milinković, Saša Takač, Iva Abičić, Ivan Pavešković Burazer

BROJ DOSJEA: 2225, Osijek, Fakultetska 4

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Slobodnostojeća najamna kuća Povischil sagrađena je 1904. godine prema projektu arhitekta Ante Slavičeka. Kuću je dao graditi veleindustrijalac Josip Povischil, vlasnik velike tvornice pokućstva. Visoka, reprezentativna dvokatnica razvedenog je tlocrta s pročeljem uvučenim u unutrašnjost posjeda. Sagrađena je na širokoj parceli s predvrtom ograđenim od pješačke staze dekorativnom željeznom ogradom.

Pročelja kuće posljednji su put cijelovito obnovljena 1986. godine, no od tada je pročelje znatno oštećeno. Konzervatorsko-restauratorskim istraživanjima obuhvaćeno je

prikupljanje i obrada arhivske dokumentacije, arhitektonsko snimanje zatečenog stanja svih pročelja, sondiranje slojeva žbuke i naliča na zidnom plaštu, snimanje vučenih profila u omjeru 1:1 i izrada nacrta profila, detalja, izrada troškovnika konzervatorsko-restauratorskih radova na manufakturnoj plastici i prijedloga obnove. Izradena je opisna i fotografска dokumentacija zatečenog stanja – totala, detalja i oštećenja. Nalazi su dokumentirani i interpretirani te je na osnovi njih donesen prijedlog obnove.

d. c.

Slika 1. Pročelje kuće

Osijek

Zgrada Glavne pošte

1910. godina

Voditeljica programa: Darija Cvitan

Suradnici: Vesna Giener, Dubravko Milinković, Marko Buljan, Ivan Pavešković Burazer, Stjepan Lucić, Ivan Bošnjak

BROJ DOSJEA: 2161, Osijek, Fakultetska 4

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH I HRVATSKOM POŠTOM

Zgrada pošte i telegrafa najveći je i jedan od najreprezentativnijih objekata secesije u Osijeku, građena prema projektu arhitekta Istvána Bierbauera. Prilikom dviju posljednjih obnova pročelja upotrijebljene su neadekvatne industrijske boje, zbog čega je ono danas u vrlo derutnom stanju.

Konzervatorsko-restauratorskim istraživanjima obuhvaćeno je prikupljanje i obrada arhivske dokumentacije, sondiranje slojeva žbuke i naliča na zidnom plăstu,

snimanje vučenih profila u omjeru 1:1 i izrada nacrta profila, detalja, izrada troškovnika konzervatorsko-restauratorskih radova na manufakturnoj plastici i prijedloga obnove. Izrađena je opisna i fotografска dokumentacija zatečenog stanja – totala, detalja i oštećenja. Nalazi su dokumentirani i interpretirani i na temelju njih iznesen je prijedlog obnove.

d. c.

Slika 1. Ulično pročelje

Slika 2. Detalj dvorišnog pročelja

Osijek

Rijeka Drava, most

Antika

Voditelj programa: Krunoslav Zubčić

Suradnici: Miro Gardaš, Robert Dorinka, Goran Trninić

BROJ DOSJEA: 1835/2, Zagreb, Cvijete Zuzorić 43

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

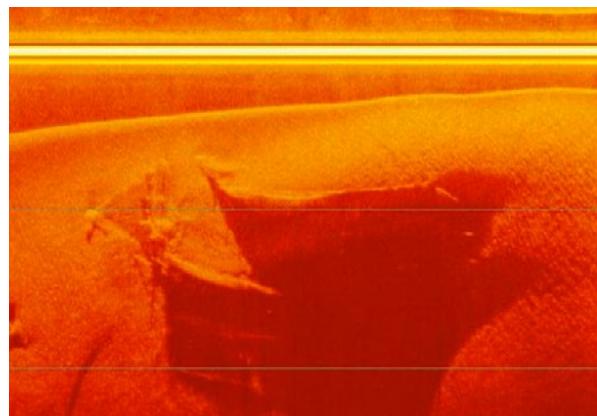
Tijekom 2012. u sklopu projekta „Osijek - antički ostaci plovnog puta Drava-Dunav“ nastavljeno je podvodno arheološko rekognosciranje nekoliko pozicija u rijeci Dravi. Za rekognosciranje dna korišten je sonar *Side-scan*. Na poziciji ostataka kamenog rimskog mosta (na 17+680 kilometru rijeke Drave u Osijeku) gdje su 2011. godine pronađeni ukrašeni kameni elementi mosta, u ovoj godini zbog novih naslaga riječnog pijeska nije bilo moguće utvrditi nove arheološke nalaze. Pregledom slika snimljenih za niskog vodostaja rijeke Drave pronađene su

dvije drvene konstrukcije broda uz lijevu obalu uzvodno od antičkog mosta. Naknadno su ustanovljene još dvije konstrukcije od drveta, stoga se istraživanje temeljilo na ostacima potopljenih brodova. Riječ je o dobro sačuvanim drvenim ostacima plovila iz novovjekovnog razdoblja, a bliže datacije dat će buduće analize starosti drveta.

Istraživanje i dokumentiranje mosta i novootkrivenih olupina planirano je i u sljedećoj sezoni, ovisno o pomicanju pijeska nakon većih poplava.

k. z.

Slika 1. *Side-scan* snimka pramca najbolje sačuvanog broda

Osor

Župna crkva Sv. Marije
Oplakivanje sa svecima
Nepoznati autor, 17. st.
Ulje na platnu, 270 x 130 cm
Voditelj programa: Slobodan Radić
Suradnici: Višnja Bralić, Jurica Milinković

BROJ DOSJEA: 8070, Zagreb, Zmajevac 8

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

U srpnju 2012. godine, na poziv voditelja restauratorskih radova u župnoj crkvi Sv. Marije u Osoru, evidentirano je stanje inventara pohranjenog u prostoriji iznad sakristije. Zatečeno je tamo crkveno ruho na improviziranim vješalicama, knjige i različiti spisi smješteni u drvenim ormarima te slika *Oplakivanje sa svecima* nepoznatog majstora iz 17. stoljeća, odložena na podu. Drveno stubište koje vodi iz sakristije do kata u donjem je dijelu urušeno. Prostorija u kojoj su predmeti zatečeni vlažna je, s djelomično urušenim stropom. Na podu su se nalazili komadi žbuke otpali sa stropa i zidova.

Slika je zatečena u kritičnom stanju. Bez podokvira, bila je položena na pak papir na podu. Boja i podloga bili su izdignuti i otpadali su po cijeloj površini, izraženije u središnjem dijelu i duž rubova.

Na slici nedostaje oko 10% boje i podloge. U donjem lijevom dijelu nalazila se poderotina dužine oko 100 cm iznad koje su još dvije perforacije promjera 10 cm. Zbog

neadekvatnog pohranjivanja i presavijanja, platno je bilo prelomljeno na više mjesta i valovito. Rubovi platna bili su rastegnuti i potrgani.

Nakon preventivne zaštite *in situ*, slika je dopremljena u radionicu HRZ-a. Pristupilo se ravnanju slike vlaženjem i otežavanjem. Nakon što je slika izravnata ponovo je konsolidirana akrilnim ljepilom. Perforacije platna sanirane su i u njih su umetnute intarzije platna iste teksture. Termoaktivnim ljepilom spojene su za izvornik i tonirane u lokalni ton. Nedostajući rub platna nadomešten je novim. Slika je podlijepljena na toplinskom vakuumskom stolu. Prema formatu slike izrađen je novi podokvir s klinovima. Na njega je napeto deblje lameni platno kako bi djelomično preuzele funkciju nosioca. Slika je potom napeta na podokvir i spremljena u čuvaonicu umjetnina HRZ-a.

s. r.

Slika 1. Zatečeno stanje

Slika 2. Preventivna zaštita *in situ*

Slika 3. Ravnanje slike

Slika 4. Stanje nakon radova

Slika 1

Slika 2

Slika 3

Slika 4

Pavlin Kloštar

Streza, pavlinski samostan Svih svetih
Kasni srednji vijek
Voditeljica programa: Tajana Pleše
Suradnici: Petar Sekulić, Maša Vuković Biruš, Marko Nemeth

BROJ DOSJEA: 1832, Zagreb, Kožarska 5

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Pavlinski samostan Svih svetih (*monasterium Omnium Sanctorum*) u Strezi osnovan je 1374. godine zakladnicom magistra Ivana Bisena, kaštelana Bijele Stijene. Zbog sve osjetnijih posljedica osmanskih prodora, pavlini su između 1538. i 1547. godine napustili samostan u Strezi i sklonili se u sigurniju Lepoglavu. Napušteni je samostan postao izvorište građevnog materijala pa je tijekom posljednja četiri stoljeća polagano nestao.

Arheološka istraživanja streškog samostanskog sklopa počela su 2006. godine. Tijekom proteklih šest sezona istraživanja (2006. - 2011.) potvrđeni su vanjski gabariti samostanskog sklopa (oko 50 x 70 m) te je istražen dio samostanskog sklopa uz sjeverno pročelje crkve. Samostanska crkva, smještena u jugoistočnom dijelu samostanskog sklopa, istražena je u cijelosti. Crkva je jednobrodna građevina (32,9 x 9,25 m) čija je longitudinalnost istaknuta podjednakim dimenzijama pravokutne laže i poligonalno zaključenog svetišta. Većina nalaza arhitekture sačuvana je u visini temelja, a neki su pak ostali vidljivi samo u profilu sonde (također kao posljedica višestoljetnog odvoza građevnog materijala).

Sedma sezona arheoloških istraživanja pavlinskog samostana Svih svetih u Strezi trajala je od 2. do 27. srpnja

2012. godine. Radovi su izvedeni u skladu s odobrenjem Konzervatorskog odjela u Bjelovaru. Lađa crkve istražena je tijekom prethodnih sezona radova, dok je 2012. godine u cijelosti istražen prostor svetišta. U svetištu je istraženo dvadeset grobova te četiri zidane grobnice (dvije u zoni trijumfalnog luka te dvije u istočnom dijelu svetišta). Svi grobovi istraženi u crkvi Svih svetih (97 kosturnih ukopa) mogu se datirati u vrijeme između osnutka samostana, 1375. godine, te vremena kad su redovnici trajno napustili samostan (oko 1540. godine).

Nalaza je u grobovima bilo malo (u pravilu vrlo korodirane željezne kopče s izuzetkom olovne bule pape Bonifacija IX. koja je 2011. godine pronađena u grobu 71). Svi nalazi su u procesu konzervatorsko-restauratorske obrade na Odjelu za restauriranje pokretnih arheoloških nalaza HRZ-a. Cjelokupni pronađeni osteološki materijal je antropološki analiziran na Odsjeku za arheologiju HAZU.

Istraženi zidovi i temelji svetišta samostanske crkve u cijelosti su fotodokumentirani (J. Kliska, HRZ) te snimljeni metodom 3D laserskog skeniranja (Vektra d.o.o.), prema čemu je izrađena nacrtna dokumentacija.

t. p.

Slika 1. Pogled na istraženi dio samostanskog sklopa nakon arheoloških istraživanja 2012. godine

Pazin

Crkva Sv. Nikole

Zidne slike

15. st.

Fresco-secco

Voditeljica programa: Kristina Krulić

Suradnici: Tea Trumbić, Domagoj Mudronja, Maja Kamenar

BROJ DOSJEA: 1016/1, Rijeka, Užarska 26

PROGRAM PREMA UGOVORU S GRADOM PAZINOM

Program konzervatorsko-restauratorskih radova na zidnim slikama u svetištu obuhvatio je čišćenje slikanog sloja i kamenoga reljefa prve lunete sjevernoga zida. Pregledom stanja zaključeno je da nema većih oštećenja. Oslik i kameni reljefi su u dobrom stanju, a najnužniji zahvati sastojali su se od čišćenja površinskih slojeva i injektiranja podbuhlih područja.

Prije čišćenja slikanoga sloja izvedeno je nekoliko proba čišćenja destiliranim vodom, etilnim alkoholom, 25%-tnom otopinom amonij-karbonata, Morovom pastom i otopinom AB57.

Probe su pokazale da je za čišćenje potrebna kombinacija različitih sredstava i metoda, ovisno o otpornosti

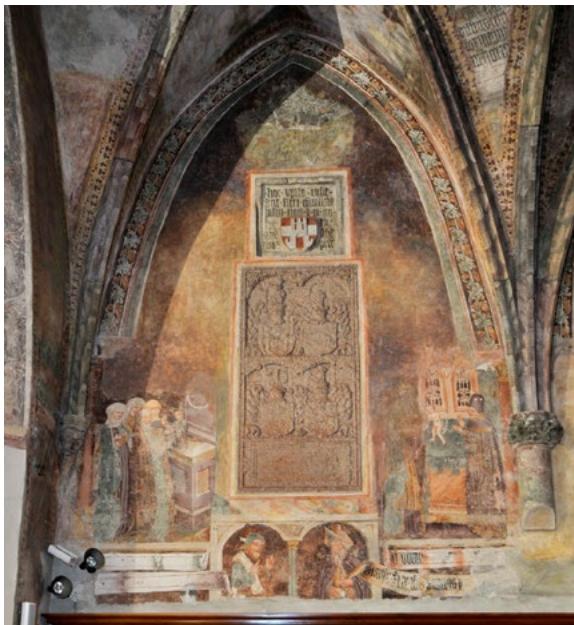
slikanoga sloja. Najotpornija su područja bijelih ploha i inkarnata koje sadrže kalcij karbonat. Pigmenti osjetljivi na čišćenje svakako su crveni oker, željezni oksid (žute) i zelene na vitici te ljubičaste pozadine iza likova svetaca u donjoj zoni, dok je u gornjoj zoni ljubičasta podloga bila nešto otpornija.

Konzervatorsko-restauratorski radovi popraćeni su laboratorijskim ispitivanjima veziva i pigmenata slikanog sloja zidnih slika. Stanje prije, tijekom i nakon radova fotografski je i grafički dokumentirano.

k. k.

Slika 1. Proba čišćenja slikanog sloja

Slika 2. Stanje zidnih slika nakon radova

Pazin

Pazinski kaštel

Prapovijest / srednji vijek

Voditelj programa: Josip Višnjić

Suradnik: Siniša Pamić

BROJ DOSJEA: 1125/1, 1125/1/1, Svetvinčenat, Juršići 7

PROGRAM PREMA UGOVORU S GRADOM PAZINOM

Tijekom komunalnih radova koji su obuhvaćali i zemljane iskope na području pazinskog kaštela, arheološki je istražen dio unutarnjeg dvorišta te prostor ispred ulaza u kaštel. Istražena je površina od 40 m². Zaštitna arheološka istraživanja provedena na području pazinskog kaštela potkraj 2011. i početkom 2012. opsegom su obuhvatila relativno malu površinu, no iznjedrila su cijeli niz novih spoznaja o razdobljima koja su prethodila gradnji kaštela, ali i načine njegova funkciranja. Istraživanjima je egzaktnim dokazima potvrđeno postojanje prapovijesnog naselja na prostoru rasprostiranja srednjovjekovne utvrde te su prikupljeni dokazi o postojanju pokretnog mosta na položaju današnjeg ulaza u kaštel.

Prikupljeni pokretni arheološki nalazi mogu se u najgrubljim crtama podijeliti u dvije skupine. U prvu bi se ubrajali nalazi koji pripadaju prapovijesnom, odnosno brončanom dobu, dok bi se u drugu ubrajali oni koji se mogu datirati u kasni srednji i rani novi vijek. Pa iako je arheološko iskopavanje bilo osmišljeno kao istraživanje srednjovjekovne utvrde, većina prikupljenih pokretnih

arheoloških nalaza pripada razdoblju brončanog doba. Prapovijesno naselje na navedenom položaju funkcionalo je tijekom srednjeg i kasnog brončanog doba.

Na području ispred ulaza u kaštel pronađeni su ostaci konstrukcije pokretnog mosta. Naime, prostor sonde bio je sa sjeverne i južne strane flankiran zidovima građenim od većih i manjih kamenih blokova, koji su prislonjeni na zidove kaštela, dok se prema zapadu protežu sve do četvrtog zida koji definira tu sondu. Riječ je o zidu građenom od kamenja različite veličine, kod kojeg su pri vrhu još uvijek sačuvane tri konzolne istake. S obzirom na postojanje jasno prepoznatljivih tragova pokretnog mosta na prostoru oko ulaznih vrata kaštela, nameće se zaključak da je taj zid s konzolama zapravo konstrukcija na koju se pokretni most oslanjao kad je bio spušten. O postojanju nekadašnje konstrukcije pokretnog mosta svjedoče i dvije konzolne istake pronađene ispod razine praga ulaznih vrata kaštela na kojima su uklesani ležajevi stožera pokretnog mosta.

j. v.

Slika 1. Prostor ispred ulaza u kaštel s ostacima sustava pokretnog mosta

Slika 2. Ulomak brončanodobne posude s koncentričnim kaneliranim kružnicama i bradavičastim ispuštenjem

Petrovac

Zlat

Pavlinski samostan Sv. Petra

Kasni srednji vijek / novi vijek

Voditeljica programa: Tajana Pleše

Suradnici: Teodora Kučinac, Petar Sekulić, Kamenko Klofutar, Domagoj Kačan, Mate Roščić

BROJ DOSJEA: 11833/1, Zagreb, Kožarska 5

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Zlatski samostan, zasada jedini u cijelosti istraženi kasnosrednjovjekovni pavlinski samostan na onodobnom slavonskom prostoru, osnovao je 1303./1304. godine otac Grdoš. Samostanski je sklop stradao u vrijeme osmanlijskih napada, oko 1451. godine, a redovnici su se sklonili u sigurnije Kamensko. Pavlini su se vratili na Zlat oko 1495. godine, no zauvijek su ga napustili između 1545. i 1558. godine. U vrijeme Vojne krajine prenamijenjena je lađa crkve u čardak, dok su temelji svetišta bili iskorišteni kao temelji za drveni trijem. Početkom 19. stoljeća prenamijenjen je prostor svetišta pavlinske crkve u pravoslavni Hram Silaska Svetog Duha.

Tlocrtna dispozicija zlatskog samostana, znatno drugačija od uobičajenih onodobnih rješenja, bila je određena geomorfološkim odrednicama terena, u skladu s kojima je sagrađen sklop primjereno potrebama male redovničke zajednice (površina oko 490 m²). Zlatski sklop određen je s južne strane jednobrodnom crkvom Sv. Petra. U jedinom, istočnom samostanskom krilu, nalazile su se dvije pravokutne prostorije odijeljene hodnikom: refektorij/kapitularna dvorana i kuhinja. Sa zapadne je strane samostanski sklop bio najvjerojatnije ograđen visokom, drvenom ogradom, koja zatvara pravokutno, nenatkriveno

dvorište. Nakon dovršetka arheoloških istraživanja (2006.-2007.) izrađena je cijelovita nacrtna dokumentacija (Arheoplans d.o.o.). Tijekom arheoloških istraživanja pronađeno je 56 segmenata i ulomaka arhitektonskih profilacija. Pronađena je i velika količina kasnosrednjovjekovne i ranonovovjekovne keramike, majolike, metalnih predmeta, pečnjaka, krajiških lulica te ulomaka staklenih predmeta te manja količina prapovijesne i rimske keramike.

Uz suglasnost Konzervatorskog odjela u Sisku počeli su 2009. godine radovi na konzerviranju i prezentiraju kasnosrednjovjekovne pavlinske crkve Sv. Petra (kasnijeg čardaka, odnosno pravoslavnog hrama). Tijekom 2009., 2010. i 2011. godine u cijelosti je konzervirana samostanska crkva.

Godine 2012. počeli su konzervatorsko-restauratorski građevinski radovi na istočnom samostanskom krilu. Radove, odobrene Rješenjem Konzervatorskog odjela u Sisku, izveo je građevinski obrt Ingor d.o.o. U cijelosti je konzerviran istočni zid refektorija/kapitularne dvorane, a ujedno su metodom anastiloze postavljene tri monofore. Radove na monoforama izveli su djelatnici Odjela za kamenu plastiku HRZ-a. Nadalje, u cijelosti su konzervirani i zidovi pravoslavnog zvonika. Na pred-

metnim zidovima se tijekom jeseni, a prema dogovoru s djelatnicima Konzervatorskog odjela Sisak, počelo s testiranjem rješenja za konačno vizualno oblikovanje krune metodom ozelenjavanja.

Ujedno su, u suradnji s Hrvatskim šumama d.o.o., napravljeni i interpretacijski panoi koji će do kraja 2012. godine biti postavljeni oko zlatskog samostana.

t. p.

Slika 1. Pogled na zapadno pročelje istočnog zida refektorija/kapitularne dvorane nakon istraživanja 2006. godine
Slika 2. Pogled na zapadno pročelje istočnog zida refektorija/kapitularne dvorane nakon gradevinskih radova 2012. godine

Pokrovnik

Copića njive, kopneni arheološki nalazi

Prapovijest

Voditeljica programa: Martina Ćurković

Suradnici: Antonija Jozić, Anita Jelić, Mladen Mustaček, Ivo Martinović, Jure Popović, Andrea Jerkušić, Zdenka Vrgoč

BROJ DOSJEA: 1950/10, Božidara Petranovića 1

PROGRAM PREMA UGOVORU SA SVEUČILIŠTEM U ZADRU

S lokaliteta Pokrovnik - Copića njive zaprimljena su dva keramička predmeta. Riječ je o dvije posudice. Prije obrade nalazi su fotografski dokumentirani i uslijedila je konsolidacija potapanjem u akrilni konsolidant, potom lijepljenje ulomaka te izrada integracije od alabasternog

gipsa. Fotodokumentacija je vođena za vrijeme i nakon restauratorskih radova te je nakon završetka radova cje-lokupni restauratorski proces pismeno dokumentiran.

m. č.

Slika 1. Posudica, stanje prije radova

Slika 2. Posudica, stanje nakon radova

Popovača

Stari grad Jelengrad

Kasni srednji vijek / novi vijek

Voditelj programa: Petar Sekulić

Suradnica: Tajana Pleše

BROJ DOSJEA: 2210/1, Zagreb, Kožarska 5

PROGRAM PREMA UGOVORU S OPĆINOM POPOVAČA

Stari grad Jelengrad nalazi se na Moslavačkoj gori, oko 30 km sjeveroistočno od Popovače. Sagrađen tijekom kasnog srednjovjekovlja, bio je u vlasništvu obitelji Moslavačkih te poslije Čupora Moslavačkih sve do 1545. godine, kad su cijelu Moslavačku goru osvojile osmanske snage. Nakon tog vremena Jelengrad nikada nije obnovljen.

Prva sustavna arheološka istraživanja starog grada Jelengrada provedena su od 14. do 31. svibnja 2012. godine u skladu s odobrenjem Konzervatorskog odjela u Sisku. Cilj istraživanja bio je potvrda stratigrafske slike staroga grada (sonde 1 i 2), raščišćavanje cijele istočne polovice unutrašnjosti staroga grada od urušene grade i humusnog sloja nastalog višestoljetnim djelovanjem vegetacije te izrada cjelovite snimke postojećeg stanja s tehničkim opisom objekta.

Stari grad Jelengrad sagrađen je na izduženom, jezičastom platou položenom na osi istok-zapad, znatno izdignutom od opkopa koji ga okružuje, oko kojega se i danas jasno mogu razaznati zemljani nasipi. Vanjski

obrambeni zidovi starog grada sagrađeni su u skladu s morfolojijom terena na kojem je sagrađen, tvoreći tako nepravilni, znatno izduženi pravokutnik blago izlomljenih linija (oko 60 x 13 m). Ulaz u stari grad Jelengrad nalazio se na istočnoj strani, a čuvala ga je pravokutna ulazna kula.

Tijekom ovogodišnjih radova pronađeno je obilje po-kretnih arheoloških nalaza, pri čemu najbrojniju skupinu nalaza čine ulomci kasnosrednjovjekovnih keramičkih posuda koje se mogu datirati u razdoblje od 14. do 16. stoljeća. U sondi 1 pronađeni su i ulomci prapovijesne keramike koji se mogu datirati u brončano doba (2300. – 750./700. pr. n. e.).

Nakon dovršetka istraživanja, sve su istražene strukture fotografirane te snimljene metodom 3D laserskog ske-niranja. Prema podacima prikupljenima tom metodom, izrađena je detaljna nacrtna dokumentacija (Vektra d.o.o.) s tehničkim opisom objekta.

p. s.

Slika 1. Pogled na sjeverni zid starog grada Jelengrada prije početka radova

Slika 2. Pogled na sjeverni zid starog grada Jelengrada nakon dovršetka istraživanja

Poreč

Sakristija Eufrazijeve bazilike

Aleksandra Aragonska i sv. Dominik

Nepoznati autor, venecijanski krug, 1783.

Ulje na platnu, 175 x 250 cm

Voditeljice programa: Višnja Bralić, Ana Pohl Mitrović

Suradnici: Pavao Lerotic, Mia Kaurlotto, Sanda Milošević, Vidoslav Barac, Natalija Vasić, Dragutin Furdi, Martina Wolff Zubović, Nikolina Oštarijaš, Jovan Kliska

BROJ DOSJEA: 6010, Zagreb, Zmajevac 8

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Ciklus od tri slike kojeg je svojedobno Radmila Matejčić nazvala *Čuda sv. Nikole Tolentinskog* i pripisala Teresi Recchini, prema Višnji Bralić (V. Bralić, N. Kudiš Burić, *Slikarska baština Istre: djela štafelajnog slikarstva od 15. do 18. stoljeća na području Porečko-pulske biskupije, 2007.*) zapravo prikazuje čuda koja su se desila posredovanjem Bogorodice od Ružarija u prisustvu sv. Dominika. Natpsi svjedoče da je slike naručila 1738. godine porečka bratovština Bogorodice od Ružarija. Slike su bile smještene u kapeli podignutoj u desnom brodu katedrale gdje se nalazilo sjedište bratovštine. Za ikonografski program zaslužan je porečki biskup, dominikanac Vincenzo Maria Mazzoleni (1731-1741). Naime, prikazane teme podupiru kult Ružarija i njegovu spasiteljsku ulogu karakteristične upravo za red dominikanaca. Višnja Bralić slike pripisuje nepoznatom venecijanskom kasnobaroknom umjetniku čiji je nevješti slikarski jezik ipak dostatan za prikazivanje pučkih pobožnosti. Istrom autoru prema formalnim i tipološkim sličnostima pripisuje palu s oltara Raspeća iz istoimene kapele te slike *Andđeli sa simbolikom pasije i Trijumf euharistije*, također iz porečke katedrale te palu s prikazom sv. Jeronima koja je naslikana prilikom obnove oltara Franjevačke crkve u drugoj četvrtini 18. stoljeća.

Sv. Dominik kleći naslonivši se na postament s odsječenom ženskom glavom. S lijevom je rukom podbočio glavu, a u odmaknutoj desnici drži ljiljan. Lice mu odražava tugu. Dramatične geste pratioča odaju čuđenje i strah. U gornjem lijevom ugлу je prikazano žensko tijelo odsječene glave koje leži ispred kuće na brežuljku. Muškarac koji je izgleda počinio zločin, bježi podignutih ruku, držeći sablju u ruci. U desnom ugлу slike, među oblacima je smještena Bogorodica s krunicom u ruci koja drži Isusa koji blagoslivlja. Pored njih se nalazi andelčić koji nosi bijelu traku s natpisom: CINQVE DEVOTI DM.V.F.F. 1738. Prikaz je to Aleksandre Aragonske kako (bez obzira na odsječenu glavu) povjerava sv. Dominiku svoju priču. Iako je u trenu kada joj je glava odsječena bila u smrtnom grijehu, Majka Božja ju je ostavila na životu radi moljenja krunice. Aleksandru su ubili roditelji dvaju mladića koji su u nju bili zaljubljeni te su zbog nje stradali.

Nosilac slike je grubo, dosta gusto tkano laneno platno. Slika je sastavljena od dva komada platna podjednake veličine spojena po sredini. U gornjem dijelu na lijevoj strani nedostajao je rub platna, a i ostali dijelovi rubova slike bili su pojedeni od strane glodavaca. Više perforacija nalazilo se uz sve rubove, nastale korozijom čavala. Na

lijevi i desni rub slike bile su nalijepljene trake. Vidljivi su ostaci tutkala. Slikani sloj bio je dosta iskrakeliran, ali stabilan, a lak je potamnio. Na licu se ocrtavao podokvir kao svjetlij i manje iskrakeliran dio. Nastale su deformacije uslijed savijanja platna u svitak licem prema unutra, posebno uz lijevi i desni rub. Bojani sloj bio je prekriven prašinom, vrlo prljav i nije lakiran. Dobro je pričinjao za preparaciju, osim na mjestima perforacija i deformacija koje su nastale prilikom savijanja platna. Na mjestima gdje su bile uklonjene zakerpe vidljivi su tragovi uljnog preslika. Nije bilo vidljivih zakita na slici. Preslici su bili prisutni na mnogim oštećenjima nastalim naslanjanjem platna na drveni podokvir koji nije pronađen.

Blagim vlaženjem destiliranim vodom izravnati su rubovi te su stavljeni pod bugaćicu i utege. Poledina je površinski očišćena i izvršena je dezinfekcija. Platneni nosioc i trusni bojani sloj konsolidiran je akrilno-smolnim ljepilom. Platnenim trakama uz rubove slike je napeta na pomoći drveni podokvir s klinovima čiji je format prilagođen ostalim formatima slike iz ciklusa jer nije bilo moguće odrediti izvorne dimenzije.

Slika je najprije očišćena od površinske prljavštine, preventivno nanesenog tankog sloja akrilno-smolnog

lijepila, ostataka tutkala i preslika. Skinuta je s pomoćnog drvenog okvira kao i laneno platno koje je napeto kao zaštita od prljavštine i utjecaja vlage. Uklonjene su pomoćne trake i sanirana su raspuknuća, a nedostajući dijelovi platna nadomješteni su odgovarajućim intarzijama, odnosno platnom istog tkanja i teksture zalijepljenim akrilnim ljepilom u prahu. Nedostajući dijelovi podloge rekonstruirani su u kitu koji je obrađen u teksturi sličnoj izvornoj. Po rubovima platna ponovno su zaliđejljene lanene trake akrilnim ljepilom pomoći kojih će se slika napeti na drveni podokvir.

Slikani je sloj dodatno konsolidiran premazivanjem s poledine etilen-vinil acetatnim ljepilom. Na toplinskem je vakuumskom stolu ljepilo dodatno izravnalo sliku. Slika je napeta na drveni podokvir, a laneno platno predviđeno za dubliranje slike ipak je ponovno napeto samo kao zaštita od utjecaja vlage i prljavštine. Prva faza retuša izvedena je podložnim gvaš bojama nakon čega je nanesen sloj laka. Tada je izведен završni retuš smolnim bojama. Sve faze radova popraćene su dokumentacijom. Slika je nakon radova pohranjena u čuvaonici HRZ-a.

a. p. m.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

Požega

Crkva Sv. Lovre
Zidne slike
Srednji vijek
Voditelj programa: Ivan Srša

BROJ DOSJEA: 3/1, Zagreb, Radićeva 26

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Konzervatorsko-restauratorskim radovima bili su obučaćeni zahvati na reintegraciji slikanoga sloja na svodu svetišta i u lunetama neposredno ispod svoda. Reintegracija je obavljana pigmentima u prahu, pomiješanima s bistrom vapnenom vodom, a dovršena je suhim pastelima. Najsloženiji zahvati izvedeni su na zapadnom svodnom polju u kojem je prikazana scena Pantokratora s anđelima koji nose mandorlu, te na istočnom svodnom polju u kojem je izvedena rekonstrukcija Kristova poprsja u sceni

Majestas Domini. S manjim rekonstrukcijama izvedena je reintegracija slikanog sloja u lunetama ispod svodnih polja: u jugoistočnoj s prikazom Madone s Djetetom, sjevernoj sa scenom Pomazanje u Betaniji i u južnoj s prikazom scene Rođenje Kristovo. U ostalim lunetama samo su manjim dijelom rekonstruirani vrhovi niša u kojima su prikazani stojeći likovi apostola.

i. s.

Slika 1. Svetište, zapadno svodno jedro, stanje prije radova 2012.

Slika 2. Svetište, zapadno svodno jedro, stanje nakon radova 2012.

Prodol (Skitača)

Crkva Sv. Mateja

Zidne slike, oko 50 m²

Radionica majstora Alberta iz Constanze, 15. st.

Fresco-secco

Voditelj programa: Toni Šaina

Suradnici: Alan Vlahov, Natalija Vasić, Ivana Papić, Ana Vrdoljak, Ane Karuza, Matko Kezeli

BROJ DOSJEA: 2018/1, Rijeka, Užarska 26

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Crkva Sv. Mateja je gotička građevina pravokutnog tlocrta, presvođena šiljatim svodom. U unutrašnjosti su sačuvane zidne slike iz polovice 15. stoljeća, čije se autorstvo povezuje s radionicom majstora Alberta iz Constanze. Crkva je pokrivena privremenim krovom od kupa koji je postavljen 2009. godine, čime je zamijenjen tanji pokrov od kamenih škrilja. Sanacijom krova, obnovom pročelja i uređenjem okoliša crkve iskopom zemljanih kanala u padu od crkve, uklonjena je većina uzroka oštećivanja i propadanja zidnog oslika.

Konzervatorsko-restauratorski radovi 2012. godine obuhvatili su uklanjanje naknadnih vapnenih naličja, skrama, zelenih algi i pljesni sa zidnog oslika. Najprije se stupilo uklanjanju zelenih algi i pljesni, kombinacijom skalpela s promjenjivim nožićima i blagog dezinfekcijskog sapuna *Asepsol* s fungicidnim svojstvima. Nakon što je zid tretiran *Asepsolom* uz pomoć četki i spužvi, oslik je dobro ispran destiliranim vodom.

Također se pristupilo uklanjanju naknadnih vapnenih bojenih slojeva i skrama mehaničkim načinom, skalpelima

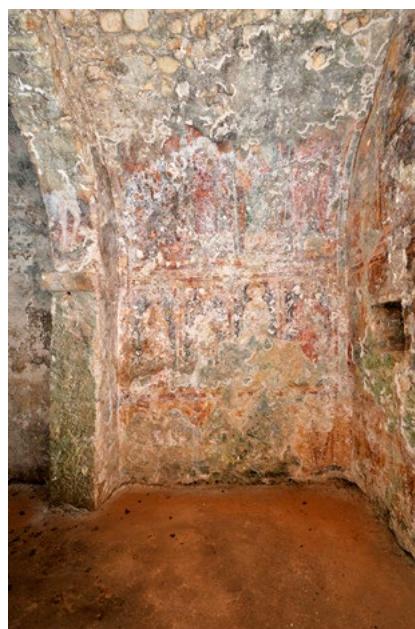
s promjenjivim nožićima, staklenim nitima, kistovima, *Wishab* spužvicama i mekanim guminicama. Osim sitnog alata za uklanjanje tvrdokornih skrama i naličja korišteni su ultrasonici i male brusilice. Pri čišćenju tvrdokornih skrama i skorenih vapnenih naličja utvrđeno je da je nalič ispod skrabe prilično oštećen. Osim što je oslik još ranije oštećen, dodatno je oštećivan tijekom radova jer je skrama tvrda od žbuke s oslikom koja se nalazi ispod nje. Zato se odustalo od uklanjanja skrama. Na taj je način očišćen veći dio zidnog oslika i poneki manji dijelovi tvrdokornih skrama.

Osim radova na zidnom osliku, bilo je potrebno dodatno obraditi i tonirati desni dio kamene erte gotičkog ulaznog portala. Novi dio kamene erte je s unutarnje strane dodatno obrađen, a s vanjske strane je patiniran, oponašajući patinu (lišajeve) na izvornom dijelu gotičkih vrata. Nakon svih konzervatorsko-restauratorskih radova izrađena je fotodokumentacija.

t. š.

Slika 1. Pogled na desni dio sjevernog zida prije radova

Slika 2. Pogled na desni dio sjevernog zida nakon radova

Pula

Povijesni i pomorski muzej Istre

Austro-ugarska nadvojvodska pomorska zastava

Nepoznati autor, 1894.

Vunena tkanina, tisak, 157 x 169 cm

Voditeljica programa: Vlasta Bošnjak

Suradnici: Blanka Đidara, Jurica Škudar, Margareta Klofutar, Marta Budicin

BROJ DOSJEA: 8047, Zagreb Ilica 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S POMORSKIM I POVIJESNIM MUZEJOM ISTRE

Austro-ugarska pomorska zastava standardni je vojni tip zastave austro-ugarskog nadvojvode. Jednostrana je, sašivena od vunene tkanine otisnute žutom bojom. U središnjem dijelu zastave otisnut je austro-ugarski grb u višebojnom tisku (pretežito su korištene crna, crvena, bijela, plava i zelena boja). Rubno je otisnut motiv niza plamičaka, koji rasporedom boja – crvenih, žutih, crnih i bijelih, tvore ritmički niz. Zastava je bila u prilično lošem stanju. Brojna oštećenja nastala su uporabom, djelovanjem insekata i neprikladnim čuvanjem. Najoštećeniji su bili gornji i slobodni rub zastave, a osobito kut zastave koji ti rubovi zatvaraju. Dva veća oštećenja bila su na području grba. Tragovi povijesnih zahvata očitovali su se u vidu neprimjereno krpanja i umetanja zakrpa – od izvornog i sličnog materijala. Tkanina je bila površinski onečišćena, osobito na kopljenoj strani. Na tom mjestu vidljivi su i tragovi od zakovica te mrlje od hrđe, koje su i unutar zastavnog polja. Mjestimično je na bijelim plamičima uočljivo otpuštanje crvene boje.

Čišćenje zastave provedeno je suhim postupkom zbog nestabilnosti boje u dodiru s vodom. Uklonjeni su nepri-

mjereni zahvati iz prošlosti, osim onih koji su izvedeni korištenjem originalne tkanine, a čijim bi odvajanjem bila narušena stabilnost konstrukcije zastave. Vlaženje tkanine maglicom vodene pare učinilo je zastavu pogodnom za ravnanje pod opterećenjem staklenih utega. Oštećenja su zatvorena podlaganjem iskrojenih manjih i većih komada svilenog organidijskog materijala, odgovarajuće obojenog, te šivanjem sviljenim filamentima. Potom je cijela površina stražnje strane zastave prekrivena sviljenim krepelinom. Time je oštećenje zatvoreno, a zahvat manje vidljiv.

Istovremeno je izgled i vidljivost simbola na toj istoj strani tek neznatno umanjena. Svileni je krepelin prišiven na stražnju stranu sviljenim filamentima u vidu širokog rastera, čime je postignuto maksimalno prianjanje uz površinu zastave. Rub zastave je još jedanput podvijen i ručno prošiven sviljenim koncem.

Zastava je opremljena kutijom od beskiselinskog kartona s valjkom te vraćena vlasniku.

v. b.

Slika 1. Detalj zastave, stanje prije radova

Slika 2. Zastava, stanje nakon radova

Pula

Samostan Sv. Franje Asiškog

Kapela Sv. Ivana

Podni mozaik, oko 20 m²

2. - 3. st.

Opus tessellatum

Voditelj programa: Toni Šaina

Suradnici: Geoexpert-GTB d.o.o., Zagreb, Vladimir Šilhard, Centar za istraživanje metala Metris iz Pule, Tea Zubin, Arheološki muzej Istre, Ida Koncani Uhač, Kapitel d.o.o. Žminj

BROJ DOSJEA: 1481/2/1, Rijeka, Užarska 26

PROGRAM PREMA UGOVORU SA SAMOSTAOM SV. FRANJE ASIŠKOG U PULI

Tijekom radova na uređenju muzejske zbirke u samostanu, odnosno u kapeli Sv. Ivana 1963. godine, provedeni su arheološki radovi u kojima su otkrivena tri arheološka sloja: rimski, srednjovjekovni i novovjekovni. U rimskom sloju nađeni su ostaci većeg dijela neke građevine, a u južnom dijelu veća površina prekrivena mozaičkim podom. Mozaik se datira u razdoblje između 2. i 3. stoljeća.

Potkraj 2011. godine izvedeni su radovi iskopa geološke sonde, u neposrednoj blizini mozaika, zbog utvrđivanja visine kapilarne vlage i izvora vlaženja. Kameni pod je pažljivo demontiran na mjestu otvaranja sonde uz istočni zid kapele. U iskopu su pronađene mnogobrojne izmiješane kosti koje su najvjerojatnije više puta prekopane tijekom stoljeća. Vrlo plitko pronađeni su ostaci temelja dvaju antičkih zidova koji su položeni na kameni živac. Srednjovjekovni istočni zid kapele samostana ima vrlo

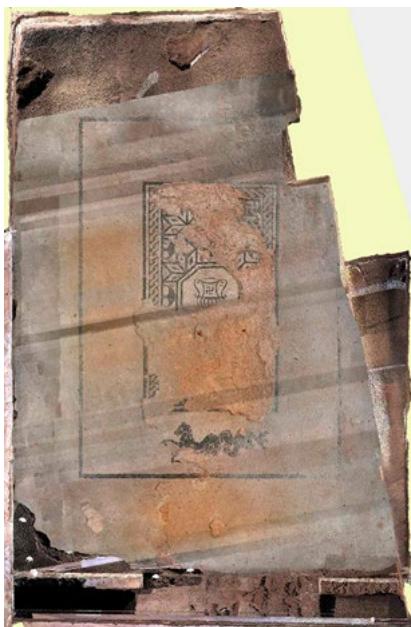
plitku temeljnu stopu, što ukazuje na to da je pod kapele spušten u posljednjim zaštitnim arheološkim radovima kad je pronađen mozaik. Nakon otvaranja sonde pozvan je geotehničar koji je pregledao sondu, ali i cijelu građevinu. S obzirom na nalaz kostiju i antičkih zidova, odlučeno je da se prije nastavka konzervatorsko-restauratorskih radova na mozaiku provedu cijelovita arheološka istraživanja u kapeli.

Prije arheoloških istraživanja, na mozaiku su izvedeni preventivni i zaštitni radovi. Uzeti su uzorci soli za analizu. Soli koje su se iskristalizirale na licu mozaika uklonjene su finim metlicama. Nakon toga su izvedeni vapnenopješčani opšavi i podlijepjeni rubovi mozaika, dvama slojevima gaze i ljepilom *Vinavil* 59. Mozaik je nakon sušenja polijepljenih dijelova pokriven geotekstilom na koji je potom naneseno oko 10-15 cm finog kvarcnog pijeska.

t. š.

Slika 1. Zatećeno stanje mozaika prije radova (orto-foto snimka)

Slika 2. Pogled na mozaik nakon preventivnog zatrpanjavanja

Pula

Zgrada na Forumu 2

Nepoznati autor, 20. st.

Voditelj programa: Toni Šaina

Suradnik: Branimir Rašpica

BROJ DOSJEA: 2239/1, Rijeka, Užarska 26

PROGRAM PREMA UGOVORU S GRADOM PULOM

Na pročelju zgrade izvedena su konzervatorsko-restauratorska istraživanja manjeg opsega, s obzirom na spoznaju o postojanju zidnih oslika, vidljivih na povijesnim fotografijama. Radovi su se sastojali od istraživanja izvornih žbukanih i slikanih slojeva neposredno ispod strehe.

Istraživanjima je utvrđeno da se građa zidova sastoji od lomljenog kamena i opeke. Opeka je najvjerojatnije korištena prilikom naknadnog popravka zgrade. Sondiranjem žbuka utvrđeno je nekoliko različitih slojeva. Prvi, najraniji sloj sastoji se od svjetlosive žbuke s većim komadima vapna. Nanesen je u grubom debljem sloju (oko 3-5 cm). Drugi sloj sastoji se od tanko nanesene sive žbuke finije

granulacije s bijelim i crnim sitnim kamenjem (oko 0,5 cm). Treći, posljednji sloj je vrlo tanko nanesen i sastoji se od bijele žbuke finije granulacije (oko 0,3 cm).

Sondiranjem je utvrđeno da zidni oslik vidljiv na povijesnim fotografijama nije sačuvan. Pročelje je najvjerojatnije stradalo u bombardiranju tijekom Drugoga svjetskog rata. Oštećena građa zida najvjerojatnije je nadomještена opekom, dok je na mjestima oštećenja žbukanoga sloja nanesena svjetlosiva žbuka finije granulacije s bijelim i crnim sitnim kamenjem.

t. š.

Slika 1. Povijesna fotografija pročelja zgrade na Forumu 2

Slika 2. Detalj pročelja danas

Pula

Potopljeni brod Viribus Unitis

Novi vijek

Voditelj programa: Krunoslav Zubčić

Suradnici: Robert Mosković, Ozren Pleše, Davor Milošević, Goran Trninić

BROJ DOSJEA: 2146, Zagreb, Cvijete Zuzorić 43

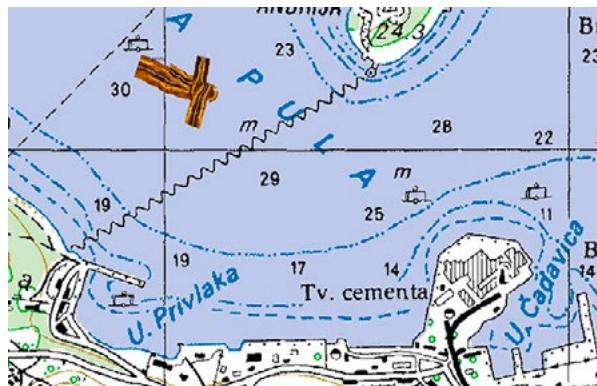
PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

U ovogodišnjem istraživanju nastavljeno je snimanje mesta potonuća austro-ugarskog broda *Viribus Unitis* uz upotrebu sonara Side-scan. Dokumentirano je nekoliko novih anomalija na dnu (većih ostataka olupine). Nakon snimanja sonarom, dio površine na kojoj se rasprostiru ostaci broda snimljen je teglećom kamerom. Pozicija kamere bilježi u GPS uređaj na brodu, stoga je moguće uz manju korekciju odrediti položaj snimke ostataka na dnu. Zbog loše vidljivosti u zaljevu, kvaliteta videosnimke je niska. Olupina se nakon potonuća zbog svoje težine

utisnula u mekano dno. Ubrzo nakon završetka rata prišlo je vađenju olupine; zato je na morskom dnu ostala udubina od oko 120×30 metara, ispunjena otpalim dijelovima olupine. Iznad tih ostataka ronilačkim pregledom izmjerena je debljina nataloženog mulja. Debljina mulja iznad sačuvanih ostataka je od 30 do 80 cm. U nastavku istraživanja planira se na nekoliko mesta ukloniti sloj mulja u potrazi za ostacima opreme broda.

k. z.

Slika 1. Pozicija olupine i snimke ostataka na dnu unutar pulske luke

Pula

Rt Seline, podvodni arheološki nalazi

Antika / novi vijek

Voditelj programa: Ivo Martinović

Suradnici: Martina Čurković, Antonija Jozic, Anita Jelić, Mladen Mustaček, Jure Popović

BROJ DOSJEA: 2215/1, Zadar, Božidara Petranovića 1

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Zaprimaljena su trideset četiri keramička predmeta, tri fragmenta metalra (željezo) i jedno puščano tane (olovo). Nalazi su fotodokumentirani prije obrade, desalinizirani, mehanički očišćeni, konsolidirani, a ulomci nalaza u fragmentiranom obliku međusobno slijepljeni. Nedostajući dijelovi nalaza rekonstruirani su integracijom alabasternog

gipsa na lončarskom kolu. Nakon fine obrade gipsanog dijela, provedeno je toniranje mješavinom akrilnih boja. Nalazi su potom fotodokumentirani nakon obrade te su pismeno dokumentirane sve faze provedenih konzervatorsko-restauratorskih radova.

i. ma.

Slika 1. Posuda, stanje prije zahvata

Slika 2. Posuda, stanje nakon zahvata

Pupnat, Korčula

Crkva Gospe od Snijega

Oltarna pala Bogorodica s Djetetom i svecima

Nepoznati autor, 18. st.

Ulje na platnu, 240 x 115 cm

Voditeljica programa: Katija Kovačić Karamatić

Suradnici: Vlaho Pustić, Antonio Blašković, Barbara Knežević Kuzman

BROJ DOSJEA: 2108/1, Dubrovnik, Batahovina bb

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Oltarna pala *Bogorodica s Djetetom i svecima* (sv. Grgur, sv. Ivan Krstitelj, sv. Magdalena, sv. Antun opat) zaprimljena je s brojnim probojima i nedostacima nositelja (lanenog platna), kredno-tutkalne osnove i slikanog sloja. Na stanje slike utjecale su nataložene nečistoće, zamućeni potamnjeli lak te brojni alterirani premazi kojima su prekrivene erodirane površine uzrokovane uporabom prejakih otapala. Uočeni su mnogobrojni stari zakiti koji su se odvajali od platna i otpadali. Bili su loše obrađeni, s jasno vidljivim retušem koji je prelazio u preslik, osobito u gornjem dijelu slike. Slika je bila napeta na improvizirani podokvir koji je *in situ* uklonjen.

Nedostaci nosioca nadomješteni su intarzijama na koje je nanesen celulozni kit obrađen u skladu s tekstutom površine izvornog slikanog sloja. Nakon odvajanja podokvira, pristupilo se mehaničkom uklanjanju zakrpi,

nakupljene nečisti i ostataka škrobne paste kojom je slika prilikom prethodne restauracije bila podlijepljena. Poleđina platna čišćena je kemijski i mehanički. Nakon što je slika konsolidirana, pristupilo se čišćenju potamnjelog i onečišćenog slikanog sloja te uklanjanju preslika izvedenih u prethodnoj restauraciji. Pri čišćenju površinske nečisti i uklanjanju nasлага potamnjelog laka i preslika korištena su otapala u gelu. Slika je fiksirana *Plexisolom* u benzinu. Izrađen je novi podokvir, a slika je podstavljena novim prepariranim platnom s termoplastičnom smolom *BEVA 371*. Prva faza retuša izvedena je u temperi, a druga lak bojama u lazurama. Između dviju faza retuša nanesen je premaz mastiks lakovom, a završni, zaštitni lak izведен je otopinom mastiks laka u terpentinu. Svi postupci i faze radova detaljno su dokumentirani.

k. k. k.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

Rab

Crkva Sv. Justine
 Gospa od Karmela sa sv. Justinom i likovima iz bitke kod Lepanta
 Baldassare d'Anna, 17. st.
 Ulje na platnu, 297 x 147 cm
 Voditeljica programa: Rita Antišin

BROJ DOSJEA: 2125/1, Zadar, Bedemi zadarskih pobuna bb
 PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Na drvenom oltaru crkve Sv. Justine u Rabu izrezbaren je grb plemićke obitelji Benedetti, a ispred oltara smještena je grobnica Ivana Krstitelja Benedettija iz 1644. godine. Oltar i oltarna pala vjerojatno su također nastali u to vrijeme, naručeni od iste obitelji. Na oltaru se nalaze kipovi sv. Kristofora, zaštitnika Raba, te sv. Ivana Krstitelja i donatora. Slika uzdužno postavljenog pravokutnog oblika podijeljena je u tri zone: na nebu je smještena Gospa od Karmela okružena anđelima, na zemlji su sv. Justina i sv. Benedikt, zaštitnici crkve i samostanskoga reda te likovi iz bitke kod Lepanta. U donjem je dijelu prikaz Čistilišta iz čijih plamenih jezika anđeo izvlači spašene duše. Ikonografski je zanimljiv način predstavljanja Bogorodice, istovremeno je ona Gospa od Karmela sa škapularom u lijevoj ruci i Bogorodica Bezgrešnog Začeća koja стоји na polujesecu. Stilska slika jasno odaje utjecaje mletačkog slikarstva druge polovice 16. i početka 17. stoljeća, proizašlog iz kruga Jacopa Palme mladeg, dok kolorit odaje Tintorettov utjecaj. Slikarski izričaj Baldassarea d'Anne kojem je pripisana, očituje se u shematisiranoj kompoziciji te u tvrdom tretiranju likova i njihovih bezizražajnih fisionomija.

Slika nije imala unutarnji okvir. Nosilac je sastavljen od dva komada lanenog platna, pravokutnog tkanja i grublje

strukture. Spojeni su šavom koji se proteže okomito desnom stranom i koji je vidljiv na poleđini. Manja oštećenja nosioca bila su mehaničke prirode, uglavnom na rubnim dijelovima platna, u vidu rupica nastalih zakucavanjem čavala na pravokutni unutarnji okvir, iako slika u gornjem dijelu završava polukrugom. Izvorno je preparirana tankim slojem tonirane tutkalno-kredne preparacije. Na licu nije bilo vidljivih podbuhlina. Izvorni slikani sloj bio je prekriven slojem površinske prljavštine, atmosferskih čestica, sitnim nakupinama voska i tragovima curenja boje. Krakelire su difuzno rasprostranjene, najzastupljenije na Bogorodičinu plavom plaštu. Slikani sloj pokazivao je nestabilnost u donjem dijelu slike, uz njezin rub. Zatečen je sa slojem mat laka koji je s vremenom potamnio.

Konzervatorsko-restauratorski radovi obuhvatili su izradu pisane, grafičke i fotografске dokumentacije, preventivnu zaštitu, uklanjanje površinske prljavštine, konsolidaciju nosioca, pripremu i podstavljanje novim platnom, izradu novog podokvira i napinjanje slike, čišćenje sloja starog potamnjelog laka, kitiranje i obradu oštećenih površina, podslikavanje gvaš bojama, izolacijsko lakiranje, završni retuš lakirnim bojama, lakiranje, pripremu umjetnine i transport.

r. a.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

Rakovica

Stari grad Drežnik, pokretni arheološki nalazi

Novi vijek

Voditelj programa: Jure Popović

Suradnici: Mladen Mustaček, Anita Jelić, Anita Jozić, Ivo Martinović, Martina Ćurković

BROJ DOSJEA: 2244, Zadar, Božidara Petranovića 1

PROGRAM PREMA UGOVORU S ARHEO-PLAN D.O.O.

Tijekom srpnja i kolovoza 2012. godine na lokalitetu Stari grad Drežnik u sklopu nastavka radova na konstruktivnoj i građevinskoj sanaciji okrugle branič kule provedeno je arheološko istraživanje. Prikupljeno je pedeset metalnih pokretnih arheoloških nalaza i jedna keramička posuda u fragmentima. Nakon primarne obrade nalazi su predani na restauriranje i konzerviranje Odjelu za restauriranje i konzerviranje podvodnih arheoloških nalaza HRZ-a u Zadru. Konzervatorsko-restauratorski postupak obuhvatio

je preliminarno istraživanje, fotografiranje i dokumentiranje zatečenog stanja predmeta, aktivnu stabilizaciju predmeta, kontrolirano mehaničko čišćenje predmeta raznim skalpelima, četkicama i mikromotorom te impregnaciju, konsolidaciju i zaštitno lakiranje. Nakon provedenih konzervatorsko-restauratorskih zahvata izrađena je fotografска i pisana dokumentacija.

j. po.

Slika 1. Željezni nož, stanje prije zahvata

Slika 2. Željezni nož, stanje nakon zahvata

2. Drežnik, Stari Grad, SJ. 1, S-1(IST), N2,
18.07.2012.
~ željezni nož sa triangularnim
završetkom na dršci i rupom na oštirici

2. Drežnik, Stari Grad, SJ. 1, S-1(IST), N2,
18.07.2012.
~ željezni nož sa triangularnim
završetkom na dršci i rupom na vetrici

Rijeka

Evidencija podvodnih arheoloških nalazišta, podvodni arheološki nalazi
Antika / novi vijek

Voditeljica programa: Anita Jelić

Suradnici: Martina Čurković, Antonija Jozić, Ivo Martinović, Mladen Mustaček, Jure Popović

BROJ DOSJEA: 1894/1, Zadar, Božidara Petranovića 1

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Nakon rekognosciranja kvarnerskog podmorja, zaprimljeno je trideset šest keramičkih nalaza, od čega je dvadeset osam novovjekovnih i osam antičkih. Novovjekovne nalaze čine posude i vrčevi s trolisnim izljevom, dok antičke nalaze čine različiti dijelovi amfora. Nalazi su fotodokumentirani prije obrade, desalinizirani, mehanički očišćeni, konsolidirani, a ulomci nalaza u fragmentiranom obliku međusobno slijedjeni. Nedostajući dijelovi nalaza

rekonstruirani su integracijom alabasternog gipsa na otisk uzet s originala plastelinom. Nakon obrade, gips je toniran odgovarajućom mješavinom akrilnih boja. Nalazi su potom fotodokumentirani nakon obrade te su pismeno dokumentirane sve faze provedenih konzervatorsko-restauratorskih radova.

a. je.

Slika 1. Vrč, stanje prije radova

Slika 2. Vrč, stanje nakon radova

Rijeka

Pomorski i povjesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka, kopneni arheološki nalazi

Prapovijest / antika / novi vijek

Voditeljica programa: Martina Ćurković

Suradnici: Antonija Jozić, Anita Jelić, Mladen Mustaček, Ivo Martinović, Jure Popović, Andrea Jerkušić, Zdenka Vrgoč

BROJ DOSJEA: 1520/21, Zadar, Božidara Petranovića 1

PROGRAM PREMA UGOVORU S POMORSKIM I POVIJESNIM MUZEJOM HRVATSKOG PRIMORJA RIJEKA

Na konzervatorsko-restauratorsku obradu zaprimljena su dvadeset tri keramička predmeta iz prapovjesnog, antičkog i novovjekovnog razdoblja u različitom stupnju očuvanosti i u različitom stupnju potrebe za konzervatorsko-restauratorskom intervencijom. Većina predmeta je već bila restaurirana ili je izведен zahvat lijepljenja te se moralo pristupiti korekciji ili uklanjanju prethodnog zahvata, pa i potpunom konzervatorsko-restauratorskom zahvatu. Na tim predmetima izvedeni su zahvati čišćenja,

rastavljanja i uklanjanja ostataka restauratorskog materijala iz prethodnih zahvata, konsolidiranje, rekomponiranje fragmenata, integriranje u cjelinu te toniranje integracija. Na pojedinim predmetima izvedeni su samo postupci čišćenja i konsolidiranja, odnosno zaštite. Nakon izvedenih konzervacija i restauracija, izrađena je pisana dokumentacija o provedenim radovima.

m. č.

Slika 1. Vrč, stanje prije radova

Slika 2. Vrč, stanje nakon radova

Rijeka

Pomorski i povjesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka

1. Dolama Vinka Zmajića, Weiner es Grünbaunn /udvari szabök/ Budapěsten, 19. st., svileni damast crvene boje, pozamenterijske trake od svile, mqed, 51 x 86 cm

2. Kravata, nepoznati autor, 19. st., svilena tkanina, čipka od zlatne srme, 13 x 103 cm s čipkom, čipka 16 x 5 cm

Voditeljica programa: Bernarda Rundek Franić

Suradnice: Nada Škrlin, Natalija Vasić, Marta Budicin, Margareta Klofutar

BROJ DOSJEA: 7876 (1), 7875 (2), Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Dolama Vinka Zmajića (inv. br. 14390) i kravata (inv. br. 14393) datirane su u 19. stoljeće i pripadale su Vinku Zmajiću, velikom županu od 1913. do 1918. godine Modruško-riječke županije. U prilog toj tvrdnji ide portret Bele Čikoša Sesije iz 1917. godine na kojem je Vinko Zmajić odjeven upravo u navedenu dolamu i kravatu. Dolama je izrađena od svilenog damasta tamnocrvene boje s profinjenim uzorkom ruža i ružnih populjaka. Izrađena je u formi kratkog kaputa s ruskim ovratnikom, dugim rukavima klasičnog kroja i prorezom na leđnoj strani kaputa. Prednja strana dolame zakopčava se vodoravnim petljama od pozamenterijske trake tamnocrvene boje s lijeve strane, a s desne strane dolame pucetima u obliku visoke rozete sa šest niza tirkiza i rubinom na vrhu. Na prednjem dijelu dolame nalazimo sedam mesinganih i posrebrenih puceta. U donjim kutovima dolame s lijeve i desne strane, na rukavima te na stražnjem dijelu dolame i na ovratniku nalaze se pozamenterijske ukrasne trake izrađene od svilene tkanine. Podstava je od svilenog satena boje bjelokosti u keper tkanju.

Dolama je zatečena prekrivena slojem prašine od upotrebe i deponiranja, puceta je prekrivao sloj oksida te krute

i krte svile. Zatečene su i mrlje nepoznatog porijekla te poderotine nastale od upotrebe i neadekvatnog deponiranja, i to naročito na spoju rukava, prednjice i leđa. Na ovratniku je izlomljena i savinuta pozamenterijska traka, a crveni svileni damast je po cijeloj površini izgužvan. Na unutarnjoj strani, u predjelu podpazušja, vidljive su mrlje od znoja, a prisutne su i mrlje nastale od neadekvatnih uvjeta deponiranja. Oštećenja na površini svilenog damasta i podstave vidljiva su u obliku poderotina i rupa, a mjestimično u oštećenjima nedostaje i osnova te je vidljiva samo potka. Na petljama za zakopčavanje nedostaju stilizirani pomponi. Sva puceta su potamnjela i prekrivena slojem oksida.

Kravata Vinka Zmajića izrađena je od svilene tkanine u rips tkanju, jednoslojna je, boje bjelokosti, a na krajevima je obrubljena čipkom od srme zlato. Po cijeloj su površini kravate vidljive mrlje nepoznatog porijekla te mehanička oštećenja nastala upotrebom i od insekata. Glavna je tkanina vrlo krhkka i rasipa se, dok je čipka od zlatne srme, izuzev naslaga oksida kojima je prekrivena u cijelosti i pokoje izvučene niti srme, dobro očuvana. Tijekom 2012. godine izveden je cjelovit konzervatorsko-restauratorski

zahvat koji je obuhvatio izradu pisane, fotografске i grafičke dokumentacije, uklanjanje prijašnjih neadekvatnih intervencija, suho i mokro čišćenje kojem su prethodile probe, na kravati je dodatno izvedeno kemijsko čišćenje da bi se uklonile masnoće i nečistoće te bojenje materijala u zadani ton. Potom je na oba predmeta izvedeno relaksiranje materijala i zatvaranje oštećenja na glavnoj

i podstavnoj tkanini, a na dolami čišćenje puceta i zatvaranje oštećenja na pozamenterskim trakama te izrada pompona. Izvedeno je također toplinsko izravnavanje te spajanje dijelova predmeta u cjelinu. Izrađena je oprema za kutiju i predmete po mjeri te su predmeti su transportirani vlasniku.

m. b., p. f. h.

Slika 1. Dolama Vinka Zmajića, stanje prije radova

Slika 2. Dolama Vinka Zmajića, stanje nakon radova

Rijeka

Srpska pravoslavna crkva Sv. Nikole

1. Bogorodica s Djetetom, nepoznati autor, 15. st., tempera i pozlata na dasci, 60,5 x 45 x 2,3 cm
  2. Oplakivanje Krista, nepoznati autor, početak 16. st., tempera, ulje i pozlata na dasci, 64,5 x 84 x 2 cm
- Voditelj programa: Goran Bulić
Suradnik: Dragutin Furdi

BROJ DOSJEA: 1985/6, Rijeka, Užarska 26

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Ikone su dio zbirke umjetnina Srpske pravoslavne crkve Sv. Nikole u Rijeci. Prema povjesničaru umjetnosti Dejanu Radovanoviću, nastale su u Italiji u 15. (*Bogorodica s Djetetom*) i 16. stoljeću (*Oplakivanje Krista*). Drveni nosilac ikone *Bogorodica s Djetetom* je zatečen rasušen i oslabljen crvotočinom, napukao po sredini slike. Nosilac ikone *Oplakivanje Krista* je drvo jele, horizontalno orientiranih godova s izvorno dvjema vertikalama, fiksiranim traversama koje su pričvršćene čavlima. Desna traversa je nedostajala. Ploča je bila konkavno deformirana te oslabljena zbog dugotrajne izloženosti neadekvatnim mikroklimatskim uvjetima te djelovanju ksilofagnih insekata. Donji desni kut ikone je nedostajao (8 x 17 cm). Preparacija je tutkalno-kredna, stabilna (osim uz spojeve i dijelove slike uz mehanička oštećenja). Slikani sloj je također stabilan. Na slikanom sloju ikone *Bogorodica s Djetetom* jasno su vidljivi tragovi prethodnih nestručnih intervencija (prečišćeni su zlatom slikani potezi). Slikani sloj je bio djelomično prekriven slojem voska. Sloj laka je debelo nanesen. Lak je zbog oksidacije jako potamnio i prekriven je gustim slojem površinske nečistoće. Uzorci slikanog sloja poslani su na laboratorijsku analizu u Prirodoslovni laboratorij

HRZ-a u Zagrebu. Probe uklanjanja slojeva napravljene su prema Wolbersovu testu topivosti. Obavljeno je podljepljivanje i konsolidacija nestabilnih i osjetljivih dijelova preparacije, slikanog sloja i nosioca. Prema rezultatima istraživanja uklonjene su površinske nečistoće, oksidirani lak, vosak i preslik. Izvedena je stolarska sanacija nosioca koja je uključivala spajanje razdvojenih dijelova ikone te reintegriranje nedostajućih dijelova nosioca i potpornog sustava. Izvedena je rekonstrukcija nedostajućih dijelova preparacije, slikanog sloja i pozlate. Nedostajući dijelovi sloja preparacije su rekonstruirani kitom koji se nanosio kistom i koji je obrađen tako da oponaša izvorni sloj, te su izolirani slojem laka. Nakon rekonstrukcije nedostajućih dijelova preparacije, izvedena je rekonstrukcija oštećenja slikanog sloja u dvije faze: podlaganje pokrivnom bojom i završni retuš lazurnim bojama. Nedostajući dijelovi pozlate rekonstruirani su 22-karatnim zlatom. Završno lakiranje je izvedeno kompresorom i zračnim pištoljem. Izrađeni su novi ukrasni okviri, čiji su unutarnji rubovi naknadno prilagođeni deformacijama drvenog nosioca obiju ikona.

g. b.

Slika 1. *Bogorodica s Djetetom*, stanje prije radova

Slika 2. *Bogorodica s Djetetom*, stanje poslije radova

Slika 3. *Oplakivanje Krista*, stanje prije radova

Slika 4. *Oplakivanje Krista*, stanje poslije radova

Nastavak kataloške jedinice na sljedećoj stranici ►

Slika 1

Slika 2

Slika 3

Slika 4

Rijeka

Prezid, Claustra Alpia Iuliarum

Antika

Voditelj programa: Josip Višnjić

Suradnik: Tihomir Percan

BROJ DOSJEA: 2147, Svetvinčenat, Juršići 7

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Tijekom rekognosciranja provedenih 2011. dokumentirani su svi dosad poznati dijelovi kasnoantičkog obrambenog sustava *Claustra Alpium Iuliarum*. Rekognosciranje provedeno 2012. bilo je zato usmjereno na lociranje i dokumentiranje eventualnih dalnjih ostataka bedema. Područje koje je obuhvaćeno rekognosciranjem proteže se graničnom zonom između Prezida i Gumanca u dužini od dvadesetak kilometara. Naime, na području između segmenta bedema kod Studene i segmenta bedema kod Prezida, zasad još nisu dokumentirani ostaci sličnih struktura, no velik broj starijih autora spominje mogućnosti postojanja bedema i na tom području pa se čak navode i kazivanja lokalnog stanovništva o postojanju tih bedema.

Nažalost, ni jedan segment bedema nije pronađen, no kako se na istom prostoru tijekom povijesti izmjenjivala granica različitih regija i država, na terenu je pronađena i dokumentirana velika količina graničnih oznaka iz 19. i početka 20. stoljeća.

Osim spomenutog područja, još je jedanput pregledano područje oko izvora Rječine, prilikom čega je dokumentiran još jedan manji segment bedema, neposredno iznad litica izvora Rječine, šeststotinjak metara istočnije

od dosad poznatih segmenata studenskog bedema. Dio ovogodišnjih rekognosciranja bio je avionski prelet preko cjelokupne trase limesa, prilikom čega je snimljen i film, koji će poslužiti za izradu 3D modela reljefa s prikazom segmenata bedema i njihova odnosa s antičkim prometnicama. To bi u konačnici trebalo znatno unaprijediti naše dosadašnje spoznaje o tom sustavu.

Možemo prepostaviti da se sustav *Claustra Alpium Iuliarum* nikad u pravom smislu i nije pružao preko divljih i teško prohodnih područja Gorskog kotara. Čini se da su sustavom bile zatvarane samo glavne prometnice i veće prirodne komunikacije kojima se iz smjera istoka moglo prodrijeti prema zapadu, a kojih na predmetnom području potpuno nedostaje.

Drugi cilj ovogodišnjih istraživanja bila je provedba probnih arheoloških sondiranja na k.č. 4468 k.o. Prezid u cilju utvrđivanja arheološkog karaktera lokacije. Segment bedema koji je obuhvaćen tim istraživanjima otkriven je tek prethodne godine. Probna sonda imala je dimenzije 4 x 4 m, s tim da je uza sam zid morala biti sužena na 2 m, da bi se izbjeglo uklanjanje stabala. Prilikom iskopavanja utvrđeno je da je spomenuti plato na sjevernoj strani ui-

stinu branjen masivnim zidom širokim 1,2 m, sačuvanim do visine od 1 m, koji potpuno odgovara tipologiji zidova *claustra*. Nažalost prilikom istraživanja je prikupljena tek manja količina pokretnih arheoloških nalaza, pa će za

utvrđivanje stvarnog karaktera lokacije trebati pričekati neka buduća istraživanja.

j. v.

Slika 1. Istraženi segment bedema na k.č. 4468 k.o. Prezid

Slika 2. Dio novopronađenog segmenta bedema iznad izvora Rječine

Rovinj

Turnina

Srednji vijek

Voditelj programa: Josip Višnjić

BROJ DOSJEA: 2071, Svetvinčenat, Juršići 7

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Ostaci srednjovjekovne kule Turnina nalaze se na istoimenom brdu četiri kilometra istočno od Rovinja. Danas se još uvijek mogu vidjeti dvije sačuvane prizemne prostorije kule, natkrivene bačvastim svodovima, te dio još jedne prostorije na prvom katu, također s bačvastim svodom. Prema ostacima zidova, nacrtima koje je ostavio Kandler, kao i prema starim fotografijama koje prikazuju stanje prije 1944., jasno je da se građevina sastojala od središnjeg dijela kvadratnog tlocrta, podijeljenog na četiri prostorije, te izbočenog dijela na jugozapadu kule. Dimenzije središnjeg dijela iznose 16,7 x 16,7 m, a izbočenog 11,5 x 11,5 m.

S obzirom na izrazito loše stanje objekta, 2012. počeli su pripremni radovi na njegovoj sanaciji. Uzimajući u obzir količinu dostupnih sredstava, odlučeno je da se ove godine nalazište potpuno očisti od raslinja, nakon čega je načinjen 3D *scan* ostataka kule. Na temelju toga izrađen je jedinstveni i georeferencirani model u obliku oblaka točaka te se pristupilo izradi arhitektonske snimke postojećeg stanja utvrde. Arhitektonska snimka obuhvaća i fotogrametriju snimljenih zidova.

j. v.

Slika 1. Pogled na kulu Turnina s jugozapada, nakon čišćenja raslinja

Slika 2. Pogled na kulu Turnina s istoka

Rtić

Kapela Sv. Franje Ksaverskog

Zidne slike i inventar

Petar Rutar, (zidne slike), 18., 19., 20. st.

Voditeljica programa: Kristina Krulić

Suradnici: Krasanka Majer Jurišić, Edita Šurina, Branimir Rašpica, Ana Škevin Mikulandra, Martina Wolff Zubović, Miroslav Pavličić, Nevena Krstulović, Renata Duvančić, Vanesa Gjini, Davor Filipčić, Veljko Bartol, Igor Oros, Domagoj Mudronja, Marija Bošnjak, Mirjana Jelinčić, Marijana Fabečić, Natalija Vasić, Kristina Matković, Tesa Horvatićek, Tihomir Razum, Tajana Žarković, Nives Jakovina, Antonija Matković, Mirjan Čubrić, Maja Kamenar, Šime Demo, Barbara Buršić

BROJ DOSJEA: 1457/3, Rijeka, Užarska 26

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Kapela je sagrađena na uzvisini usred šume, u zaseoku Rtić, nedaleko od Lukovdola. To je jednobrodna kamena građevina, gotovo kvadratičnog tlocrta, s užim, pravokutnim svetištem s trostranom apsidom. Lađa kapele zaključena je kupolastim svodom, a svetište bačvastim sa susvodnicama. Na jugoistočnoj strani svetišta u prizemlju je sakristija, iznad koje je zvonik na dva kata zaključen piramidalnim limenim krovom.

Tijekom 2011. i 2012. godine zbog potrebe za uređenjem unutrašnjosti provedena su konzervatorsko-restauratorska istraživanja zidnih slika, arhivska i povjesna istraživanja građevinskog razvoja kapele te cijelokupnog pokretnog inventara. Istraživanjima su utvrđene tri glavne faze uređenja unutrašnjosti, one iz 18., 19. i 20. stoljeća.

Unutrašnjost kapele je višekratno oslikana i opremljena trima raskošnim drvenim, arhitektonski koncipiranim ol-

tarima. U svetištu je glavni oltar, a u lađi oltari sv. Barbare i sv. anđela čuvara, isповједаонице i korske klupe, dok je u sakristiji veliki ormar.

Tijekom istraživanja izvedena je preventivna zaštita glavnog oltara u svetištu i dva demontirana oltara u lađi. Oltari iz lađe potom su premješteni i pohranjeni u čuvaonicu umjetnina Restauratorskog centra Ludbreg Hrvatskoga restauratorskog zavoda. Istraživanja su popraćena laboratorijskim ispitivanjima slikanih slojeva zidnih slika i oltara te žbuka, soli i vlage zidova. Stanje prije, tijekom i nakon radova zabilježeno je fotografskom i grafičkom dokumentacijom. U sklopu radova izrađen je projekt statičke sanacije krovišta iznad svetišta i projekt nadstrešnice za ulaz i zidnu sliku na zapadnom pročelju s tri varijante rješenja.

k. k.

Slika 1. Unutrašnjost kapele, pogled na svetište u tijeku radova

Slika 2. Naslikani oltar 18. stoljeća u lađi

Savudrija

Crveni Vrh
 Prapovijest
 Voditelj programa: Josip Višnjić
 Suradnici: Tihomir Percan, Ivica Pleština, Siniša Pamić

BROJ DOSJEA: 2183, Svetvinčenat, Juršići 7

PROGRAM PREMA UGOVORU S CARPEM VITAM D.O.O.

Zbog namjere investitora, tvrtke Carpe Vitam d.o.o., da nastavi obavljati započete poljoprivredne rade sadnje maslina na području k.č. 218/1 k.o. Savudrija, Konzervatorski odjel Ministarstva kulture RH u Puli propisao je posebne uvjete prema kojima je bilo potrebno provesti probna arheološka sondiranja na položaju dviju gromača te arheološki nadzor nad radovima pripreme zemljišta i sadnje sadnica na predmetnom području. Istraživanja su zatražena zato što je predmetno područje zaštićeno Rješenjem o preventivnoj registraciji te upisano u Registrar zaštićenih kulturnih dobara kao arheološko nalazište na padinama prapovijesne gradine Sv. Petar.

Tijekom istraživanja istražene su probne arheološke sonde na dvije spomenute gromače te još četiri sonde na ostatku parcele. Jedna od gromača, imenovana kao Tumul 2, promjera oko 33 m te visine 1,7 m, bila je djelomično oštećena prilikom strojnog iskopa prije izlaska arheologa na teren. Probno sondiranje obuhvatilo je upravo oštećeni dio gromače, prilikom čega su prikupljeni dokazi koji nesumnjivo potvrđuju da se radi o brončanodobnom tumulu. Naime, prilikom čišćenja devastiranog dijela gromače pronađene su tri brončane narukvice (PN 01, 02, 03), odnosno manšete. Riječ je o trakastim narukvicama

izrađenim od tankog brončanog lima. Na dvije pronađene narukvice mogu se nazreti gravirani geometrijski ukrasi, dok treća sadrži tragove popravka.

Na drugoj gromači (Tumul 3), čiji maksimalni promjer iznosi 24 m, a maksimalna visina od okolnog prostora doseže 2 m, tijekom sondiranja je uklonjen površinski zemljani sloj na jugoistočnoj četvrtini. Nakon toga je postalo sasvim jasno da je riječ o pravilnoj kružnoj strukturi koju obrubljuje zidani kameni prsten. Unutrašnjost tog prstena je građena nabacivanjem krupnijih kamenih blokova, zasigurno nakon polaganja pokojnika u grobne komore, a sve zajedno je potom prekriveno zemljanim nasipom.

S obzirom na pravilnu strukturu građevine koja potpuno odgovara poznatim primjerima brončanodobnih tumula te na nedvosmislenu potvrdu postojanja brončanodobnog tumula u neposrednoj blizini, zaključeno je da će probna arheološka sondiranja biti zaustavljena u tom trenutku jer su ponudila dovoljnu količinu podataka na temelju kojih možemo ustvrditi kako se i ovdje radi o brončanodobnoj grobnici. U probnim sondama koje su istražene na ostatku parcele nisu pronađeni nikakvi arheološki nalazi osim mjestimičnih ulomaka brončanodobnih i antičkih keramičkih posuda.

S obzirom na spomenute nalaze, zaključeno je da je nužno provesti daljnja sustavna arheološka istraživanja spomenutih dviju gromača i još jedne manje koja se

nalazi u neposrednoj blizini. Sustavna istraživanja bit će provedena 2013. godine.

j. v.

Slika 1. Tumul 2 nakon provedenih istraživanja

Slika 2. Pronađena brončana narukvica iz tumula 2

Senj

Jablanac

Uvala Baška draga, uvala Veliko Lukovišće (Pag), uvala Vlaška mala (Pag), rt Skočikobila, uvala Spasovac, Sv. Juraj, uvala Duboka, Starigrad Senjski

Antika

Voditelj programa: Igor Mihajlović

Suradnici: Pavle Dugonjić, Jerko Macura, Ronilačke grupe Interventne policije iz Zadra, Denis Glavan, Dejan Bačić, Zvonimir Ražov

BROJ DOSJEA: 2218, Zagreb, Cvijete Zuzorić 43

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Tijekom rekognosciranja podmorja Ličko-senjske županije u 2012. bile su pregledane tri zone koje se rasprostiru na vrlo širokom potezu od Senja do uvale Zavrtnice. U uvali Baška draga pronađeni su ulomci amfora koji se mogu datirati od 1. st. do kasnoantičkog razdoblja. Pronađene su dvije koncentracije ulomaka amfore tipa Dressel 6A iz 1. stoljeća. Na Pagu, u uvali Veliko Lukovišće nije primijećena koncentracija keramičkog materijala, tek nekoliko ulomaka trbuha i grla amfora. Riječ je o rastresitom nalazištu koje je zbog male dubine devastirano niz godina. Prikupljena su dva grla sjevernoafričkih amfora koja se mogu datirati od 3. do 6. stoljeća. Provjeroeno je stanje

brodoloma s amforama tipa Lamboglia 2 i zaštitnog kaveza kojim je lokalitet prekriven u uvali Vlaška mala na Pagu. Pregledom podmorja kod rta Skočikobila jugoistočno od Karlobaga nisu registrirani arheološki nalazi. U uvali Spasovac nađeno je grlo amfore tipa *Late Roman 1* (LR1) te jedan veći ulomak kasnoantičke amfore. Na pregledanom području nisu zamjećeni ostaci brodoloma ili neka veća koncentracija arheološkog materijala. Pregledom područja otočića Lisac kod Sv. Jurja pronađena je koncentracija ulomaka keramike.

i. mi.

Slika 1. Uvala Baška draga, koncentracija ulomaka amfora

Senj

Gospičko-senjska biskupija, Biskupska palača
 Bogorodica bezgrešnog Začeća
 Nepoznati autor, kraj 18. st.
 Ulje na platnu, 112,5 x 74 cm
 Voditeljica radova: Ivana Sambolić
 Suradnici: Zoran Dubrić, Irina Šadura

BROJ DOSJEA: 7965, Zagreb, Zmajevac 8

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Slika *Bogorodica bezgrešnog Začeća* dio je zbirke Stalne izložbe crkvene umjetnosti *Sakralna baština Senj* Gospičko-senjske biskupije. Slika prikazuje Bogorodicu kako stoji na kugli i s jednom nogom gazi zmiju, dok drugu prislanja na polumjesec. Bogorodica je okružena s četiri kerubina. Tijekom 2002. godine slika je preventivno zaštićena jer je imala dvije poderotine u gornjem lijevom i donjem desnom uglu. U lipnju 2012. transportirana je u radionicu HRZ-a kako bi se izveli cijeloviti, programom planirani radovi. Platno je bilo blago opušteno te su vidljiva su malobrojna područja manjkajuće preparacije, u većoj mjeri u donjim zonama te uz nimbus. Na ovom području bilo je i sitnih oštećenja platna i preparacije zato što je nekad na tom mjestu bila pričvršćena kruna. Na pojedinim mjestima uočavao se sloj preslika koji prati formu izvorne kompozicije (nimbus, zvijezde, kosa i djelomično haljina Bogorodice). Površina slikanog sloja bila je prekrivena debelim slojem požutjelog laka u koji se upila prašina i prljavština. Samim restauratorskim radovima na slici prethodila su istraživanja: provedeno

je uzorkovanje za analizu mikropresjeka, UV snimanje, analiza vlakana platna i XRF snimanje. Nakon skidanja slike s rasklimanog podokvira izvedeno je suho čišćenje, ravnanje rubova platna te konsolidacija slikanog sloja i osnove. Poderotine su sanirane spajanjem pomoći termoplastičnog ljepila i toplinske igle. Proveden je test topivosti laka, nakon kojeg je slijedilo njegovo uklanjanje, kao i uklanjanje preslika. Izvedene su nadoknade u sloju preparacije nanošenjem toniranog kita. Trošni rubovi platna ojačani su podstavljanjem novog, lanenog platna metodom *strip-lininga*, gdje je kao vezivo korišten *Lascoux 498 HV*. Slika je zatim napeta na novi podokvir. Prvi sloj retuša izведен je pomoći gvaš boja, nakon čega je slijedio izolacijski sloj mastiks laka u terpentinu. Druga faza retuša izvedena je bojama *Maimeri Restauro*; kao otapalo je poslužio terpentin s par kapi butanola, a kao medij mastiks lak u terpentinu. Po završetku radova slika je vraćena u Biskupsку palaču u Senju.

i. sa.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

Sinj

Viteško alkarsko društvo Sinj

Oružje sinjskih alkara

Nepoznati autori, 18./19. st.

Rožina, drvo, mesing, srebro, čelik, koža, kovanje, rezbarjenje, tauširanje, graviranje, razne dimenzije

Voditelj programa: Antonio Šerbetić

Suradnici: Ivan Fočić, Sanda Milošević, Jovan Kliska

BROJ DOSJEA: 5323.1, Zagreb, Grškovićeva 23

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Tijekom dugogodišnje suradnje Hrvatskog restauratorskog zavoda i Viteškog alkarskog društva Sinj konzerviraju se i restauriraju predmeti neophodni za izvođenje viteške igre Alke te najvrjedniji artefakti koji će biti izloženi u Muzeju društva u Sinju. U 2012. godine provedeni su cijeloviti konzervatorsko-restauratorski radovi na pet jatagana s pripadajućim koricama i dvije kubure.

Predmeti su u stalnoj funkciji održavanja Alke, a izrađeni su tehnikom kovanja, rezbarjenja, tauširanja, graviranja i to u čeliku, drvu, sedefu, bjelokosti, srebru i mesingu.

Jatagan je hladno oružje s jednobridnim zakriviljenim sječivom duljine između 50 i 70 cm, bez križa na balčaku, a držak je pognut prema dolje i nerijetko je optočen dragim i poludragim kamenjem. Završetak drške oblikovan je s karakterističnim istacima (ušima) koje podsjećaju na leptirova krila. Uši četiriju jatagana izrađene su od bjelokosti (jatagani bjelosapci), dok su kod petoga od bivolje kosti (jatagan crnosapac ili mrki). Zaštitne korice izrađene su od drveta, obložene kožom i okovane metalom.

Kubura (pištolj) paljenja na kremen, duljine 40 cm, izrađena u kombinaciji drveta i metala. Kuburni držak,

tzv. jabuka, ukrašen je mјedenom aplikacijom u koju su urezivani ornamenti, a na tjemenu završava zakovicom u obliku puceta. Sistem paljenja je tipa *Miquelet*, s ukrasnom metalnom pločicom.

Metalni dijelovi oružja zatečeni su u stanju uznapredovale korozije, a drveni elementi kubure te korice jatagana oštećene su upotreboru neodgovarajućeg voska ili napadnuti gljivicama. Oštećenja su vidljiva na rezbarjenim i tauširanim metalnim dijelovima predmeta. Ulazi u zaštitne korice jatagana bile su deformirane, a bjelokosne uši bile razlomljene u nekoliko komada. Kožni dijelovi na koricama predmeta bili su razlijepljeni i nisu primjereno spojeni s ostalim dijelovima predmeta. Mechanizam na kuburama bilo je potrebno rastaviti kako bi se uklonili produkti korozije. Nakon preuzimanja predmeta u Radionici za metal HRZ-a u Zagrebu, svi su predmeti očišćeni od površinske nečistoće te potom rastavljeni na dijelove. Otklonjeni su produkti korozije s kubura i s jatagana kako bi se zaustavilo propadanje metala. Na srebrnim i mјedenim ukrasima ispravljene su neželjene deformacije. Kožni su dijelovi zalijepljeni te adekvatno zaštićeni

voskom. Deformirani ulazi jatagana u pripadajuće korice s metalnim aplikacijama su ispravljeni. Bjelokosne uši jatagana ponovno su spojene u cjelinu. Manjkajući dijelovi metala rekonstruirani su prema izvornim uzorcima. Nakon provedenih konzervatorsko-restauratorskih radova,

dijelovi su spojeni u cjeline i svaki je predmet premazan zaštitnim uljem. Svi su radovi praćeni dokumentacijom. Predmeti su vraćeni vlasniku.

s. m.

Slika 1. Kubura, tijekom radova

Slika 2. Pet jatagana i dvije kubure, nakon radova

Sinj

Viteško alkarsko društvo Sinj

1. Oglavić, nepoznati autor, 16. - 19. st., crvena koža, srebro, zlato, svila, 148 x 80 cm
2. Pusat, nepoznati autor, 16. - 19. st., crvena koža, srebro, zlato, svila, 70 x 56 cm
3. Oglavić, nepoznati autor, 16. - 19. st., crna koža, srebro, zlato, svila, 148 x 92 cm
4. Pusat, nepoznati autor, 16. - 19. st., crna koža, srebro, svila, 148 x 92 cm
5. Sedlo za Edeka, nepoznati autor, 16. st., bukovo drvo, koža, aplikacije od školjke, metalne kopče, metal kao okov, 47 x 74 cm
6. Abaja, nepoznati autor, 18. - 20. st., vunena tkanina, svileni šadraš, pamučna tkanina, pozamenterijske vezice, vuna za rese, 107 x 110 x 106 x 111 cm
7. Abaja, nepoznati autor, 18. - 20. st., vunena tkanina, svileni šadraš, pamučna tkanina, pozamenterijske trake, vuna za rese, 106 x 109 x 106 x 111 cm
8. Abaja, nepoznati autor, 18. - 20. st., vunena i pamučna tkanina, pozamenterijska traka, šadraš od svile, vuna u nitima na resama, 131 x 120 cm

Voditeljica programa: Bernarda Rundek Franić

Suradnici: Blaženka Beatović, Natalija Vasić, Jovan Kliska, Nevenka Belčić, Marta Budicin, Margareta Klofutar, Domađojo Mudronja, Ante Franić, Danijela Voloder

BROJ DOSJEA: 5323.2 (1, 2, 3, 5, 6, 7, 8), 5323 (4), Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Oglavići (inv. br. 165 i 166) sastoje se od više kožnih remena koji se kao ukras stavlju na glavu konja u utrci. Na remenima se obično nalaze nanizane srebrne pločice s reljefnim ukrasom. Gornji i donji remen povezani su nizom lančića. Za drugi remen pričvršćene su dvije kožne trake povezane s čeonom pločom. Na njima su također nanizane iste vrste pločica koje sadrže i privjeske geometrijskog oblika. Čeona ploča je uglavnom reljefna sa središnjim motivom "štita", a vanjski su rubovi ukrašeni polukružnim reljefnim dijelovima. Na donjem dijelu čeone ploče pričvršćeni su polukružni oblici i svilene špage s tuljičicima i kićankama.

Pusat, inv. br. 165 (vojvoda) i inv. br. 171 (alaj-čauš) dio su konjske opreme koji se stavlja konju na prsa i služi za održavanje sedla u pravilnom položaju. Sastoje se od tri remena međusobno spojena srebrnim ukrasom naziva "jabuka". Kožnato remenje obojeno crvenom bojom, ukrašeno je srebrnim i pozlaćenim pločicama koje su nanizane jedna do druge, a na njima je izrađen reljef biljnog motiva. "Jabuka" je bogato ukrašena i pozlaćena. Na dužim remenima s lijeve i desne strane nalaze se dvije pločice ukrašene biljnim motivom. Na svakoj pločici

pričvršćene su na srebrnim alkicama po dvije kićanke u nizu od jedanaest komada.

Zatečena oštećenja na oglavićima i pusatima su oslijavanje kože od znoja koji je kožu učinio krtom i ispučanom. Ukrasni elementi izrađeni od srebra i oni pozlaćeni mjestimično su nedostajali, oksidirali su, a pozlata je gotovo potpuno nestala. Mjestimično je došlo do odvajanja veznih konaca ukrasa od osnovnih remena. Pozlata na najistaknutijim dijelovima čeone ploče gotovo je potpuno nestala, dok se u dijelovima reljefa još uvijek nalazio sloj pozlate. Izvorno, kićanke su bile u dvije boje, a naknadnom intervencijom dodane su i one od umjetne svile.

Izrađena je dokumentacija prije, u tijeku i nakon konzervatorsko-restauratorskih radova. Provedene su probe čišćenja te potom odgovarajuće mokro čišćenje. Slijedilo je natapanje kože i omekšavanje. Potom je koža osušena i premazana masnoćom.

Sedlo za Edeka (inv. br. 195) datirano je u 16. stoljeće, a rad je nepoznatog autora. Osnovni kostur sedla izrađen je od drveta. Na prednjem dijelu polukruga s vanjske strane u drvo su umetnuti komadi sedefa okruglog, trokutastog i četverokutnog oblika. Uzdignuti prednji dio sedla u obliku

"jabuke" služi za vješanje kuburluka. Nisu sačuvani podaci o izvornom obliku sedla, no vidljivo je da je izmijenjeno u naknadnim intervencijama - dodani su kožnati produžeci pravokutnih oblika (oko 17 x 32 cm) s lijeve i desne strane koji su pričvršćeni koncem za unutarnji, kožnati dio sedla. S lijeve i desne strane sedla na drvenom dijelu izrađeni su otvor u koje se utaknu remeni u dužini od 101 i 152 cm s metalnim kopčama od mesinga i željeza na koje su obješene uzengije (visine 17 cm i širine donjeg dijela 14 cm). Na prednjem drvenom dijelu sedla, koje je obučeno u kožu, pričvršćeni su metalni krugovi na kojima su zakopčani kožni remeni dužine 33 cm.

Sedlo je zatečeno u veoma lošem stanju zbog upotrebe i neprimjerene pohrane. Metalni okov je prema vidljivim ulegnućima na površini bio natučen prilikom odvajanja i ponovnog postavljanja. Remeni s prednje strane su od različite vrste kože i različitih dužina. Izrađena je dokumentacija stanja prije, u tijeku i nakon radova. Uzeti su uzorci za mikrokemijsku i mikroskopsku analizu koja je pokazala da je drveni dio sedla izrađen od bukve. Provedene su probe čišćenja materijala, a u dogovoru i prema konzultacijama s Odsjekom za papir i kožu HRZ-a, kožni su dijelovi premazani nekoliko puta otopinom *Gerate* za omekšavanje. Nakon sušenja, koža je tretirana masnoćom *Gerate* kako bi joj se vratila prvotna forma. Naknadne intervencije su uklonjene (ostaci dijelova tekstila). Drveni i metalni dijelovi su također očišćeni, a metalni dijelovi dodatno i ispolirani. Na mjestima na kojima nedostaje koža umetnuta je nova te zalijepljena i tonirana prema izvorniku, a pojedini oštećeni dijelovi su nanovo sastavljeni. U tijeku radova u radionicu je pristigao jedan dio sedla sastavljen od četiri kopče i prepletene kože. Na

njemu je provedeno čišćenje kože, sušenje i premazivanje sredstvom za omekšavanje kože. Na sedlo su montirane uzengije s remenjem.

Abaje (inv. br. 202, 203 i 208) izrađene su od vunene tkanine platno veza koje je površinski obrađeno valjanjem, a naziva se još i coha ili sukno. Obojene su u tamnocrvenu boju. Na vunenu tkaninu često je apliciran uzorak biljnog motiva žutim sviljenim koncem. Podstava je od lanene tkanine s dva uzorka, najčešće je to kockasti i prugasti uzorak. Rese abaja izrađene su od tanke raznobojne vunene niti.

Na vunenoj tkanini zatečene su naslage nečistoća, prashine i dlaka te mrlje nepoznatog porijekla. Na otvorima za sedlo vidljive su razderotine zbog neprilagođenosti veličine otvora i novih sedla koja su sad u upotrebi. Po površini svih triju abaja svilena je aplikacija u većoj mjeri odvojena od podloge, a vezni konci su popustili. Rese su bile zapetljane, prljave i slijepljene, a veliki broj ih nedostaje. Zatečeno je nekoliko naknadnih intervencija, i to naročito na podstavi, koja je također bila prekrivena naslagama nečistoća nepoznatog porijekla, a najveće je oštećenje nastalo od osoljavanja prilikom znojenja konja. Materijal je krt i puca, a pri pokušaju izravnavanja nastaju nova oštećenja.

Izrađena je dokumentacija prije, u tijeku i nakon radova. Uzeti su uzorci za mikroskopsku i mikrokemijsku analizu, provedene su probe čišćenja, podstava je odvojena od gornje tkanine i obavljeno je mokro čišćenje. Vunena tkanina je najprije očišćena suhim i mokrim postupkom, a nakon zatvaranja oštećenja na aplikacijama od svilenog šadraša, dijelovi predmeta spojeni su u cjelinu.

p. f. h., m. b.

Slika 1. Sedlo za Edeka, stanje prije radova, prednja strana

Slika 2. Sedlo za Edeka, stanje prije radova, bočna strana

Slika 3. Sedlo za Edeka, stanje nakon radova, prednja strana

Slika 4. Sedlo za Edeka, stanje nakon radova, stražnja strana

Slika 1

Slika 2

Slika 3

Slika 4

Sisak

Gradski muzej Sisak

Ženski lajbek

Nepoznati autor, 1850.

Vunena tkanina, srebrna srma, lanena tkanina, 19 x 41 cm

Voditeljica radova: Olgica Mileusnić

Suradnici: Natalija Vasić, Jurica Škudar, Marta Budicin, Margareta Klofutar

BROJ DOSJEA: 7453, Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Ženski prsluk (inv. br. 1972) izrađen je od zelene čohe i podstavljen lanenom tkaninom gruboga tkanja. Rubovi i prednja strana ukrašeni su gajtanom od srebrne srme. Prsluk je zatečen u vrlo lošem stanju: cijela površina bila je oštećena rupama od moljaca i drugih insekata te većim rupama. Bio je prekriven prašinom i zaprljan od upotrebe, a vez srmom oksidirao je i u velikom je dijelu bio odvojen od tkanine. Detaljno su dokumentirani zatečeno stanje predmeta, provedena ispitivanja i zahvati te stanje nakon radova. Provedena je analiza identifikacije vlakana glavne vunene tkanine, podstave i gajtana. Nakon što je odvojeno

sukno od podstave, obavljene su probe postojanosti boja tkanina. Zatim su uklonjene naslage prašine te čahure i jajašca moljaca. Podstava je oprana u otopini destilirane vode i neutralnog deterdženta, a oštećenja su zatvorena. Vunena je tkanina očišćena tamponima vate i destiliranom vodom. Pričvršćen je vez srmom. Oštećenja u vunenoj tkanini zatvarana su podlijepljivanjem i šivanjem krepelin svile obojene u odgovarajuću zelenu nijansu. Dijelovi prsluka spojeni su u cjelinu i predmet je pohranjen u kutiju od beskiselinskog papira s izrađenim popunama.

o. m.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

Sotin

Sotin-Vašarište, keramički arheološki nalazi

Prapovijest

Voditelj programa: Maša Vuković Biruš

Suradnici: Mihael Golubić, Elena Perković

BROJ DOSJEA: 739/9, Zagreb, Kamenita 15

PROGRAM PREMA UGOVORU S INSTITUTOM ZA ARHEOLOGIJU

Odjel za restauriranje kopnenih arheoloških nalaza proveo je konzervatorsko-restauratorske radove na prapovijesnim keramičkim nalazima s lokaliteta Sotin-Vašarište. Radovi su obuhvatili tri keramička predmeta: lonac, žaru i zdjelu, odnosno poklopac žare. Svi predmeti su fotografirani, oprani od naslaga zemlje te pregledani. Na ulomcima žare PN 425 postojale su naslage kamenca pa su tretirani 19%-tном otopinom HCl-a. Nakon čišćenja, ulomci su strukturalno konsolidirani u 3-5%-tnoj otopini *Mowilitha* u acetonu. Potom su privremeno spajani ljepljivom trakom kako bi se vidjela njihova cjelovitost i raspored ulomaka.

Trajno su lijepljeni restauratorskim ljeplilom Mecosan, topivim u acetonu te restaurirani alabasternim gipsom. Žara PN 425 nije imala sve elemente za potpuno restauiriranje; posudi nedostaju vrat i obod. Nakon obrade gipsa ručnim alatom i ponovnog čišćenja, gips je nijansiran akrilnim bojama, nekoliko nijansi svjetlijim tonom od boje keramike, da bi se vidjela razlika između originalnih i rekonstruiranih dijelova. Završeni predmeti su fotografirani te je izrađena dokumentacija za svaki predmet.

m. v. b.

Slika 1. Lonac, stanje prije radova

Slika 2. Lonac, stanje nakon radova

Split

Trogir, otok Vis, otok Palagruža, otok Hvar, otok Šolta, otok Čiovo, otok Merara, plićina Mlin, uvala Srebrena, pličina Pupak, otok Host, uvala Duboka, uvala Maslenica

Antika / srednji vijek / novi vijek

Voditelj programa: Jurica Bezak

Suradnici: Igor Miholjek, Igor Mihajlović, Vesna Zmaić, Robert Mosković, Sasha Denegri, Hrvoje Potrebica, Iva Stojević, Neven Lukas, Davor Milošević, Jerko Macura, Miro Lozić, Jelena Pavić, Miki Miše, Petar Šiško

BROJ DOSJEA: 1932, Zagreb, Cvijete Zuzorić 43

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURTE RH

Program „Split, antički i novovjekovni brodolomi Dalmacije“ realiziran je u sklopu projekta „Koordinacija za zaštitu prava i interesa Republike Hrvatske na moru“ u kojem sudjeluju: Ministarstvo kulture, Odjel za podvodnu arheologiju Hrvatskoga restauratorskog zavoda, Konzervatorski odjel u Splitu, Lučka kapetanija Split, Pomorska policija i Hrvatska ratna mornarica. Podvodno arheološko rekognosciranje podmorja srednje Dalmacije 2012. godine provedeno je s ciljem otkrivanja novih lokaliteta, zaštite i evidentiranja stanja na registriranim lokalitetima. Tijekom četiri etape istraživanja pregledano je petnaest pozicija, a na Palagruži je započeto sustavno rekognosciranje i mapiranje podmorja. Na lokalitetu kod otočića Merara tipološkom analizom ulomaka amfora utvrđeno je da je riječ o jedinom do sada poznatom srednjovjekovnom lokalitetu u hrvatskom podmorju s kasnobizantskim amforama iz 13./14. stoljeća. U akvatoriju otoka Visa, u uvali Srebrena, ubicirani su podvodni tragovi antičkog kamenoloma i

olvana prečka antičkog sidra, a na registriranom lokalitetu Host pronađen je antički kameni žrvanj. Na otoku Šolti, na lokaciji sidrišta ispred uvale Maslenica pronađene su dvije olovne prečke antičkih sidara i jedno željezno sidro novovjekovnog tipa. Pregledom registriranih i zaštićenih lokaliteta, olupine putničko-teretnog parobroda Brioni na otoku Visu i ostatak antičkog brodoloma u uvali Duboka na otoku Hvaru, uočeni su tragovi devastacije. U akvatoriju otoka Palagruže, tijekom sustavnog pregleda pronađena je kamena prečka sidra koja se prema preliminarnim analizama može datirati u 4. st. pr. Kr.; to je zapravo prvi podmorski nalaz koji bi mogao povezati nalaze grčke i helenističke keramike na otoku. Sve prikupljene informacije tijekom realizacije programa uvrštene su u kartu arheoloških lokaliteta podmorja srednje Dalmacije čija je izrada planirana u svrhu zaštite podvodne kulturne baštine podmorja Republike Hrvatske na moru.

j. b.

Slika 1. Otok Vis, lokalitet Host, antički kameni žrvanj

Slika 2. Otok Palagruža, kamena prečka sidra

Split

Peristil Dioklecijanove palače
Kraj 3. st., poč. 4. st.
Voditelj programa: Ivan Sikavica

BROJ DOSJEA: 1550, Split, Porinova 2a

PROGRAM PREMA UGOVORU S GRADOM SPLITOM, MINISTARSTVOM KULTURE RH, WORLD MONUMENTS FUNDOM, ANTIQUA FOUNDATIONOM I AMERICAN EXPRESS FOUNDATIONOM

Sustavna i cjevovita obnova Peristila započeta je 2004. godine, kada je obnovljen sjeverni dio istočne kolonade. Sljedećih godina provedeni su konzervatorsko-restauratorski zahvati na ostalim dijelovima Peristila pa je od 2010. do 2012. cjelokupan zahvat završen posljednjom, šestom fazom obnove. Posljednjom fazom obuhvaćen je Protiron Peristila, s kasnijim nadogradnjama i interpolacijama: baroknim portalom, istočnom i zapadnom kapelicom te vanjska strana sjevernog zida Vestibula, kao i portal Vestibula. Usporedno s posljednjom fazom radova, 2011. i početkom 2012. godine rađeni su i konzervatorsko-restauratorski zahvati na antičkom luku uz Decumanus istočne kolonade, na prolazu prema podrumima i na dva stupa Decumanusa.

Konzervatorsko-restauratorski zahvati obuhvatili su čišćenje kamene plastike i povjesnih žbuka, uklanjanje cementnih nanosa i željeznih sljubnica, sanaciju strukturnih oštećenja na kamenu, fugiranje spojnica, rekonstrukcije nedostajućih dijelova kamena, desalinizaciju i završnu zaštitu kamena. Uz konzervatorske radove, rađeni su i građevinski radovi na krovu Protirona (koji je postavljen u 20. st. s namjerom djelomične rekonstrukcije izvornog stanja). Krov je zamijenjen novim, ali ovaj put s namjerom da se stabilizira i ukruti cijeli konstruktivni sustav Peristila.

v. ma.

Slika 1. Pogled na Peristil, stanje nakon radova

Slika 2. Pogled na portal Vestibula, stanje nakon zahvata

Split

Podni mozaik u Arhiđakonovo ulici

4. st.

oko 30 m²

Voditeljica programa: Maja Kiršić

Suradnici: Tonči Borovac, Antonija Gluhan, Josipa Milišić, Krešimir Bosnić, Nikola Radošević, Natalija Vasić, Edo Modun, GEodata d.o.o.

BROJ DOSJEA: 1550/2, Split, Porinova za

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Podni mozaik u Arhiđakonovo ulici pronađen je 1905. godine prilikom rušenja zgrade istočno od Vestibula, tik do ogradnog zida katedrale, na dubini od 1,80 m. Nekoć jedinstvena mozaična cjelina danas je prepolovljena prolaskom komunikacije, tj. današnje Arhiđakonove ulice koja iz podruma Dioklecijanove palače vodi na trg iza splitske katedrale. Sjeverni, veći dio mozaika, nalazi se na otvorenome, dok je južni dio u prizemlju srednjovjekovne kuće.

Godine 1963. godine Urbanistički zavod Dalmacije proveo je istraživanja mozaika te je utvrđeno da se na tom mjestu nalazila antička zgrada s dvorištem i trijemom na sjevernoj, zapadnoj i južnoj strani. Sve tri strane trijema bile su popločene višebojnim mozaicima s plohamama od nekoliko različitih geometrijskih likovnih uzoraka. Plohe su položene jedna pokraj druge u obliku slova U, a ukupne su površine oko 30 m², s veličinom kockica od 1,5 cm.

Glavni uzrok propadanja sjevernog, većeg mozaika bila je zapuštenost, te obilne oborinske vode koje su se slijevale s više od petnaest metara visine na lice mozaika, stvarajući velika oštećenja na licu i podlozi te velike luke na kojima je došlo do rasipanja kockica i mrvljenja podlage. Poguban je bio i utjecaj vegetacije, kao i dostu-

pnost lokaliteta prolaznicima koji nesmetano borave i ostavljaju smeće. Južni, manji dio mozaika u prizemlju kuće pretrpio je oštećenja od vlage, zbog neadekvatnog provjetravanja prostorije.

Zbog vrlo lošeg stanja mozaika na otvorenome, godine 1997./98. provedeni su hitni preventivni zahvati na licu mozaika, koji je privremeno zaštićen slojem pjeska od oko 15 cm debljine. Nakon desetak godina, 2007. - 2012., slijede konzervatorsko-restauratorski zahvati, na vanjskom i na unutarnjem dijelu mozaika. Na vanjskom je mozaiku uklonjen pjesak te je provedena pretkonsolidacija kao priprema za temeljit konzervatorski zahvat. Slijev oborinskih voda premješten je s Vestibula te je izrađena detaljna fotografска i grafička dokumentacija. U suradnji s tvrtkom GEodata izrađena je arhitektonska snimka s orto-foto pogledom u mjerilu 1:10 te je izrađen 3D model lokaliteta. Provedena je i termografska analiza lokaliteta.

Izvedena su i sondažna istraživanja čišćenjem, i to različitim kemijskim i mehaničkim metodama te je njihovim kombiniranjem djelomično uklonjena nečistoća s lica mozaika.

Sljedećih su godina na oba mozaika slijedili radovi čišćenja, biocidne zaštite, fugiranja te rekonstrukcije nedostajućih dijelova. Rekonstruiran većinski dio mozaične plohe na otvorenom bez sloja tesselatura, i to rekonstruktivnim panelima izrađenim prema nacrtima u mjerilu 1:1 u radionici i potom umetnutima na lokalitet. Potom su in situ rekonstruirani spojevi između novorekonstruiranih dijelova i originalnog mozaika.

Slika 1. Zatečeno stanje mozaika, 2007.

Slika 2. Zatečeno stanje mozaika, 2008.

Slika 3. Mozaik nakon čišćenja, 2011.

Slika 4. Zaštitna ograda oko mozaika, 2012.

Na mozaiku u prostoriji rekonstruirana je većina nestabilnih područja, koja obuhvaća rubove mozaika i lakune.

U dogovoru s Konzervatorskim odjelom u Splitu, dio mozaika na otvorenom ograđen je provizornom ogradom da bi se spriječilo hodanje po ploham, ali je zadržana dostupnost javnosti.

m. ki.

Slika 1

Slika 2

Slika 3

Slika 4

Split

Riznica katedrale Sv. Dujma

Crkvena zastava

Nepoznati autor, (Venecija) 1700. - 1730.,

Svileni brokat, svileni taft, posrebrena pletena čipka, nosač s tokarenim pozlaćenim ukrasima, 134 x 58,5 cm

Voditeljica programa: Lana Čačić

Suradnice: Margareta Klofutar, Natalija Vasić, Marta Budicin

BROJ DOSJEA: 7734, Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Crkvena zastava (inv. br. 1372/11) dio je izložbene zbirke Riznice katedrale Sv. Dujma. Izrađena je od brokata, lizerirana je posrebrenim tankim lamelama. Broširana je pozlaćenom metalnom lamelom i raznobojnim sviljenim nitima. Središnji motiv čini pet piramidalno i simetrično komponiranih ružičastih ruža, s dodatkom plavih cvjetića i zelenih grančica te klasja pšenice. Piramidalna kompozicija obrubljena je pozlaćenim lamelama koje prate središnji cvjetni buket. Zastava je obrubljena pletenom čipkom koja je prišivena na bočnim stranama i na donjem rubu zastave, dok je na gornjem rubu tunel kroz koji prolazi drveni okrugli štap s pozlaćenim profiliranim krajevima. Čipka je prišivena i na samu brokatnu tkaninu oko 10 cm od gornjeg i donjeg ruba zastave kao ukrasni dio, ali i kao detalj koji prikriva spoj glavne tkanine. Sa stražnje strane zastave nalazi se plava podstava prišivena uz sam rub brokatne tkanine.

Zastava je zatećena u izrazito lošem stanju zbog starosti i izloženosti nepovoljnom utjecaju svjetla, insekata, prašine i promjenama mikroklimatskih uvjeta koji su uzro-

kovali krhkost tekstila i propadanje tkanine. Oštećenja na brokatnoj tkanini nastala su zbog pucanja svilene osnove, čime je došlo do odvajanja niti potke po cijeloj površini. Tkanina je bila onečišćena prašinom i pijeskom koji se uvukao u samu strukturu tkanine. Po cijeloj površini brokatne tkanine uočene su prijašnje intervencije u vidu strojnih i ručnih prošiva na dijelovima na kojima je došlo do razdvajanja i pucanja niti. Tkanje pozlaćenim lamelama na određenim je dijelovima bilo djelomično ili potpuno oštećeno. Lamele su bile patinirane i prilično krhke zbog pucanja svilnih veznih niti. Pletena čipka mjestimično je bila odvojena od rubova zastave, patinirana je i uvijena. Na donjem dijelu zastave pleteni dio čipke potpuno je nedostajao, ostala je samo gornja pletena rubna traka. Plava podstava zatećena je u dobrom stanju očuvanosti, nema vidljivih oštećenja osim promjene boje iz tamnije u svjetliju. Tijekom istraživanja utvrđeno je da se ispod plave podstave nalazi još jedna svilena ružičasta podstava. U vrlo je lošem stanju, suha i krta, a oštećenja po čitavoj površini u vidu razderotina i rupa prate, zbog strojnog

prošiva, oštećenja brokatne tkanine pa se prema tome može zaključiti da je riječ o izvornoj podstavi zastave.

Konzervatorsko-restauratorski radovi u 2011. godini obuhvatili su dokumentiranje stanja predmeta i provedenih zahvata; grafički su prikazana oštećenja, povijesni slojevi, uzorak raporta, struktturna analiza tkanine i dimenzije predmeta. Provedena je identifikacija svih materijala. Neprimjerene intervencije su uklonjene i konstruktivni dijelovi razdvojeni. Nečistoće su očišćene suhim i mokrim postupcima na podstavnoj tkanini, glavnoj brokatnoj tkanini i čipki. U 2012. godini izvedeni su cjeloviti konzervatorsko-restauratorski radovi. Sva oštećenja izvornih tkanina podložena su odgovarajućim tkaninama i konzervirana šivanjem tankim sviljenim kon-

cima. Oštećenja čipke konzervirana su šivanjem tankim sviljenim koncima i dodatno zaštićena slojem tila, čime je i rekonstruiran nedostajući dio. Provedeno je relaksiranje i ravnjanje gotovih konstruktivnih dijelova te njihovo spajanje, podlaganje i prišivanje rubnih ojačanja, potom izrada i prišivanje tunela za drveni nosač. Na pozlaćenim tokarenim ukrasima drvenog nosača, u suradnji sa zavodskim Odsjekom III za drvenu polikromiranu skulpturu i namještaj, izvedeni su konzervatorsko-restauratorski radovi čišćenja od zlatnog premaza acetonom i 96%-nim denaturiranim etilnim alkoholom. Oštećenja su zatvorena krednim kitom, izvedena je nova pozlata 23-karatnim zlatnim listićima, a potom i retuš.

l. ča., m. b.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

Split

Dominikanski samostan Sv. Katarine

Pluvijal

Nepoznati autor, prva polovica 18. st.

Svileni rips, svileni taft, svilovez, vez pozlaćenim i posrebrenim nitima, 146 x 306 cm

Voditeljica programa: Vlasta Bošnjak

Suradnice: Marija Đangradović, Branka Regović, Katija Hrepic, Sandra Lucić Vujičić, Natalija Vasić, Marta Budicin

BROJ DOSJEA: 6867, Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Pluvijal iz dominikanskog samostana Sv. Katarine u Splitu datiran je u prvu polovicu 18. stoljeća, a rad je nepoznatog autora, vjerojatno talijanske provenijencije. Pluvijal je, uključujući kukuljicu, izrađen od svilenog bjelokosnog ripsa, a podstava od crveno-ljubičastog svilenog tafta. Vez je izrađen raznobojnim sviljenim te pozlaćenim i posrebrenim koncima, a tvori raskošne vitice i rešetkaste kartuše iz kojih izlaze razni cvjetovi. Vidljivi su prikazi triju papiga i dvaju vrapčića. Na kukuljici je izvezen prikaz pelikana koji kljunom razdire svoja prsa. Pluvijal je dodatno ukrašen pozlaćenim trakama i resama, drvenim pucetima presvućenima nitima i lamelom, omičicama od pozlaćene uzice te velikim posrebrenim kopčama.

Detaljnijim uvidom u stanje predmeta može se uočiti da nije izravno izvezen, već je vez na njega prišiven. Naime, obilje vezene površine učinilo je prvotni pluvijal krhkim i s vremenom vjerojatno vrlo istrošenim, što mu je onemogućilo da podnosi težinu veza. Pretpostavka je da je to bio povod pažljivom obrezivanju veza i njegovu prišivanju na novu svilenu tkaninu. Tkanina koju sada

zatječemo također otkriva starost i svojevrsnu oštećenost. Sve tkanine predmeta bile su isušene i onečišćene sitnom prašinom. Na podstavi i glavnoj tkanini nalazio se priličan broj otvora i pukotina, naročito uz sredinu gornjeg, ravnog ruba te duž ovalnog ruba. Na podstavi je bio umetak od crvenog svilenog damasta. Između glavne i podstavne tkanine nalazi se lanena međupodstava koja je također zatečena u lošem stanju očuvanosti.

Zbog neprimjerenog načina izlaganja, tijekom vremena su na predmetu nastala oštećenja u obliku hrđavih rupica duž cijelog gornjeg ruba. Prilično su uporabom oštećene i trake sa sredine gornjeg ruba i kopče. Pozlaćene i posrebrenе niti bile su patinirane te velikim dijelom odvojene od cjeline. No najveća oštećenja zatečena su na vezu raznobojnim sviljenim nitima. Vezeni fragmenti na mnogim su mjestima odvojeni od tkanine, mnogo svilenog konca nedostajalo je ili visjelo odvojeno od cjeline motiva. Vidljivi su bili i neprimjereni zahvati popravaka nastali tijekom vremena u nastojanju da se predmet očuva: krpanje veza i podloge neodgovarajućim koncima, umetanje komada

tkanine i dijelova veza s drugih predmeta koji bitno odudaraju od izvornog izgleda predmeta.

U 2012. godini u cijelosti je završen konzervatorsko-restauratorski zahvat na predmetu. Oštećenja na osnovnoj tkanini pluvijala su zatvorena, čime je vez konzerviran. Ponovo su prišivene trake koje su zbog obrade mjestimično bile odvojene od podloge. Pozlaćena puceta vraćena su na kukuljicu. Nedostajući dio međupodstave nadomješten

je novom sličnom tkaninom. Na podstavi su zatvorena oštećenja, a neprimjerene rekonstrukcije tkanine zamijenjene su novima, obojenima u odgovarajući ton. Usljedilo je spajanje svih dijelova pluvijala u cjelinu. Umjetnina je položena u kutiju od beskiselinskog kartona s valjkom te vraćena vlasniku.

v. b.

Slika 1. Detalj pluvijala, stanje prije radova

Slika 2. Pluvijal, stanje nakon radova

Split

Arheološki muzej u Splitu (nekadašnja Zbirka Brajčin iz Komiže)

Ecce Homo

Nepoznati autor, 17. st.

Ulje na platnu, 62,8 x 52,6 cm

Voditeljica programa: Branka Martinac

Suradnik: Alen Škomrlj

BROJ DOSJEA: 2200/2, Split, Porinova 2a

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Slika *Ecce Homo* prije pohrane u splitskom Arheološkom muzeju bila je smještena u Policijskoj postaji u Visu kao dio nekadašnje Zbirke Brajčin iz Komiže. Lik Krista prikazan je do pasa, sagnute glave i s trnovom krunom i žezlom. Slika je zatećena s istaknutim strukturnim oštećenjem tekstilnog nosioca, čiji veliki dio po sredini donje polovice nedostaje. Na žalost, taj je dio slike izgubljen. Na njemu je bio naslikan dio poprsja prekriven crvenim plaštem te prikaz desne ruke u kojoj Krist drži žezlo.

Pronađena je stara crno-bijela fotografija cjelovitog prikaza slike. Odlomljeni dio slike je u jednoj od prijašnjih restauracija pričvršćen zakrpama koje su zatećene na poleđini. Nažalost, one nisu bile adekvatne ni dovoljno čvrste da bi spriječile gubitak tog dijela. Na licu slike zatećene su zapune kitom i retuši izvedeni lakisnim bojama iz prijašnjih zahvata. Prije početka izvođenja konzervatorsko-restauratorskih zahvata u Zavodu, provedena su istraživanja: snimanje pod dnevnim, kosim i UV dijelom spektra, sondiranje, uzorkovanje i mikroskopsko ispitivanje. Sam zahvat počeo je odvajanjem slike od ukrasnog okvira i podokvira. Čišćenje lica obuhvatilo je uklanjanje površinske prljavštine, laka, kita i retuša. Prije faze čišćenja, izvedena su ispitivanja osjetljivosti

slikanog sloja u dodiru s vodom, mjerjenje pH-vrijednosti površine slikanog sloja te su provedene probe čišćenja s otapalima i vodenim otopinama. Površinska prljavština uklonjena je vodenom otopinom pH 5,5 vrijednosti. Lak i retuš uklonjeni su gelom *Pelmulen TR2* (pH 6) s 10%-tnim benzil-alkoholom i 10%-tom otopinom destilirane vode s limunskom kiselinom, TEA (do pH 6) i *Tritonom X 100*. Prije čišćenja poleđine, lice slike zaštićeno je metodom *facinga* vezivom *Plekstol B 500*.

Sanacija strukturnih oštećenja platnenog nosioca slike izvedena je umetanjem nedostajućih dijelova platna *Textil Schweisspulverom*. Velika rupa sanirana je umetanjem platna unutar oštećenja, koje je također fiksirano *Textil Schweisspulverom*. Međusobno su dodatno pričvršćeni trakicama japanskog papira zalijepljenog *Plekstolom B 500*. Slika je podstavljenja na novo laneno platno termoaktivnim vezivom *Beva*. Nakon napinjanja na novi podokvir, izvedena je rekonstrukcija preparacije, izolacija kredne površine, podslik, nanošenje izolacijskog laka, završni retuš i završno lakiranje. Veliko rekonstruirano područje slike tonirano je smeđe-crvenkastim bojama, koje prevladavaju na ostalim dijelovima slike.

b. m.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

Split

Crkva Sv. Jere na Marjanu

Dokumentacija i istraživanje pokretnog inventara

Voditeljica programa: Branka Martinac

BROJ DOSJEA: 1706/3, Split, Porinova 2a

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Crkva Sv. Jere je gotičko-renesansna građevina dovršena 1480. godine, kada je kipar Andrija Aleši isklesao i potpisao glavni kameni oltar po narudžbi svećenika-eremita Ivana iz splitske plemićke obitelji Nadali.

Program istraživanja, dokumentacije i preventivne zaštite zapuštenog i ugroženog pokretnog inventara izveden je 2012. godine. Uz konzervatorski nadzor najprije je izvedena dezinfekcija crkve (Agrosan d.o.o.) te mjerjenje mikroklimatskih uvjeta postavljanjem *data-loggera*. Laboratorijskim istraživanjem te ispitivanjem pH-vrijednosti sličanog sloja i sondiranjem, dobiveni su podaci o vrsti materijala i stanju umjetnina. Provedena su povjesno-umjetnička istraživanja prikupljanjem objavljene i poznate tiskane građe, fotodokumentacije te dostupnih arhivskih izvora. Detaljnija konzervatorsko-restauratorska istraživanja provedena su na slikama iz ciklusa Kristova života nepoznatog autora, slikama ciklusa Pakla te na oslikanom kasetiranom svodu ove jednobrodne crkve. Na temelju istraživanja, izrađen je elaborat s prijedlogom konzervatorsko-restauratorskih radova.

Sredinom prosinca 2012. godine u radionicu Hrvatskog restauratorskog zavoda u Splitu prenesene su tri demontirane slike iz ciklusa Kristova života, koje poput friza ukrašavaju južni zid crkve. Odabrane su slike *Uskršnje*, *Krist se ukazuje Mariji Magdaleni* i *Krist se ukazuje Tomi*. U splitskoj radionici i Prirodoslovnom laboratoriju HRZ-a u Zagrebu nastavljeno je detaljnije istraživanje i dokumentiranje. Izvedeni su: mikroskopska analiza vrste drva, stratigrafske analize, analize veziva (FT-IR i tanko-

slojna kromatografija) analize pigmenta (XRF), a također su provedena snimanja pod UV, IC i bočnim svjetлом. Rezultati istraživanja dali su podatke o slikarskoj tehnici (proteinska tempera), vrsti drva (smreke), laku (damar ili mastiks) i drugome.

Kasetirani svod načinjen je od uzdužnih dasaka na koje su pričvršćeni kvadratni okviri koji pružaju dojam kasete. Mikroskopskom analizom drva ustanovljeno je da daske pripadaju skupini drva četinjača, odnosno da se najvjerojatnije radi o drvu jele. Utvrđeno je da su slikani slojevi izravno, bez preparacije, naneseni na drveni nosilac. Analizom veziva u bojama ustanovljene su organske i sintetske supstancije. Na temelju istraživanja može se zaključiti da kasetirani svod najvjerojatnije potječe iz 20. stoljeća. Promatranjem starih crno-bijelih fotografija, može se zamijetiti da su dimenzije kasete tadašnjeg kasetiranog stropa bile manje. Na fotografiji se također vide stilizirani cvjetovi unutar kasete, koji se razlikuju od današnjih stiliziranih cvjetova.

Na bočnim stranama crkve, u zoni iznad ciklusa slika Kristova života, nalazi se ciklus slika Pakla, koje je izveo poznati splitski slikar 20. stoljeća Ivan Mirković. Sve do 1932. godine u crkvi su se nalazile stare slike iste teme, koje su tada uništene i zamijenjene Mirkovićevima. S njih su također uzeti uzorci te provedene stratigrafske analize koje su dale podatke o vrsti materijala i stanju umjetnina, što će omogućiti planiranje restauratorskih zahvata.

b. m.

Slika 1. Pročelje crkve Sv. Jeronima na Marjanu

Slika 2. Unutrašnjost crkve Sv. Jeronima

Slika 3. Unutrašnjost crkve Sv. Jeronima

Slika 1

Slika 2

Slika 3

Split

Crkva Gospe od Pojišana
 Gospe od Karmela
 Sebastiano De Vita, 18. st.
 Ulje na platnu, 272 x 137 cm
 Voditeljica programa: Ratka Kalilić
 Suradnici: Nenad Lešina, Alen Škomrlj

BROJ DOSJEA: 2194/1, Split, Porinova 2a

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Slika je smještena na sjevernom bočnom oltaru poznate splitske crkve. Pravokutnog je oblika s polukružnim za-vršetkom. Uokvirena je drvenim profiliranim pozlaćenim okvirom novije izrade. Vizualnim pregledom *in situ* uočene su prijašnje restauratorske intervencije koje uključuju platnene zatrpe na poleđini i bijeli kit s retušima. U dnu slike tijekom vremena nastala je poveća poderotina koja je bila privremeno sanirana plišanom zakrpom preko slikanog sloja. Pregledom slike pod UV svjetlom uočena je mlječna flourescencija koja dokazuje prisutnost laka na bazi recentnih terpenskih smola. Platno slike bilo je opušteno, s valovitim deformacijama. Prema rubnim neoslikanim dijelovima te nizu oštećenja bojenog sloja, može se zaključiti da je slikar izvorno postavio preparaciju crveno-smeđe boje. Slika je uglavljenja u oltarnu lučnu nišu čiji je kameni okvir nakon toga zazidan. Zbog većih dimenzija slike u odnosu na otvor niše, naišli smo na poteškoće prilikom demontaže. *In situ* je preventivno provedeno podlijepljivanje bojenog sloja. Radi izvlačenja iz niše oltara, neizbjježno je bilo rezanje podokvira.

U restauratorskoj radionici uklonjene su intervencije iz prethodne restauracije. Nakon što je platno sa stra-

žnje strane očišćeno tamponima namočenima vodenom puferiranom otopinom pH-vrijednosti 6, obavljena je konsolidacija slikanog sloja s poleđine otopinom tutkala. Sve nečistoće i potamnjeli lak uklonjeni su *Pemulen Tr2* emulzijom (pH 7) koju čine otapalo, kelat i sufraktant. Perizoma koja je u prošloj restauratorskoj intervenciji doslikana na Isusovo izvorno nago tijelo, uklonjena je skalpelom. Rekonstruirani su nedostajući dijelovi platna. Na poderotini u donjem dijelu proveden je *bridging*, tj. lijepljenje niti platna. Slika je potom firentinskom pastom podstavljena na novo platno. Slika je napeta na novoizrađeni drveni podokvir s klinovima. Dimenzija podokvira povećana je po visini, s ciljem izbjegavanja presavijanja izvornog slikanog sloja. Iz istog razloga prilagođena je i niša oltara uklanjanjem povиenog dijela donjeg ruba niše. Oštećenja na slici zapunjena su toniranom poluuuljanom kredom. Nakon obrade i pojedinačne izolacije oštećenja, cijela je slika zaštićena slojem izolacijskog laka. Retuširana je pigmentima i zaštićena damar lakom u spreju.

r. k.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

Nastavak kataloške jedinice na sljedećoj stranici ►

Split

Katedrala Sv. Dujma

Mučenje Sv. Dujma

Pietro Ferrari, 17. st.

Ulje na platnu, 305 x 305 cm

Voditelj programa: Stanko Alajbeg

Suradnici: Ratka Alač, Branka Martinac, Branko Pavazza, Aida Grga, Ana Dukić, Kristina Krivec

BROJ DOSJEA: 1372/10, Split, Porinova 2a

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Zahvatom na slici *Mučenje sv. Dujma* u 2012. godini završeni su višegodišnji konzervatorsko-restauratorski zahvati na ciklusu šest velikih slika iz kora splitske katedrale s prikazima iz života sv. Dujma. Slike potpuno ispunjavaju zidove kora, no nisu kronološki poredane. U kor su postavljene odredbom nadbiskupa Marka Antuna de Dominisa u 17. stoljeću. O njima je opsežnije pisao Kruno Prijatelj (Studije o umjetninama u Dalmaciji III, Zagreb, Društvo povjesničara umjetnosti, 1975.). Restaurirao ih je 1962. godine restaurator tadašnjeg Konzervatorskog zavoda za Dalmaciju, Filip Dobrošević.

Slika *Mučenje sv. Dujma* prikazuje poklekllog sveca u bijeloj košulji, sklopljenih ruku, kojega bičuje skupina krvnika, među kojima dominira veliki, do pasa razodjeveni muškarac mladenačkih crta lica i tamne puti i kose koji zamahuje mačem.

Slika je zatečena podstavljenja na platno iz restauratorskog zahvata 1962. godine. Za podstavljanje je upotrijebljen vosak koji je obilno nanesen na poledinu. U tom zahvatu nedostajući dijelovi platna zapunjeni su voskom.

Cijela površina slike bila je prekrivena debljim slojem prašine s uočljivim tragovima iz prijašnje intervencije, poput retuša i mjestimičnih preslika. Najizrazitija oštećenja slikanog sloja bila su u donjoj zoni, a slikani sloj bio je prekriven debelim slojem požutjelog laka.

Zbog velikih dimenzija slike, zahvat čišćenja lica iziskavao je mnogo vremena i strpljenja. Debeli sloj površinske prljavštine uklonjen je 5%-tном otopinom triamonijeva citrata u destiliranoj vodi. Požutjeli lak uklonjen je kombinacijom otapala etanola i acetona u omjeru 1:1. Vosak nanesen pri podstavljanju slike novim platnom u prijašnjem zahvatu prodro je na lice slike te zapunio inače pastozne Ferrarijeve nanose boje. Uklanjanje voska s lica izvedeno je terpentinskim gelom, a potom kombinacijom otapala etanola i acetona (1:1). Na licu slike uočene su dvije vrste preslika: preslik na bazi laka i na bazi ulja. Preslici su uklonjeni kemijskim postupkom. Smeđi kit iz prijašnje intervencije, koji je osim oštećenja prekrivao i slikani sloj, uklonjen je kemijskim i mehaničkim postupkom. Na slici su potom obavljeni zahvati: zaštita lica slike (*facing*),

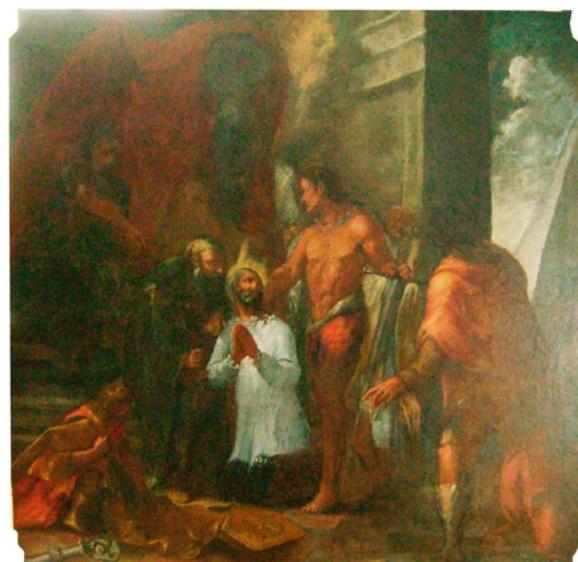
odvajanje slike od podokvira, uklanjanje podstavljenog platna iz prijašnjeg restauratorskog zahvata, uklanjanje voštane smjese s poledine slike mehaničkim postupkom, te dočišćavanje gelom od terpentina, ravnanje deformiranih područja platnenog nosioca, sanacija strukturnih oštećenja platnenog nosioca (krpanje platna), podstavljanje slike novim platnom, rekonstrukcija preparacije

bolonjskom kredom i *Plexitolom B 500*, obrada kredirane površine, toniranje bijele preparacije žučkasto-smeđom akrilnom bojom, nanošenje izolacijskog laka, završni retuš lakirnim bojama, završno lakiranje te prijenos i postavljanje u katedralu Sv. Dujma.

s. a.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

Stari Grad, Hvar

Gospina kapelica na Šiberiji
 Gospa od Šiberije (Bogorodica Glykofilousa)
 Nepoznati autor, 19. st. (?)
 Tempera na drvu, 37,6 x 31,6 x 2 cm
 Voditeljica programa: Zrinka Lujić

BROJ DOSJEA: 2222/1, Split, Porinova 2a

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Ikona Bogorodice iz Staroga Grada u Hvaru smještena je u renesansnoj kapelici Gospojice na zidu gradske kuće u predjelu Šiberija. Kapelica ima oblik niše-tabernakula i zavjetnim je natpisom *AVE MARIA GRATIA PLENA DOMINVS TECVM MDCCCCV* datirana u 1585. godinu. Ikona je zatečena vrlo oštećena od stalne izloženosti suncu, kiši i vjetru, s jedva vidljivim obrisima prikaza, gotovo neprepoznatljivima. Iako nečitljiva, ona se i danas časti. U ispranom liku može se raspozнатi trokutni obris *Bogorodice Glykofilouse*, koja u čvrstom zagrljaju privija Isusa.

U radionici su na slici provedena konzervatorska istraživanja. Izrađen je početni elaborat s fotodokumentacijom i opisom zatečenog stanja. Slika je naslikana temperom na crnogoričnom drvu. S obzirom na to da je drveni nosilac po cijeloj donjoj dužini ikone oštećen, ne znamo njezine izvorne dimenzije, tj. visinu koja je očito bila nešto veća. IC snimkom nije registriran crtež kojim je slika skicirana prije podslikavanja. Promatranjem slike pod UV svjetлом nije uočena prisutnost laka. Vizualizacijom slike računalnom radiografijom jasnije se razlučio sam prikaz, položaj likova i očuvanost slikanog sloja. Stratigrafskom analizom slikanog sloja na slici nisu

uočeni tragovi preslika. Stratigrafskom analizom i XRF spektroskopijom dobiveni su podaci o tehnološkoj izradi ikone i okvirna datacija. Ikona je preparirana toniranom smeđom tutkalno-krednom preparacijom s dodatkom prirodnog okera (pečene siene). Zatim je izolirana prozirnim smeđim slojem, što bi moglo biti tutkalo, te je oslikana bojama. Analizom porijekla i povijesti primjene pigmenata korištenih na ikoni *Glykofilousa*, izdvaja se cinkovo bjelilo koje se nalazi u inkarnatu (cinkov oksid, ZnO). Nastaje oksidacijom para rafiniranog cinka. Poznato je još u srednjem vijeku, ali ne kao slikarski materijal, već kao farmaceutski preparat. U 19. stoljeću počinje se industrijski proizvoditi i koristiti kao bijeli pigment, što je važna činjenica, prema kojoj se može zaključiti da vrijeme nastanka ikone može biti najranije 19. stoljeće. Vizualnim pregledom pod digitalnim mikroskopom potvrđeno je da je slikani sloj vrlo oštećen u donjem dijelu, gdje su i jasno vidljivi kanali neaktivne crvotočine.

Nakon istraživanja, prema rezultatima proba čišćenja uklonjena je površinska prljavština s lica slike. Poleđina je očišćena tamponima s 96%-tnim etanolom. Ikona je nakon čišćenja podvrgnuta sanaciji strukturalnih oštećenja

donjeg dijela drvenog nosioca izjedenog crvotočinom i truleži, a primijenila se piljevina u klucelu i ribljem tutkalu do izravnavanja površine. Oštećena drvena građa potom je nadomještена dašćicama od drva balze. Nadograđeni dio je retuširan i prilagođen originalu. Nakon čišćenja površinske prljavštine, prikaz Bogorodice s Isusom iskristalizirao se u jasnije obrise osnovne forme, ali s nedovoljno podataka za rekonstrukciju. Stoga je odlučeno da će se dijelovi

ikone, koji stupnjem oštećenja narušavaju sagledavanje cjeline, minimalno retuširati u akvarelu. Prije interveniranja, ikona je s lica zaštićena hidroksipropilcelulozom *Klucel E* u etanolu, a nakon završetka radova lakirana je neutralnim ketonskim lakom u spreju, da bi u kapelici donekle bila zaštićena od izravnog utjecaja atmosferilja.

z. l.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje poslije radova

Stari Grad, Hvar

Pokretni arheološki nalazi

Srednji vijek

Voditeljica programa: Antonija Jozic

Suradnici: Anita Jelić, Martina Ćurković, Mladen Mustaček, Ivo Martinović, Jure Popović

BROJ DOSJEA: 2169/1, Zadar, Božidara Petranovića 1

PROGRAM PREMA UGOVORU S MUZEJOM STAROG GRADA U HVARU

Na konzervatorsko-restauratorsku obradu zaprimljeno je jedanaest brončanih kovanica. Postupak konzerviranja i restauriranja obuhvatio je preliminarno istraživanje, fotografiranje i dokumentiranje zatečenog stanja predmeta, aktivnu stabilizaciju predmeta otopinom benzotriazola, kontrolirano mehaničko čišćenje predmeta upotrebotom

scalpela, četkica i mikromotora, impregnaciju, konsolidaciju te zaštitno lakiranje. Nakon konzervatorsko-restauratorskog zahvata izrađena je opsežna fotografska i pisana dokumentacija o provedenim radovima.

a. jo.

Slika 1. Brončani novac, stanje prije radova

Slika 2. Brončani novac, stanje nakon radova

1. SGRV-11, kv. komp P, SJ 261(??-ispod 267), PN04, 20110718
~ brončani novčić

1. SGRV-11, kv. komp P, SJ 261(??-ispod 267), PN04, 20110718
~ brončani novčić

Sutivan, Brač

Sarkofazi

Antika

Voditelj programa: Igor Mihajlović

Suradnici: Igor Miholječ, Pavle Dugonjić, Jerko Macura, Miran Erič, Rok Kovačić, Toni Plančić, Ernest Čupo, Toni Ćosić

BROJ DOSJEA: 1932, Zagreb, Cvijete Zuzorić 43

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

U istraživanju nalazišta sa sarkofazima od antičkog brodoloma kod Sutivana (otok Brač) u 2012., iskopan je pojas oko tereta kamena kako bi se utvrdilo od koliko se elemenata sastojao teret broda te je u svrhu izrade trodimenzionalnog modela (3D) nalazišta izvedena opsežna fotografkska dokumentacija u visokoj rezoluciji. Tijekom iskopavanja prikupljeno je pet arheoloških nalaza: brončani čavao, dva ulomka čaše, grlo amfore bez ručki, jedna manja

nadgrobna ploča i ljudska bedrena kost. S kamenom stealom, identificirana su dvadeset četiri kamena predmeta. Asortiman tereta uključuje dva sarkofaga s pripadajućim poklopциma, jednu kamenicu, dva manja sarkofaga s pripadajućim poklopциma, trinaest kamenih blokova različitih dimenzija te jedan stup kružnog presjeka. Ukupna težina tereta je oko trideset tona.

i. mi.

Slika 1. Antički brodolom s teretom kamena

Slika 2. Nadgrobna stela

Sotomišćica, Ugljan

Župna crkva Sv. Eufemije
Ophodno raspelo
Domaći majstor, 16. st.
Srebrni lim, kucan, lijevan cizeliran, mqed, drveni nosilac, 64 x 37,5 x 30 cm
Voditelj programa: Aleksandar Kotlar

BROJ DOSJEA: 2133/1, Zadar, Bedemi zadarskih pobuna bb

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Raspelo ima izraženi čvor koji se sastoji od dvije polukugle s nizom krupnih listova. U središtu aversa postavljen je lijevani raspeti Krist u punoj plastici nad iskucanim križem, iza glave mu je rozeta, a nad njom rotulus s natpisom INRI. U trilobnim završecima krakova križa nalaze se Bog Otac s vladarskom kuglom (gore), lav, simbol evanđelista sv. Marka (lijevo) i bik, simbol evanđelista sv. Luke (desno), dok je dolje andeo - simbol sv. Mateja. Na reversu u vrhu je smješten orao, simbol sv. Ivana, dok je lijevo Bogorodičin lik, desno sv. Ivan i dolje sv. Marija Magdalena. U središtu reversa nalazi se Bogorodica s Djetetom. Na krajevima triloba nalazili su se lijevani palmetasti ukrasi. Po rubu križa aplicirana je traka sa sučeljenim viticama i komadići ukrasne trake. Oplošja aversa i reversa ukrašena su rozetama.

Raspelo je bilo u vrlo lošem stanju, uz opasnost gubitka dijelova. Bila su vidljiva puknuća i nestabilnosti elemenata. Puknuća na oplošju nastala su od mikronaprezanja

drvenog nosioca, koji se uvio. Između oplošja i drvenog nosioca utvrđen je sloj veće količina sredstava za čišćenje i poliranje koje je trebalo što hitnije ukloniti. Držak raspela konusnog oblika bio je u vrlo lošem stanju i na više mjesta lemljen tvrdim mijedenim lemom. Nedostajala je većina lijevanih palmetnih ukrasa i dvije palmete u križtu. Reljefni ukras s likom sv. Ivana odvojio se i napukao. Traka u gornjoj trilobi zamijenjena je trakom s geometrijskim uzorkom. Glave likova bile su ugnječene.

Radovi su obuhvatili demontažu s drvenog nosioca (rastavljanje predmeta na sastavne dijelove), konsolidiranje drvenog nosioca, uklanjanje neadekvatnih premaza i dodanih materijala, rekonstrukciju oštećenih dijelova bočnog ukrasa, izravnavanje ugnječenja, uklanjanje oksidacija i nečistoća, izradu srebrnih čavlića, montažu bočne ukrasne trake, montažu metalnog oplošja i uresa na drveni nosilac, poliranje, retuš i površinsku zaštitu.

a. k.

Slika 1. Avers raspela, stanje prije radova

Slika 2. Revers raspela, stanje prije radova

Slika 3. Avers raspela, stanje nakon radova

Slika 4. Revers raspela, stanje nakon radova

Slika 1

Slika 2

Slika 3

Slika 4

Sveti Petar u Šumi

Crkva Sv. Roka
 Sv. Rok pomaže kužnima
 Leopold Kecheisen, oko 1755.
 Ulje na platnu, 212 x 112,5 cm
 Voditeljica programa: Mia Kaurlotto
 Suradnik: Orest Šuman

BROJ DOSJEA: 4761, Zagreb, Zmajevac 8

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

U središtu kompozicije oltarne pale glavnog oltara u crkvi Sv. Roka prikazan je sv. Rok s tradicionalnim atributima kako podiže haljinu i pokazuje kužnu ranu na bedru.

Konzervatorsko-restauratorski postupak počeo je dokumentiranjem stanja umjetnine, provedena su snimanja i laboratorijske analize. Na slici su bili vidljivi veliki gubici slikanog sloja, koji je bio vrlo nestabilan i ispučan brojnim krakelirama. Iz prijašnjih intervencija na slici je bilo višeslojnih grubih zakita i preslika te alteriranih retuša. Zbog vrlo lošeg stanja slike, slojevi su najprije konsolidirani. Laboratorijska analiza pokazala je da je vezivo zakita sastavljeno na bazi ulja, smola i voska. U postupku vrlo osjetljivog i zahtjevnog uklanjanja tih zakita upotrijebljena su organska otapala u kombinaciji s pažljivim mehaničkim

postupkom, a sve je izvedeno optivisorom i binokularnim mikroskopom. Najtvrdokorniji zakiti nisu potpuno uklojeni da ne bi došlo do nepovratnih oštećenja slikanog sloja skrivenog ispod njih. Rekonstruirana su potom oštećenja nosioca te preparacije i slikanog sloja. Slika je dublirana na toplinskom vakuumskom stolu. Napeta je na novi drveni podokvir napravljen po uzoru na stari. Izveden je podslik i slika je lakirana. U završnom retušu pri integraciji oštećenja u cjelinu vodilo se računa o nepovratno izgubljenim slojevima oslika u području sjena. Rekonstrukcija izgubljenih tonova izvedena je samo na područjima nužnim za neometano čitanje forme. Slika je završno zaštitno lakirana te s poleđine zaštićena.

m. ka.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

Svetvinčenat

Kaštel Morosini-Grimani

Srednji vijek

Voditelj programa: Josip Višnjić

Suradnik: Siniša Pamić

BROJ DOSJEA: 2175, Svetvinčenat, Juršići 7

PROGRAM PREMA UGOVORU S OPĆINOM SVETVINČENAT

S obzirom na to da su arheološkim istraživanjima koje je HRZ proveo tijekom 2010. na prostoru kaštela Morosini-Grimani u Svetvinčentu dobiveni dokazi o postojanju starijih razvojnih faza kaštela, nastavak arheoloških istraživanja prilikom građevinske sanacije kaštela bio je neupitan. Tijek istraživanja s kraja 2011. i početka 2012. godine potvrdio je njihovu nužnost s obzirom na to da je iznjedrio niz iznimno zanimljivih arheoloških nalaza bitnih za razumijevanje funkciranja kaštela. Također je istraživanjem prikupljena i znatna količina pokretnih arheoloških nalaza, korisnih za okvirno datiranje određenih slojeva i struktura.

Istraživanja su se provodila na području ispred tzv. aneksa palače i sjeveroistočne kule, u zapadnom dijelu dvorišta kaštela te u jugoistočnom kutu dvorišta, uz kvadratnu kulu i istočni obodni zid kaštela. Istražena je površina od 46,5 m².

U istraživanju su pronađeni djelomično sačuvani ostaci srednjovjekovnog sustava odvodnje oborinskih i otpadnih voda iz kaštela prema sjeveru, odnosno prema vrtići koja se ondje nalazi (Žlinja). Naime, na relativnoj dubini od približno -30 cm pronađeni su relativno dobro sačuvani

ostaci popločenja od tek djelomično obrađivanog pločastog kamenja. Također, u istoj se ravni nalaze pokrovne ploče i gornji rub bačvastog nadsvodenja kanala koji su tako činili i dio spomenutog popločenja. Osim njega, definirana su još dva manja kanala koja su se spajala na glavni kanal, osiguravajući odvod oborinskih voda iz aneksa palače.

Osim opisanih popločenja i kanala, prilikom istraživanja su pronađeni i ostaci nekoliko zidova danas uništenih objekata.

Pokretni arheološki nalazi prikupljeni tijekom istraživanja datacijski se mogu smjestiti u razdoblje od kasnog srednjeg vijeka pa sve do modernog doba, odnosno od 14. do 20. stoljeća. Većinu pronađenih artefakata čine ulomci keramičkih posuda, a u znatno manjoj mjeri pronađeni su ostaci staklenih ili metalnih predmeta. Prikupljena je i veća količina kostiju sisavaca te ljuštura školjaka.

Arheološki nadzor i probna arheološka sondiranja provedena u dvorištu kaštela Morosini-Grimani u Svetvinčentu tijekom 2012. još su jedanput otkrila veliki arheološki potencijal tog lokaliteta.

j. v.

Slika 1. Ostaci sustava odvodnje u sjeverozapadnom dijelu dvorišta kaštela

Slika 2. Ulomak zdjelice iz skupine španjolske ili hispano-maurske majolike

Šibenik

Crkva Sv. Barbare
 Skulptura sv. Nikole
 Bonino iz Milana, prva polovica 15. st.
 Polikromirani kamen, 110 x 50 x 35 cm
 Voditelj programa: Marin Barišić
 Suradnik: Mate Pavin

BROJ DOSJEA: 1702/3, Split, Porinova 2a

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Na zapadnom pročelju crkve Sv. Barbare u Šibeniku (današnji Crkveni muzej), u gotičkoj niši smješten je visoki reljef s prikazom sv. Nikole. Rad se, prema jasnim stilskim karakteristikama tipične morfologije svetačkog lica s istaknutim obrvama, izbočenim jagodicama te karakterističnom obradom kose, brade, brkova i odjeće, pripisuje kiparu Boninu iz Milana, koji je prema arhivskim podacima 1429. godine radio na crkvi.

Reljef je 2012. godine demontiran i transportiran u radionicu Hrvatskog restauratorskog zavoda. U radionicu je izrađena dokumentacija te analize i dijagnostika postojećeg stanja. Zaključeno je da se ispod debelih naslaga crne

skrame i pticnjeg izmeta nalaze lazurni slojevi tamnocrvene, oker i smeđe polikromije. Kipu su nedostajale obje ruke te su uočena manja struktorna oštećenja površine kamena.

U radionicu je obavljeno detaljno višekratno čišćenje reljefa parnim čistačem i kirurškim skalpelima. Nakon završetka čišćenja, površina kamena i polikromija su zaštićene, te su izvedene minimalne rekonstrukcije lomova smjesom umjetnog kamena. Usporedno s konzervatorsko-restauratorskim zahvatima na reljefu izvedeni su i zahvati čišćenja i fugiranja gotičke niše.

v. ma.

Slika 1. Zatečeno stanje reljefa u niši

Slika 2. Visoki reljef s prikazom sv. Nikole nakon demontaže

Šibenik

Crkva Sv. Nikole

17. st.

Voditelj programa: Nenad Lešina

Suradnici: Mate Pavin, Veljko Karić

BROJ DOSJEA: 1989/3, Split, Porinova 2a

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Crkva Sv. Nikole u Šibeniku sagrađena je u 17. stoljeću, a pripadala je bratovštini pomoraca i brodograditelja. Jednostavno pročelje crkve završava zvonikom na preslicu, a u donjem dijelu ima prozore te portal jednostavnih okvira.

Radovi 2012. godine obuhvatili su obnovu kamenog portala crkve. Portal je bio onečišćen tragovima boje, crnom skramom i korozijom metalnih trnova. Na sredini nadvratnika nalazila se vertikalna pukotina koja je nastala

zbog statičkih opterećenja, a u prethodnim restauracijama sanirana je bakrenim spojnicama. Tijekom 2012. obavljeno je lasersko čišćenje portala, uklanjanje cementnih sljubnica, stabilizacija pukotine, fugiranje sljubnica te izrada manjih rekonstruktivnih zahvata na profilacijama i ukrasima portala.

v. ma.

Slika 1. Zatečeno stanje portala

Slika 2. Portal nakon zahvata

Šibenik

Katedrala Sv. Jakova

Juraj Matejev Dalmatinac, Nikola Firentinac, 15. i 16. st.

Kamen

Voditeljica programa: Vinka Marinković

Suradnici: Marin Barišić, Domagoj Mudronja, Marijana Fabečić, Mate Pavin, Veljko Karić, Zrinka Lujić, Kristina Krivec

BROJ DOSJEA: 82/7, Split, Porinova 2a

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Godine 2012. godine započeti su istražni, dokumentacijski i probni konzervatorsko-restauratorski radovi na kamenoj plastici u unutrašnjosti svetišta i glavne apside katedrale. Prije podizanja radne skele detaljno je fotografski dokumentirano zatečeno stanje svetišta, a istovremeno su, u suradnji s Fakultetom elektronike, strojarstva i brodogradnje Sveučilišta u Splitu, provedena termografska snimanja unutrašnjosti i vanjskog oplošja glavne apside, s ciljem detaljnije analize stanja i razumijevanja procesa propadanja kamena.

Početkom listopada 2012. podignuta je radna skela koja je obuhvatila unutarnje oplošje glavne apside s polukupolom te bočne pregradne zidove svetišta (sjeverni i južni). Nakon toga je u suradnji s Prirodoslovnim laboratorijem HRZ-a provedeno uzorkovanje gradbenog materijala i onečišćenja radi utvrđivanja fizikalnih parametara kamena, dobivanja podataka o uzrocima propadanja kamena, vrsti oštećenja te onečišćenja i polikromije. Uzeto je dvadeset

pet uzoraka materijala te je na sedam referentnih točaka mjerena vodoupojnost kamena.

Na arhitektonske predloške (koje je izradio Zavod za fotogrametriju Geodetskog fakulteta u Zagrebu 1973.) ucrtana su sva karakteristična područja onečišćenja i oštećenja. Probni konzervatorsko-restauratorski radovi in situ izvedeni su na zonama karakterističnih onečišćenja i oštećenja. Na dvadeset tri područja provedeni su probni konzervatorsko-restauratorski radovi čišćenja kamena, čišćenja polikromije i pozlate, probno uklanjanje metalnih trnova i cementnih zakrpa, rekonstruktivni zahvati itd. Provedena su istraživanja potvrđila već poznate činjenice o stanju i propadanju materijala u unutrašnjosti katedrale, ali su dodatno definirala neka pitanja o opsegu i porijeklu polikromije i pozlate.

Na temelju istražnih radova, u koje su uključeni i rezultati istraživanja s kraja 1970-ih, predložene su smjernice za daljnje i cjelovite konzervatorsko-restauratorske radove.

v. ma.

Slika 1. Pogled na svetište katedrale, stanje prije radova

Slika 2. Probni konzervatorsko-restauratorski zahvat čišćenja polikromije na kamenu

Šibenik

Muzej grada Šibenika

1. Zeleni kaput-frak, francuska radionica, oko 1780./90., svileni taft *épingles*, lan, lanena čipka tipa *Valenciennes*, raznobojni svileni vez, drveni tokareni gumbi, mrežasta međupodstava, svilena bež podstava, dužina oko 112 cm
2. Bijeli prsluk sa srebrnim vezom, francuska radionica, kraj 18. st., satenska svila, svileni taft *épingles*, lan, gruba pamučna keper-tkanina, srebrna srma, srebrne titranke, srebrni bujon, crna *chenille* trakica, presvučeni drveni tokareni gumbi, dužina oko 58 cm
3. Kratki bijeli vezeni prsluk, francuska radionica, kraj 18. ili prvo desetljeće 19. st., svileni taft *épingles*, lan, svileni vez, *chenille* trakica, drveni tokareni gumbi presvučeni osnovnom tkaninom, dužina oko 50 cm

Voditeljica programa: Gordana Car

Suradnici: Marta Budicin, Blanka Đidara, Marija Đangradović, Radovan Pavlek, Natalija Vasić, Nikolina Oštarijaš, Jurica Škudar, Margareta Klofutar, Domagoj Mudronja, Mirna Černelić Cvitan

BROJ DOSJEA: 7838 (1), 7839 (2), 7840 (3), Zagreb, Ilica 44
PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Odjevni predmeti pripadali su šibenskoj obitelji De Dominicis-Gogala. U fundusu Muzeja grada Šibenika jedini su preostali predmeti iz odjevnih kompleta muških rokoko odijela, koja se u pravilu sastoje od kaputa, prsluka i hlača do koljena. Iako sva tri odjevna predmeta prema stilskim obilježjima možemo smjestiti u kraj 18. stoljeća, nije moguće sa sigurnošću utvrditi da prsluci tvore odjevnu cjelinu sa zelenim kaputom. Svi su predmeti doživjeli naknadne preinake, bilo prekravanjem i skraćivanjem, čime je narušena elegantna silueta izvorne izvedbe kaputa, bilo potpunim uklanjanjem lanenih dijelova na leđima, čime je narušen funkcionalni koncept prsluka. Veća mehanička oštećenja zatećena su na izvornoj svilenoj podstavi kaputa i metalnom vezu bijelog prsluka.

Konzervatorsko-restauratorski radovi i radovi prilagodbi izložbenih lutki za sva tri predmeta za novi postav u muzeju provodili su se usporedno. Riječ je o postupcima

mehaničkog čišćenja, pranja, sušenja i relaksiranja, te o postupcima zatvaranja i stabiliziranja oštećenja šivanjem restauratorskim bodom ili prihvativim bodom preko odabrane i pripremljene (obojene u odgovarajuću nijansu) podložne tkanine. Izradena je konstrukcijska dorada nedostajućih elemenata na leđima obaju prsluka od odgovarajuće lanene tkanine. Kaputu su uklonjene naknadne intervencije prekravanja i skraćivanja u području struka te u donjem rubnom dijelu. Uklonjena je i nova pamučna podstava ispod koje se nalazila ona izvorna svilena te su izrađene replike nedostajućih gumbi na liniji kopčanja i na spoju skutova otraga. Nakon završetka konzervatorsko-restauratorskih radova, izvedene su nadogradnje prezentacijskih lutki da oblikom potpuno odgovaraju dimenzijskim umjetnina. Za transport i pohranu pribavljeni su i opremljene pojedinačne kutije od beskiselinskog kartona.

g. c.

Slika 1. Zeleni kaput, stanje prije radova

Slika 2. Zeleni kaput, stanje nakon radova

Slika 3. Bijeli prsluk, stanje prije radova

Slika 4. Bijeli prsluk, stanje nakon radova

Slika 5. Kratki prsluk, stanje prije radova

Slika 6. Kratki prsluk, stanje nakon radova

Slika 1

Slika 2

Slika 3

Slika 4

Nastavak kataloške jedinice na sljedećoj stranici ►

Slika 5

Slika 6

Pakljeni, Šipan

Crkva Gospe od Milosti

Oltarni retabl s prikazima sv. Vinka, sv. Lovre, sv. Jeronima i Navještenja

Nepoznati autori, 16. - 17. st.

Slike na drvu i platnu, polikromija na drvu, 215 x 246 cm

Voditelj programa: Antonio Blašković

Suradnici: Vlaho Pustić, Elio Karamatić, Nađa Lučić

BROJ DOSJEA: 1021/5, Dubrovnik, Batahovina bbb

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Triptih s lunetom nalazi se na oltaru sv. Stjepana u crkvi Gospe od Milosti u Pakljenoj na otoku Šipanu. U središnjem polju triptiha prikazan je sv. Vinko, dok su na bočnim tablama sv. Jeronim i sv. Lovro, a u luneti scena Navještenja. Umjetnina je demontirana i transportirana u radionicu u travnju 2009. godine. Konzervatorsko-restauratorski radovi obuhvatili su bočne table, lunetu, ukrasni okvir i predelu oltara. Slika sv. Vinka već je bila restaurirana. Nakon istraživanja UV fluorescencijom, IC tomografijom i gama-zrakama, na tabli s prikazom sv. Lovre utvrđeno je postojanje starijeg slikanog sloja koji prikazuje sv. Sebastijana. Sondiranjem slikanog sloja ukazao se znatno kvalitetniji izvorni sloj. Uvidom u tehnologiju i raščlanjivanjem sistema konstrukcije, utvrđeno je da je triptih u zatečenom obliku nastao spajanjem i prilagođavanjem više umjetnina, najvjerojatnije u nekoliko navrata. Odlučeno je da će se umjetnina tretirati kao jedinstvena cjelina. Bez obzira na intervencije iz različitih razdoblja, valoriziralo se zatečeno stanje i prezentiran je zatečeni likovni prikaz, uz poštivanje povjesnog i povjesno-um-

jetničkog konteksta nastajanja. Prije svega, to se odnosi na očuvanje i prezentaciju ikonografskog sadržaja sa sv. Lovrom na desnom bočnom polju.

Podlijepljivanje odignuća u sloju tutkalno-kredne osnove izvedeno je injektiranjem zagrijanog 7%-tnog zečjeg tutkala. Nečistoća i požutjeli lak uklonjeni su etanolom u gelu. Konsolidacija drvenog nosioca izvedena je injektiranjem 15%-tne otopine *Plexigumma PQ 611* u *Shellsolu-T*, uz dodatak kontaktног insekticida. Rekonstrukcije nedostajućih dijelova drvenog nosioca izvedene su korištenjem drva balse, uz sloj smjese mikrobalona i *Plextola B 500*, čime se osigurala veća i bolja površina lijepljenja, reverzibilnost rekonstrukcije i amortizirajući prijelaz s rekonstrukcije na original. Nedostajuće zone osnove i oštećenja zapunjena su smjesom 7%-tnog zečjeg tutkala, uz dodatak bolonjske krede. Nakon obrade površine, osnova je izolirana otopinom šelaka u etanolu.

Zatečeni spojni segmenti i nosive gredice potkonstrukcije uklonjeni su i zamijenjeni sustavima koji su tehnički

primjerenije rješenje za specifičan problem te umjetnine, a ispunili su etičke i estetske zahtjeve.

Na bočnim poljima izveden je fleksibilni spojni sklop koji je osigurao elastičnost veze i nesmetan rad drva, ali i mogućnost preciznog ugadanja prostornog odnosa dvaju povezanih dijelova. Da bi se stabiliziralo eventualno krivljenje dasaka lunete, na stražnju stranu polja postavljen je sustav traversi i vodilica. Sustav treba spriječiti krivljenje drvenih tabli, ali i fleksibilnim mehanizmom donekle omogućiti uobičajene promjene u obliku i dimenzijama drvenih dijelova triptiha.

Prva faza retuša oslika izvedena je bazama u temperi. Prvi sloj mastiks lakatopljen u terpentinu i rijeđen to-

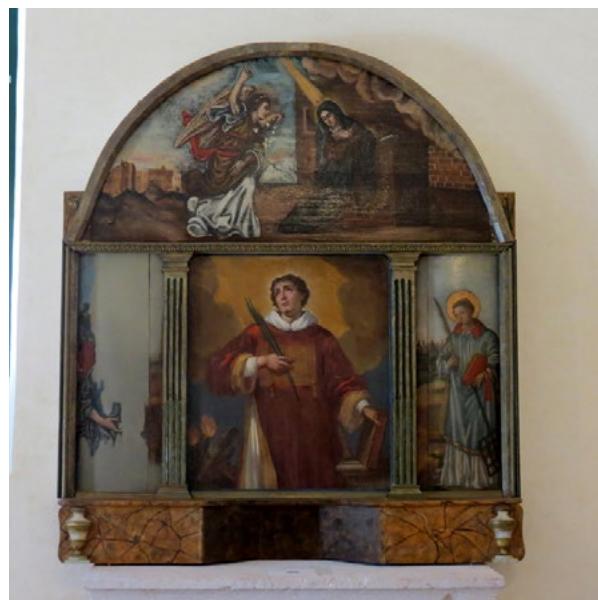
luolom nanesen je kistom. Završni retuš i integracija s originalom izvedena je pigmentima u kanadskom balzamu. Kao završni lak, prskanjem je nanesen mastiks topulen u terpentinu i rijeđen toluolom.

S obzirom na to da je izvorni sustav spajanja okvira i potkonstrukcije sa slikama bio neprimjeren i rezultirao je oštećenjima na poljima, izveden je novi sustav potkonstrukcije za spajanje dijelova triptiha u cjelinu i montaže cjelokupnog sklopa. Osnovni princip bio je izbjegavanje krutih spojeva, koji bi neizostavno rezultirali napetosti u spojenim segmentima, te mogućnost jednostavne demontaže. Radovi su završeni u prosincu 2012. godine.

a. b.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

Šenkovec

Pavlinski samostan Blažene Djevice Marije i Svih svetih
Kasni srednji vijek / novi vijek
Voditeljica programa: Tajana Pleše
Suradnici: Maša Vuković Biruš, Marko Nemeth

BROJ DOSJEA: 476/2, Zagreb, Kožarska 5

PROGRAM PREMA UGOVORU S MUZEJOM MEĐIMURJA, ČAKOVEC

Pavlinski samostan Blažene Djevice Marije i Svih svetih u Šenkovicu osnovan je 1376. godine zakladnicom vojvode sedmogradskog Stjepana II. Lackovića i magistra Stjepana, vrhovnog ugarskog konjušnika, a ostao je u funkciji sve do ukinuća Reda 1786. godine. Šenkovečki samostanski sklop i svi njegovi posjedi bili su od 1802. do 1856. godine u vlasništvu obitelj Knežević, a od 1856. do 1923. godine u vlasništvu obitelji Feštetić. Od 1923. godine bivši je samostanski sklop bio u posjedu drvne industrije Slavonija d.d., koja ga je pak 1929. godine darovala Družbi Braće hrvatskoga zmaja. Posjed je nakon 1945. godine postao javno dobro. Danas je prostor bivšeg pavlinskog samostana gotovo u cijelosti u vlasništvu Muzeja Međimurja Čakovec.

Prva arheološka istraživanja šenkovečkog pavlinskog samostanskog sklopa proveo je Emilijs Laszowski 1924. godine. Sustavnim arheološkim istraživanjima (1989., 1990.-1999. i 2002.) pod vodstvom Josipa Vidovića (MMC) bio je istražen veći dio prostora bivšeg pavlinskog samostanskog sklopa. Tijekom navedenih arheoloških istraživanja dubina iskopa na gotovo cijeloj istraženoj površini bila je spuštena tek na visinu hodnog sloja barokne građevinske faze, pa je tlocrtnu dispoziciju kasnosrednjovjekovnog samostanskog sklopa bilo moguće odrediti samo u grubim crtama. Tijekom 2011. godine provedena su revizijska arheološka istraživanja s ciljem dobivanja podataka o tlocrtnoj dispo-

ziciji srednjovjekovnog samostanskog sklopa, potrebnih za izradu projekta prezentacije.

Revizijska arheološka istraživanja nastavila su se 2012. godine na zahtjev Muzeja Međimurja Čakovec od 20. do 27. kolovoza 2012. godine. Istraživanja je odobrio Konzervatorski odjel Varaždin. Proširena je sonda 2 (istražena 2011. godine) prema istoku i jugu. Tim revizijskim istraživanjima željelo se potvrditi postojanje nastavka kamenog temelja (položenog na osi istok-zapad) u smjeru istoka te postojanje nastavka njemu paralelnog temelja od opeke (položenog na osi istok-zapad) u smjeru istoka. Nadalje, cilj je bio potvrda točnog smještaja bunara te njegova odnosa s kanalom za odvodnju oborinske vode (napravljenim od batude). Posljednji je cilj bio potvrđivanje stanja osteološkog materijala grobova smještenih istočno od bunara te njegova adekvatna analiza i zbrinjavanje.

Nakon dovršetka radova, cijeli je prostor temeljito fotografiran te dokumentiran metodom 3D laserskog snimanja, prema čemu je izrađena nacrtna dokumentacija (Vektra d.o.o.). Sve su istražene strukture nakon dokumentiranja prekrivene zaštitnim materijalom (geotekstil). Prema dogovoru s investitorom, obje su sonde (sonda 1/2011 i sonda 2/2011 i 2012) u cijelosti zatrpane.

t. p.

Slika 1. Pogled s JZ na sondu 2 nakon dovršetka revizijskih arheoloških istraživanja

Štrigova

Kapela Sv. Jeronima

Antika / srednji vijek / novi vijek

Voditeljica programa: Ivana Hirschler Marić

Suradnici: Marijana Krmpotić, Anja Bendeković, Ana Azinović Bebek, Petar Sekulić, Andrej Janeš, Lea Čataj, Marko Nemeth, Mihael Golubić, Teodora Kučinac, Domagoj Mudronja, Margareta Klofutar, Andreja Dragojević, Gordana Car, Bernarda Rundek Franić

BROJ DOSJEA: 1405/1, Zagreb, Kožarska 5

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURTE RH

Kapela Sv. Jeronima u Štrigovi smještena je na uzvisini iznad mjesta. Građena je od 1738. do 1749. godine. Tijekom 2012. proveden je arheološki nadzor nad građevinskim iskopom na prostoru lađe i sakristije kapele. Istražena je površina od 113 m². Najstariji tragovi naseljavanja su ostaci antičkih crjepova koji su evidentirani sekundarno u zapuni ukopa za drveni kolac i kao ulomak uzidan u donjem dijelu sjevernog zida lađe. Na prostoru lađe dokumentirano je petnaestak ukopa jama za drvene kolce, što je tvorilo objekt orijentacije zapad-istok, veličine 10 x 3 m. Na prostoru sakristije najstariji nalaz su ostaci strukture od kamena. Čini se da je riječ o ostacima temelja neke starije građevine, čiji su ostaci prelazili granice iskopa na sjeveru i jugu. Nekoliko ukopa za kolce pronađeno je i u sakristiji. Na prostoru lađe i sakristije istražen je dio župnog groblja koje se najvjerojatnije širilo i oko crkve na platou. Istraženi su ostaci dvadeset osam grobova, od kojih je jedan bio dvojni te jedna nakupina kostiju najmanje šest osoba. Nalazi su zabilježeni u 23,5% grobova. Najviše pokojnika bilo je kopano u smjeru zapad-istok, zatim jug-sjever, sjever-jug te istok-zapad. Većina grobova u sjeveroistočnom dijelu

lađe (gotovo svi smjera zapad-istok) sadržavala je drvene ljesove, a grobovi u sakristiji nisu imali sačuvane tragove ljesova ni čavala. Nalazi iz grobova su skromni i datacijski osjetljivi jer su i novac ugarskog vladara Matije II., kovan 1612. u Kremnici, i brončani privjesak u obliku križića, datirani u 17./18. st., mogli u grobove dospjeti slučajno. Metalni nalazi iz grobova koji su dijelovi nošnje analogni su nalazima iz novovjekovnih groblja, a dio tih nalaza bio je uobičajen i na srednjovjekovnim grobljima. Ostaci srebrne žičice-lančanca i svilene maramice mogli bi biti pokazatelji socijalne diferencijacije na župnom groblju u Štrigovi, koje bi trebalo odrediti kao novovjekovno, iako je moguće da su neki ukopi iz sakristije i jugoistočnog dijela lađe mogli pripadati i kasnom srednjem vijeku. Metalni nalazi izvan grobnih konteksta kao i keramički ulomci iz slojeva zasipa u zapadnom i sjeveroistočnom dijelu lađe uklapaju se prema analogijama među materijal sa šireg zagrebačkog područja, Hrvatskog zagorja i susjednih područja: Slovenije, Mađarske i Austrije. Uglavnom se datiraju od 13. do 15. st. ili najkasnije do polovice 16. stoljeća. Slojevi u kojima je pronađeno najviše keramičkih ulomaka,

željezni nož i dvije željezne strelice predstavljali su zasipe koji su kao otpadni materijal naknadno bili iskorišteni za zatrpanjanje zapadnog dijela lađe nakon snižavanja terena zbog gradnje kapele, te kao otpadni materijal korišten za zasipavanje grobnih raka u sjeveroistočnom dijelu lađe.

Groblje i neke pronađene strukture šire se izvan istraženog prostora crkve. Nakon završetka arheološkog nadzora, istraženi prostor prekriven je geotekstilom i zapunjeno elementima drenaže.

i. h. m.

Slika 1. Sjeveroistočni dio lađe kapele s grobovima 3, 4, 5, 6, 15 i 16

Slika 2. Brončani privjesak u obliku križa, PN 1

Tar

Župna crkva Sv. Martina

Bogorodica s Djetetom, sv. Martinom, sv. Agatom i sv. Apolonijom

Angelo Venturini, sredina 18. st.

Ulje na platnu, 216 x 112 cm

Voditeljica programa: Tanja Rihtar

Suradnici: Ana Pohl Mitrović, Slobodan Radić, Marija Štrok, Dragutin Furdi, Veljko Bartol, Domagoj Mudronja, Marijana Fabečić, Margareta Klofutar, Irina Šadura, Nikolina Oštarijaš, Jovan Kliska

BROJ DOSJEA: 7995, Zagreb, Zmajevac 8

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Slika je preventivno zaštićena i transportirana u radionicu Zavoda u svibnju 2009. godine. U pripremnim fazama konzervatorsko-restauratorskih radova provedeno je više tehničkih ispitivanja. Na cijeloj površini slike primjećivali su se prečišćeni dijelovi izvornoga slikanog sloja te stari, neprimjereni, mjestimično gusti i grubi zakiti, koji su prelazili preko izvornih oštećenja, a teksturom nisu pratili original. Postojale su tri vrste starih zakita kojima su bila rekonstruirana oštećenja (plavi, bijeli i ružičasti zakiti). Dva su se pokazala izuzetno čvrsta i otporna na probe čišćenja te su bila prejako vezana za izvorni slikani sloj na mjestima gdje je kit prelazio rub lakune (gornja polovica slike). Treći kit bio je nešto reverzibilniji i nalazio se u donjem dijelu slike. Ispod kitova koji su prekrivali slikani sloj pronađene su i stare nečistoće. Po cijeloj površini slike dijelovi slikanog sloja potpuno nedostaju. Ta oštećenja nastala su nakon prijašnje restauracije slike. Najveća oštećenja nalaze se na području glave malog Isusa, Bogorodice i anđela, odnosno u cijelom gornjem dijelu slike. Također, donja polovica slike potpuno je degradirana. U većem dijelu nedostaju izvorna osnova i slikani sloj. Oslik se izuzetno slabo držao po cijeloj

površini slike, posebno u donjem dijelu. Slikani sloj u cijelosti je bio prožet krakelirama i degradiran. Nastale su sitnije i krupnije konkavne ljkusice koje su otežavale daljnji restauratorski zahvat.

Slika je konsolidirana s poleđine rijetkim etilen-vinil acetatnim ljepilom. Tek je tada skinuta s podokvira. S obzirom na to da je trebalo izravnati slikani sloj, najprije je izvedeno vlaženje slike na protočnom vakuumskom stolu, a zatim ravnjanje pod pritiskom. Prilikom istraživanja i sondiranja slike zaključeno je da je sačuvano dovoljno izvornog slikanog sloja da se pristupi cjelokupnoj restauraciji pa je odlučeno ukloniti sve neprimjerene intervencije iz prijašnjih zahvata. Također je odlučeno da se zadrže kitovi koji su prejako vezani za slikani sloj i čije bi uklanjanje moglo uzrokovati degradaciju slikanog sloja. Zbog raznolikosti slojeva te vrlo lošeg stanja slikane površine, čišćenje je bilo izuzetno zahtjevno i dugotrajno. Površinska nečistoća uklonjena je blagim otapalom. Uklanjanje gustih starih preslika provedeno je mješavinom jačih otapala, koja su naknadno neutralizirana. Dočišćavanje originalnog slikanog sloja izvedeno je kemijski i mehanički.

Nakon uklanjanja prijašnjih intervencija, slika je postala svjetlijia i prizor čitkiji, a otkriveni su mnogi novi detalji. Nakon uklanjanja nečistoća i preslika s lica Bogorodice i Djeteta, postalo je jasno u kojem je opseg izvorni slikani sloj bio oštećen. Nedostaje veći dio Djetetove glave i njegova šaka. Na licu Bogorodice vidljiv je kit u plavoj boji. Izrazito je čvrsto bio priljubljen uz originalni slikani sloj na rubovima lakuna, kao i na mjestima gdje je prelazio preko izvornika. Na tim je mjestima samo iznivelišan s izvornikom i nije uklanjan potpuno. Djetetova je glava i njegova ruka u prijašnjoj restauratorskoj intervenciji zakitana bijelim kitom koji je bio nešto mekaniji pa je uklanjanje bilo ponešto jednostavnije. Donji dio slike u većoj je mjeri bio degradiran. Otpao je velik dio izvornog sloja boje i osnove. U prijašnjoj intervenciji oštećenje je neadekvatno sanirano - kit je u širokim namazima prelazio preko oštećenja i izvornika. Naknadno su i novi slikani sloj i osnova degradirali. Nakon konsolidacije slikanog sloja, uklanjanja preslika i drugih prijašnjih intervencija, pristupilo se rekonstrukciji nosioca. Platno je mjestimice bilo oštećeno i nedostajuće pa su ta oštećenja rekonstruirana intarzijama novog lanenog platna, koje je dodatno

povezano s tankim lanenim nitima i akrilnim ljepilom u prahu. Čitavo platno podloženo je novim lanenim platnom iz jednog komada na toplinskom vakuumskom stolu.

Oštećenja i nedostajući dijelovi osnove rekonstruirani su celuloznim kitom uz dodatak akrilnog ljepila, pigmenata i destilirane vode. Rekonstruirani su i dijelovi slike koji su u prethodnoj restauraciji bili neadekvatno tretirani. Taj sloj boje nije se potpuno uklanjanao jer bi na taj način nastala nova oštećenja slikanih slojeva. Kit je toniran gvaš bojama te obrađen da teksturom sliči izvornoj površini slike.

Velik dio oštećenja slikanog sloja, kao i zahvati na njemu u prethodnim restauracijama nisu potpuno uklonjeni, nego je samo ublažena razlika u pristupu. Slikani sloj rekonstruiran je prije svega gvaš bojama tehnikom *trattegio*. Nakon lakiranja, retuš je završen smolnim bojama. Slika je naposljetku lakirana zaštitnim lakom. Napeta je na novi drveni podokvir s klinovima koji je prilagođen formatu slike i njezinu nepravilnom obliku (izrezani segment luka i profilacija u donjem dijelu slike) te vodeći računa o veličini kamene oltarne niše. Slika je postavljena u novi ukrasni tanki okvir, koji je posrebrean i lagano profiliran.

t. r.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

Trakošćan

Dvorac Trakošćan

1. Nepoznati časnik (DT 1386), nepoznati autor, polovica 18. st., ulje na platnu, 92 x 75 cm
2. Nepoznati časnik (DT 978), nepoznati autor, polovica 18. st., ulje na platnu, 92,4 x 73 cm
3. Josip II. Habsburg Lotringen, nepoznati autor, polovica 18. st., ulje na platnu, 45,5 x 30,5 cm
4. Bogorodica s Isusom i janjetom, nepoznati autor, 18. st., ulje na platnu, 114,5 x 79,5 cm

Voditeljica programa: Magdalena Vlaho

Suradnik: Marko Begović

BROJ DOSJEA: 7915 (1), 7912 (2), 7913 (3), 7914 (4), Zagreb, Kneza Mislava 18

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Kao nastavak višegodišnje suradnje s Dvorcem Trakošćan, u 2012. godini izvedeni su cijelokupni konzervatorsko-restauratorski zahvati na četiri slike i dva ukrasna okvira. Dva časnička portreta dio su cjeline koja obuhvaća više od dvadeset časničkih portreta shematisirane kompozicije. Manji je dio bio predstavljen na izložbi *Od svagdana do blagdana, Barok u Hrvatskoj*, održanoj u Muzeju za umjetnost i obrt u Zagrebu 1993. godine. Slika manjeg formata *Josip II. Habsburg Lotringen* prikazuje mlađenačku figuru vladara s perikom, odjevenog u svečanu odoru s lentom u bojama austrijske zastave i s dvije raskošne medalje. *Bogorodica s Isusom i janjetom* djelo je nepoznatog autora iz 18. stoljeća.

Sve su slike konsolidirane, s površine su uklonjeni degradirajući slojevi prljavštine, preslika i potamnjelog laka. Izravnate su i dublirane novim platnom. Na mjestima oštećenja napravljene su rekonstrukcije nosioca, sloja preparacije i slikanog sloja. Slike su napete na kvalitetne nove podokvire i lakirane. Slika *Nepoznati časnik* (2) bila

je u vrlo lošem stanju. U prethodnoj intervenciji većina oštećenih mesta retuširana je izravno bez rekonstrukcije preparacije te je bila premazana debelim slojem laka. Uklanjanje laka bilo je vrlo zahtjevno zbog nejednolične debljine laka. Rekonstruirani su nedostajući dijelovi nosioca i preparacije. Završna rekonstrukcija izvedena je mastiks bojama, a zatim je slika i završno lakirana.

Na slici *Josip II. Habsburg Lotringen* posebno zahtjevnim pokazali su se radovi uklanjanja neprimjerenog preslika u zonama oštećenja izvornika. Na slici *Bogorodica s Isusom i janjetom* u prethodnoj nestručno izvedenoj intervenciji slikani je sloj vrlo istanjen tako da otkriva bolusnu preparaciju te stare rekonstrukcije preparacije koje prelaze na originalni slikani sloj. Na slici *Nepoznati časnik* (1) posebno zahtjevnim pokazali su se radovi na konsolidaciji i podljepljivanju nestabilnih slojeva, jer su platno, preparacija i slikani sloj bili vrlo rasušeni i krti.

m. v., m. w. z.

Slika 1. *Nepoznati časnik* (2), stanje prije radova

Slika 2. *Nepoznati časnik* (2), stanje nakon radova

Slika 3. *Bogorodica s Isusom i janjetom*, stanje prije radova

Slika 4. *Bogorodica s Isusom i janjetom*, stanje nakon radova

Slika 1

Slika 2

Slika 3

Slika 4

Varaždin

Brezje, kopneni arheološki nalazi

Starije željezno doba

Voditeljica: Anita Jelić

Suradnici: Martina Ćurković, Antonija Jozić, Ivo Martinović, Mladen Mustaček, Jure Popović

BROJ DOSJEA: 1839/4, Zadar, Božidara Petranovića 1

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

S lokaliteta Varaždin, Brezje zaprimljeno je osam drvenih nalaza, od čega tri većih dimenzija (oko 160 cm x 25 cm) i pet manjih dimenzija (oko 75 cm x 25 cm). Zaprimljeni materijal čini drvena građa, odnosno drveni pod koji je nekada bio podloga za tkalački stan. Nalazi su fotodokumentirani prije obrade, mehanički očišćeni, impregnirani

PEG metodom i osušeni. Trenutačno se nalaze u fazi uklanjanja viška impregnacijskog sredstva, slijedi faza međusobnog spajanja ulomaka te faza izrade fotografске i pisane dokumentacije.

a. je.

Slika 1. Drvena građa, stanje prije radova

Slika 2. Drvena građa, stanje nakon radova

Varaždin

Gradski muzej Varaždin

1. Portret plemića, Joseph Jacob, 1776., ulje na platnu, 90 x 74 cm
2. Kralj Ferdinand I. Habsburg, nepoznati autor, 1844., ulje na platnu, 137 x 103 cm
3. Andeo i Tobija s ribom, nepoznati autor, 18. st., ulje na platnu, 118,5 x 180 cm

Voditeljice programa: Mirela Mateljak (1, 2), Dijana Nazor (3)

BROJ DOSJEA: 7937 (1), 7938 (2), 7939 (3), Zagreb, Kneza Mislava 18

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Slika *Portret plemića* Josepha Jacobea iz 1776. godine na tamnoj podlozi prikazuje polufiguru muškarca s bijelom perikom, u crvenom kaputu ukrašenom krznenim obrubom i pozlaćenim ukrasnim trakama. Njemu slijeva nalazi se stol s knjigama, a u gornjem desnom kutu je natpis iznad kojeg je raspelo. Slika *Kralj Ferdinand I. Hasburg* prikazuje polufiguru kralja, portretiranog u mlađoj dobi. Odjeven je u crveno odijelo sa strogim bijelim ovratnikom i ogrnut raskošnim bijelo postavljenim crnim plaštem s izvezenim zlatnim latinskim natpisom. Nosi "orden zlatnog runa". Desnu ruku drži o pasu, a lijevu drži položenu na jastuku na stolu, obje u bijelim rukavicama. U pozadini su stup i draperija te daleki pejzaž s tamnim modrim nebom. Slika *Andeo i Tobija s ribom* preuzeta je iz Gradskog muzeja Varaždin pod nazivom *Andeo naređuje*. U pejzažu pokraj vodopada stoji arkandeo Rafael i prstom pokazuje Tobiji kuda da kreće. Njegovo ime znači: *Bog iscijeliće*. Biblija kaže da je arkandeo Rafael iscijelio Tobijino sljepilo, kao i da je nakon potopa dao Noi *medicinsku knjigu* s uputama za liječenje. Smatra se zaštitnikom slijepih, sretnog susreta, medicinskih sestara, liječnika i putnika.

Prilikom konzervatorsko-restauratorskih radova na slici *Portret plemića* posebno je zahtjevno bilo uklanjanje ljepila s poledine korištenim za dubliranje. Na poleđini slike tada

je otkriven umjetnikov potpis. Nejednako tutkalno dublirno ljepilo uzrokovalo je neravnine na licu slike. Trebalo je odvojiti platno slike od dublirnog platna, ukloniti ljepilo i ravnati sliku vlagom i optežavanjem. Za uklanjanje ljepila korišten je agar gel u krutom stanju. Uslijedili su postupci: uklanjanje nečistoće, laka, zakita, nadomještanje sloja podloge, ravnanje na toplinskem vakuumskom stolu, nadomještanje sloja boje i završno lakiranje.

Najzahtjevniji zahvat na slici *Kralj Ferdinand I. Habsburg* bilo je uklanjanje starih potamnjelih retuša. Na slici *Tobija i andeo* bile su vidljive degradirajuće promjene zaštitnog laka, slikanog sloja, retuša i kitova iz prethodnih intervencija, koje su prekrivale izvorni slikani sloj. Pod UV svjetлом analizirane su prijašnje intervencije na slikanom sloju i sloju preparacije. Platno je bilo vrlo ovješeno i krto, s naborima u lijevim kutovima koje se odvajalo od dublirnog platna, s mnogobrojnim mehaničkim oštećenjima te s dvije veće perforacije i nekoliko manjih. Duž sva četiri ruba slikanog sloja bio je nanesen preslik smeđom bojom. Nakon konsolidacije i uklanjanja starog dublirnog platna, slika je izravnata, a nečistoće, potamnjeli lak, stari alterirani retuši i kredni zakiti su uklonjeni. Na mjestima oštećenja izvedena je rekonstrukcija nosioca intarzijama od prepariranog platna. Rekonstrukcije sloja preparacije

strukturirane su razrijedjenim akrilno-celuloznim kitom da bi se ujednačile s originalnom teksturom platna. Slika je dodatno izravnata i dublirana na toplinskem vakuumskom stolu, a potom je napeta na novi podokvir i lakirana lakom na bazi damar smole. Završna faza rekonstruk-

cije oslika izvedena je restauratorskim bojama na bazi mastiks smole, a potom je nanesen sloj završnog laka. Svi postupci dokumentirani su pisanim i fotografskom dokumentacijom.

d. n., m. ma., m. w. z.

Slika 1. *Portret plemića*, stanje tijekom radova, rekonstrukcija sloja preparacije

Slika 2. *Portret plemića*, stanje nakon radova

Slika 3. *Andeo i Tobija s ribom*, stanje prije radova, snimka pod kosim svjetлом

Slika 4. *Andeo i Tobija s ribom*, stanje nakon radova

Slika 1

Slika 2

Slika 3

Slika 4

Varaždin

Gradski muzej Varaždin

1. Perzijska kaciga Kulah Khud, nepoznati autor, 18./19. st., kovanje, tauširanje, graviranje ø 20 cm, dužina 56 cm

2. Turska pješačka sablja, nepoznati autor, oko 1800., kovanje, čelik, tauširanje zlatnim listićima, 4,5 x 74 cm

Voditelj programa: Antonio Šerbetić

Suradnici: Ivan Fočić, Sanda Milošević

BROJ DOSJEA: 8007, Zagreb, Grškovićeva 23

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Kaciga Kulah Khud, porijeklom s bliskoistočnog područja (18./19. stoljeće), izrađena je od čelika, gravirana i ukrašena tehnikom *kofitgari* - tehnikom tauširanja zlata i srebra. Ukrašena je četirima reljefno istaknutim ljudskim maskama raspoređenima u pravilnim razmacima i ukrašenima tehnikom tauširanja u zlatu kako bi nalikovale na sunce. Obod kacige ukrašen je stihovima iz Kurana, koji su gravirani u visini od 3 cm te dodatno istaknuti tauširanim zlatom. Duž oboda ovješeno je pletivo od nekovanih karika koje služi za zaštitu ratnikova lica i vrata. Dekorativnost pletiva postignuta je dodavanjem redova mjenjenih karika među čelične. Držać za štitnik nosa je pomican, a na krajevima s obje strane završava motivom stiliziranog lista, također ukrašenog tauširanjem zlata. Lijevo i desno od držača štitnika nosa nalaze se istovjetne lisnate aplikacije manjih dimenzija s cjevastim završecima, koje su služile kao držači za perje. Kaciga u gornjem dijelu završava apliciranim spljoštenom formom stošca, koji je pričvršćen trima čavlićima od mesinga, no šiljak mu nije sačuvan. Kaciga je s unutarnje strane obložena tkaninom.

Turska pješačka sablja je jednosječna, a naziva se i kilić s jalmanom. Sablja je vrlo oštećena, nedostaje joj cijeli (vjerojatno drveni) držak i krsnica. Sječivo sablje je jednobridno, čelično, jače zakrivljeno s izraženim jalmanom. Ukrašeno je tehnikom tauširanja zlatnim listićima s obje strane sječiva, a ukrasi su sačuvani samo u donjoj zoni te djelomično oko samog sječiva.

U Radionici za metal Hrvatskog restauratorskog zavoda u Zagrebu obavljeno je površinsko uklanjanje nečistoće s oba predmeta te su na nekoliko mjesta otvorene sonde kako bi se odredio daljnji tijek radova s obzirom na to da su oksidacijski procesi uznapredovali u tolikoj mjeri da su odigli zlato od nosioca, posebice na kacigi. Osim dekorativnih elemenata u zlatu, provedeno sondiranje pokazalo je da se na rubu kacige nalaze srebrom tauširana slova.

Na predmetima je provedeno mehaničko čišćenje ultrasondom, skalpelom i rotacijskim četkama, čime su uznapredovali oksidacijski procesi potpuno uklonjeni. Tauširano zlato se u velikoj mjeri sačuvalo, dok je srebro na kacigi potpuno izgubljeno, vjerojatno zbog slabije kakvoće

materijala. S tkanine je uklonjena prašina, jajašca insekata, paučina i druge nečistoće medicinskim usisavačem preko zaštitne mrežice. Oštećenja glavne tkanine zatvorena su podlaganjem sličnom tkaninom i šivanjem, a oštećenja

na tkanini koja se nalazi između kacige i glavne tkanine prekrivena su krepelinskom tkaninom. Naposljetku su metalni predmeti premazani zaštitnim uljem.

s. m.

Slika 1. Detalj kacige, stanje prije radova

Slika 2. Kaciga, stanje nakon radova

Varaždin

Gradski muzej Varaždin, Galerija starih i novih majstora

1. Pogled na trg grada, Carl Gottlieb Guttenberg prema Léonardu Defranceu, 1782., bakrorez na papiru, 48,5 x 63 cm
2. Ecce Homo, Cornellis Galle prema Peteru Paulu Rubensu, oko 1630., bakrorez na papiru, 42 x 32cm
3. Pokolj nevine dječice, Aegidius Sadeler II. prema Tintoretto, 16. / 17. st., bakrorez na papiru, 42,5 x 51 cm
4. Izvodenje konja u šetnju, Johann Elias Ridinger, 18. st., bakrorez na papiru, 33 x 49 cm
5. Canalis Majoris Caput Qua Venetas Ingreditur, Giovanni Battista Brustoloni prema Canalettu, 18. st., bakrorez na papiru, 34,5 x 47,5 cm
6. Bucentaurus et Nundinae Venetae ni die Oscensionis, Giovanni Battista Brustoloni prema Canalettu, 18. st., bakrorez na papiru, 47,5 x 35 cm
7. Nuona pianta eleuata della nobile e Cospicua citta di Venezia, Lodouico Furlanetto, između 1751. i 1800., bakrorez na papiru, 105,5 x 79,5 cm
8. Bitka kod Lepanta, Johann Christoph Winkler, 18. st., bakrorez na papiru, 52 x 68 cm
9. Ruhende Thiere, Eduard Weixlgärtner prema Friedrichu Gauermannu, 19. st., litografija na papiru, 61,5 x 74 cm
10. Slikar u šumi, Martin Elias Ridinger, 18. st., bakrorez na papiru, 29,4 x 23 cm

Voditeljica programa: Daniela Ratkajec

Suradnice: Andreja Dragojević, Majda Begić Jarić, Sandra Juranić, Marta Budicin, Natalija Vasić

BROJ DOSJEA: 7927 (1), 7928 (2), 7929 (3), 7930 (4), 7931 (5), 7932 (6), 7933 (7), 7934 (8), 7935 (9), 7936 (10), Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Program cjelovitih konzervatorsko-restauratorskih radova na umjetninama iz Gradskog muzeja Varaždin u 2012. godini obuhvatio je deset umjetnina na papirnom nositelju iz Zbirke slika, skulptura, grafika i crteža Galerije starih i novih majstora. Zbirka sadrži više od 2400 grafičkih listova i tridesetak mapa, nastalih od 16. do 20. stoljeća, a djela su majstora grafičke umjetnosti među kojima se ističu Nicolaes de Bruyn, Georg Hoefnagel, C. Visscher, J. Vernet, F. P. Charpentier, J. Wagner, J. E. Ridinger, G. B. Brustoloni, F. Berardi i L. Rossini te glasoviti japanski majstor drvoreza Kitagawa Utamaro.

Nakon dokumentiranja stanja svake grafike, zahvat je počeo postupkom suhog čišćenja. Zatim je proveden postupak odvajanja grafika od podloga kojima su bile podlijepljene: najprije su provedene probe topivosti grafičkih boja s ciljem provjere njihove postojanosti, a zatim i probe odvajanja zatečenih podloga. Svaka je umjetnina zahtijevala specifične metode rada, ovisno o vrsti papira, ljepila i podloge.

U sljedećoj fazi rada izведен je postupak mokrog ili parcijalnog mokrog čišćenja, ovisno o stanju umjetnine i stabilnosti izvedbene tehnike. Neutralizacija je provedena na djelima na kojima je izmjerena niska pH-vrijednost,

odnosno kiselost nositelja. Neutralizacija omogućava stvaranje lužnatih rezervi koje štite materijal od mogućeg ponovnog djelovanja kiselina. Usljedilo je lokalno uklanjanje tvrdokornijih mrlja. Japanskim papirom i celuloznim ljepilom konsolidirane su poderotine i pregibi na papirnim nositeljima te izrađene dopune nedostajućih dijelova. Deformacije papirnog nosioca uravnotežene su nakon faze konsolidacije te dodatno tretirane vlaženjem i ravnanjem umjetnina. Na pojedinim pozicijama izведен je retuš kako bi se postiglo uskladišvanje cjeline. Specifičan postupak zahtijevala je grafika s prikazom karte Venecije, *Nuona pianta eleuata della nobile e Cospicua citta di Venezia* iz 18. stoljeća, s obzirom na to da je otisnuta na dva zasebna papira, vjerojatnom s namjerom da se unutar mape karata spaja u cjelovitu kompoziciju. Zatečena su oštećenja u obliku mrlja različitog porijekla te višestrukih pregiba i poderotina duž margina papirnog nosioca. Nakon završetka konsolidacije oštećenja i uklanjanja mrlja, grafika je spojena u cjelinu dodavanjem trake japanskog papira i celuloznim ljepilom na poledinu. Grafike su pohranjene u opremu izrađenu od muzejskog kartona pH neutralne vrijednosti te predane vlasniku.

d. r.

Slika 1. *Ecce Homo*, stanje prije radova

Slika 2. *Ecce Homo*, stanje nakon radova

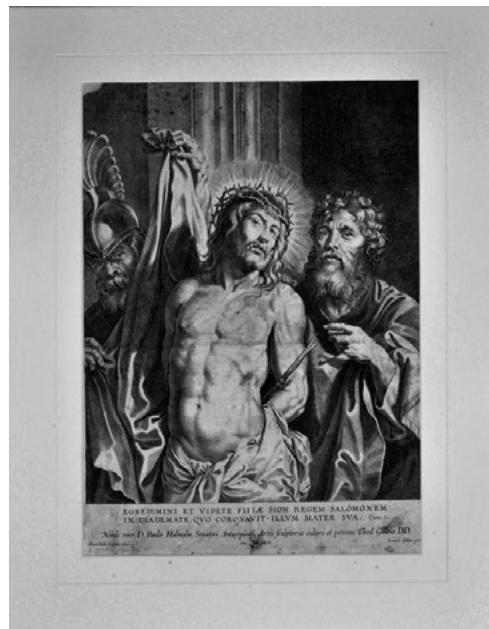
Slika 3. *Nuova pianta elevata della nobile e cospicua citta di Venezia*, stanje prije radova

Slika 4. *Nuova pianta elevata della nobile e cospicua citta di Venezia*, stanje nakon radova

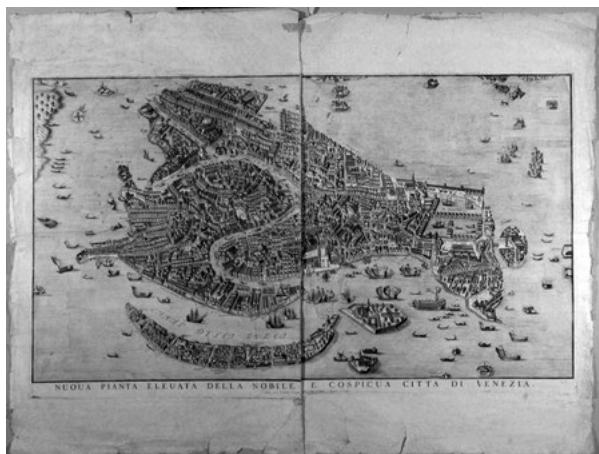
Nastavak kataloške jedinice na sljedećoj stranici ►

Slika 1

Slika 2

Slika 3

Slika 4

Varaždin

Lonja, Lonja-Matušini, metalni arheološki nalazi

Antika

Voditelj: Marko Nemeth

Suradnik: Mihael Golubić

BROJ DOSJEA: 223/29, Zagreb, Kamenita 15

PROGRAM PREMA UGOVORU S GRADSKIM MUZEJOM, VARAŽDIN

Tijekom 2012. godine provedeni su konzervatorski i restauratorski radovi na arheološkim nalazima s nalazišta Lonja-Matušini. Dovršeno je konzerviranje i restauriranje deset predmeta od bronce. Predmeti su čišćeni mehanički, tretirani benzotriazolom radi zaustavljanja procesa

korozije, a zatim zaštićeni lakom *Paraloid B72* i voskom *Cosmoloid*. Svi radovi popraćeni su pisanom i fotografskom dokumentacijom.

m. n.

Slika 1. Brončana aplika, stanje nakon radova

Slika 2. Brončana fibula, stanje nakon radova

Varaždin

Stari grad, metalni i keramički arheološki nalazi
 Srednji vijek / novi vijek
 Voditelj: Marko Nemeth
 Suradnici: Mihael Golubić, Ivan Gagro, Elena Perković

BROJ DOSJEA: 223/27 i 223/33, Zagreb, Kamenita 15

PROGRAM PREMA UGOVORU S GRADSKIM MUZEJOM VARAŽDIN I MINISTARSTVOM KULTURE RH

Tijekom 2012. godine provedeni su konzervatorski i restauratorski radovi na arheološkim nalazima s nalazišta Varaždin, Stari grad. Program odsoljavanja dvadeset dva željezna predmeta financirao je Gradski Muzej Varaždin i ono je provođeno od 2011. do 2012. godine. Konzerviranje i restauriranje predmeta financiralo je Ministarstvo kulture RH. Dovršeno je konzerviranje i restauriranje dvadeset pet predmeta od metala i tri predmeta od keramike. Keramički predmeti su čišćeni mehanički, a površina je zaštićena konsolidantom *Mowilith*. Djelomično su restaurirani gipsom toniranim akrilnim bojama. Tri brončana predmeta čišćena su mehanički, tretirana benzotriazolom radi

zaustavljanja procesa korozije, a zatim zaštićena lakom *Paraloid B72* i voskom *Cosmoloid*. Na željeznim predmetima proveden je dugotrajan proces uklanjanja soli u sulfitnoj kupki, nakon čega su očišćeni od korozivnih naslaga pjeskarenjem i mikromotorom, a zatim konzervirani taninom i *Parawaxom*, dok je za konsolidaciju, spajanje fragmenata i rekonstrukcije korištena epoksidna smola. Tijekom čišćenja željeznih predmeta, na dva su nađeni ostaci drva koji su konsolidirani *Paraloidom B72*. Svi radovi popraćeni su pisanom i fotografskom dokumentacijom.

m. n.

Slika 1. Željezni vereton, stanje nakon radova

Slika 2. Željezna potkova, stanje nakon radova

Varaždin

Gradski muzej Varaždin

1. Odjeća za kip Marije s Isusom, nepoznati autor, 19. st., svilena tkanina s metalnim nitima, svilena podstavna tkanina, svilene trake, metalna čipka, 120 x 92 cm

2. Odjeća za kip Marije s Isusom, nepoznati autor, 19. st., svilena tkanina s metalnim nitima, svilena podstavna tkanina, metalna čipka, 53 x 37 cm

3. Velum nepoznati autor, 17. st., svilena tkanina sa središnjim vezom, našivenim baršunom i metalnim nitima, pamučna podstavna tkanina, metalna čipka, 58 x 63 cm

Voditeljica programa: Marija Zupčić

Suradnici: Branka Regović, Marta Budicin, Natalija Vasić, Domagoj Mudronja, Margareta Klofutar

BROJ DOSJEA: 7864 (1, 2), 7863 (3), Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Odjeća za kip Marije s Isusom datirana je u 19. stoljeće i sastoji se od dva odjevna predmeta u obliku plašta za Mariju (inv. br. GMV 59578/1) i odjeće za Isusa (inv. br. 59578/2). Na glavnoj tkanini predmeta, na svijetloj podlozi, okomito se nižu motivi sakralnog karaktera. Konstrukcije predmeta prilagođene su kipovima, a glavna tkanina sastoji se od manjih krojnih dijelova spojenih u cjelinu. Glavnu tkaninu predmeta čini svilena bež osnova i metalne, pamučne i svilene raznobojne potke koje međusobno tvore atlas tkaninu. Podstavna tkanina izrađena je od jednobojnih bež sviljenih osnovnih i potkinih niti atlas tkanja. Na rubovima predmeta te na samoj površini odjeće za Isusa našivena je metalna čipka. Na gornjem dijelu plašta su ukrasne svilene vrpce za vezanje. Izrađena je dokumentacija zatečenog stanja predmeta te tijeka radova, provedene su laboratorijske i strukturne analize tkanina, konaca i čipke, a potom su s predmeta uklonjene nečistoće suhim postupkom. Metalna je čipka konzervirana našivanjem tkanine od tila, dok su oštećenja glavne i podstavne tkanine zatvorena postupkom djelomičnog podlaganja i šivanja. Nakon postupka završnog vlaženja i ravnanja tkanina, predmeti su dokumentirani i smješteni

u kutije od beskiselinskog kartona opremljene za siguran transport i pohranu.

Velum (inv. br. GMV-KPO 2398) se sastoji od glavne bordo svilene i podstavne bež pamučne tkanine platno veza. Na središnjem dijelu lica glavne tkanine našiven je vezeni fragment s prikazom Veronikina rupca. Fragment je izrađen od sviljenih bež niti atlas veza s izvezenim likom Isusa. Vez je uokviren prišivenim biljnim ornamentima u obliku aplikacija od baršuna i metalnih niti. Istovjetne aplikacije nalaze se i uz rubove veluma, a na same rubove našivena je metalna čipka. Gotovo sva oštećenja nastala su upotrebom te neadekvatnim izlaganjem i pohranom predmeta. Nakon suhog čišćenja, koje je uključivalo i uklanjanje voska, konzervirana je metalna čipka našivanjem tkanine od tila. Djelomičnim podlaganjem središnjeg veza, glavne i podstavne tkanine te šivanjem, zatvorene su rupe i poderotine, dok su postupkom vlaženja i opterećivanja vlakana površine i pregibi tkanina izravnati. Cjelokupni je postupak dokumentiran, a provedene su i laboratorijske i strukturne analize predmeta. Za sigurniji transport i pohranu predmeta izrađena je kutija od beskiselinskog kartona s odgovarajućom opremom.

m. z.

Slika 1. Odjeća za Isusa, stanje prije radova

Slika 2. Odjeća za Isusa, stanje nakon radova

Slika 3. Velum, stanje prije radova

Slika 4. Velum, stanje nakon radova

Nastavak kataloške jedinice na sljedećoj stranici ►

Slika 1

Slika 2

Slika 3

Slika 4

Varaždinske Toplice

Crkva Sv. Martina
 Sv. Martin biskup
 Johann Beyer, 1852.
 Ulje na platnu, 270 x 130 cm
 Voditelj radova: Zlatko Kapusta
 Suradnice: Dunja Vedriš, Venija Bobnjarović-Vučković

BROJ DOSJEA: 56.2, Ludbreg, Trg Sv. Trojstva 15

PROGRAM PREMA UGOVORU SA ŽUPOM SV. MARTINA IZ VARAŽDINSKIH TOPLICA

Slika s likom sv. Martina biskupa bila je datirana u 18. stoljeće kao rad nepoznatog majstora. Međutim, u tijeku konzervatorsko-restauratorskih radova otkrivena je signatura prema kojoj se slika pripisuje štajerskom slikaru i restauratoru Johannu Beyeru koji je djelovao u Štajerskoj i Hrvatskoj sredinom 19. stoljeća. Osim te slike iz Varaždinskih Toplica, koja je vjerojatno bila naručena za stariji drveni glavni oltar, naslikao je i oltarne pale u Svibovcu, Cerju, Dugom Selu, Karlovcu, Pregradi i još nekim naseljima.

Na slici iz Varaždinskih Toplica sv. Martin je prikazan kao starac sijede brade i brkova u punoj figuri kako стојi na oblacima okružen anđelima. Ispod oblaka na kojem biskup стојi smještena je žanr scena u kojoj sv. Martin, prikazan kao vojnik na bijelom konju, mačem odsijeca dio svojeg plašta i daruje ga siromahu. Scena je smještena u skromno naslikanom pejzažu s dva dominantna ogoljena stabla.

Nakon što je 1970-ih uklonjena s glavnog oltara, slika se čuvala u župnom dvoru unutar skromnog ukrasnog

okvira. Oštećenja na njoj bila su višestruka. Podokvir je bio konstruktivno oslabljen, što je uzrokovalo neravnine na platnenom nosiocu, a na licu slike bili su vidljivi tragovi kontakta platna s drvenim letvama podokvira. Na tim mjestima, duž cijelog oboda slike, nastala su brojna oštećenja slikanog sloja koji je velikim dijelom popucao i otpao, a sam platneni nosilac bio je vrlo oslabljen i porozan. Površina izvorno sačuvanog slikanog sloja bila je prekrivena slojem potamnjelog laka.

Slika je podvrgnuta dezinfekciji u komori Restauratorskog centra Ludbreg. Kako je slikani sloj bio u vrlo trusnom stanju, prije početka čišćenja poleđine, lice slike je zaštićeno (*facing*). Uklanjanje nagomilane prljavštine i prašine s poleđine izvedeno je mehanički i kemijski. Odignuti dijelovi slikanog sloja učvršćeni su, a potom je kemijskim putem uklonjen potamnjeli lak. Slijedilo je izravnavanje relaksacijom i opterećivanjem. Potom je cijela slika podložena novom lanenom tkaninom, uz prethodno parcijalno saniranje oštećenja od čavlića na rubovima izvornog platnenog nosioca. Izrađen je novi

drveni podokvir na koji je dublirana slika napeta, nakon čega se pristupilo obnovi oštećenih i nedostajućih dijelova osnove platna. Retuš na slici izведен je u dva sloja, donji

podložni sloj pigmentima, a gornji lazurnim uljanim bojama.

v. b. v.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

Velika Gorica

Bapča, kopneni arheološki nalazi

Antika

Voditelj programa: Martina Ćurković

Suradnici: Antonija Jozić, Anita Jelić, Mladen Mustaček, Ivo Martinović, Jure Popović, Andrea Jerkušić i Zdenka Vrgoč

BROJ DOSJEA: 2181/1, Zadar, Božidara Petranovića 1

PROGRAM PREMA UGOVORU S TVRTKOM PISA-TRADE D.O.O.

S lokaliteta Velika Gorica, Bapča zaprimljeno je trinaest keramičkih predmeta (fragmentirane posude, amfore, vrčevi i zdjelice). Prije obrade nalazi su fotodokumentirani. Keramički predmeti su mehanički očišćeni od naslaga zemlje kojom su bili potpuno prekriveni; uslijedilo je konsolidiranje potapanjem u akrilni konsolidant, potom

lijepljenje ulomaka te izrada integracije od alabasternog gipsa. Integrirani dijelovi tonirani su u boju sličnu originalu. Fotodokumentacija je također vođena za vrijeme i nakon restauratorskih radova te je nakon završetka radova cjelokupni restauratorski proces pismeno dokumentiran.

m. č.

Slika 1. Fragmenti vrča, stanje prije radova

Slika 2. Vrč, stanje nakon radova

Velika Gorica

Kobilić, pokretni arheološki nalazi

Srednji vijek

Voditeljica programa: Antonija Jozić

Suradnici: Anita Jelić, Martina Ćurković, Mladen Mustaček, Ivo Martinović, Jure Popović

BROJ DOSJEA: 2097/1, Zadar, Božidara Petranovića 1

PROGRAM PREMA UGOVORU S TVRTKOM PALISADA D.O.O.

Na konzervatorsko-restauratorsku obradu preuzeta su osamdeset dva arheološka predmeta izrađena od željeza (pojasne kopče, alke, noževi, potkove, čavli, srpovi, ulomci), bronce (novac, ulomci predmeta), stakla (ulomci predmeta) i keramike (posuda). Predmeti su fotodokumentirani prije

i nakon obrade, aktivno stabilizirani, mehanički očišćeni, konsolidirani, a oni zaprimljeni u fragmentiranom obliku međusobno slijepljeni. Sve faze provedenih konzervatorsko-restauratorskih radova pismeno su dokumentirane.

a. jo.

Slika 1. Željezna potkova, stanje prije radova

Slika 2. Željezna potkova, stanje nakon radova

Velika i Mala Bršljanica

Utvrda Bršljanac

Kasni srednji vijek

Voditelj programa: Petar Sekulić

Suradnica: Tajana Pleše

BROJ DOSJEA: 2211, Zagreb, Kožarska 5

PROGRAM PREMA UGOVORU S BJELOVARSKO-BILOGORSKOM ŽUPANIJOM

Utvrda Bršljanac, jedna od važnijih obrambenih točaka moslavačkog gorja, sagrađena je tijekom kasnog srednjovjekovlja. Utvrdu su oko 1540. godine osvojile osmanske trupe, a nakon njihova odlaska nikada nije obnovljena.

Prva sustavna arheološka istraživanja utvrde Bršljanac provedena su od 4. do 18. lipnja 2012. godine. Radovi su izvedeni u skladu s odobrenjem Konzervatorskog odjela u Sisku.

Cilj prve sezone radova bio je potvrđivanje stratigrafike slike lokaliteta te što cjelovitije određivanje tlocrne dispozicije objekta. Sonda 1 (495 x 450 cm), postavljena na sjeveroistočnom kutu utvrde, omogućila je uvid u stratigrafsku sliku lokaliteta, a ujedno je unutar te sonde istražen SI kut utvrde. U toj je sondi pronađeno obilje pokretnih arheoloških nalaza. Najbrojniju skupinu nalaza čine ulomci kasnosrednjovjekovnih keramičkih posuda koje se mogu datirati u vrijeme od 13. do 16. stoljeća. Pronađeni su i ulomci prapovijesne keramike koji se na temelju fakture, oblika i sačuvanih ukrasa mogu datirati u brončano doba (2300. – 750./700. pr. n. e.). Sonda 2 (465 x 700 cm) smještena je na SZ dijelu utvrde. U sondi je potvrđen sjeverozapadni kut utvrde. Treba napomenuti da do kraja arheoloških istraživanja 2012. godine nije bilo moguće potvrditi spojeve istočnog i zapadnog vanjskog

zida s temeljem sjevernog obrambenog zida. U sondi 2 nisu pronađeni pokretni arheološki nalazi.

U arheološkim istraživanjima 2012. godine nastojalo se u što većoj mjeri odrediti stranice utvrde Bršljanac. Kako je utvrda nakon prve polovice 16. stoljeća bila prepuštena vegetaciji, prije početka radova bili su vidljivi samo JZ kut te manji segmenti južnog pročelja. Nakon dovršetka istraživanja, a nakon uklanjanja građevinske šute i humusa uz južno i zapadno pročelje te otvaranja dviju sondi na sjeverozapadnom i sjeveroistočnom kutu, bilo je moguće zaključiti da je utvrda Bršljanac sagrađena na kamenom živcu te da je bila oblikovana na tlocrnoj osnovi nepravilnog pravokutnika (24,5 x 28,85 x 29,65 x 29,2 m). Zidna je masa bršljanačke utvrde (sačuvana u prosječnoj visini od oko 300 cm) bila sagrađena od grubo priklesanog lomljenjaka složenog u relativno pravilne redove te povezanog obilnim korištenjem krupnozrnatog, žučkasto-bjelkastog veziva.

Nakon dovršetka radova, istraženi dio utvrde dokumentiran je metodom 3D laserskog skeniranja, prema kojem je izrađena cjelovita nacrtna dokumentacija (Vektra d.o.o.) s tehničkim opisom.

p. s.

Slika 1. Pogled sa sjeverozapada na utvrdu Bršljanac prije početka arheoloških istraživanja

Slika 2. Pogled sa sjeverozapada na utvrdu Bršljanac nakon arheoloških istraživanja

Velika Ludina

Stari grad Košutgrad

Kasni srednji vijek

Voditelj programa: Petar Sekulić

Suradnica: Tajana Pleše

BROJ DOSJEA: 2229, Zagreb, Kožarska 5

PROGRAM PREMA UGOVORU S OPĆINOM VELIKA LUDINA

Stari grad Košutgrad smješten je na zapadnim obroncima Moslavačke gore. U kasnom srednjem vijeku Košutgrad je bio dio posjeda Moslavina. Prema trenutačno dostupnim podacima, gradnja Košutgrada može se datirati u 14. stoljeće te se pretpostavlja da je napušten zbog opasnosti od osmanskih napada sredinom 16. stoljeća.

Prva sustavna arheološka istraživanja starog grada Košutgrada provedena su od 1. do 9. kolovoza 2012. godine. Radovi su izvedeni u skladu s odobrenjem Konzervatorskog odjela u Sisku.

Arheološkim istraživanjima provedenim 2012. godine potvrđena je stratigrafska slika lokaliteta u tri kontrolne sonde, određena je tlocrtna dispozicija grada te je izrađena nacrtna dokumentacija. Potvrđeno je da je grad sagraden na ovalnom platou okruženim dubokim (i danas jasno vidljivim) jarkom te zemljanim nasipom. Može se pretpostaviti (ali s rezervom) kako se starom gradu pristupalo preko manjeg, ovalnog platoa smještenog s južne strane, i to preko (pretpostavljenog) podiznog (?) drvenog mosta. Nadalje, potvrđeno je da je grad bio podijeljen na

dva dijela: južni, niži (pretpostavljena površina od oko 200 m²) te onaj sjeverni, viši (pretpostavljena površina oko 80 m²). Do nastavka arheoloških istraživanja samo se s velikim oprezom može pretpostaviti kako je južni dio grada imao ulogu nenatkrivenog dvorišta ili je pak bio natkriven i podijeljen na manje prostore, dok se za sjeverni dio može pretpostaviti da je imao stambenu namjenu.

Tijekom arheoloških istraživanja 2012. godine na starom gradu Košutgradu pronađeno je obilje pokretnih arheoloških nalaza. Najbrojniju skupinu nalaza čine ulomci kasnosrednjovjekovnih keramičkih posuda koje se mogu datirati od 14. do 16. stoljeća. U sondi 1 pronađeni su i ulomci prapovijesne keramike koji se mogu datirati u eneolitik.

Nakon dovršetka istraživanja, sve istražene strukture su fotografirane te snimljene metodom 3D laserskog sniranja. Prema podacima prikupljenima tom metodom izrađena je detaljna nacrtna dokumentacija (Vektra d.o.o.) s tehničkim opisom objekta.

p. s.

Slika 1. Pogled sa sjeverozapada na stari grad Košutgrad

Slika 2. Pogled s jugoistoka na stari grad Košutgrad nakon arheoloških istraživanja

Velika Kopanica

Crkva Sv. Ilije proroka

Zidne slike

Druga polovica 18. st.

Voditelj programa: Željko Hnatjuk

Suradnici: Dejan Pajić, Marko Buljan, Tihana Popinjač

BROJ DOSJEA: 1889/1, Osijek, Fakultetska 4

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Župna crkva Sv. Ilije proroka jednobrodna je građevina s četverokutnim svetištem i zvonikom na glavnem pročelju. Uz istočnu stranu svetišta nalazi se prigrađena sakristija s oratorijem na katu. Crkva je sagrađena 1775. godine, ali je pretrpjela znatne intervencije u 19. stoljeću. Istražnim radovima pronađeni su oslici 18. stoljeća na zidovima i kupoli svetišta, kao i na zidovima lađe.

Godine 2012. restaurirana je kupola, a počelo se i s uklanjanjem preliča i injektiranjem pukotina na zidu iza glavnog oltara. Površine stare žbuke koje su graničile s betonom pažljivo su opšivene vapnenom žbukom. Puko-

tine su injektirane smjesom *PLM-a*. Na okviru prikaza Posljednje večere, kao i na medaljonima, izrađene su šablone prema kojima je napravljen retuš i rekonstrukcija nedostajućih dijelova. Nakon završetka radova na kupoli, radovi su nastavljeni na zidu iza glavnog oltara. Preliči su skidani mehaničkim putem, skalpelima, dok je na nekim dijelovima bilo potrebno prethodno vlaženje vodom, s ciljem uspješnijeg uklanjanja. Zbog nastavka radova u idućem razdoblju ostavljena je skela te nije bilo moguće u cijelosti izraditi fotodokumentaciju.

ž. h.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Prikaz dijela zidnog oslika nakon skidanja preliča

Virje

Sveti Martin, pokretni arheološki nalazi

Srednji vijek

Voditeljica programa: Antonija Jozić

Suradnici: Anita Jelić, Martina Ćurković, Mladen Mustaček, Ivo Martinović, Jure Popović

BROJ DOSJEA: 2173/1, Zadar, Božidara Petranovića 1

PROGRAM PREMA UGOVORU S MUZEJOM GRADA KOPRIVNICE

Na konzervatorsko-restauratorsku obradu preuzeto je 70 arheoloških predmeta izrađenih od željeza (pojasne kopče, alke) i bronce (igle, prstenje, novčići, puceta, ulomci dijadema).

Zaprimaljeni metalni predmeti sačuvani su u više ili manje mineraliziranom stanju. Izvorna površina je na svim predmetima djelomično oštećena te prekrivena zemljom i raznim koroziskim produktima. Metalni nalazi čišćeni su do izvorne površine kontrolirano mehanički pod mikroskopom. U tu svrhu upotrijebljeni su skalpeli različitih profila i dimenzija te električni mikromotor i mikropjeskarnik s granulatima različitih tvrdoća i ve-

ličina. Željezni predmeti stabilizirani su uklanjanjem iona klora standardnim sulfitnim postupkom, dok su brončani predmeti stabilizirani potapanjem u otopinu benzotriazola. Slomljeni metalni predmeti slijepljeni su privremeno cijanoakrilatom, a nakon toga dvokomponentnom epoksidnom smolom uz dodatak pigmenata. Za lakiranje predmeta korištena je mješavina reverzibilnih lakova *Paraloid B72* i *Cosmoloid H80* u toluenu. Svi konzervatorsko-restauratorski radovi praćeni su opsežnom pisanim i fotografskom dokumentacijom.

a. jo.

Slika 1. Željezna pojasna kopča, stanje prije radova

Slika 2. Željezna pojasna kopča, stanje nakon radova

Virovitica

Franjevački samostan, župa Sv. Roka

1. Sv. Josip s Djetetom, Damjan Bittner (?), 1767., ulje na platnu, 80 x 108 cm
2. Sv. Franjo Asiški, nepoznati autor, 1767., ulje na platnu, 90 x 116 cm
3. Sv. Paškal Baylonski, nepoznati autor, 1767., ulje na platnu, 90 x 116 cm
4. Sv. Ljudevit biskup, nepoznati autor, 1767., ulje na platnu, 90 x 116 cm

Voditeljica programa: Melania Sloboda

Suradnici: Vjeran Potočić, Irina Šadura

BROJ DOSJEA: 7944 (1), 7945 (2), 7946 (3), 7947 (4), Zagreb, Zmajevac 8

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Slike su djela franjevačkih slikara laika koji su u Virovitići boravili šezdesetih i sedamdesetih godina 18. stoljeća. Budući da njihova slikarska djelatnost nije arhivski dokumentirana, a slike nisu signirane, nije moguće sa sigurnošću utvrditi autore pojedinih djela.

Pretpostavlja se da je portret sv. Josipa koji odlikuje meka modelacija forme, topli kolorit i blaga psihologizacija (uz još neke slike iz samostana) djelo Damjana Bittnera, rođenog u Grazu, dok je autor preostalih slika, nešto tvrde svjetlosne modelacije i izraženije stilizacije forme, zasada nepoznati franjevački slikar (Mirjana Repanić Braun, Barokno slikarstvo u Hrvatskoj franjevačkoj provinciji sv. Cirila i Metoda, Zagreb, 2004.).

Slike ovalnog oblika, naslikane uljem na platnu spojenom od dva dijela, bile su pričvršćene čavlićima na drvene dotrajale podokvire. Ukrasni okviri tih slika prije nekoliko godina bili obnovljeni te ih nije trebalo restaurirati. Slike su smještene u samostanskoj blagovaonici, u nakošnom položaju, na lučnim prijelazima sa zidova na strop.

Platna su se zbog tog položaja izbočila i deformirala, a s poleđine je na njih napadao debeli sloj prašine. Lica svih slika bila su prekrivena debelim naslagama površinske nečistoće i plijesni, ispod kojih se uočavao debeo nanos tamnog laka. Ispod laka slikani je sloj bio prožet sitnim i gustim krakelirama i prečišćen u prijašnjoj restauratorskoj intervenciji. Primjerice, smeđa draperija, desni donji kut slike i glava sv. Franje Asiškog prečišćeni su do crvenkastosmeđe preparacije; na slici *Sv. Ljudevit biskup* prečišćeno je lice sveca, donji dio njegove odore i bočni dio biskupske kape; na slici *Sv. Paškal Baylonski* prečišćeni su rubni dijelovi lica, smeđa odora i ruke, a na slici *Sv. Josip s Djetetom* oštećen je slikani sloj u području donjeg dijela svećeva lica. Na svim slikama mjestimično nedostaju dijelovi slikanog sloja i na svima se ocrtava raspucali ovalni rub nastao zbog kontakta platna s podokvira.

Konzervatorsko-restauratorski zahvat na svim je slikama obuhvatio iste postupke. Nakon provedenih proba čišćenja i testova topivosti, uklonjene su površinske nečistoće i stari

lak. Slikani je sloj preventivno konsolidiran da bi se moglo pristupiti ravnjanju deformacija platna. Nakon ravnjanja, sa slikanog sloja uklonjeni su ostaci prljavštine. Oštećenja slikanog sloja su rekonstruirana te je izvedeno dubliranje slika novim platnima. Retuš je izведен podlaganjem

gvaš bojama, a završni retuš lakirnim bojama *Maimeri*. Slike su montirane na nove drvene podokvire i lakirane završnim polusjajnjim lakom. Početkom 2013. vraćene su u Viroviticu i postavljene u samostansku blagovaonicu.

m. s.

Slika 1. *Sv. Ljudevit biskup*, stanje prije radova

Slika 2. *Sv. Ljudevit biskup*, stanje nakon radova

Vis

Crkva Gospe od Spilica

15. - 18. st.

Voditelj programa: Mate Pavin

Suradnici: Marin Barišić, Frane Oreb

BROJ DOSJEA: 1435/2, Split, Porinova za

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Crkva je sagrađena kao jednobrodno zdanje u 15. stoljeću, ali je proširenjem u 17. stoljeću postala trobrodna pa joj je u produžetku glavnog broda dodano svetište, a na glavnom pročelju visoki zvonik na preslicu. Pročelje je raščlanjeno trima jednostavnim ulaznim portalima.

Tijekom 2012. godine na dva portala crkve obavljeni su konzervatorsko-restauratorski zahvati. Dokumentirano je zatećeno stanje uz detaljnu fotodokumentaciju oštećenja i onečišćenja u totalu i detaljima. Površina kamena očišćena je od naslaga vegetacije, anorganskih i organskih onečišćenja, i to kombinacijom mehaničkih i hidromehaničkih metoda. Pukotine su injektirane dvokomponentnim

ljepilom na bazi epoksi smole primjerene viskoznosti. Svi metalni elementi uklonjeni su iz kamena, a šupljine su ispunjene umjetnim kamenom.

U prirodnom kamenu izrađeno je šest tašela koji su obrađeni tradicionalnim alatima te patinirani pigmentima. Oštećenja i nedostajući dijelovi profilacija okvira i zona manjih oštećenja domodelirani su u umjetnom kamenu uz prethodnu izradu karbonskih nosivih armatura. Nadvratnik južnog portala tretiran je 2%-tним amonij oksalatom u 24 sata jer je primijećeno osipanje kamenog materijala zbog prisutnih topivih soli.

m. p.

Slika 1. Zatećeno stanje

Slika 2. Stanje nakon konzervatorsko-restauratorskih radova

Visoko

Utvrda Čanjevo, pokretni arheološki nalazi

Novi vijek

Voditeljica programa: Antonija Jozić

Suradnici: Anita Jelić, Martina Ćurković, Mladen Mustaček, Ivo Martinović, Jure Popović

BROJ DOSJEA: 1739/1, Zadar, Božidara Petranovića 1

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Na konzervatorsko-restauratorsku obradu preuzeto je 89 arheoloških predmeta izrađenih od željeza (mač, predice, noževi, strelice, kugle, ključevi, lokoti, alke, razni predmeti nepoznate namjene, pribori za jelo), osam arheoloških predmeta izrađenih od bronce (igle, aplike, zatvarači, kvake) i 936 staklenih ulomaka.

Zaprimaljeni metalni predmeti sačuvani su u više ili manje mineraliziranom stanju. Izvorna površina je na svim predmetima djelomično oštećena te prekrivena zemljom i raznim korozionskim produktima. Metalni nalazi čišćeni su do izvorne površine kontrolirano mehanički pod mikroskopom. U tu svrhu upotrijebljeni su skalpeli različitih profila i dimenzija te električni mikromotor i

mikropjeskarnik s granulatima različitih tvrdoća i veličina. Željezni predmeti stabilizirani su uklanjanjem iona klorova standardnim sulfitnim postupkom, dok su brončani predmeti stabilizirani potapanjem u otopinu benzotriazola. Slomljeni metalni predmeti slijepljeni su privremeno cijanoakrilatom, a nakon toga dvokomponentnom epoksidnom smolom uz dodatak pigmenata. Stakleni ulomci očišćeni su pranjem u otopini blagog deterdženta. Za lakiranje predmeta korištena je mješavina reverzibilnih lakova *Paraloid B72* i *Cosmoloid H80* u toluenu. Svi konzervatorsko-restauratorski radovi praćeni su opsežnom pisanim i fotografskom dokumentacijom.

a. jo.

Slika 1. Željezni mač, stanje prije radova

Slika 2. Željezni mač, stanje nakon radova

Vodnjan

Crkva Sv. Katarine

Zidne slike

Nepoznati autor, 14. st.

Fresco-secco

Voditeljica programa: Kristina Krulić

Suradnici: Toni Šaina, Alan Vlahov, Tajana Žarković, Kristina Matković, Nives Jakovina, Marina Fernežir, Ane Karuza, Matko Kezele, Maja Kamenar

BROJ DOSJEA: 2102/1, Rijeka, Užarska 26

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Crkva Sv. Katarine jednobrodna je crkva iz 14. stoljeća s polukružno zaključenom apsidom, otvorenim drvenim krovištem i zvonikom na preslicu. Na sjevernom zidu crkve nalazi se veći dio sačuvanih i djelomično otkrivenih srednjovjekovnih fresaka s prikazom sv. Katarine, ali su se ostaci fresaka nazirali i u apsidi.

Godine 2012. Hrvatski restauratorski zavod počinje s konzervatorsko-restauratorskim istraživanjima i radovima otkrivanja zidnih slika. Na sjevernom je zidu crkve prijašnjim radovima u većoj mjeri otkrivena zidna slika s prikazom sv. Apolonije i zaruka sv. Katarine. Temeljem toga nalaza uslijedila su daljnja istraživanja u apsidi te na južnom, istočnom i zapadnom zidu. Pokazalo se da se ispod naknadnih slojeva žbuke i naliča nalaze vrlo dobro očuvane zidne slike.

U apsidi je otkriven lik Krista u središnjem dijelu s dva sveca i dvije svetice sa svake strane. Na južnom je zidu

vidljiv dio scene sa svećima za stolom, a na zapadnom zidu detalj scene Posljednjega suda. Uz zidne slike otkriveni su razni urezani crteži (brodovi, grbovi, zvijezde i sl.) i graffiti (pisani latinicom i glagoljicom), koji su također vrlo važan nalaz. Na sjevernom se zidu nastavilo s uklanjanjem ostataka vapnenih premaza sa slikanoga sloja. Na istom zidu nalazi se oštećena kamena škropionica koja je u sklopu radova rekonstruirana.

Zatečeno stanje otkrivenih zidnih slika na sjevernom zidu prikazano je u grafičkoj dokumentaciji, a u Prirodoslovnom laboratoriju HRZ-a provedene su analize pigmenata, veziva i žbuka. Stupanj očuvanosti cjelokupnog opusa zidnih slika moguće je odrediti tek nakon otkrivanja svih zidova. Dosadašnji nalazi pokazuju da je oslik na većini područja natučen, no usprkos tome prizori su relativno čitljivi.

k. k.

Slika 1. Sjeverni zid crkve u tijeku radova

Slika 2. Svod apside u tijeku radova

Vodnjan

Crkva Sv. Martina
 Zidni oslik, stropni medaljon, oko 10 m²
 Početak 20. st.
Fresco-secco
 Voditelj programa: Toni Šaina
 Suradnici: tvrtka Kapitel d.o.o. Žminj

BROJ DOSJEA: 2012/1, Rijeka, Užarska 26

PROGRAM PREMA UGOVORU S TVRTKOM KAPITEL D.O.O. ŽMINJ

Pretpostavlja se da je crkva sagrađena u srednjem vijeku, a nad ulazom je natpis ECCLESIA INQUISIT ISTRIAЕ. U unutrašnjosti crkve na stropu se nalazi oslikani medaljon s početka 20. stoljeća koji prikazuje Gospu okruženu anđelima.

Sam strop je u prilično lošem stanju jer su dotrajala krovna konstrukcija i pokrov dodatno oštećeni prije nekoliko godina prilikom obnove kuće koja je spojena sa zapadnim zidom crkve. Prilikom obilaska i pregleda unutrašnjosti ustanovljeno je da su dijelovi stropa djelomično urušeni. Oslikani medaljon također se počeo oštećivati i prijetilo mu je urušavanje. Zbog toga su pokrenuti hitni zahvati zamjene dotrajalog krova.

Prilikom građevinskih zahvata na sanaciji krova proveden je restauratorski nadzor i pregled stanja stropnog oslika. Nakon demontaže dijela krova, pregledan je strop s gornje strane. Utvrđeno je da je žbuka podbuhla i odvojena od nosioca, a većina drvenih letvica i krovnih greda je trula. Zbog takvog stanja bilo je potrebno hitno zaštитiti i demontirati medaljon.

Prije demontaže stropnog medaljona izvedena je preventivna zaštita koja se sastojala od "mekog" podupiranja

oslikanog stropa. Za takvo podupiranje stropa izведен je posebno pripremljen drveni raster na kojem se nalazi drvena ploča dodatno zaštićena spužvom. Takva platforma bila je lagano poduprta prilagođenom cijevnom skelom. Nakon što je medaljon osiguran, mogli su početi radovi na demontaži. Najprije je očišćena poleđina stropa od žbuke i prašine. Čišćenje je izvedeno metlicama i industrijskim usisavačem. Nakon čišćenja, poleđina je dodatno učvršćena i zaštićena sa stražnje strane drvenim rasterom sa spužvom. Drvene letve s gornje strane učvršćene su vijcima za drveni raster s donje strane. Nakon učvršćenja, medaljon je u jednom komadu pažljivo demontiran i spušten na tlo crkve zajedno sa žbukom i drvenom konstrukcijom (drvene letvice). Prije demontaže prepiljene su dvije trule drvene grede koje su nosile letvice i žbuku s oslikanim medaljom. Žbuka i drvene letvice stropa oko medaljona prethodno su privremeno uklonjene.

Kad je medaljon spušten na tlo, uklonjena je zaštita sa stražnje strane i još jedanput pažljivo očišćena poleđina. Prije nanošenja vapnene žbuke na poleđinu medaljona, površina je dobro namočena da ne bi pucala žbuka. Vapnena žbuka i pijesak (NHL5 : kvarcni pijesak) zamiješani

su u omjeru 1:4 uz dodatak primala AC62. Preko PVC mrežice žbuka je pažljivo utisnuta u udubljenja između letvica, a nanesena je u debljini od najviše 1 cm. Nakon što se žbuka osušila, postavljen je novi drveni raster kao privremena podloga. Raster se sastoji od manjih letava (5 x 7 cm) na koje su okomito postavljene dvije grede (10 x 10 cm). Medaljon je nakon toga pažljivo okrenut, a privremena zaštita s prednje strane je uklonjena.

Prije dalnjih radova pregledano je stanje žbuke i pigmenta oslikanog medaljona. Mekanim kistom pažljivo je uklonjena prašina s lica oslikanog medaljona. Potom je slikani sloj (pigment) koji se mjestimično praška zaštićen premazivanjem 5%-tnom otopinom *Paraloida B72* u ace-

tonu preko japanskog papira. Budući da se pigment nije učvrstio pri prvom premazivanju, postupak je ponovljen. Nakon konsolidacije pigmenta nanesen je *facing* koji se sastoji od japanskog papira i dva sloja gaze. Najprije se nanosi sloj japanskog papira koji se lijepli sa 7,5%-tnom otopinom *Tylose* u destiliranoj vodi. Nakon sušenja japanskog papira u dva sloja, nanesena je gaza koja se lijepli s 25%-tnom otopinom *Primala AC62* u destiliranoj vodi. Kad se *facing* osušio, na lice medaljona postavljena je dodatna zaštita lica medaljona od spužve i drvenog rastera. Medaljon je tako zaštićen smješten u kut crkve, unutrašnjost je očišćena, a crkveni namještaj vraćen u prvotni položaj.

t. š.

Slika 1. Pogled na stropni medaljon prije radova

Slika 2. Pogled na stropni medaljon nakon demontaže

Vrbnik

Župna crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije

Posljednja večera

Marin Cvitović (?), 1599.

Ulje na dasci, 270 x 25 cm

Voditeljica programa: Nelka Bakliža

Suradnici: Irina Šadura, Davor Filipčić

BROJ DOSJEA: 2543, Zagreb, Zmajevac 8

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Predela s prikazom Posljednje večere vjerojatno je postavljena na oltar vrbničke župne crkve u travnju 1599. godine. Glagoljski natpis s predele iz kojeg saznajemo godinu postavljanja oltarne pale te mjesto njezina nastanka i naručitelje, napisao je, a možda i oslikao, Marin Cvitović Kotoranin. Biskupski notar koji piše glagoljicom spominje se 1606. godine kao vicekancelar Krčke biskupije. U dopisu dr. Ivana Černčića iz Rima (Viestnik Hrvatskoga arheološkoga društva) stoji kako je natpis prepisao 1868. godine, a 1886. godine ga prevodi i objavljuje u Viestniku.

Prilikom pregleda stanja umjetnina u vrbničkoj crkvi, na predeli su uočena znatna oštećenja slikanog sloja. U sklopu zavodskog programa *Hitnih intervencija* u 2011.

godini predela je preventivno konzervirana, a 2012. godine nastavljeno je s radovima uklanjanja slojeva nečistoća i viška voska nanesenog tijekom posljednje restauracije (Alma Orlić, 1966.). Nakon sondiranja slojeva laka i oslika te uklanjanja starog laka i promijenjenog retuša, rekonstruirana su oštećenja podloge. Rekonstrukcije su podložene tonski temperom te su završnim retušom lazurama integrirane u cjelinu. Restaurirane ukrasne letvice bit će montirane i uskladene s pozlatom oltara *in situ*. Dok se u crkvi ne steknu uvjeti za povrat, umjetnina će biti pohranjena u depou HRZ-a.

i. š.

Slika 1. *Posljednja večera*, detalj prije radova

Slika 2. *Posljednja večera*, detalj nakon radova

Slika 3. *Posljednja večera*, total nakon radova

Slika 1

Slika 2

Slika 3

Vugrovec

Grobna kapela Sv. Mihaela

Drveni inventar

Nepoznati autori, 18. st.

Drvo, rezbareno, polikromirano, različite dimenzije

Voditeljica programa: Marijana Galović

Suradnici: Stela Grmoljez Ivanković, Veljko Bartol, Dragutin Furdi, Nikolina Oštarijaš, Jovan Kliska

BROJ DOSJEA: 2187/1, Zagreb, Zmajevac 8

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Glavni oltar sv. Mihaela dvokatni je retable s lučnim ophodima koji dopiru do zida apside. Oltar je datiran oko 1680. godine, a naručio ga je kanonik lektor Pavao Kos, koji je crkvu te godine dao temeljito obnoviti. Oltarna pala s prikazom sv. Mihaela arkandela te okrugla slika Boga Oca u raskošno ukrašenom okviru djelo su H. G. Geigerfelda. Oltarna je pala flankirana nišama u kojima su bile smještene skulpture. Vijenac nosi trokutasti lomljeni zabat kojem nedostaje desni fragment. Na nešto manjem drugom katku koji je zaključen lomljenim segmentnim zabatom nalazi se gloriola s golubicom Duha Svetoga među zrakama i oblacima. Flankirana je nišama. Sve skulpture osim sv. Valentina na postamentu lučnog ophoda nedostaju.

Bočni oltar sv. Nikole datiran je u isto vrijeme kad i glavni oltar. Sastoji se od predele i dva kata. Oltarna pala s prikazom sv. Nikole lučno je zaključena i flankirana stupovima. Uz njih su ispod baldahina bile smještene skulpture sv. Petra i Pavla. Drugi kat retable je nešto manjih dimenzija. Lučno zaključenu sliku s prikazom sv. Martina flankiraju stupovi uz koje su na postamentu stajale skulpture. Atički zaključak čini postament s Kristovim monogramom u suncu. Oltaru sv. Nikole pandan

je bočni oltar Blažene Djevice Marije; istih su dimenzija i konstrukcije, s manjim razlikama u izvedbi ornamenta.

Propovjedaonica poligonalne košare nastala je vjerojatno 1740-ih godina. Uže bočne stranice ukrašene su dvjema ukladama s apliciranim nizovima zvonolikih cvjetova, a središnja stranica dekorirana je većom pravokutnom ukladom s rozeta od akantovih listova i četiri zvonolika cvijeta. Baldahin je obrubljen lambrekonom. Tri snažne volute koje se lome pod tupim kutem drže postament namijenjen skulpturi sv. Mihaela arkandela. Doris Baričević smatra da bi autor oltara kapele mogao biti anonimni kipar propovjedaonice u isusovačkoj crkvi Sv. Katarine u Zagrebu (1680.) kojem pripisuje i oltare u Domagoviću. Moguće je da je to domaći majstor čiji likovni izraz ima podrijetlo u alpskoj tradiciji, a odlikuje ga provincijalizirani manirizam.

U 2012. godini drveni je inventar iz kapele Sv. Mihaela preventivno konzerviran. Pregledom njihova stanja pretvodne godine ustanovljena su izrazito velika oštećenja na baldahinu propovjedaonice sa skulpturom sv. Mihaela čija je statika bila potpuno narušena te je prijetilo njezino padanje s metalnog nosača na govornicu propovjedaonice. Površina bočnih oltara i glavnog oltara i propovjedaonice

bila je prekrivena slojem nečistoće. Slikani je sloj bio djelomično odignut od drvenog nosioca. Vidljiva su bila mjesta crvotočine i dezintegracije drvenog nosioca. S bočnih oltara i propovjedaonice dio ukrasnih aplikacija rubnih profilacija bio je odlomljen i pohranjen na menzama pokraj oltara te u stubištu koje vodi na kor.

Zbog velike oštećenosti slikanog sloja te posebno drvenog nosioca na propovjedaonici, najviše je vremena posvećeno njezinoj sanaciji. Stolarska sanacija baldahina propovjedaonice izvedena je u kapeli. Slikani sloj na baldahinu je podlijepljen da ne bi došlo do dalnjih oštećenja. Uklonjena je površinska nečistoća, a na mjestima vidljive crvotočine provedena je konsolidacija drvenog nosioca. Svi dijelovi profilacija, ukrasnih ornamenata koji su otpali i pronađeni na vrhu baldahina učvršćeni su i vraćeni na svoje mjesto. Pri zahvatu na propovjedaonici stolarska je sanacija bila najzahtjevniji dio radova.

Skulptura sv. Mihaela arkandela bila je pomaknuta sa svojeg uporišta koji stoji na tri snažne volute koje drže postament namijenjen skulpturi. Zbog izrazito nestabilnog stanja baldahina, skulptura se oslanjala samo na željeznu kuku montiranu u zid. Druga metalna šipka iz zida nosi težinu cijelog baldahina koji se nagnuo pa je prijetilo njegovo padanje na govornicu propovjedaonice. Razasuti dijelovi baldahina povezani su u cjelinu. Navedenim preventivnim zahvatima na propovjedaonici stvoreni su svi uvjeti za buduće cjelovite konzervatorsko-restauratorske radove, svi korišteni materijali su reverzibilni, a stolarskom sanacijom trajno su učvršćeni svi dijelovi u cjelinu.

Na glavnom oltaru i bočnim oltarima obavljeno je podlijepljivanje slikanog sloja, stolarska sanacija, učvršćivanje svih otpalih ukrasnih aplikacija i uklanjanje površinske nečistoće. Slikani je sloj glavnog oltara bio stabilniji od onog na drugim predmetima drvenog inventara u kapeli i tek su na nekim mjestima primjećena oštećenja polikromije. Oltar nije zahtijevao nikakvu intervenciju stolarske sanacije jer je izrazito stabilan.

Nakon izvedenih radova izravnog preventivnog konzerviranja drvenog inventara kapele, u srpnju 2012. godine ustanovljena su naknadna oštećenja statike propovjedaonice, vjerojatno izazvana izvedbom dezinfekcije na inventaru kapele.

Pregledom stanja potvrđeno je da je govornica propovjedaonice u iznimno lošem stanju. Uočeno je da su se spojevi drvenih dijelova govornice razdvojili, da je došlo do pomaka u položaju govornice i da prijeti njezino rušenje. S obzirom na to da su nosive grede iz zida potpuno dotrajale, u dogovoru s Gradskim zavodom za zaštitu spomenika kulture i prirode zaključeno je da je nužna hitna cjelevita stolarska sanacija govornice. Govornica je u listopadu 2012. godine demonтирana i privremeno pohranjena u samoj kapeli. Budući da su zbog hladnoće potkraj 2012. godine uvjeti za sanaciju propovjedaonice u kapeli bili otežani, odlučeno je da se govornica propovjedaonice transportira u radionicu HRZ-a gdje je u odgovarajućim uvjetima izvedena cjelevita stolarska sanacija. Propovjedaonica je u prvoj polovici siječnja 2013. godine vraćena i montirana u kapelu Sv. Mihaela u Vugrovcu Donjem.

m. g., m. w. z.

Slika 1. Propovjedaonica, stanje prije radova

Slika 1. Propovjedaonica, stanje nakon radova

Vukovar

Barokna jezgra

18. - 20. st.

Voditeljica programa: Suzana Purišić

Suradnici: Darija Cvitan, Ivana Popović, Nives Marušić, Miroslav Usenik, Eduard Hudolin, Zuber d.o.o. Višnjevac

BROJ DOSJEA: 1811/1, 1811/2, 1811/3, 1812/1, 1812/2, 1812/3, 1814/1, 1814/2, 1814/3, 1816/1, 1816/2, 1816/3, 1817/1, 1817/2, 1817/3, 1818/1, 1818/2, 1818/3, 1819/1, 1819/2, 1819/3, 1820/1, 1820/2 i 1820/3

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH (FINANCIRANJE IZ ZAJMA RAZVOJNE BANKE VIJEĆA EUROPE)

Program „Barokna jezgra u Vukovaru“ provodi se u sklopu projekta „Istraživanje, obnova i revitalizacija kulturne baštine Vukovar-Vučedol-Ilok“. Programom su obuhvaćena konzervatorsko-restauratorska istraživanja, građevinska sanacija i konzervatorsko-restauratorski radovi. U program su uvršteni sljedeći objekti: Rezidencija Paunović (2. pol. 19. st.), Zlatna dolina (2. pol. 18. st.), Magaze Mihajlović I i II (1760.), kuće Bingulac II i III (2. pol. 18. st.), kuća Emsminger (oko 1800.), kuća Puches (sredina 19. st.), kuće u Ulici dr. F. Tuđmana 8 i 10 (1880-ih) i kuća Paunović (oko 1920.). Obnova Zlatne doline i Rezidencije Paunović (1920.) završena je 2009. godine, a obnova ostalih kuća započeta je 2010. i nastavila se 2011. i 2012. godine. Na svim kućama izvode se radovi konstruktivne sanacije i obnove pročelja s ugradnjom instalacija, osim na Magazi Mihajlović I i kući u Ulici dr. F. Tuđmana 8, gdje je planirana samo sanacija pročelja.

U 2012. godini završeni su svi radovi na kućama Puches, Emsminger, Bingulac II i III, Magazi Mihajlović I i II i kućama u Ulici dr. F. Tuđmana 8 i 10. Na kući u Ulici dr. F. Tuđmana 8 izvedeni su završni radovi na ugradnji drvenih izloga u prizemlju, rađenih kao replika izvornog stanja. Na kućama Puches, Emsminger, Bingulac II i III i Magazi Mihajlović II izrađeni su završni limarski detalji na krovu. Oličena su pročelja na svim kućama, a na kući Puches ugrađeni su elementi manufaktурне plastike. Dovršeni su radovi na ugradnji stolarije na svim kućama. Na kućama Emsminger, Bingulac II i III, Magazi Mihajlović I i Magazi Mihajlović II izrađena su u prizemlju metalna

vanska vrata za zatvaranje izloga. Na kući Bingulac II i III na poziciji srušenog aneksa sagrađeno je suvremeno dvorišno krilo sa stubištem. Na Magazi Mihajlović II i kući Emsminger izrađena su unutarnja čelična stubišta, a na Magazi Mihajlović II na prvom katu u cijelosti je uređen interijer.

Na Magazi Mihajlović I krovna je konstrukcija bila u izrazito lošem stanju te je pravo stanje dotrajalosti bilo uočeno tek pri njegovoj demontaži prilikom sanacije. Krovište je u cijelosti sanirano. Izvedena je rekonstrukcija zajedničkog zida s Magazom Mihajlović II i hidroizolacija zidova od kapilarne vlage. Loše stanje konstrukcije je posljedica tzv. turske kanalizacije u razini temelja kuće koja je još uvek bila u funkciji. Radi sprečavanja daljnje destrukcije kuće, nužno je bilo sanirati kanal i preusmjeriti kanalizaciju.

Na kući u Ulici dr. F. Tuđmana 10 razgradnja je zahtijevala znatno veći opseg od onog predviđenog projektom. U 2012. izvedena je rekonstrukcija svih razgrađenih zidova i sanacija postojećih. Betonirana je polumontazna fert stropna ploča prvog kata sa svim serklažima i gredama te je izidan završni krovni profilirani vjenac. Izvedena je krovna konstrukcija drvenog krovista s hidroizolacijom. Krov je pokriven biber crijeponom. Izrađena je i ugrađena nova stolarija i bravarija. Izvedene su nove stube između prvog kata i potkrovila. Instalacije su postavljene unutar kolnog prilaza. U izvedbi HRZ-a restaurirano je kameno stubište u interijeru i faksimilno su obnovljene kamene konzole dvorišnog balkona.

Radovi na kući Paunović počeli su u lipnju 2011., a tijekom 2012. izrađena je međukatna polumontana konstrukcija stropa prizemlja, prvog, drugog i trećeg kata, betonirano je stubište od prizemlja do drugog kata. Izvedba stubišta bila je izrazito zahtjevna s obzirom na to da je bilo potrebno izvesti betonsko konzolno stubište kao faksimil originalnog, koje je bilo montažno konzolno

s pojedinačnim stubama upetim u zid i složenog oblika. Izvodilo se segmentno, stubu po stubu. Izvedena je nosiva konstrukcija drvenog krovišta, koje je prekriveno biber crijepom i limenim pokrovom. Stolarija je izrađena i slijedi ugradnja. Započeto je žbukanje pročelja.

i. p.

Slika 1. Kuća Bingulci, ulično pročelje, zatečeno stanje

Slika 2. Kuća Bingulci, ulično pročelje nakon obnove

Slika 3. Kuća Bingulci, dvorišno pročelje nakon obnove

Slika 4. Kuća Emsminger, ulično pročelje, zatečeno stanje

Slika 5. Kuća Emsminger, ulično pročelje nakon obnove

Slika 6. Kuća Emsminger, dvorišno pročelje nakon obnove

Slika 7. Kuća u Ul. Franje Tuđmana 8, zatečeno stanje

Slika 8. Kuća u Ul. Franje Tuđmana 8 nakon obnove

Slika 9. Kuća u Ul. Franje Tuđmana 10, zatečeno stanje

Slika 10. Kuća u Ul. Franje Tuđmana 10 nakon obnove

Slika 11. Kuća Paunović, ulično pročelje, zatečeno stanje

Slika 12. Kuća Paunović, dvorišno pročelje, zatečeno stanje

Slika 13. Kuća Paunović, dvorišno pročelje nakon obnove

Slika 14. Magaza Mihajlović I, ulično pročelje, zatečeno stanje

Slika 15. Magaza Mihajlović I, ulično pročelje nakon obnove

Slika 16. Magaza Mihajlović II, ulično pročelje, zatečeno stanje

Slika 17. Magaza Mihajlović II, ulično pročelje nakon obnove

Slika 18. Magaza Mihajlović II, dvorišno pročelje nakon obnove

Slika 19. Kuća Puches, zatečeno stanje

Slika 20. Kuća Puches nakon obnove

Slika 1

Slika 2

Nastavak kataloške jedinice na sljedećoj stranici ►

Slika 3

Slika 4

Slika 5

Slika 6

Nastavak kataloške jedinice na sljedećoj stranici ►

Slika 7

Slika 8

Slika 9

Slika 10

Nastavak kataloške jedinice na sljedećoj stranici ►

Slika 11

Slika 12

Slika 13

Slika 14

Nastavak kataloške jedinice na sljedećoj stranici ►

Slika 15

Slika 16

Slika 17

Slika 18

Nastavak kataloške jedinice na sljedećoj stranici ►

Slika 19

Slika 20

Vukovar

Kompleks dvorca Eltz

Vlastelinske kurije

Druga polovica 18. st.

Voditeljice programa: Suzana Purišić, Blanda Matica

Suradnici: Nives Marušić, Ivana Popović, Dom d.o.o. Darda

BROJ DOSJEA: 1806/1, 1806/2, 1806/3, 1807/1, 1807/2, 1807/3, 1808/1, 1808/2, 1808/3, 1809/1, 1809/2 i 1809/3

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH (FINANCIRANJE IZ ZAJMA RAZVOJA BANKE VIJEĆA EUROPE)

Vlastelinske kurije dio su kompleksa dvorca Eltz čija se obnova provodi u sklopu projekta „Istraživanje, obnova i revitalizacija kulturne baštine Vukovar-Vučedol-Ilok“. Projektom su obuhvaćena opsežna konzervatorsko-restauratorska istraživanja, građevinska sanacija i konzervatorsko-restauratorski radovi.

U lipnju 2012. završeni su svi radovi na Vlastelinskoj kuriji IV. Tijekom 2012. postavljeni su parketi u unutrašnjosti i dovršena je unutarnja stolarija. Oličeno je pročelje. Na Vlastelinskoj kuriji I betonirana je polumontažna fert stropna ploča prizemlja, izidan je završni krovni profilirani vijenac i izvedena je nosiva krovna konstrukcija drvenog

krovišta i pokrov biber crijeponom. Djelomično je ugrađena stolarija i bravarija na sve tri kurije i ožbukana su pročelja. Na Vlastelinskim kurijama II i III tijekom 2012. rađeni su završni detalji na krovištu, izradom krovnih odzračnika, tzv. obrva. Izvedena je i priključena oborinska odvodnja na sve tri kurije. Kad se provodilo priključenje, pojavio se problem smještaja odvodnih cijevi u terenu između kurija, jer presijecaju tunele koji povezuju kurije u razini podruma. Zato je bilo potrebno novo projektantsko rješenje odvodnje oborinskih voda.

i. p.

Slika 1. Vlastelinska kurija I prije radova

Slika 2. Vlastelinska kurija I nakon radova

Slika 3. Vlastelinska kurija II prije radova

Slika 4. Vlastelinska kurija II nakon radova

Slika 5. Vlastelinska kurija III prije radova

Slika 6. Vlastelinska kurija III nakon radova

Slika 7. Vlastelinska kurija IV prije radova

Slika 8. Vlastelinska kurija IV nakon radova

Slika 1

Slika 2

Nastavak kataloške jedinice na sljedećoj stranici ►

Slika 3

Slika 4

Slika 5

Slika 6

Nastavak kataloške jedinice na sljedećoj stranici ►

Slika 7

Slika 8

Zadar

Otok Premuda: Krial, Masarine, Driveni; otok Škarda: uvala Griparica, otočić Kamenjak; otok Tramerka - retrognosticiranje

Antika / novi vijek

Voditelj programa: Igor Miholjek

Suradnici: Robert Mosković, Nenad Starčić, Luka Maljić

BROJ DOSJEA: 1965, Zagreb, Cvijete Zuzorić 43

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Tijekom rekognosciranja 2012. u pet dana pregledano je šest arheoloških lokaliteta. Od toga su dva bila poznata od prije: Plitka Sika na Premudi, na kojoj nema novih devastacija, te Kamenjak, koji je od ove godine novointerpretiran. Pregledana su dva novoprijavljena lokaliteta.

Jedan u blizini lučice Krijal na Premudi, riječ je o ostacima brodske konstrukcije, vjerojatno s kraja 18. st. ili početka

19. st., te drugi na sjevernoj strani Premude (riječ je o ostacima brodoloma sa, za sada, nepoznatim teretom amfora). Pregledan je teško devastiran lokalitet na Škardi u uvali Griparica, a jedan lokalitet na otoku Tramerka ovaj put nije pronađen.

i. m.

Slika 1. Premuda, istočno od uvale Driveni, brodolom s amforama Keay XVI, 2. st.

Slika 2. Otočić Kamenjak, koncentracija ulomaka i grlo rodske imperijalne amfore, 1. st. pr. Kr. - 2. st.

Zrin

Stari grad Zrin

Kasni srednji vijek / novi vijek

Voditeljica programa: Tajana Pleša

Suradnici: Petar Sekulić, Teodora Kučinac

BROJ DOSJEA: 2237/1, Zagreb, Kožarska 5

PROGRAM PREMA UGOVORU S OPĆINOM DVOR

Stari grad Zrin nalazi se na brijegu povrh istoimenog sela u općini Dvor. Pretpostavlja se da je stari grad Zrin podignut već u 13. stoljeću. Prema (do sada) poznatim arhivskim podacima, može se pretpostaviti kako je u prvo vrijeme nakon osnutka Zrin bio u posjedu obitelji Babonić te nešto kasnije u vlasništvu Lovre Totha. Kralj Ljudevit darovao je 1347. godine Zrin Šubićima u zamjenu za Ostrovicu. Zrin su osmanlijske postrojbe osvojile 1577. godine, a u njihovu je posjedu i ostao sve do kraja 17. stoljeća. Nakon tog vremena stari grad Zrin više nije bio na strateški važnom položaju, što je ponajviše utjecalo na kvalitetu njegova održavanja. U cijelosti je grad napušten nakon požara početkom 19. stoljeća. Posljednja velika devastacija Zrina dogodila se 1943. godine, kad je stari grad bio rušen topovskim granatama.

Tijekom rujna i listopada 2012. godine provedeno je cijelovito čišćenje unutarnjeg prostora starog grada Zrina od vegetacije te hrpa građevinskog i otpadnog materijala. Vegetaciju su *pro bono* uklonili djelatnici šumarije Dvor (UŠP Sisak, Hrvatske šume d.o.o.). Raščišćavanje i grube zemljane radove izvela je zadruga "Eko-razvoj" uz stalni nadzor djelatnika HRZ-a. Cilj radova bio je u cijelosti

očistiti unutarnje zidne plohe staroga grada kako bi se mogao dokumentirati metodom 3D laserskog skeniranja. Skeniranje je izvela tvrtka Geo3D d.o.o., dok je arhitektonsku (kotiranu!) dokumentaciju prema prikupljenim podacima metodom 3D laserskog skeniranja izradila tvrtka Vektra d.o.o. Nacrtna dokumentacija uskladena je s onom iz 2002. (Zavod za fotogrametriju, Zagreb), 2008. te 2010. godine (Kaducej d.o.o.).

Nadalje, tijekom predmetnih radova napravljene su dvije kontrolne sonde uz unutarnju plohu vanjskog obrambenog zida (sonde 1 i 2). Sonda 1 (200 x 150 cm) smještena je uz južni dio zapadnog vanjskog obrambenog zida, dok je sonda 2 (300 x 150 cm) smještena uz istočnija, manja, zazidana vrata smještena na sredini zidnog plašta sjevernog vanjskog obrambenog zida. U obje je sonde pronađen kasnosrednjovjekovni i ranonovovjekovni pokretni arheološki materijal.

Usporedno s opisanim radovima provedeno je i sortiranje, katalogiziranje, dokumentiranje (nacrtno i fotografsko) te privremena pohrana dvadeset devet arhitektonskih profilacija pronađenih tijekom prethodnih istraživanja.

t. p.

Slika 1. Pogled sa zapada na stari grad Zrin

Slika 2. Pogled na unutrašnjost grada sa sjevera

Zvonimirovo

Veliko polje, keramički, željezni i stakleni arheološki nalazi
 Prapovijest
 Voditelj programa: Mihael Golubić
 Suradnici: Elena Perković, Petra Dinjaški, Marko Nemeth

BROJ DOSJEA: 739/1, Zagreb, Kamenita 15

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Tijekom 2012. godine provedeni su konzervatorski i restauratorski radovi na nalazima keltske keramike, željeza i stakla s nalazišta Zvonimirovo, Veliko polje. Obradeno je sto pedeset predmeta, od kojih je sto dovršeno, a na pedeset su obavljene razne faze radova. Keramika je čišćena mehanički i kemijski, a ulomci lijepljeni ljepljom *Mecosan*. Nedostajući dijelovi su restaurirani zubarskim gipsom i tonirani akrilnim bojama. Za strukturalnu konsolidaciju i površinsku zaštitu (prema potrebi) upotrijebljen

je konsolidant *Mowilith*. Proveden je proces uklanjanja soli iz željeznih predmeta u sulfitnoj kupki. Željezni su predmeti čišćeni pjeskarenjem i mikromotorom, a zatim konzervirani taninom i *Parawaxom*, dok je za konsolidaciju i rekonstruiranje korištena epoksidna smola. Stakleni predmeti su čišćeni mehanički i kemijski, a površina je zaštićena lakom *Paraloid B72*. Svi radovi su popraćeni pisanim i fotografskom dokumentacijom.

m. go.

Slika 1. Keltski lonac, stanje nakon radova

Slika 2. Keltski mač, stanje nakon radova

Žumberak

Crkva Sv. Nikole Biskupa

Novi vijek

Voditeljica programa: Ana Azinović Bebek

Suradnici: Andrej Janeš, Petar Sekulić, Marijana Krmpotić, Lea Čataj, Marko Nemeth, Anja Bendeković

BROJ DOSJEA: 1596/1, Zagreb, Kožarska 5

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Arheološka istraživanja traju s prekidima od 2006. godine, a dio su konzervatorsko-restauratorskih rada na obnovi crkve. Ove godine trajala su od 13. do 31. kolovoza. Istraživanja je odobrio Konzervatorski odjel Zagreb, a suglasnost za istraživanja dala je i Zagrebačka nadbiskupija. Radove čišćenja platoa oko crkve donirale su Hrvatske šume d.o.o., a pripremne radove skidanja zemljjanog nasipa bagerom i odvoz zemlje donirala je općina Žumberak, ljubaznošću načelnika Zdenka Šiljka.

Namjera ovogodišnjih istraživanja bila je pratiti grobljanski zid pronađen 2011. godine te tako otvoriti veći areal groblja i istražiti grobove na tom prostoru, kao i postići razinu zdravice u sondi 1 iz 2011. godine. Otvorena je sonda 1 veličine oko $3,5 \times 6,5$ m s prosječnom dubinom iskopa oko 150 cm.

Definirano je 45 stratigrafskih jedinica; od toga su dio arheološki slojevi, dio grobovi (njih 36), a dio zidane strukture. Izdvojeni su posebni nalazi (njih 43) nešto ke-

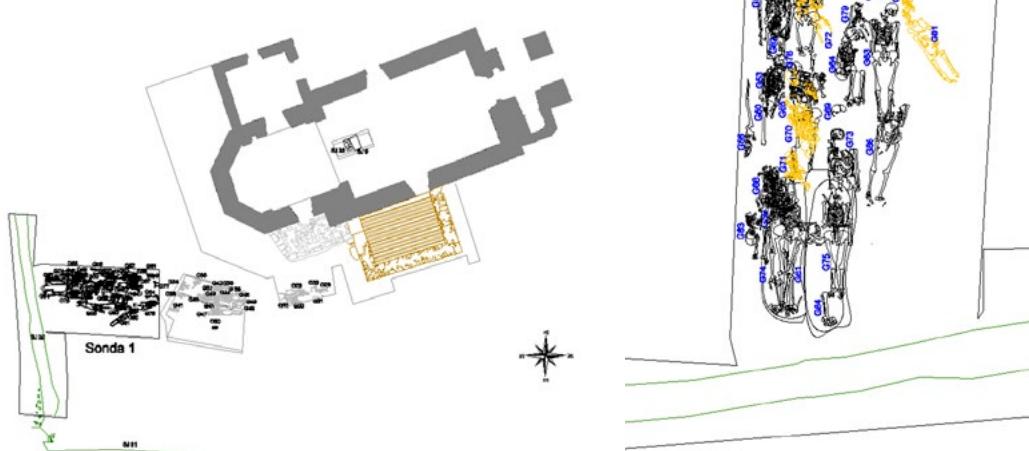
ramičkih, kovinskih i staklenih ulomaka koji se obrađuju u Odjelu za restauriranje arheoloških kopnenih nalaza Hrvatskoga restauratorskog zavoda. Dokumentiranje se provodilo totalnom stanicom; svi zidovi, slojevi i grobovi nacrtani su u mjerilu 1:20 ili 1:10, a izrađena je i iscrpna fotodokumentacija. Kosturi iz grobova analizirani su na Odsjeku za arheologiju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti.

Ovogodišnjim istraživanjima dobivene su neke nove spoznaje o načinu i fazama groblja oko crkve Sv. Nikole biskupa u Žumberku. Grobovi su položeni na terase, vrlo gusto i nepravilno poredani, a pratili su orijentaciju crkve. Najstariji ukopi pravilno su orientirani, a naknadnim istraživanjima utvrđit će se razlog takvoga poretka. Razina hodne površine iz vremena ukopavanja u to groblje niža je od današnje za oko 1 m.

a. a. b.

Slika 1. Plan arheoloških istraživanja 2012. godine

Slika 2. Plan istraženih grobova 2012. godine

vodootpornom toniranim smjesom za fugiranje *Kera-koll Fuga bella*. Nakon fugiranja, cijeli mozaik je završno očišćen od ostataka smjese za fugiranje. Kad je završeno čišćenje plohe mozaika, nanesen je zaštitni antigrafitni premaz *Remmers Graffiti-schutz*.

Osim konzervatorsko-restauratorskih radova na mозаiku, izvedeni su nužni građevinski radovi koji su uključivali

popravak nadozida oko ravnog krova na kojem se nalaze mozaici, žbukanje i izrada okapnice na donjem dijelu zida te popravak stuba nadomještanjem kamenih elemenata koji nedostaju.

t. š.

Slika 1. Pogled na istočni zid prije radova

Slika 2. Pogled na istočni zid nakon radova

Zadar

Crkva Sv. Krševana

Zidne slike

Voditelj programa: Ivan Srša

BROJ DOSJEA: 358/1, Zagreb, Radićeva 26

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Freske u apsidi sjeverne lađe očišćene su od nataloženih naslaga prašine i prljavštine, a pritom su uklonjene i kristalizirane soli na njihovoj površini. Također su u podnožju apside maknuti truli i vlažni dijelovi restauratorske žbuke iz pedesetih godina prošlog stoljeća. Uklanjanje prašine i nataloženih nečistoća obavljeno je *Wishab* spužvama i gumicama za brisanje. Na nekoliko mjesta *intonaco* je učvršćen injektiranjem vapneno-kazeinske smjese kojom

su freske učvršćivane i u prethodnom restauratorskom zahvatu, a otpali dijelovi obruba oko *intonaca* ponovljeni su vapneno-pješčanom žbukom u omjeru 1:4. Radovi su detaljno fotografski dokumentirani prije i nakon zahvata, a u crteže su uneseni relevantni podaci o zatečenom stanju fresaka, mjestima uzimanja uzoraka i izvedenim zahvatima.

i. s.

Slika 1. Sjeverna apsida, probe uklanjanja nečistoća s površine freske

Slika 2. Sjeverna apsida, nakupine soli na površini freske

Slika 3. Sjeverna apsida, površina freske nakon mehaničkog uklanjanja soli

Slika 1

Slika 2

Nastavak kataloške jedinice na sljedećoj stranici ►

Slika 3

Završje Začretsko

Kapela Sv. Ane

Zidne slike na svodu svetišta, oko 400 x 400 cm

Anton Jožef Lerchinger, između 1756. i 1760.

Fresco-secco

Voditelj programa: Miroslav Jelenčić

Suradnik: Petar Samuel Pal

BROJ DOSJEA: 1455/1, Zagreb, Radićeva 26

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Cilj konzervatorsko-restauratorskih radova bio je u što većoj mjeri završiti fazu uklanjanja naknadnih slojeva na svodu svetišta. Izvedeni su radovi uključivali potpuno uklanjanje naknadnih žbukanih i ličenih slojeva na plohamu svoda uz pojASNICE. Potpuno je uklonjen zazid koji je skrivaO izvorni rub pojASNICA. Uklonjeni komadi

zazida potom su zažbukani ispod razine oslika i preličeni vapnenim naličem. Sa slikanog sloja gotovo su potpuno uklonjeni svi naknadni slojevi naliča. Na oštećenim rubovima pojasnica potpuno su rekonstruirani žbukani slojevi.

m. j.

Slika 1. Južna pojasnica nakon uklanjanja zazida

Slika 2. Južna pojasnica nakon uklanjanja naknadnih slojeva naliča i rekonstrukcije izvorne pojasnice

Zagreb

Židovska općina

1. Meil plašt za toru, nepoznati autor, 19. st. (?), svilena tkanina, saten tkanje, pamučno platno, žuti konac, 78 x 59 cm
2. Meil plašt za toru, nepoznati autor, 1885., svilena tkanina, saten tkanje, pamučno platno, zlatna srma, šadraš, aplikacije crvenim plišem, 77 x 46 cm

Voditeljica programa: Bernarda Rundek Franić

Suradnice: Blaženka Beatović, Natalija Vasić, Marta Budicin, Margareta Klofutar

BROJ DOSJEA: 7891 (1), 7890 (2), Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Meil - plašt za toru (br. 1) ima svilenu tkaninu boje bjelokosti u saten tkanju za podlogu s prednje i stražnje strane. S prednje strane meila su sviljenim žutim koncem na kartonu ručno izvezeni krupa i natpis te Davidova zvijezda, ispod koje je smještena girlanda s vrpcom. Obje svilene tkanine imaju svaku svoju pamučnu podstavu s unutarnje strane. Sa stražnje strane meil ima otvor za toru.

Zbog neadekvatnih uvjeta deponiranja, cijelom površinom meila s obje strane svilene tkanine i unutarnje strane vidljiv je sloj nečistoća i mrlje nepoznatog porijekla, a najveća mrlja nalazi se sa stražnje strane meila u donjem lijevom kutu. Površina svilene tkanine zajedno sa sviljenim vezom izrazito je izgužvana. S lijeve strane girlande, po površini meila i na podstavi nalazimo veću nakupinu sitnih crnih točkica koje ukazuju na to da je predmet dulje vrijeme bio izložen vlazi. Na prednjoj i stražnjoj strani nalaze se izrazita oštećenja u obliku velikih poderotina svilene tkanine, a kod tih poderotina vidljiva je samo potka jer osnova potpuno nedostaje. Vez u niskom reljefu sviljenim žutim koncem na kartonu mjestimično je popustio te niti svilenog konca flotiraju, a to je posebno vidljivo na vezu Davidove zvijezde.

Meil - plašt za toru (br. 2) izrađen je od svilene tkanine u saten tkanju boje bjelokosti. Obje podstave s unutarnje strane izrađene su od pamučnog platna. S prednje strane meila u plitkom reljefu izvezena su slova, girlanda, ruke u pozicijama adoracije, zvjezdice i krupa na vrhu. Sve je izvezeno srmom, a laboratorijska analiza dokazala je da

se radi o metalu definiranom kao legura srebra i zlata s tragovima bakra. Krupa je izrađena kombiniranim tehnikom od nekoliko vrsta srme, crvenog pliša, titranki i drugih materijala.

Na podlozi su vidljive prijašnje intervencije u vidu aplikacije različitog materijala na prednjoj strani meila. Izvorna svilena satenska tkanina ima vidljiva oštećenja u obliku poderotina, mrlja nepoznatog porijekla, nedostatka materijala, izgužvanosti i slomljenog podložnog kartona veza izazvanog isključivo neadekvatnom pohranom. Meil je cijelom površinom prekriven slojem nečistoća i mrljama nepoznatog porijekla, dok je vez izveden zlatnom srmom oksidirao. Na pamučnom platnu unutrašnjosti također su vidljive mrlje nepoznatog porijekla, a pretpostavka je da se radi o mrljama nastalim od vlage, što je obojilo svilenu tkaninu, koja je prekrivena slojem nečistoća i izgužvana.

Na oba je meila dokumentirano stanje prije, u tijeku i nakon radova. Uzeti su uzorci niti za mikroskopsku analizu materijala, izrađena je grafička dokumentacija oštećenja. Dijelovi meila odvojeni su potpuno i na taj su način dobivena četiri komada predmeta: dvije svilene tkanine i dvije podstave. Provedene su probe čišćenja, suho i mokro čišćenje te sušenje. Oštećenja su zatvorena kombiniranim tehnikom podljepljivanja i šivanja sviljenim filamentom, a jedan dio podstave zamijenjen je novom tkaninom. Izrađena je beskiselinska kutija za pohranu predmeta s popunom i predmet je vraćen vlasniku.

p. f. h., m. b.

Slika 1. Meil br. 1, stanje prije radova, prednja strana

Slika 2. Meil br. 1, stanje nakon radova, prednja strana

Slika 3. Meil br. 2, stanje prije radova, prednja strana

Slika 4. Meil br. 2, stanje nakon radova, prednja strana

Nastavak kataloške jedinice na sljedećoj stranici ►

Slika 1

Slika 2

Slika 3

Slika 4

Vukovar

Gradski muzej Vukovar

1. Bidermajer portret, nepoznati autor, 19. st., ulje na platnu,
60 x 50 cm
  2. Romantični pejzaž, Josip Dobroway, 19. st., ulje na platnu, 66 x 46 cm
  3. Dr. Čiro Truhelka i supruga Jagoda, Ivan Tišov, 1906.-1907., ulje na platnu, 80 x 56 cm
  4. Ženski portret, nepoznati autor, 19. st., ulje na limenoj ploči, 45 x 35,7 cm
- Voditeljica programa: Svetlana Schmidt
Suradnici: Dora Bratelj, Vjekoslav Schmidt, Vladimir Lukenda, Ivan Bošnjak

BROJ DOSJEA: 1527/14, Osijek, Fakultetska 4

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Bidermajer portret prikazuje sredovječnu gospodbu u poluprofilu, lica uokvirena pokrivkom za glavu od bijelog tila sa zelenom trakom. Crna teška haljina otkriva joj ramena. Pozadina portreta je tamnosmeđe boje. Slika je već restaurirana i tada je lice u cijelosti preslikano te su umetnute dvije platnene zakrpe. Slikani sloj imao je tendenciju ljuštanja. Prožet je krakelirama i na više mesta otpao zajedno s osnovom. Potamnjeli lak bio je djelomično uklonjen. Platno je bilo deformirano, s vidljivim ispupčenjima.

U radionici je slika demontirana iz ukrasnog okvira. Izvedena je zaštita lica (*facing*) te je slika odvojena i od podokvira. Utezima su izravnati rubovi slike i deformacije na platnu. Uklonjene su zakrpe te nečistoća s poleđine slike. Nakon provedenog testa topivosti, lak je uklonjen mješavinom terpentina i alkohola u omjeru 3:1, a retuš, u fazama, ekološkim odstranjivačem boje. Rupe u platnu i nedostajući dijelovi na rubovima slike nadomješteni su novim komadima platna svojstava sličnih izvornome. Sva mesta bez osnove zapunjena su kredom i nakon sušenja obrađena. Taj je postupak proveden pod elektroničkim mikroskopom. Na pomoći podokvir napeto je *markizet* platno. Poledina slike i markizet platno poprskani su termoaktivnim vezivom *Beva 371*. Slika je dublirana na

toplinskom vakuumskom stolu. Izvorni slikani sloj zaštićen je damar mat lakom. Akvareлом su podložena sva kredom zapunjena mesta te retuširana bojama *Maimeri restauro*. Izrađen je novi podokvir s istakom i slika je na njega napeta. Lakirana je mat lakom *Talens*. Poledina slike zaštićena je papirom. Letve ukrasnog okvira ponovno su spojene, oštećenja kredirana i retuširana. Slika je montirana u obnovljeni ukrasni okvir.

U središtu *Romantičnog pejzaža* je rijeka, a u pozadini most na tankim drvenim deblima koji povezuje dvije obale. Muškarac odjeven u crno prelazi most. Desna obala istaknuta je žutim stijenama, kojima pandan čine dvije figure s lijeve strane. Iznad žutih stijena, leđima okrenut, muški lik jaše bijelog konja, a malo dalje u šumi nazire se figura lovca. Središte kompozicije zatvaraju bogate, zelene krošnje drveća s raznolikom vegetacijom. Slika je izvedena uljem na lanenom platnu, koje je zatečeno opušteno. Slikani sloj se ljuškao i cijela je površina prožeta krakelirama. U donjem središnjem dijelu slike platno je probušeno, a oko rupe otpala je osnova sa slikanim slojem. U gornjem lijevom dijelu slike nalazilo se ispupčenje i napuknuće slikanog sloja i osnove u obliku slova L.

Osipajuća osnova konsolidirana je po rubovima lica slike vezivom *Beva 371*. Nečistoća s poleđine uklonjena

je brusnom spužvom. Rubovi slike blago su navlaženi alkoholom i opterećeni utezima kako bi se izravnali. Jastučićima s pijeskom izravnate su deformacije na platnu. Topivost laka je testirana, a zatim je lak uklonjen mješavinom terpentina i alkohola u omjeru 1:1. Slika je podstavljena *markizet* platnom vezivom *Beva 371* na toplinskom vakuumskom stolu. Rubovi platna ojačani su podstavnim trakama (*strip-lining*). Rupica u platnu zatvorena je intarzijom komada starog platna i zapunjena kitom. Rekonstruirana su i ostala manja oštećenja osnove te su nakon sušenja obrađena. Slikani sloj izoliran je od naknadnih intervencija damar mat lakom. Kredirana mjesta podložena su akvarelnim bojama, a nakon sušenja retuširana bojama *Maimeri restauro*. Slika je napeta na novoizrađeni podokvir s istakom. Na podokvir je zalipljen zaštitni papir. Rubovi slike zaštićeni su trakom. Slika je vraćena u ukrasni okvir i vraćena vlasniku.

Slika *Dr. Ćiro Truhelka i supruga Jagoda* izvedena je uljenim bojama na lanenom platnu. Po čitavom slikanom sloju nalazi se mnoštvo krakelira. Na gornjem dijelu slike u dužini cijelog podokvira vidljiva su mjesta s kojih je otpao slikani sloj zajedno s osnovom.

Slika je demontirana iz galerijskog ukrasnog okvira i s podokvira. Nečistoća s poledine uklonjena je usisavanjem, a mrlje s platna gumiranom spužvom. Rubovi slike izravnati su utezima. Izvedeno je konsolidiranje osnove na rubovima slike koji su imali tendenciju osipanja. S obzirom na to da slika nije lakirana, bilo je potrebno ukloniti nečistoću sa slikanog sloja. Slika je dublirana *markizet* platnom vezivom *Beva 371* na vakuumskom stolu. Rubovi platna ojačani su podstavnim trakama (*strip-lining*). Oštećenja osnove zapunjena su kredom. Izvorni slikani sloj izoliran je damar lakom. Kredirana mjesta podložena su akvarelnim bojama, a završni retuš izведен je bojama

Maimeri restauro. Slika je napeta na novoizrađen podokvir s istakom. Poledina slike zaštićena je papirom.

Ženski portret slikan uljem na limenom nosiocu predstavlja mlađu žensku osobu u crnoj haljini. Portret je prikazan u ovalu, a uokviruje ga kartonski paspartu. Lim je zatečen blago neravan. Između paspartua i slikanoga sloja stvorio se kondenzat koji je prouzročio oksidaciju lima te je na tim mjestima slikani sloj otpao. Ogrebotina slikanog sloja bilo je na više mesta, najviše na licu i tamnoj haljini, gdje se slikani sloj zajedno s osnovom odvojio od lima.

Nečistoća sa slikanog sloja uklonjena je pažljivim brišanjem mekanom krpom. Konsolidiranje slikanog sloja provedeno je u više navrata. Da bi se toplo i zgušnuto laneno ulje umetnulo između slikanog sloja, osnove i metalne podloge, podizanje slikanog sloja provelo se umeđanjem vrha pribadače. U otvore je toplo ulje aplicirano mazanjem tankim dugodlakim kistom. Blagim kružnim trljanjem podlijepljениh mesta, ulje je prošireno u sve dijelove koje kist nije dohvatio. Kako bi se osnova i slikani sloj konsolidirali iznad tih mesta, na nekoliko su dana postavljeni metalni utezi preko silikonskog papira. Ta su mesta potom zagrijana toplinskom špatulom i ponovno otežana utezima. Višak ulja koji se našao na slikanom sloju uklonjen je benzinom. Sva mjesta na kojima je nedostajala osnova zapunjena su mješavinom mineralnog voska, *champagner* krede i *white spirit*, a zatim obrađena skalpelom pod mikroskopom. Izvorni je sloj izoliran od naknadnih intervencija razrijeđenim damar lakom. Sva zapunjena mjesta podložena su akvarelnim bojama. Retuš je izведен bojama *Maimeri restauro* i slika je lakirana sjajnim lakom *Talens*. Na sliku je montiran ukrasni okvir s obnovljenim paspartuom.

s. s.

Slika 1. *Dr. Ćiro Truhelka i supruga Jagoda*, stanje prije radova

Slika 2. *Dr. Ćiro Truhelka i supruga Jagoda*, stanje poslije radova

Slika 3. *Ženski portret*, stanje prije radova

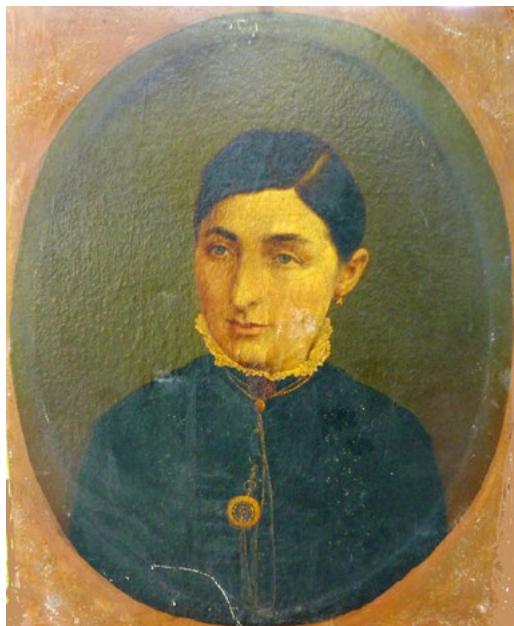
Slika 4. *Ženski portret*, stanje poslije radova

Slika 1

Slika 2

Slika 3

Slika 4

Zadar

Samostan benediktinki Svetе Marije, Stalna izložba crkvene umjetnosti
 Gospa od Sniga
 Nepoznati autor, 16. st.
 Tempera na dasci, 100 x 65 cm
 Voditelj programa: Šime Vitori

BROJ DOSJEA: 1751/8, Zadar, Bedemi zadarskih pobuna bb

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Slika potječe iz crkve Sv. Pavla u Kukljici i bila je središnji dio veće kompozicije posvećene Gospo od Sniga, koja je prema pronađenim podacima preslikana 1650. godine. Zbog prenamjene i premještanja dijelom je ispiljena. U središnjem povišenom dijelu prikazana je Bogorodica na prijestolju s Djetetom u naručju, lijevo su sv. Jeronim i sv. Petar, a desno sv. Ivan Krstitelj i sv. Šimun koji u rukama drži malog Isusa. Lik malog Isusa tako je na jedinstvenoj kompoziciji prikazan dva puta; u naručju Bogorodice je kao ikonografsko i liturgijsko središte slike znatno veći.

Drveni nosilac izrađen je iz jednog dijela, zatečen blago zakrvljen i crvotočan. Oštećenja od zakucavanja čavala sanirana su u zahvatu 1970. godine, tako da je s poleđine zalijepljeno 15 daščica različitih dimenzija. Zbog velikih oštećenja, nestabilnosti, te materijala iz prethodnih intervencija, uočava se različitost svojstava slikanog sloja. Izvorni sloj tempere nanesen je preko tanke osnove kojom je impregnirana urezana površina drva. Oslik odjeće sv. Jeronima i sv. Šimuna bolje je sačuvan dok suoštećenja slikanog sloja središnjeg djela velika, posebno na licima, plaštevima, aureolama, Bogorodičinoj odjeći i liku Djete. Tron i donji rubni dio slike cijelom širinom potpuno

nedostaju. Izvorni slikani sloj, unatoč oštećenosti, fine je izvedbe i svježeg kolorita. Uočljivi su slojevi vjerovatno izvorne tempere drugačijih svojstava (dijelovi bijele boje svitaka, plašt i dijelovi lijeve ruke sv. Šimuna). Karakteristična oštećenja na izvornoj površini ukazuju na postupak struganja preslika oštrim predmetom, pri čemu je neminovno došlo do oštećenja. Karakteristični su zakiti narančasto-crvene, svijetlozelene i različitih nijansi tamnih tonova, koji su ispunjavali znatan dio slike; izrazite su tvrdoće i očito potječu iz ranog popravka umjetnine. Sloj dodan u zahvatu 1970. godine naročito je nestabilan, a ističe se tadašnji retuš širokih nepravilnih poteza.

Radi cjelovitog konzervatorsko-restauratorskog zahvata provjeroeno je stanje slike i slojevi. Nakon stabilizacije, pristupilo se selektivnom uklanjanju naknadnih slojeva, naročito onog iz 1970. godine. Djelomično su uklonjeni višebojni zakiti, dijelovi laka te retuširane površine.

Izvađeni su čavlići zakucani oko glave Bogorodice i Djeta kojima su vjerovatno bile aplicirane zavjetne krune. Crvotočina drva s lica je očišćena, konsolidirana sredstvom Aquazol, te ispunjena i izravnata punilom Araldit. Rekonstruirani su nedostaci rubnog dijela drvene osnove.

Površine bez polikromije impregnirane su tutkalno-krednom osnovom, tako da se imitirala površinska struktura izvorne polikromije. Osnova je tonirana akvarelnim bojama, te impregnirana mastiks lakom. Završna faza retuša obavljena je višeslojnim lazurama lakirnih boja. Zbog nedostatka i oštećenja velikih površina, nepovratno je

izgubljen izvorni izgled toga vrijednog renesansnog djela, pa je većina retuša izvedena toniranjem, bez definiranja detalja. Stariji preslik dijela Bogorodičina lica je sačuvan, kao i dijelovi višebojnog kita, čije je uklanjanje ocijenjeno rizičnim. Slika je višeslojno lakirana mastiks lakom.

š. v.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

Nakon probi različitih ljepljiva i otapala, kao najpogodnija metoda podstavljanja odabранa je otopina gela *Beva 371* uz dio mješavine otapala *Shellsol T*: medicinski benzin u omjeru 1:1.

Slika je potom napeta na novoizrađeni podokvir od jelovine. Uslijedila je faza nanosa tonirane prepracije (smjesa *Klucela E* u etanolu i šampanjske krede s dodatkom zemljanih pigmenata).

Podslik je izведен gvaš bojama *Maimeri*. Za izolacijski lak odabran je damar otopljen u *Shellsolu T* i *Shellsolu A*, u odnosu 3:1 (koncentracija je određena omjerom mase smole i volumena kompletne smolne otopine).

Za završni retuš korištene su boje pripravljene od tvorničkih pigmenata vezanih kanadskim balzamom. Slika je potom lakirana reverzibilnim završnim ketonskim mat lakom u spreju.

i. n. u.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje poslije radova

Omiš

Crkva Sv. Mihovila

Sv. Mihovil

Franjo Čučić (Čiočić), 1579.

Drvo, polikromirano, pozlaćeno, 141 x 48 x 25cm

Voditelj programa: Bernard Štević

BROJ DOSJEA: 2031/1, Split, Porinova 2a

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Drvena skulptura sv. Mihovila arkandela potječe iz stare omiške župne crkve Sv. Mihovila te je dio nekadašnje cjeline oltara uz skulpture Bogorodice s Djetetom i sv. Petra. One se i danas nalaze u župnoj crkvi na glavnom oltaru, dok je skulptura sv. Mihovila zbog velikog stupnja oštećenosti privremeno bila pohranjena u sakristiji.

Skulptura je postavljena na jednostavnoj poligonalnoj bazi. Izrađena je od više dijelova drveta koji su kovanim čavlima spojeni u cjelinu. Drveni nosilac bio je izrazito oslabljen zbog djelovanja crvotočine. Skulptura je 2009. godine u vrlo lošem stanju prenesena u splitsku radio-nicu, a zbog složenosti zahvata, konzervatorsko-restauratorski radovi izvodili su se više godina. U radionicu je dopremljena razdvojena u četiri dijela (korpus, lijeva ruka, donji dio s postoljem te glava zmaja). Krila anđela i desna ruka za korpus su bili slabo pričvršćeni kovanim čavlima. Nedostajali su pojedini dijelovi skulpture (vaga, koplje, prsti na rukama, dijelovi zmaja itd.). Oštećenje drvenog nosioca prouzročilo je i oštećenje slikanog sloja i preparacije. Slikani sloj je na pojedinim mjestima bio nestabilan te se zajedno s preparacijom odvajao od drvenog nosioca. Vizualnim pregledom, sondiranjem i stratigrafskom analizom uzoraka slikanog sloja utvrđeni su višeslojni preslici. Istraživanjima se ustanovilo da

su svi dijelovi skulpture, osim inkarnata i poledine, bili izvorno pozlaćeni.

Na skulpturi su izvedeni zahvati dezinsekcije, podljepljivanja slikanog sloja, uklanjanja površinske prljavštine. Zahvat uklanjanja slikanih slojeva iz naknadnih intervencija izведен je kombinacijom mehaničkog i kemijskog postupka. U suglasnosti s konzervatorima Ministarstva kulture odlučeno je koji će se slikani slojevi prezentirati radi objedinjavanja u cjelinu i u kojoj mjeri će se rekonstruirati nosilac. Nakon konsolidacije drvenog nosioca sintetičkim konsolidantom, pristupilo se reintegraciji svih odvojenih dijelova lijepljenjem. Oštećenja na skulpturi su rekonstruirana u različitim vrstama drva: ariševu drvo korišteno je radi statike, drvo lipe radi fine modelacije i obrade, te balzu radi mekoće i lakoće u ispunama i modelaciji. Rekonstruirani dijelovi pričvršćeni su PVA ljepilom. Manja oštećenja i ispune sanirani su celuloznim toniranim kitom. Izvedena je djelomična rekonstrukcija oštećenja u sloju preparacije i pozlate, tako da je slikani sloj rekonstruiran integralnim retušem, čime se nastojao postići dojam cjelovitosti, a time i lakše čitljivosti. Skulptura je nakon završetka radova zaštićena slojem laka.

b. š.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

Zaostrog

Franjevački samostan Svetе Marije
 Crkveni ormar
 Nepoznati autor, 18. st.
 Drvo furnirano, intarzije, 136 x 203 x 60 cm
 Voditelj programa: Boris Mihotović

BROJ DOSJEA: 1708/3, Split, Porinova 2a

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Crkveni ormar s intarziranim vratnicama dio je zbirke franjevačkog samostana u Zaostrogu. Pravokutnog je oblika s vratnicama bogato ukrašenima intarzijama od različitih vrsta drvenog furnira. Motivi su identični na obje vratnice, osim na središnjim dijelovima: na lijevoj je prikazan monogram IHS, a na desnoj AM. Na jednoj od vratnica vidljiva je datacija - 1729. godina. S donje i gornje strane završavaju profiliranim letvicama, a i središnji dio s monogramima Isusa i Marije također uokviruju profilirane letvice. Na ormaru nisu zatečena veća oštećenja furnira, osim na ukrasnoj intarziji kružnog oblika koja je nedostajala većim dijelom. Bilo je i oštećenja i napuknuća nastalih prirodnim „radom“ drva, a manji komadi otpali su zbog popuštanja tutkala kojim je furnir bio lijepljen na drvenu podlogu. Cijela površina lica bila je premazana lakom, vjerojatno šelakom, koji je s vremenom dobio patinu te je bio zaprljan. Prije zahvata provedena je dezinfekcija

gama-zračenjem u Institutu Ruđer Bošković u Zagrebu. Donji dio ormara bio je izložen najvećim opterećenjima i djelovanju vlage, što se odrazilo na stanje njegove konstrukcije. U podnožju je drvo potpuno istrunulo, što je narušilo statiku i čvrstoću. Istrunule daske zamijenjene su novima. Izvorno korištene vrste drva u intarzijama nisu bile jednake u istim motivima ili pozicijama, kao ni na simetričnim ornamentima. Te su različitosti bile vidljive tek nakon čišćenja, a iz laboratorijskih analiza uzoraka drva s različitim dijelova intarzija potvrđeno je da se radi o nekim poznatim, često korištenim vrstama drva za izradu furnira (orah, jasen, tikovo drvo). Ostale (egzotične) vrste su identificirane usporedbom strukture i boje (jasen, tikovina *irocco*, europski orah, američki orah, *wenge*). Cijela površina vratnica s intarzijama, nakon izvedenih radova, lakirana je svijetlim šelakom.

b. mi.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

Vukovar

Gradski muzej Vukovar

1. Mapa vukovarskoga feuda (P-601), F. X. Blumen, 1759., kombinirana tehnika crne i crvene tinte, laviranog tuša, akvarela i tempere, papir/laneno platno, 97 x 170 cm

2. Mapa vukovarskoga feuda (P-602), Gabriel Homer, 1818., kombinirana tehnika olovke, tuša, laviranog tuša, tuša u boji i akvarela, papir, 82 x 180 cm

Voditeljica programa: Daniela Ratkajec

Suradnice: Andreja Dragojević, Majda Begić Jarić, Sandra Juranić, Marta Budicin,

Natalija Vasić

BROJ DOSJEA: 7907 (1), 7908 (2), Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Program vezan uz Kulturno-povijesnu zbirku Gradskoga muzeja Vukovar obuhvatio je cijelovite konzervatorsko-restauratorske zahvate na dvije mape vukovarskoga feuda na papirnom nosiocu. Navedena zbirka sadrži dokumente, namještaj i umjetničke predmete iz života vukovarskog građanskog sloja i obitelji Eltz.

Mape vukovarskih feuda prikazuju vukovarsko vlastelinstvo 18. stoljeća, izvedene su kombiniranim tehnikama na papirnom nosiocu koji je zbog učestalog rukovanja u prošlosti oštećen višestrukim sitnim pregibima te je kao cjelina oslabljen.

Mapa vukovarskog feuda (P-601) rad je autora F. X. Blumena, geometra pečuškoga biskupa Józsefa Királya te potom i obitelji Eltz. Izrađena je kombiniranim tehnikom crne i crvene tinte, laviranog tuša, akvarela i tempere. S poleđine je podlijepljena izvornim lanenim platnom zbog dodatnog ojačanja. Na samome platnu, u donjem lijevom kutu nalazi se potpis kartografa izведен crnom tintom.

Mapa vukovarskog feuda (P-602) autora Gabrijela Homera, koji je također bio vlastelinski geometar obitelji Eltz, izrađena je kombiniranim tehnikom olovke, tuša, laviranog tuša, tuša u boji i akvarela. U donjem desnom i lijevom kutu mape nalaze se natpisi s pojašnjjenjima svih lokaliteta i objekata prikazanih na karti. Na gornjem lijevom kutu papirnog nosioca pronađen je voden znak s motivom grba, stiliziranim ljiljanom te natpisom "C & I Honig". Takav se voden znak rabi od 1730. do 1869. godine i upućuje na holandsku provenijenciju papira.

Izvedba cijelovitih konzervatorsko-restauratorskih zahvata uslijedila je nakon opsežnog dokumentiranja zatečenog stanja. Prva faza radova podrazumijevala je suho čišćenje površinske nečistoće zatečene na licu i poleđini papirnih nosilaca mapa. Na *Mapi vukovarskog feuda* (P-601) izvedeno je i tretiranje izvorne opreme (vlaženje i ravnanje platnene podloge). Zatim su uklonjene trake na marginama papirnog nosioca mapa

koje su naknadno dodane u svrhu ojačanja. Mjerenje pH-vrijednosti papirnih nosilaca mapa provedeno je u svrhu detaljnijeg uvida u njihovo stanje i stabilnost. Potom je izведен postupak parcijalnog mokrog čišćenja tehnikom koja je najpogodnija za stabilnost pigmenta, tinte i tuša - pozicije s mrljama vlažene su tamponima ovlaženim smjesom destilirane vode i etanola, a manje su bugačice polagane na te pozicije zbog upočnosti viška vlage s površine pod pritiskom utega. Zatim je izvedena neutralizacija papirnih nosilaca *Bookkeeper* metodom, raspršivanjem magnezijeva oksida. Konsolidacija poderotina i pregiba izvedena je upotrebom japanskog papira i celuloznog ljepila. Nedostajuće izvorne zone papira rekonstruirane su što sličnijim (po boji i gramaturi) novim japanskim papirom. Nakon završetka navedenih zahvata, svaka je karta parcijalno

vlažena i ravnana. Na pozicijama sitnih pregiba i oštećenja slikanog sloja izведен je retuš suhim pastelima i štapićima za nanošenje pigmenata izrađenima od bugačice, a na pojedinim dijelovima motiva koji su izvedeni laviranom tintom retuš je izведен iznimno akvareлом. Nakon završenih konzervatorsko-restauratorskih radova umjetnine su pohranjene u opremi za pohranu od muzejskog, pH neutralnog kartona. Na zahtjev Gradskog muzeja Vukovar, u suradnji sa Želimirom Laszлом, konzervatorom savjetnikom Muzejskog dokumentacijskog centra, sastavljene su posebne upute za izlaganje karata velikog formata, s obzirom na to da su predviđene za izlaganje u stalnom postavu obnovljenog muzeja, u sklopu Zbirke vlastelinstva.

d. r.

Slika 1. Mapa vukovarskoga feuda (P-602), stanje prije radova

Slika 2. Mapa vukovarskoga feuda (P-602), stanje prije radova, detalj

Slika 3. Mapa vukovarskoga feuda (P-602), stanje nakon radova

Slika 4. Mapa vukovarskoga feuda (P-601), stanje prije radova

Slika 5. Mapa vukovarskoga feuda (P-601), stanje prije radova, detalj

Slika 6. Mapa vukovarskoga feuda (P-601), stanje nakon radova

Slika 1

Slika 2

Nastavak kataloške jedinice na sljedećoj stranici ►

Slika 3

Slika 4

Slika 5

Slika 6

Zagreb

Muzej suvremene umjetnosti

1. Ležeći akt, Domenico Morelli, 19. st., crtež ugljenom na papiru, 22,8 x 27,1 cm
2. Ljudi iz naroda, Salvator Rosa, 17. st., bakropis, papir, 21,7 x 16,1 cm
3. Crtež gozbe, Alessandro Turchi (?), 17. st., crtež perom i sepijom (?) na papiru, 22 x 30,5 cm
4. Naučavanje u hramu, talijanska škola, 16. st., crtež olovkom i sepijom na papiru, 24,6 x 18,8 cm
5. Starac nad knjigom, talijanska škola, 17. st., crtež pastelom na papiru, 31,5 x 25,9 cm
6. Sveta obitelj, krug Henrika Coliusa, 17. st., crtež crvenom kredom na papiru, 22,1 x 31,4 cm (24 x 33,2 cm)
7. Muški akt, Domenico Cresti il Passignano, obostrani crtež, kraj 16./početak 17. st., crtež crvenom olovkom na papiru, 27,6 x 42,6 cm

Voditeljica programa: Majda Begić Jarić

Suradnice: Marta Budicin, Natalija Vasić

BROJ DOSJEA: 7882 (1), 7883 (2), 7884 (3), 7885 (4), 7886 (5), 7887 (6), 7888 (7), Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MUZEJOM SUVREMENE UMJETNOSTI

Sedam odabranih umjetnina iz zbirke "Benko Horvat" Muzeja suvremene umjetnosti zatečeno je u vrlo lošem stanju. Površinska nečistoća prekrivala je sve umjetnine po licu i poledini. Uočeni su i prethodni restauratorski zahvati u vidu podljepljenja cijele poledine novim japanskim papirom (Crtež gozbe i Naučavanje u hramu), djelomične kosolidacije izvornog papirnog nosioca (Starac nad knjigom) ili zapuna nedostajućih dijelova nosioca i retuša (Crtež gozbe i Starac nad knjigom). Na crtežu *Ležeći akt* u donjem središnjem dijelu nalazile su se ljubičaste točkice nastale djelovanjem mikroorganizama. Grafika *Ljudi iz naroda* u cijelosti je bila prekrivena masnom prljavštinom. Zatečeni paspartu na *Svetoj obitelji* bio je zalijepljen na lice crteža. Sve su umjetnine po rubnim zonama bile oštećene poderotinama i manjim pregibima, dok su na *Muškom aktu* zatečene poderotine nešto većih dimenzija.

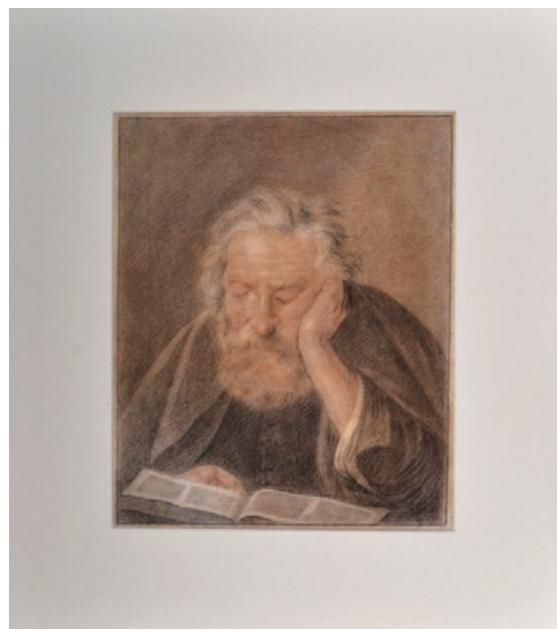
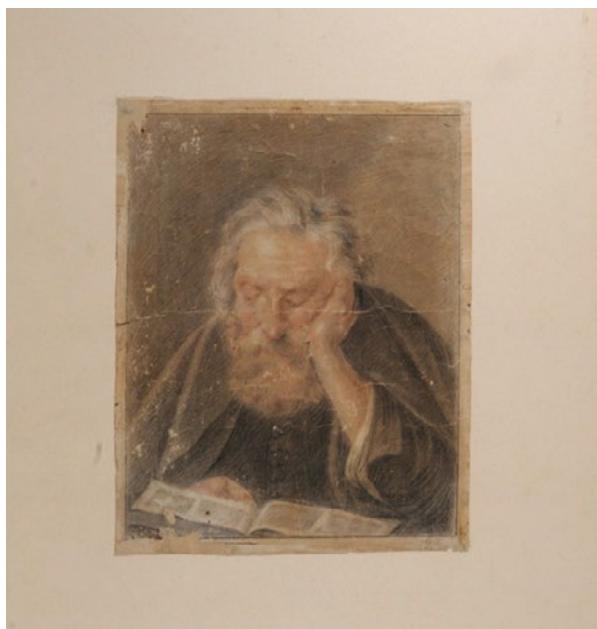
Nakon dokumentiranja zatečenog stanja umjetnina, izmjerena je pH-vrijednost papirnih nosilaca. Površinska nečistoća i prašina uklonjene su u postupku suhog

čišćenja lica i poledine, a umjetnine na kojima su probe boje pokazale postojanost u dodiru s vodom, očišćene su mokrim postupkom (*Starac nad knjigom* i *Ljudi iz naroda*). Papirni nosioci neutralizirani su mokrim postupkom ili metodom *Bookkeeper*. Umjetninama *Naučavanje u hramu* i *Ljudi iz naroda* uklonjeni su poledinski kartoni i ljepilo, a potom su podljepljene na novi japanski papir celuloznim vezivom. Crtež *Ležeći akt* dezinficiran je otopinom alkohola i vode. Pregibi i poderotine konsolidirani su odgovarajućim japanskim papirom i celuloznim ljepilom. Stare zapune su uklonjene, a nove su izvedene odgovarajućim toniranim japanskim papirom i celuloznim ljepilom. Manja oštećenja zapunjena su papirnatom pulpom. Umjetnine su potom blago ovlažene i pod teretom izravnate. Zapunjene zone novim japanskim papirom retuširane su pastelnim bojama. Sve umjetnine pohranjene su u zaštitnu opremu pripremljenu od beskiselinskog muzejskog kartona i antistatične folije.

m. b. j.

Slika 1. *Starac nad knjigom*, stanje prije radova

Slika 2. *Starac nad knjigom*, stanje nakon radova

Zagreb

Hrvatski povjesni muzej

1. Izložba partizana, skica za plakat, Edo Murtić, 1944., tisak, papir, 96,5 x 66,7 cm
  2. Zagrebački velesajam, Vjekoslav Kirinčić, 1947. tisak, tempera, papir, 95 x 65 cm
  3. Plakat za akciju Crvenog križa, nepoznati autor, 1945., tisak, papir, 98,5 x 70 cm
  4. Hrvatska je slobodna, Zlatko Prica, 1944., tempera, papir, 41,5 x 50 cm
  5. Caričine cipelice, Zvonimir Faist, 1940.-1960., tisak, papir, 110,5 x 71,5 cm
- Voditeljica programa: Majda Begić Jarić
Suradnice: Marta Budicin, Natalija Vasić

BROJ DOSJEA: 7996 (1), 7997 (2), 7998 (3), 7999 (4), 8000 (5), Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Umjetnine su zaprimljene prekrivene s lica i poledine slojem prašine. Kod svih su zatečena oštećenja papirnog nosioca u vidu pregiba, poderotina i nabora različitih dimenzija, što se najviše uočavalo na plakatima *Izložba partizana* i *Plakat za akciju Crvenog križa*. Na njima su u prijašnjim restauratorskim zahvatima bile izvedene i zapune. I bojeni sloj svih umjetnina bio je oštećen.

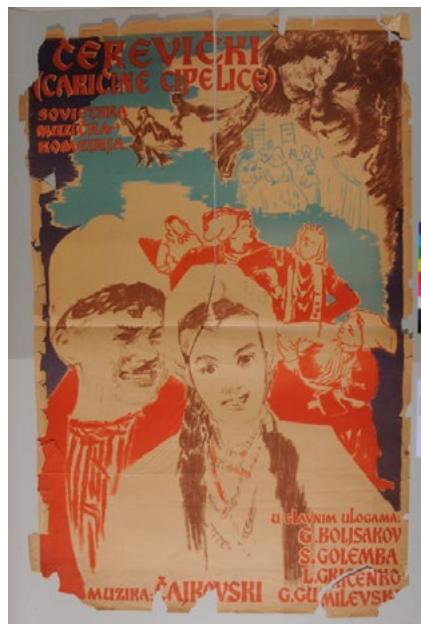
Nakon dokumentiranja zatečenog stanja umjetnina i mjerena pH-vrijednosti papirnog nosioca, izvedeno je suho čišćenje površinske nečistoće s lica i poledine umjetnina. Zatečene samoljepive trake i intervencije iz prethodnih restauratorskih zahvata uklonjene su mehaničkim i kemijskim postupcima. Plakat Caričine cipelice potpuno je očišćen mokrim postupkom i neutraliziran. Na ostalim je umjetninama mokro čišćenje izvedeno

lokalno, s obzirom na osjetljivost crtače tehnike, a neutralizacija nosioca izvedena je nanošenjem magnezijeva oksida, odnosno postupkom Bookkeeper. Vrlo oštećena djela Caričine cipelice i Plakat za akciju Crvenog križa podlijepljeni su na novi, deblji japanski papir 4%-tним celuloznim ljepilom. Na ostalim umjetninama oštećenja u vidu poderotina i pregiba parcijalno su konsolidirana debljim japanskim papirom i 4%-tним celuloznim ljepilom. Nedostajuće izvorne zone papira rekonstruirane su što sličnijim u boji i gramaturi novim japanskim papirom i 4%-tnim celuloznim ljepilom. Nakon ravnanja umjetnina, rekonstruirane zone retuširane su akvareлом i suhim pašteliom. Umjetnine su pohranjene u prilagođenu opremu od beskiselinskog kartona.

m. b. j.

Slika 1. *Caričine cipelice*, stanje prije radova

Slika 2. *Caričine cipelice*, stanje nakon radova

Zagreb

Ministarstvo kulture RH, Uprava za zaštitu kulturne baštine

1. Zagreb, Kamenita vrata, Stjepan Podhorsky, kraj 19./početak 20. st., tuš na paus-papiru, 7,5 x 6,5 cm
2. Zagreb, Studija uređenja Kaptola, Stjepan Podhorsky, 1908., tuš na paus-papiru, 14 x 22,2 cm
3. Zagreb, Studija uređenja Kaptola, Stjepan Podhorsky, 1908., olovka na paus-papiru, 19 x 22,5 cm
4. Zagreb, crkva Sv. Katarine, studija oltara, Stjepan Podhorsky, kraj 19./početak 20. st., olovka na papiru, 24 x 17 cm
5. Zagreb, crkva Sv. Katarine, studija štukature, Stjepan Podhorsky, kraj 19./početak 20. st., olovka na papiru, 17 x 24 cm
6. Zagreb, crkva Sv. Katarine, studija biljnog ukrasa, Stjepan Podhorsky, kraj 19./početak 20. st., olovka na papiru, 25 x 17,8 cm
7. Zagreb, crkva Sv. Katarine, studija biljnog ukrasa, Stjepan Podhorsky, kraj 19./početak 20. st., olovka na papiru, 25 x 17,8 cm
8. Zagreb, crkva Sv. Katarine, studija biljnih ukrasa, Stjepan Podhorsky, kraj 19./početak 20. st., olovka na papiru, 25,4 x 17,8 cm
9. Zagreb, crkva Sv. Katarine, studija štukatura, Stjepan Podhorsky, kraj 19./početak 20. st., olovka na papiru, 25,4 x 17,8 cm
10. Zagreb, crkva Sv. Katarine, studija biljnog ukrasa, Stjepan Podhorsky, kraj 19./početak 20. st., olovka na papiru, 25 x 17,8 cm
11. Zagreb, crkva Sv. Katarine, studija štukatura, Stjepan Podhorsky, kraj 19./početak 20. st., olovka na papiru, 24 x 17 cm
12. Zagreb, crkva Sv. Katarine, studija glavnog portala, Stjepan Podhorsky, kraj 19./početak 20. st., olovka na papiru, 23,5 x 17 cm
13. Zagreb, crkva Sv. Katarine, studija štukature, Stjepan Podhorsky, kraj 19./početak 20. st., olovka na papiru, 17 x 24 cm
14. Zagreb (Vrapče), crkva Sv. Barbare, studija propovjedaonice, Stjepan Podhorsky, 1911., tuš na paus-papiru, 52,8 x 18,8 cm
15. Jastrebarsko, crkva Sv. Nikole, studija tornja, Stjepan Podhorsky, 1908., kolorirani tuš na papiru, 88,5 x 33 cm
16. Zagreb, crkva Sv. Ksavera, studija oltara, Stjepan Podhorsky, početak 20. st., tuš na papiru, 91 x 57 cm
17. Studija vitraja, Stjepan Podhorsky, početak 20. st., tuš na paus-papiru, 61 x 26,7 cm
18. Studija vrata, Stjepan Podhorsky, početak 20. st., tuš na paus-papiru, 56 x 36 cm
19. Zagreb, kuća Krapac, studija prozora, Hönigsberg & Deutsch, 1911., tuš na paus-papiru, 36,5 x 26,4 cm
20. Studija kuće Potsdam Haus, Zdenko Strižić, 1928., ugljen na paus-papiru, 42 x 58 cm
21. Studija kuće Potsdam Haus, Zdenko Strižić, 1928., ugljen na paus-papiru, 43,5 x 42 cm

Voditeljica programa: Sandra Juranić

Suradnice: Marta Budicin, Natalija Vasić

BROJ DOSJEA: 7970 (1), 7971 (2), 7972 (3), 7973 (4), 7982 (5), 7975 (6), 7979 (7), 7977 (8), 7978 (9), 7976 (10), 7980 (11), 7981 (12), 7974 (13), 7983 (14), 7984 (15), 7985 (16), 7986 (17), 7987 (18), 7988 (19), 7989 (20), 7990 (21), Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Program je u 2012. godini obuhvatio cjelokupne konzervatorsko-restauratorske rade na dvadeset jednoj umjetnini iz Uprave za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture RH. Na crtežima je zatečena površinska nečistoca te migirane čestice ugljena prisutne na poleđini crteža. Papirni je nosilac na umjetninama požutio, zatečene su i mrlje različitog porijekla i obojenja, kao i starosne mrlje (*foxing*). Nosilac od paus-papira većim je dijelom bio deformiran zbog višestrukih pregibanja, ali i visoke vlažnosti zraka te izravnog kapanja vode na umjetnine. Potonje je osobito bilo vidljivo na crtežu *Studija vitraja*. Crteži na paus-papiru Zdenka Stričića bili su podlijepljeni duž margina tanjom kartonskom podlogom. Trinaest crteža manjeg formata Stjepana Podhorskog duž jedne strane poleđine bilo je zalijepljeno za narančastu kartonsku podlogu. Zatečena su i oštećenja u vidu većih poderotina i nedostajućih dijelova te manjih perforacija nastalih probijanjem pri-badačama. Nosilac je često zbog savijanja bio oslabljen ili raspuknut. Na umjetninama *Crkva Sv. Ksavera, studija oltara, Zagreb* i *Crkva Sv. Nikole, studija tornja, Jastrebarsko* zbog višestrukih savinuća došlo je do raščlanjenosti crteža na dijelove. Samoljepive trake bile su na poleđini i licu nekih umjetnina (*Crkva Sv. Ksavera, studija oltara, Zagreb*), a na cijeloj površini poleđine umjetnine *Crkve Sv. Nikole, studije tornja, Jastrebarsko* vidljivi su bili ostaci ljepila nepoznatog porijekla. Izrazita deformacija nosioca *Crkve Sv. Barbare, studija propovjedaonice* nastala je vjerojatno zbog lijepljenja umjetnine s poleđine za podlogu. Na poleđinama, ali i licima umjetnina zatečene su razne oznake pisane olovkama i flomasterima te razni žigovi.

Slika 1. *Studija kuće Potsdam Haus, stanje prije radova*

Slika 2. *Studija kuće Potsdam Haus, stanje nakon radova*

Nakon preuzimanja, stanje umjetnina je dokumentirano te su izrađeni formulari u koje su upisivani detaljni opisi rada. Na svim umjetninama provedeni su postupci suhog čišćenja, odnosno otprašivanja lica i poleđine kitom (ako je to u toj fazi bilo moguće) te guminicama za brisanje. Potom su crteži mokrim postupkom očišćeni i neutralizirani, a pregibi i poderotine konsolidirani japanskim papirom. Nedostajući dijelovi rekonstruirani su istim papirom. Crteži su potom ovlaženi te izravnati i osušeni u hidrauličkoj preši. Uslijedio je retuš, da bi se konsolidirani i rekonstruirani dijelovi uklopili u cjelinu.

Na crtežima s podlogom od paus-papira uklonjene su zatečene samoljepive trake. Ako su ostajale žute mrlje od ljepila, uklanjane su etilnim acetatom. Potom su crteži konsolidirani trakama japanskog papira lijepljenim 4%-tним celuloznim ljepilom *Tylose MH 300*. Svi su crteži odvojeni od kartonskih podloga. Pritom je ljepilo uklonjeno tamponima močenima u destiliranoj vodi.

Na crtežima Stjepana Podhorskog *Jastrebarsko, Crkva Sv. Nikole, studija tornja i Zagreb, Crkva Sv. Ksavera, studija oltara* raščlanjeni su dijelovi spojeni dodavanjem ojačanja od japanskog papira s poleđine. Potom su rekonstruirani nedostajući dijelovi, a manje rupe zapunjene su pulpom.

Nakon zahvata, za umjetnine je izrađena oprema za pohranu od beskiselinskog kartona i antistatične folije. Umjetnine su japanskim trakama učvršćene za opremu, dokumentirane te vraćene vlasniku uz preporuke za čuvanje i pohranu.

s. j.

Zagreb

Muzej suvremene umjetnosti

1. Neue jugend, nepoznati autor, 1917., tisak, papir, 63,5 x 50,5 cm
2. Na prozoru, Sergije Glumac, 1928., linorez, papir, 40, x 31 cm
3. Pomozite studentima, Josip Seissel, 1924., litografija, papir, 84 x 68 cm
4. Nove tendencije, Ivan Picelj, 1963., sitotisak, papir, 69,5 x 50 cm
5. Salon 33, Ivan Picelj, 1963., sitotisak, papir, 97 x 67 cm
6. VI. međunarodna grafička rasztava, Ivan Picelj, 1965., sitotisak, papir, 98 x 68 cm
7. Automatofoni-muzički automati, Ivan Picelj, 1963., sitotisak, papir, 969 x 49,5cm
8. Mostra d'arte indipendente pro croce rossa, nepoznati autor, 1918., tisak, papir, 17 x 12 cm

Voditeljica programa: Majda Begić Jarić

Suradnice: Marta Budicin, Natalija Vasić

BROJ DOSJEA: 7917 (1), 7918 (2), 7919 (3), 7920 (4), 7921 (5), 7922 (6), 7923 (7), 7924 (8), Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Program je obuhvatio pet plakata većih dimenzija - četiri Ivana Picelja i jedan Josipa Seissla, grafičku Sergija Glumca te dva lista iz kataloga i novina nepoznatih autora. Svi predmeti zatečeni su prekriveni tankim slojem prašine po licu i poledini. Evidentirana su različita oštećenja: poderotine raznih dimenzija papirnog nosioca duž rubova, nedostajanje papirnog nosioca (*VI. međunarodna grafička rasztava* - manji dio uz gornji rub), mjestimično nedostajanje boje (*Nove tendencije*) te tragovi presavijanja i poderotine. Svi su plakati na mjestima poderotina bili ojačani s poledinom samoljepivim trakama, čije je ljepilo prodrlo na lice plakata (*Pomozite studentima*). Papir je s vremenom požutio i postao vrlo krhak.

Nakon dokumentiranja zatečenog stanja i mjerjenja pH-vrijednosti papirnog nosioca, svi su predmeti očišćeni suhim postupkom, odnosno brisanjem. Potpuni

postupak mokrog čišćenja i neutralizacije proveden je na predmetima *Neue Jugend*, *Mostra d'arte indipendente pro croce rossa* i *Na prozoru*. Plakatima I. Picelja i J. Seissela samoljepive trake s poledine uklonjene su mehaničkim, a potom i kemijskim postupkom. Pregibi i poderotine konsolidirani su odgovarajućim japanskim papirom i 4%-tним celuloznim ljepilom. Plakati su neutralizirani sprejom *Bookkeeper*, tj. otopinom magnezijeva oksida koja omogućava neutralizaciju predmeta nestabilnih u dodiru s vodom. Manja oštećenja bojenog sloja na plakatima retuširana su akvareлом, dok je na grafici i novinskom i listu iz kataloga retuš izведен suhim pastelima. Nakon završetka konzervatorsko-restauratorskih radova, predmeti su zaštićeni u opremi za pohranu izrađenoj od muzejskog kartona pH neutralne vrijednosti te predani vlasniku.

m. b. j.

Slika 1. *Neue Jugend*, stanje prije radova

Slika 2. *Neue Jugend*, stanje nakon radova

Zagreb

Umjetnički paviljon u Zagrebu

1. Izložba umjetnika partizana, nepoznati autor, 1945., tisak, papir, 98 x 69,5 cm
2. V. izložba Udruženja likovnih umjetnika Hrvatske, nepoznati autor, 1949., tisak, papir, 99 x 70,5 cm
3. Henry Moore, nepoznati autor, 1955., tisak, papir, 97,5 x 67,2 cm
4. Izložba njemačke grafike, nepoznati autor, 1955., tisak, papir, 49,5 x 70,5 cm

Voditeljica programa: Majda Begić Jarić

Suradnice: Marta Budicin, Natalija Vasić

BROJ DOSJEA: 6036 (1), 8037 (2), 8038 (3), 8039 (4), Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Četiri odabrana plakata zaprimljena su s površinskim slojem nečistoće po licu i poleđini. Svi su bili presavijeni po horizontalnoj i vertikalnoj osi nekoliko puta. Na tim je mjestima papirni nosilac bio strukturalno vrlo oslabljen i krhak, a slikani sloj istanjen ili je u manjim zonama nedostajao. Na poleđini plakata *Izložba umjetnika partizana* nalazile su se samoljepive trake i njihovi tragovi, a na poleđini plakata *Izložba umjetnika partizana* i *V. izložba Udruženja likovnih umjetnika Hrvatske* vidljive su inskripcije naziva plakata flomasterom i kemijskom olovkom. Svi su rubovi bili oštećeni manjim poderotinama.

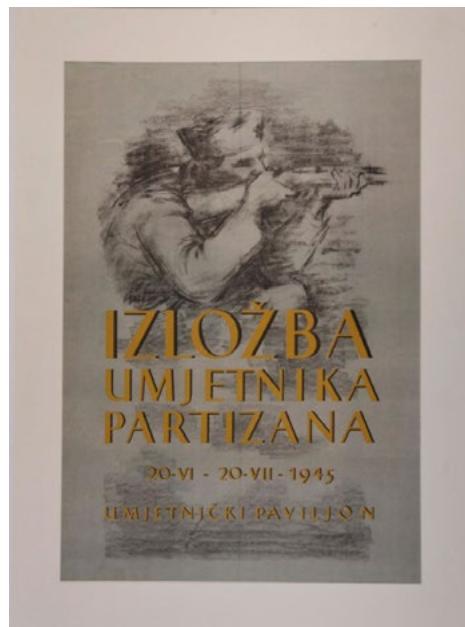
Nakon dokumentiranja stanja umjetnina, izmjerene su pH-vrijednosti nosioca. Suhim postupkom čišćenja, tj. odgovarajućim brisaćim sredstvom s lica i poleđine uklonjen je površinski sloj prašine. Na tri plakata proveden je postupak mokrog čišćenja i neutralizacije potpunim

uranjanjem u tekućinu, a s obzirom na to da se pokazalo da je poleđinski natpis plakata *V. izložba Udruženja likovnih umjetnika Hrvatske* topiv u vodi, njegova neutralizacija izvedena je sprejom Bookkeeper na bazi magnezija. Zbog vrlo oslabljenog nosioca, plakat *Izložba umjetnika partizana* podlijepljen je cijelom površinom novim japanskim papirom s 4%-tним celuloznim ljepilom. Ostala tri plakata vlažena su u komori i potom izravnata pod pritiskom. Pregibi na plakatu *V. izložba Udruženja likovnih umjetnika Hrvatske* ojačani su japanskim papirom s termoaktivnim ljepilom, dok je za ostale u tom postupku korišteno celulozno ljepilo. Manje nedostajuće zone nosioca rekonstruirane su tankim japanskim papirom i celuloznim ljepilom, a potom su retuširane suhom pastelom. Umjetnine su pohranjene u beskiselinske arhivske kartone.

m. b. j.

Slika 1. *Izložba umjetnika partizana*, stanje prije radova

Slika 2. *Izložba umjetnika partizana*, stanje nakon radova

Zagreb

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Kabinet grafike

1. Studije likova I, Marco Marcola, 18. st., crtež perom i smeđom tintom, laviran smeđe-crvenom tintom na papiru, 13 x 16,5 cm
2. Studije likova II, Marco Marcola, 18. st., crtež perom i smeđom tintom, laviran smeđe-crvenom tintom na papiru, 13 x 16,5 cm
3. Jupiter (ili Ajax) i dvije ženske figure, Giovanni Battista Marcola, 18. st., crtež perom i smeđom tintom, laviran smeđom tintom i olovkom na papiru, 26,1 x 38,8 cm
4. Tri glazbenice na lutnji i harfi, venecijanska ili bolonjska škola, polovica 18. st., crtež perom i tamnosmeđom tintom, lavirano sangvinom na papiru, 22 x 22 cm
5. Lik rimskog vojnika, Odoardo Perini, 18. st., crtež perom i crnom tintom, laviran kistom i smeđom tintom na papiru, 22,3 x 15,3 cm
6. Brodolom, franjevački svetac spašava brodolomce, Claudio Ridolfi, 16./17. st., crtež perom i smeđom tintom, laviran kistom i smeđom tintom, podcrtež olovkom na papiru, 34 x 30 cm
7. Konjanička povorka II, Bernardino India, Veronese India il Vecchio, oko 1560., crtež sangvinom, laviran sangvinom i smeđom tintom na papiru, 30,5 x 45,5 cm
8. Mitološki prizor, vjenčanje Dioniza i Arijadne, Gianbettino Cignaroli (?), 18. st., crtež perom i smeđom tintom, akvarel, podcrtež olovkom na papiru, 34,6 x 25,4 cm
9. Anhiz vodi sina Eneju na zakletvu, verso: Atlas drži nebesku sferu, bakrorez na papiru, Giovanni Battista Marcola, 18. st., crtež perom i smeđom tintom, laviran kistom sivom i smeđom tintom, bijeli gvaš u tragovima, podcrtež olovkom na papiru, 35 x 44 cm

Voditeljica programa: Andreja Dragojević

Suradnice: Sandra Juranić, Daniela Ratkajec, Majda Begić Jarić, Marta Budicin

BROJ DOSJEA: 8029 (1), 8030 (2), 8035 (3), 8032 (4), 8034 (5), 8033 (6), 8027 (7), 8031 (8), 8028 (9), Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Program rada u 2012. godini obuhvatio je konzervatorsko-restauratorske radove na devet umjetnina iz Zbirke crteža europskih majstora koje su bile predstavljene na izložbi Crteža talijanskih majstora iz fundusa Kabineta grafike HAZU-a (Kabinet grafike HAZU-a, ožujak - svibanj 2009.). Riječ je uglavnom o crtežima iz 18. stolje-

ća, s iznimkom crteža *Konjanička povorka II* i *Brodolom, franjevački svetac spašava brodolomce* koji su nastali u 16., odnosno na prijelazu u 17. stoljeće.

Na umjetninama su evidentirane smeđe mrlje, vjerojatno od ulja, mehanička oštećenja i manji nedostajući dijelovi, a neke su umjetnine bile podlijepljene kartonima.

Na svim su crtežima provedene mikroskopske i mikrokemijske analize vlakana papirnog nosioca i podloge, a zatim je izmjerena pH-vrijednost nosioca. Provedene su i analize identifikacije ljepila korištenog za lijepljenje umjetnina na poleđinski karton.

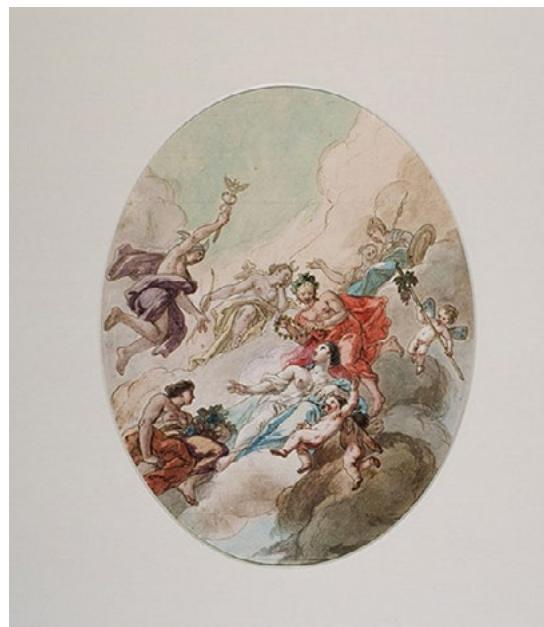
Nakon identifikacije oštećenja i provedenih ispitivanja, svi su crteži očišćeni s lica i poleđine suhim postupkom. S triju umjetnina uklonjeni su poleđinski kartoni zbog

štetne pH-vrijednosti. Parcijalno uklanjanje mrlja mokrim postupkom provedeno je zbog osjetljivosti crtaće tehnike. Uslijedila je konsolidacija poderotina i manje rekonstrukcije nedostajućih dijelova te ravnanje deformiranih dijelova papirnog nosioca. Nakon završenih radova, crteži su položeni u opremu za pohranu.

a. d.

Slika 1. *Mitološki prizor, vjenčanje Dioniza i Arijadne*, stanje prije radova

Slika 2. *Mitološki prizor, vjenčanje Dioniza i Arijadne*, stanje nakon radova

Zagreb

Hrvatski povijesni muzej

Zastava

Nepoznati autor, 1842.

Drvo, metal, vuna, svila, ulje na lanenom platnu, tekstilni dio: 165 cm x 132 cm,
visina koplja: 287 cm, metalni vršak: 39 cm x 20 cm, kičanka: 30 cm

Voditeljica programa: Katija Hrepic

Suradnici: Renata Majcan Šragalj, Antonio Šerbetić, Tijana-Annar Trputec Strčić

BROJ DOSJEA: 8024, Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Dvostrana zastava (inv. br. HPM/PMH 1635) pravokutnog oblika, sa slikom na svakoj strani u središnjem dijelu, izrađena je od vunene damastne tkanine, a krojena je iz tri dijela. Zastavno polje s obje je strane podijeljeno na devet polja našivenim bijelim ukrasnim trakama, a u kutovima zastave aplicirani su kružići od bijelih ukrasnih traka. U središnjem polju zastave nalazi se dvostrana slika naslikana uljenim bojama na lanenom platnu koja s jedne strane prikazuje okrunjeni crveni grbovni štit s ilirskim simbolom na plavoj podlozi, a s druge okrunjeni hrvatski povijesni grb sa šesnaest crveno-bijelih polja. Rub slike uokviruju bijele ukrasne trake. Kopanje zastave drveno je i obojeno spiralnim crveno-bijelim trakama. Na vrhu koplja nalazi se metalni vršak s polumjesecom i šestokrakom zvjezdrom. Pravokutni oblik zastave upotpunjjen je na tri strane valovito izrezanom bijelom tkaninom s crvenim i bijelim resama i kičankom u donjem desnom kutu. Iznad grba nalazi se natpis ZA VERU, KRALJA.

Zastava je zaprimljena u osrednjem stanju očuvanosti. Izvorne bijele svilene ukrasne trake bile su u vrlo lošem

stanju. Vidljive su bile prijašnje restauratorske intervencije u vidu zatvaranja oštećenja na glavnoj damastnoj tkanini i originalnim trakama te zamjene izvornih novim ukrasnim trakama.

Dvostrana slika bila je naborana, s pukotinama i mjestično otpalim slikanim slojem. Na koplju je bilo vidljivo osipanje boje, a zastavni je vršak bio vrlo patiniran.

Konzervatorsko-restauratorski zahvat obuhvatio je radove na slici, tekstilu, drvu i metalu, stoga su u radove uključeni djelatnici iz Odjela za štafelajno slikarstvo, Radionice za metal i Odjela za drvenu polikromiranu skulpturu i namještaj. Nakon dokumentacije stanja i kemijskih analiza provedenih u Prirodoslovnom laboratoriju HRZ-a, slika, koplje i metalni vršak odvojeni su od zastave. Suhim postupkom, usisivačem, pincetom i kistom uklonjeni su ostaci konca, prašine i ljepila s glavne tkanine i ukrasnih traka.

Prijašnje restauratorske intervencije na izvornim ukrasnim trakama su uklonjene, mesta oštećenja su podložena svilenu tkaninom i prekrivena tilom te pričvršćena

šivanjem svilenim koncem. Sva oštećena mjesta na resama i kićanki stabilizirana su šivanjem svilenim koncem.

Drveno koplje je konzervirano, sloj boje s podlogom podlijepljen je *Klucel* gelom, a zatim je cijela površina kemijski očišćena te zaštićena šelakom. Metalni vršak konzerviran je uklanjanjem sivo-maslinastog laka kojim je bio premazan, a uslijedio je postupak nanošenja neutralnog ulja.

Pukotine na slici zaliđejene su akrilnim ljepilom. Sva oštećenja nakon uklanjanja starog zakita i postojeće pukotine zapunjeni su metilceluloznim kitom uz dodatak akrilne smole. Nakon rekonstrukcije preparacije izведен

je podložni retuš gvaš bojama i slika je lakirana. Završni retuš izведен je smolnim lak bojama, a potom je nanesen i završni lak.

Svi dijelovi zastave ponovno su spojeni i metalni zastavni vršak čavlićem je pričvršćen za stijeg. Glavna damastna tkanina namotana je na stijeg i zakovicama pričvršćena, a slika je pričvršćena šivanjem odgovarajućim koncem između dvije ukrasne trake. Izrađena je odgovarajuća kutija od beskiselinskog kartona s otvorom za stijeg te je opremljena svilenim jastucima.

k. h.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

Zagreb

Židovska općina

Stotinjak predmeta tekstilne zbirke

Nepoznati autori, 18. - 20. st.

Svilene, lanene i pamučne tkanine, vez pozlaćenim nitima i titrankama, vez svilenim nitima, pozlaćene rese i trake, različite dimenzije

Voditeljica programa: Sandra Lucić Vujičić

Suradnice: Natalija Vasić, Marta Budicin

BROJ DOSJEA: 8088, Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Tekstilna zbirka Židovske općine sadrži stotinjak različitih predmeta, većinom liturgijske namjene. Najviše je meilova, a u zbirci su i paroheti, pokrivači za bimu, torbice s priborom za molitvu, kapice, nebnice, plaštevi, stolnjaci i drugo. Predmeti se mogu datirati od 18. do 20. stoljeća, ali najviše predmeta potječe iz prošlog stoljeća. Manji dio predmeta je u upotrebi: molitveni šalovi, paroheti i meilovi u molitvenom prostoru, paroheti na hodniku drugog kata i nekoliko predmeta u izložbenom ormaru prvog kata.

Čuvaonica u Židovskoj općini je vrlo mala prostorija u kojoj je tekstil bio pohranjen u okomitom položaju prebacivanjem preko metalnih šipki, u okomitom položaju obješen uz pomoć štipaljki za metalne šipke ili u vodoravnom položaju poslagan u hrpama na metalne škrinje i kartonske kutije. Predmeti najmanjih dimenzija bili su pohranjeni u kutijama od običnog kartona. Odjeća je bila obješena na drvenim vješalicama. Predmeti na vješalicama i šipkama nisu bili zaštićeni od prašine. Štipaljke kojima su predmeti bili obješeni za šipke uzrokovale su oštećenja predmeta u vidu otvora i pukotina uz gornje rubove.

Nakon prvih dogovora i pregleda stanja u čuvaonici Židovske općine, predmeti iz zbirke su fotografirani. Svaki predmet je izmjerен i ukratko opisan. Pribavljenja je oprema od beskiselinskog materijala za kvalitetniju pohranu predmeta: arhivske role, kutije, pamučno platno, žerzej pletivo, tanki papir, *Tyvek* membrane i termo PES vate. Pripremljene su naljepnice za kutije u kojima će predmeti biti pohranjeni. Svaki predmet je pregledan, očišćen prema potrebi te obložen beskiselinskim papirom i položen u kutiju. Voluminozni predmeti dobili su jastuke od pamučnog platna i punjenja od termo PES vate. Predmeti velikog formata presavijeni su na tri dijela uz pomoć arhivskih rola i pohranjeni u kutije. Četiri komada odjeće dobilo je navlake od *Tyvek* membrane, a vješalice na kojima vise u čuvaonici obložene su termo PES vatom i žerzej pletivom. Na kutije su nalijepljene naljepnice, a na vješalice s odjećom obješene su kartice s fotografijom i osnovnim podacima o predmetu.

s. l. v.

Slika 1. Stanje predmeta u čuvaonici, prije radova

Slika 2. Uklanjanje nečistoća usisivanjem preko zaštitne mreže

Slika 3. Predmeti pohranjeni u kutije, nakon radova

Nastavak kataloške jedinice na sljedećoj stranici ►

Slika 1

Slika 2

Slika 3

Rijeka

Crkva Majke Božje Trsatske na Trsatu

Navještenje i prijenos Nazaretske kućice na Trsat

Cristofor Tasca, 1714.

Ulje na platnu, ulje na drvu, 302 x 704 cm, 363 x 74 cm

Voditelj programa: Slobodan Radić

Suradnici: Ana Pohl Mitrović, Dragutin Furdi, Maja Hajon, Maša Štrok, Melania Sobota, Tanja Rihtar, Veljko Bartol, Višnja Bralić, Vjeran Potočić

BROJ DOSJEA: 7574, Zagreb, Zmajevac 8

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Slika *Navještenje i prijenos Nazaretske kućice na Trsat* djelo je venecijanskog slikara Cristofora Tasce (Bergamo, oko 1667. – Venecija 1737.) nastalo 1714. godine. Platno velikih dimenzija formatom je prilagođeno trijumfalmom luku svetišta crkve Majke Božje Trsatske na Trsatu gdje je smješteno. Slika, zajedno s ukrasnim okvirom i uokvirnom pločom s natpisom i grbovima donatora baruna Franza Ignaza d'Androche i supruge Marije Elizabete von Windishgratz smještenom ispod slike, čini cjelovitu kompoziciju. Slikar konvencionalnu ikonografiju navještenja dopunjuje prizorom iz predaje o prijenosu Nazaretske kućice na Trsat, a veduta franjevačke crkve i samostana na stijeni jasno se ocrtavaju u pozadini.

Prvu zabilježenu intervenciju na slici 1961. godine izveli su restauratori Zvonimir Wyrubal i Bruno Bulić. Prema dokumentaciji koji posjeduje HRZ, radovi su izvedeni *in situ*: uklonjen je sloj nečistoće i starog laka. Raspušknuća spojeva platna i oštećenja na slici sanirana su zakrpama na licu slike. Vidljive su slikarske intervencije, posebno

na arkandelu Gabrijelu i krilima anđela. Istraživanja su obuhvatila otvaranje sondi kemijskim metodama, analize sastava pigmenta, snimke termo-kamerom te RTG i UV snimke. Najveći dio odnosio se na lik donatora d'Androcea koji se nazire u lijevom kutu slike. Rezultati istraživanja pokazali su da je lik donatora djelo samog autora. Uklanjanju slojeva laka i preslika pristupilo se postupno i s velikim oprezom, posebno vodeći računa o lazurnim slojevima boje. Sloj laka nije bilo moguće u potpunosti ukloniti s jako tankih i lazurnih područja, kao što su tirkizno plava haljina Marije i tamno plavi pojasi arkandela; na tim je područjima lak maksimalno stanjen. Preslik s gornjeg dijela slike gotovo je u potpunosti uklonjen, kao i ruka Boga oca koja je naslikana ispred zemaljske kugle. Uklonjene su i zakrpe koje su se nalazile na licu slike, odnosno na licu arkandela. Slika je demontirana s podokvira i rubovi su izravnati. S poleđine su stanjene visoke grudice preparacije, kako bih se slika mogla izravnati. Raspušnuti spoj platna na licu arkandela te više raspu-

knuća ispod velike zaskrpe sanirani su termoaktivnim ljepilom izvornim nitima uzetim s ruba slike. Intarzije su izvedene platnom iste teksture.

Zbog dotrajalosti i nestabilnosti izvornog drvenog podokvira, kao i primjene sistema napinjanja slike preko opruga, bilo je nužno izraditi novi drveni podokvir. Na podokvir je napeto novo platno koje će imati funkciju podupiranja izvornika te štititi od prašine. Na rubove slike u širini od 10 cm je nalijepljeno je novo platno čiji su rubovi slijepjeni i prošiveni. Kroz prošivene rubove provučene su šipke od inoksa koje ravnomjerno napinju platno. Opruge preko kojih je slika napeta omogućuju stalnu napetost slike, a sile napetosti mogu se regulirati vijcima. Nakon napinjanja slike i izolacije kita pristupilo se retušu. Tankim lazurnim slojevima i odgovarajućim tonom pokušalo se što bliže doći do izvornog okolnog rukopisa. Veće intervencije retuša izvedene su na jako stanjenim slojevima boje: halji arkandela, pozadini glave Marije, ruci Boga oca i klecalu. Rekonstrukcija slikanog

sloja je izvedena na licu arkandela, lijevoj ruci Boga oca, gornjem rubu neba i donjem rubu slike. Posebna je pažnja posvećena portretu donatora gdje su retuširani samo jako upadljivi nedostajući dijelovi boje. Prilikom retuširanja vodilo se računa da zahvat bude minimalan kako se ne bi narušio rukopis autora. Restauriran je i prednji dio ukrasnog okvira koji je demontiran i dopremljen u radionicu zajedno sa slikom.

Nakon montaže slike pristupilo se manjem zahvatu na slici s grbovima donatora i natpisom te na ukrasnom okviru koji uokviruje cijelu kompoziciju. Slika je rađena u tehnici ulja na drvu. U dosta je dobrom stanju očuvanosti, s tek nekoliko oštećenja u sloju boje i podloge. Prekrivena je bila tankim slojem prljavštine. Sa slike i okvira uklonjen je sloj naslaga nečistoće i mjestimično požutjelog dosta sjajnog laka. Nedostajući dijelovi podloge i boje su rekonstruirani u kitu te retuširani gvaš bojama. Nakon retuša slika je zaštićena lakom na bazi damar smole.

s. r.

Slika 1. *Navještenje i prijenos Nazaretske kućice na Trsat*, stanje prije radova

Slika 2. *Navještenje i prijenos Nazaretske kućice na Trsat*, stanje nakon radova

Slika 3. Slika s natpisom i grbovima donatora baruna Franza Ignaza d'Androche i supruge Marije Elizabete von Windishgratz, stanje nakon radova

Slika 4. Trijumfalni luk svetišta crkve Majke Božje Trsatske, *Navještenje i prijenos Nazaretske kućice na Trsat* i slika s grbovima donatora, stanje nakon radova

Slika 1

Slika 2

Slika 3

Slika 4

Zambratija

Crkva Sv. Marije Magdalene
Uspon na Kalvariju
Giuseppe Angeli, oko 1760.
Ulje na platnu, 91 x 120,5 cm
Voditelj programa: Zoran Durbić
Suradnici: Irina Šadura, Dragutin Furdi, Jovan Kliska

BROJ DOSJEA: 4759, Zagreb, Zmajevac 8

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Slika na platnu s prizorom Kristova puta prema Kalvariji smještena je u tek naznačenom krajoliku. Lik Krista prikazan je u tričetvrt figuri, oslonjen na stijenu i s križem na ramenu. Okružen je likovima rimskih vojnika, Šimunom Cirencem koji mu pomaže nositi križ i uplakanim jeruzalemskim ženama. Slika se nalazi na južnom zidu zambratijske crkve Sv. Marije Magdalene i rad je venecijanskog slikara Giuseppea Angelija, Piazzettina sljedbenika.

Zbog izrazito lošeg stanja slike te nestabilnih i trusnih slojeva, poledina kao i lice slike premazani su otopinom *Plexisola* u *white spiritu*. Krakelire su uz veća rubna područja poprimile žličasti karakter. Kako je slika vrlo neravne površine, zbog izrazite trusnosti izravnata je na toplinskem stolu, a slojevi su učvršćeni. Izvođenjem proba za uklanjanje laka i preslika pokazalo se da je slojeve slike trebalo dodatno podlijepiti, što je učinjeno samo s licem slike. Zbog velikih oštećenja uz rubove slike, naročito

u donjem dijelu, slika je bila preslikana, i to izravno po platnu, bez osnove. Neki dijelovi slike otpadali su i nakon intervencije preslikavanjem. Pokazalo se da su lak i naročito preslik vrlo teško topivi. Upotrijebljeno je nekoliko otapala u kombinaciji za njihovo uklanjanje. Zatim su područja nedostajalog slikanog sloja i preparacije zapunjeni akrilnim kitom. Slika je dublirana na toplinskom stolu novim lanenim platnom. Nova preparacija obrađena je da imitira strukturu izvornog slikanog sloja. Slika je napeta na novi podokvir. Podretuš je izведен akvarelnim bojama, nanesen je damar lak i slika je završno retuširana restauratorskim mastiks bojama *Maimeri*. Ukrasni okvir stolarski je konsolidiran te podlijepljen. Brončani premaz je očišćen, a područja oštećenja su kredirana. Završno je nanesen sloj pozlate zlatnim listićima.

z. d.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

Vukovar

Gradski muzej Vukovar

1. Podžupan Zsitvay, Josip Franjo Mücke, 1857., ulje na platnu, 76,5 x 60 cm
2. Irena Zsitvay, Josip Franjo Mücke, 1857., ulje na platnu, 76,5 x 60 cm
3. Felix Kirchbaum, Josip Franjo Mücke, oko 1858., ulje na platnu, 69 x 55 cm
4. Adela Kirchbaum, Josip Franjo Mücke, oko 1858., ulje na platnu, 69 x 55 cm
5. Jakov Ensninger, Franjo Ksaver Giffinger, oko 1877., ulje na platnu, 74 x 58,5 cm

Voditeljica programa: Mia Krkač

Suradnici: Jelena Pasarić, Marko Begović

BROJ DOSJEA: 7960 (1), 7961 (2), 7962 (3), 7963 (4), 7964 (5), Zagreb, Kneza Mislava 18

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Sve slike predstavljaju građanske portrete iz druge polovice 19. stoljeća. Osim umjetničke vrijednosti, vrijedan su povijesni dokument o građanskim obiteljima Vukovara i raznolikosti njihovih zanimanja. Autori slika su Josip Franjo Mücke (1819.-1883.) i Franjo Giffinger (1826.- poslije 1868.). Četiri slike Josipa Franje Mückea prikazuju bračne parove. One su pandani, istih su dimenzija i uokvirene istim tipom ukrasnog okvira. Odlikuje ih psihologizacija izraza i tonska modelacija, dok je kod Giffingerova portreta naglašeniji crtež, a oblikovanje pokazuje izvjesnu krutost. Oba slikara koriste zagasite boje. Portretirani su prikazani do pasa, na tamnoj pozadini, najčešće u crnoj odjeći koju oživljava bjelina ovratnika. Ukrasni okviri bogato su profilirani, ukrašeni reljefnim cvjetnim motivima. Ukrasni okvir slike *Felix Kirchbaum* i *Adela Kirchbaum* izrezbareni su u drvu, bez pozlate i polikromije, a ostali su pozlaćeni.

Na slikama i ukrasnim okvirima provedeni su cijeloviti konzervatorsko-restauratorski radovi. Nakon dopremanja

slike u restauratorsku radionicu, provedene su detaljne analize i dokumentacija zatečenog stanja, te su slike konsolidirane. Na svim slikama ustanovljena je nakupina nečistoće i alteriranog staroga laka. Na slikama *Felix Kirchbaum* i *Adela Kirchbaum* u nekoj od prethodnih restauratorskih intervencija djelomično je uklonjen završni sloj laka, što je rezultiralo nastankom poluprozirnog neujednačenog sloja na većim površinama. Na slikama *Podžupan Zsitvay* i *Irena Zsitvay* bilo je starih retuša nanesenih bez rekonstrukcije sloja preparacije. Na poledini slike *Podžupan Zsitvay* nalazila se zakrpa; uklonjena je omekšavanjem ljepila krutim gelom. Na licu slike na tom je mjestu izvorna boja bila tek djelomično sačuvana, no sitne komadiće slikanog sloja nije bilo moguće potpuno izravnati. Nosilac, slojevi preparacije i slikani sloj svih pet slika bili su vrlo tanki, što je svojstveno za slikarstvo 19. stoljeća. Uz to, svi slojevi bili su izrazito rasušeni i krti, tako da je pri napinjanju na novi podokvir postojala

opasnost od odvajanja sloja preparacije i slikanog sloja od nosioca. To je riješeno dodavanjem konsolidanta na rubove

slika te omekšavanjem rubova toplinskom špatulom kako bi se lakše prilagodili obliku podokvira.

m. kr., m. w. z.

Slika 1. *Podžupan Szitvay*, stanje prije radova

Slika 2. *Podžupan Szitvay*, stanje nakon radova

Slika 3. *Adela Kirchbaum*, UV snimka

Slika 4. *Adela Kirchbaum*, stanje nakon radova

Slika 1

Slika 2

Slika 3

Slika 4

Vukovar

Gradski muzej Vukovar

1. Sv. Hubert, nepoznati autor, 19. st., ulje na platnu, 77,5 x 94,5 cm
  2. Tridesetogodišnji rat, Eduardo Gelli, druga polovica 19. st., ulje na platnu, 100 x 157 cm
- Voditeljica programa: Maša Štrok
Suradnici: Slobodan Radić, Ana Pohl Mitrović, Irina Šadura, Dragutin Furdi

BROJ DOSJEA: 7958 (1), 7959 (2), Zagreb, Zmajevac 8

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Slika *Sv. Hubert* zatečena je s dosta opuštenim i valovitim platnom. U sredini gornjeg dijela, boja i podloga bile su izdignite. U donjem se dijelu nalazilo oštećenje slikanog sloja promjera oko 2 cm. Vidljivi su bili i stari potamnjeli retuši. Podokvir je bio nestabilan i dotrajao. Ukrasni drveni okvir s pozlaćenim unutarnjim rubom na spojevima je bio razdvojen te prekriven sitnijim oštećenjima.

Nakon preventivne zaštite i čišćenja poleđine, provedena su ispitivanja. Čišćenje lica slike izvedeno je blažim otapalima. Slika je skinuta sa starog podokvira i izravnata na toplinskom vakuumskom stolu. Duž rubova dodane su trake od tanjeg lanenog platna radi lakšeg napinjanja na novi drveni podokvir. Rekonstrukcija oštećenih dijelova preparacije izvedena je metil-celuloznim kitom u koji je dodan mali postotak akrilnog ljepila s odgovarajućim pigmentom. Nakon napinjanja na novi drveni podokvir, uslijedilo je podlaganje retuša u gvašu, završni retuš sa smolnim lazurama i lakiranje slike. Konzerviran je i restauriran i ukrasni okvir. Očišćen je od površinske nečistoće i starog laka, spojevi su učvršćeni, oštećeni dijelovi zapunjeni kitom koji je potom izoliran, izведен je retuš i lakiranje.

Slika *Tridesetogodišnji rat* naziva se i *Noćna straža*, a djelo je firentinskog slikara Edoarda Gellija (1852.-1933.).

autora mnogobrojnih žanr scena i portreta. Na poleđini slike po cijeloj površini nalazile su se četvrtaste platnene zakrpe na mjestima oštećenja gelerima koja su nastala u vrijeme Domovinskog rata. Osim tih zakrpa, zakita i preslika oko oštećenja, na slici nije bilo drugih restauratorskih intervencija. Platno je bilo potpuno opušteno, izrađeno od tanjih lanenih niti i istanjeno po rubovima. Na pregibima platna preko podokvira, boja i podloga također su istanjene. Donji dio slike oštećen je s nekoliko poderotina. Slikani sloj bio je u dosta dobrom stanju, osim na mjestima oko oštećenja rubova i poderotina. Prisutne su i vidljive kraljire, ali sloj boje nije bio odignut od preparacije. Stari lak je požutio i u njega se uvukla prljavština. Ukrasni je okvir bio vrlo prljav, rasklimanih spojeva, a mjestimice su nedostajali manji dijelovi profilacije.

Nakon preventivne zaštite, na slici su provedena ispitivanja koja su pokazala da se u predjelima oko mehaničkih oštećenja nalazi tanji sloj zakita i vidljivi preslici. Nakon uklanjanja s lica slike nečistoće i starog laka blažim otapalima, uslijedilo je skidanje slike sa starog podokvira te čišćenje poleđine i uklanjanje zakrpa. Na slici je nakon ravnjanja na toplinskom vakuumskom stolu izvedena sanacija oštećenja umetanjem zakrpa od prethodno prepiriranog lanenog platna. Nakon nanosa metil-celuloznog

kita s malim postotkom akrilnog ljepila i odgovarajućeg pigmenta, uslijedilo je ponovno ravnjanje. Slika je zatim napeta na novi drveni podokvir. Retuš je podložen gvašem, a završna faza izvedena je smolnim lazurama. Slika je lakirana industrijskim lakom odgovarajućeg sjaja. Na ukrasnom okviru provedeni su zahvati: čišćenje pozlate,

podljepljivanje trusnih dijelova, dočišćavanje, rekonstrukcija nedostajućih dijelova, nadoknada u sloju osnove, nanošenje i poliranje bolusa, pozlaćivanje, retuš pozlate te završno lakiranje.

m. š.

Slika 1. *Sv. Hubert*, stanje prije radova

Slika 2. *Sv. Hubert*, stanje nakon radova

Slika 3. *Tridesetogodišnji rat*, stanje prije radova

Slika 4. *Tridesetogodišnji rat*, stanje nakon radova

Slika 1

Slika 2

Slika 3

Slika 4

Zagorska sela

Župna crkva Sv. Katarine

1. Gospa Žalosna (Oplakivanje Krista pod križem), nepoznati autor, 1864., ulje na platnu, 206 x 115 cm

2. Bogorodica od sedam žalosti, nepoznati autor, 19. st., ulje na platnu, 208 x 117 cm

Voditeljica programa: Ivana Sambolić

BROJ DOSJEA: 8079 (1), 8069 (2) , Zagreb, Zmajevac 8

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

U sklopu programa *Preventivna zaštita, konzerviranje i restauriranje sakralnog inventara na području Zagrebačke nadbiskupije*, na slikama iz župne crkve Sv. Katarine provedeni su radovi preventivne zaštite i primarnog konzerviranja na dvije slike: *Gospa Žalosna (Oplakivanje Krista pod križem)* koja se nalazi na oltaru Gospe Žalosne u lijevoj bočnoj kapeli te *Bogorodica od sedam žalosti* koja je bila pohranjena na tavanu sakristije. Slika *Gospa Žalosna*, nepoznatog autora iz Graza, nalazi se na baroknom retablu oltara u lijevoj bočnoj kapeli dozidanoj 1742. godine. Donatorica oltara bila je plemkinja Suzana Branjug. Autor slike inspiraciju za kompoziciju očito je našao u starijem grafičkom predlošku, što je utjecalo na baroknu retoriku prikaza. Slika je u relativno dobrom stanju sačuvanosti. Platno je vrlo opušteno i deformirano i uočavaju se više-stroke podbuhline, osobito u donjim zonama. Uz donji rub prisutna su mehanička oštećenja platna nastala od čavlića te nekoliko perforacija većih površina. U donjim zonama vidljive su veće površine manjkajućeg sloja osnove zajedno sa slikanim slojem te višestruke ogrebotine. Nestabilne slojeve slike bilo je nužno podlijepiti, kako bi se spriječilo daljnje otpadanje trusnih slojeva slike. Prije unošenja konsolidanta, slika je lagano otprašena širokim

kistom od kozje dlake, čime su uklonjeni ostaci paučine i prašina. Zatim je cijela slikana površina premazana 15%tnom otopinom *Plexisola P550-40*.

Slika *Bogorodica od sedam žalosti*, koja se nalazi na tavanu sakristije, u vrlo je lošem stanju sačuvanosti. Djelo je nepoznatog autora, vjerojatno lokalnog slikara, slabijih kvaliteta. U središnjem dijelu slike vidljive su dvije veće izdužene poderotine te nekoliko manjih perforacija platna. Slikani sloj sa slojem preparacije je kritično nestabilan. S velikih površina ti su slojevi otpali ili prijete otpadanjem. Osim takvih izrazito nestabilnih područja oslabljenih slojeva slike, prisutna su mnogostruka oštećenja u vidu ogrebotina i pravilnih mehaničkih oštećenja. Površina slike prekrivena je slojem alteriranog laka i debelim slojem prašine i prljavštine. Slika je napeta na drveni podokvir, a donji rub slike zbog mehaničkih oštećenja platna nepričvršćen je te slobodno visi. Podlepljivanje nestabilnog slikanog sloja i osnove izvedeno je otopinom veziva *Beva* u medicinskom benzинu, nakon čega je slika prenesena u radionice HRZ-a u Zagrebu. Slika je skinuta s podokvira te podvrgнутa tretmanu na toplinskem vakuumskom stolu kako bi se izravnala te se nestabilni slojevi dodatno učvrstili. Površinske nečistoće i ostaci veziva su uklonjeni,

a zatim je izvedeno ojačavanje rubova slike podstavljanjem trakama novoga platna (*strip-lining*). Na mjestu perforacija umetnute su platinene intarzije vezane poliamidnim ljepilom. Prilikom skidanja slike s podokvira pokazalo se da je podokvir nekad pripadao drugoj, manjoj slici, budući da je oslikan te pripadajući neoslikani rubovi odaju format nekadašnje slike. Na tankom sloju bijele osnove naslikana je uljnim bojama vegetacija u donjoj zoni, dok je ostatak uz gornji dio jednolika plavo-zelenasta boja. Slikani sloj

podokvira je u velikoj mjeri otpao i bio je vrlo trusan, pa je izvedena konsolidacija tih slojeva vezivom na bazi akrilika, nakon čega je izvedena stolarska sanacija podokvira. Slikani sloj podokvira dodatno je zaštićen japanskim papirom vezanim s pomoću ciklododekana. Slika je zatim napeta na podokvir i vraćena vlasniku. Pohranjena je u župnom dvoru u Zagorskim Selima.

i. sa.

Slika 1. Bogorodica od sedam žalosti, stanje prije radova

Slika 2. Bogorodica od sedam žalosti, stanje nakon radova

Zagreb

Hrvatski povijesni muzej
Zrinjski i Sokolović u Sighetu
Oton Iveković, 1889.
Ulje na platnu, 221 x 151 cm
Voditeljica programa: Renata Majcan Šragalj
Suradnici: Irina Šadura, Slobodan Radić

BROJ DOSJEA: 7925, Zagreb, Zmajevc 8

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Povijest obitelji Zrinjski i Frankopan bila je česta tema u slikarstvu Otona Ivekovića. Marijana Schneider navodi kako slika *Zrinjski i Sokolović u Sighetu* iz 1889. godine nije nastala prema povijesnim podacima, već prema sceni iz opere *Nikola Šubić Zrinjski* Ivana Zajca. Prikazani trenutak, u kojem veliki vezir osmanlijske vojske Mehmed paša Sokolović nagovara Zrinjskoga da mu nakon duge opsade pred utvrdu Siset, smješten je u interijer sobe koji se doima poput kazališne pozornice. Slika iz „tamne“ faze (1887.-1900.) slikareva opusa izvedena je u akademsko-romantičnom stilu. Signirana je u donjem lijevom kutu natpisom „Oton Iveković 889“. Nosilac slike je laneno platno iz jednog komada sa završecima koji su bili odrezani u razini podokvira. Srednje gusto je tkano, a zbog dotrajalosti podokvira zatećeno je opušteno i valovito, naročito u kutovima. Dva mehanička oštećenja na licu slike sanirana su tijekom prethodne restauracije platnenim zakrpama s poledine nosioca. Desnu stranu slike zahvatila je pljesan, nastala zbog izloženosti slike vlazi. Osim što je slikani sloj bio krut, prekriven slojem prašine i požutjelog laka, zajedno s podlogom dobro je

prianjao uz nosilac. Njegova je iskrakeliranost bila izraženija u donjem dijelu slike. Mjestimično su bili vidljivi potamnjeli retuš i stari zakiti. Nakon skidanja slike sa staroga podokvira, uklonjene su zavrpe iz prethodne restauracije. Očišćena je slika s poledine položena na toplinski vakuumski stol kako bi se nosilac izravnao, a slikani sloj i podloga konsolidirali. Potom je izvedeno proširenje rubova odrezanog platna trakama novoga platna (*strip-lining*). Na mjestima gdje su bile stare zavrpe izvorno je platno bilo prorijedeno pa su ta mjesta s poledine pojačana tankim sintetskim platnom. Slika je napeta na novi podokvir. Tijekom izvođenja proba čišćenja odlučeno je čistiti slikani sloj u dvije faze. U prvoj fazi očišćena je prašina i prljavština koja se nalazila na sloju starog laka, dok je u drugoj fazi uklonjen stari lak i pojedini preslici. Nakon faze čišćenja, manjkajući dijelovi podloge zakitani su metilceluloznim kitom uz dodatak akrila. Podložni retuš izведен je gvaš bojama, a završni smolnim bojama te je slika završno lakirana zaštitnim lakom.

r. m. š., i. š.

Slika 1. *Zrinjski i Sokolović u Sighetu*, stanje prije radova
Slika 2. *Zrinjski i Sokolović u Sighetu*, stanje nakon radova

Zagreb

Hrvatski povjesni muzej

1. Toma Keglević, nepoznati autor, oko 1785., ulje na platnu, 29 x 25 cm
2. Sv. Franjo Ksaverski, nepoznati autor, 18. st., ulje na platnu, 77,5 x 63 cm
3. Ivana Ožegović rođ. Sermage, Vicenz Kabáth, 1886., ulje na platnu, 66 x 53 cm
4. Josip Juraj Strossmayer, Ivan Simonetti, oko 1870., ulje na platnu, 60 x 48 cm
5. Ukrasni okvir slike Josip Juraj Strossmayer, nepoznati autor, 19. st., 86 x 74 cm
6. "Sv. Agneza s janjetom", nepoznati autor, 17. st., ulje na platnu, 61 x 51 cm
7. Josip Galjuf, nepoznati autor, kraj 18. st., ulje na platnu, 65 x 49 cm

Voditeljice programa: Marina Đurović (1-3), Jelena Pasarić (4-7)

Suradnici: Marko Begović, Mia Krkač

BROJ DOSJEA: 7950 (1), 7953 (2), 7954 (3), 7951 (4), 7951.1 (5), 7952 (6), 7955 (7), Zagreb, Kneza Mislava 18

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Već dugi niz godina Hrvatski restauratorski zavod surađuje s Hrvatskim povjesnim muzejom na preventivnoj zaštiti, konzerviranju i restauriranju slika iz njihova impozantnog fundusa. Tako je 2012. godine u sklopu programa redovite djelatnosti Zavoda restaurirano sedam slika i jedan ukrasni okvir.

Slika *Sv. Franjo Ksaverski* djelo je nepoznatog autora iz 18. stoljeća. Na poledini slike nalazila se zakrpa s dijelom tiskanog teksta: Braća Hrv. Z Grada O... Može se pretpostaviti da se radilo o donaciji gradu Ozlju u kojem su Braća hrvatskog zmaja osnovala muzej te da je i ova slika iz Ozlja ili njegove okolice, a komadić platna s natpisom upotrijebljen je za sanaciju jedne perforacije u donjem dijelu slike. Portret *Ivana Ožegović r. Sermage* djelo je mađarskog slikara Vicenza Kabátha iz 1886. godine. Tom vrlo kvalitetno slikanom portretu format je bio nešto smanjen u donjem dijelu. U Hrvatskom povjesnom muzeju postoji i portret supruga Ivane Ožegović, *Metell Ožegović*

Barlabашевеcki. Dimenziije toga portreta identične su sa sadašnjim dimenzijama ženskog portreta pa je to vjerojatno bio i razlog smanjivanja njegova formata. Slika *Josip Juraj Strossmayer* djelo je Ivana Simonettija (1817.-1880.), poznatog portretista i autora portretnih minijatura, ali i bliskog prijatelja biskupa Strossmayera. Datirana je u vrijeme oko 1870./71. godine. Na platnu ovalnog formata prikazano je biskupovo poprsje. Ukrasni okvir je pozlaćen i bogato profiliran, a kutovi su dekorirani reliefnim florealnim motivima. Slika naziva *Sv. Agneza s janjetom* djelo je nepoznatog autora iz 17. stoljeća. Gotovo nečitkog likovnog sadržaja zbog površinski nataložene krute nečistoće, bila je čuvana u depou Muzeja. Nakon uklanjanja površinski nataloženih nečistoća, postalo je vidljivo da na slici nije prikazano ni janje, a vjerojatno ni sv. Agneza, već zasad neidentificiran sjedeći ženski lik. Otmjeno odjevena žena u ruci drži komad papira s tragovima presavijanja. Portret zagrebačkog biskupa *Josipa Galjufa* djelo je nepoznatog

autora. Na poledini su označene godine biskupovanja portretiranog (1772.-1786.). Na tamnoj pozadini prikazano je poprsje sjedokosog biskupa u tamnocrvenoj halji s visokim svećeničkim ovratnikom. Lijevom rukom lagano podiže križ optočen draguljima.

Zbog trusnosti i krtosti tanke preparacije i tankih slikih slojeva, sliku *Toma Keglević* bilo je najvažnije dobro konsolidirati. Uklonjen je sloj nataložene nečistoće, a zatim i sloj tankog alteriranog laka. S poledine su mehanički stanjeni debeli slojevi vrlo tvrdog kita iz prethodne intervencije, koji su prodrli s prednje strane kroz tkanje nosioca. Zbog krtosti nosioca odlučeno je zadržati stare rekonstrukcije preparacije s lica slike, kao i naknadne slikane slojeve. Sloj preparacije rekonstruiran je akrilnim kitom i slika je dublirana na toplinskom vakuumskom stolu te napeta na novi podokvir. Nove rekonstrukcije preparacije, kao i stara oštećenja s kojih je mjestimično uklonjen naknadno nanesen slikani sloj, podložene su akvarelnim bojama. Slikani je sloj završno rekonstruiran smolnim bojama. Na slici *Sv. Franjo Ksaverski* najveći je problem bio osipanje preparacije i slikanog sloja po cijeloj površini, uz velike gubitke oko postojećih perforacija i na rubovima. Na području svečeve aureole nađeno je desetak parova sitnih perforacija, kroz koje je bio provučen tanki čvrsti konopac s čvoricima na poledini slike. Tim je konopcem vjerojatno na sliku bila montirana aureola od srebra ili nekog drugog metala ili legure. Pod UV svjetлом ustanovljeno je da se na slici nalazi velik broj preslika iz neke prijašnje intervencije. Zbog opasnosti od pucanja krtog slikanog sloja i otvorenih krakelira između konkavnih komadića ispučane boje i preparacije, najprije se pristupilo rekonstruiranju sloja preparacije, a potom je uklonjen deboj i krut sloj površinski nataložene prljavštine, alteriranog laka i debelih preslika. Na slici *Ivana Ožegović* potamnjeli i ispučali lak vrlo nejednolike debljine stanjivan je pod UV svjetлом. Zbog izuzetno jake osjetljivosti i topivosti boje, koja je u završnim slojevima bila miješana s lakom, jedino je na taj način bilo

moguće sa sigurnošću razlikovati slojeve laka od sloja boje pomiješane s lakom. Portret *Josipa Jurja Strossmayera* s vremenom je izrazito potamnio, boja i preparacija popucale su, posred lica se protezala okomita ogrebotina, a deformacije nosioca u vidu vertikalnih i kosih nabora uzrokovale su različit lom svjetlosti na površini slike. Uklonjene su površinski nataložene nečistoće i stanjeni potamnjeli lak koji su promijenili kolorit umjetnine, slika je izravnata i dublirana. Rekonstruiran je sloj preparacije, a potom i oštećenih dijelova slikanog sloja. Na ukrasni okvir slike bio je nanesen deboj premaz tekuće bronce koji je s vremenom također jako potamnio. Ispod njega nađeni su samo tragovi izvorne pozlate pa je taj premaz zadržan i očišćen od krute nataložene nečistoće. Nakon rekonstrukcije nedostajućih dijelova reljefnih ornamenata, okvir je pozlaćen imitacijom zlatnih listića, a plastičnost ornamenata istaknuta je umjetnom patinom. Svi slojevi slike "*Sv. Agneza s janjetom*" bili su vrlo krti, a dodatni su problem bile mnogobrojne perforacije i poderotine te tamni i neprozirni sloj površinski nataložene nečistoće, vezan za potamnjeli lak. Slika je konsolidirana i izravnata, s lica su uklonjeni slojevi nečistoće i alteriranog laka, poderotine su fiksirane, a na mjestima perforacija rekonstruiran je nosilac, kao i preparacija na mjestima oštećenja. Slika je potom dublirana i napeta na novi podokvir te je izvedena i rekonstrukcija slikanog sloja. Nakon uklanjanja starog dublirnog platna, s poledine portreta *Josipa Galjufa* bilo je potrebno ukloniti deboj sloj dublirnog voska. Za omekšavanje stvrdnute voštane mase korištene su komprese s otapalima, vosak je zatim uklanjan mehanički, a na kraju su ostaci izvlačeni toplinom na bugačicu i inspirani benzinom. Zbog ispučlosti slikanog sloja, slika je ravnana na toplinskom vakuumskom stolu, a zatim i dublirana novim platnom. Na mjestima oštećenja rekonstruiran je sloj preparacije, djelomice su uklonjeni alterirani retuši i izvedena je rekonstrukcija slikanog sloja.

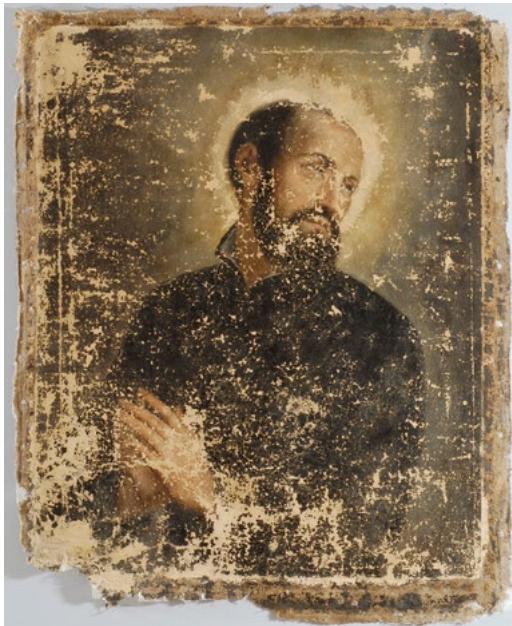
m. d., j. p., m. w. z.

Slika 1. *Sv. Franjo Ksaverski*, stanje prije radova

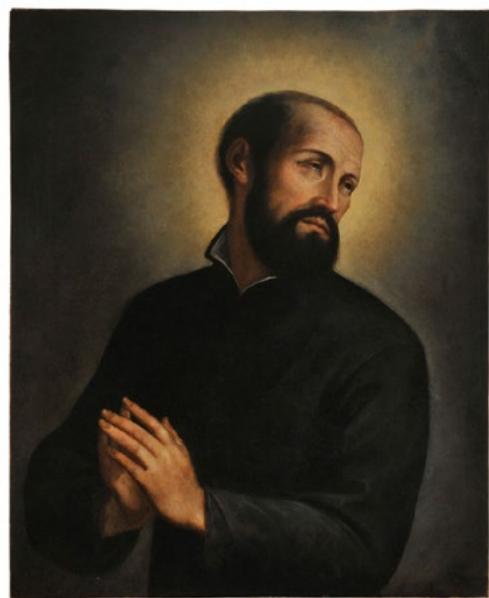
Slika 2. *Sv. Franjo Ksaverski*, stanje nakon radova

Slika 3. "*Sv. Agneza s janjetom*", stanje prije radova

Slika 4. "*Sv. Agneza s janjetom*", stanje nakon radova

Slika 1

Slika 2

Slika 3

Slika 4

Zagreb

Muzej za umjetnost i obrt
 Predela oltara sv. Ladislava
 Ivan Komersteiner i radionica, Bernardo Bobić, 1688. - 1690.
 Drvo, rezbareno, polikromirano, 313 x 192 x 44 cm
 Voditeljica programa: Vanesa Gjini
 Suradnici: Renata Duvančić, Dragutin Furdi, Veljko Bartol, Martina Wolff Zubović, dr. sc. Domagoj Mudronja, Marijana Fabečić, Margareta Klofutar, Marija Bošnjak, Jovan Kliska, Nikolina Oštarijaš

BROJ DOSJEA: 7739, Zagreb, Zmajevac 87739, Zagreb, Zmajevac
 PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Put koji je predela oltara sv. Ladislava prešla do svojeg sadašnjeg smještaja u Muzeju za umjetnost i obrt, dug je i neočekivan. U današnje vrijeme, kad fragmentarno sačuvani oltar sv. Ladislava cijenimo kao jedno od najkvalitetnijih baroknih ostvarenja na našem tlu, teško je povjerovati da je taj oltar uz svoj pandan, oltar sv. Marije, bio među oltarima uklonjenima 1882. godine u sklopu Bolléove purificirajuće obnove zagrebačke katedrale u neogotičkom stilu. Oltari, naime, nisu uklonjeni zbog oštećenja u potresu 1880. godine, već su bili „žrtve“ historičkog pogleda na umjetničko stvaralaštvo, koji je izvorne barokne oltare cijenio manje od novih, neogotičkih, „tirolskih“ oltara. Dodijeljeni su župama u Lonji i Kraljevu vrhu, gdje nikada nisu postavljeni u izvornom obliku. Iako su oltari pandani imali sličnu sudbinu, oltar sv. Ladislava sačuvan je nešto bolje od oltara Blažene Djevice Marije te je prezentiran na jubilarnoj izložbi Tisućgodišnjice hrvatskog kraljevstva 1925. godine. Prema Zvonimiru Wyroubalu, nakon te izložbe oltar je pohranjen u Muzeju za umjetnost i obrt, gdje je ostao do 1947. godine, kad

je demontiran, a krila su skinuta s oltara i izložena u Strossmayerovojo galeriji. Oba Komersteinerova oltara iz zagrebačke katedrale, prema želji naručitelja, oponašaju izgled glavnog oltara, krilnog retabla velikih dimenzija koji je dao izgraditi i u katedralu postaviti biskup Franjo Ergeljski Hasanović između 1631. i 1632. Bočne konzole, satkane od raskošno izrezbarenih akantovih grana u kojima se kriju *putti*, nosile su krilne dijelove oltara koji su se mogli zatvarati na način gotičkih krilnih oltara. Na pločama krila prikazane su scene iz života kralja Ladislava. Brojni kipovi i rezbarena ornamentika pripadaju najboljim ostvarenjima zagrebačkog kipara Ivana Komersteinera. Kipove i ornamentiku obojili su i pozlatili slikari Ivan Eisenhort i Bernardo Bobić.

Radovi na predeli oltara započeti su 2011. godine s ciljem dovođenja predele u stanje u kojem se nalazi restaurirani dio oltara iz stalnog postava Muzeja za umjetnost i obrt radi zajedničke prezentacije. Predela s pet niša je plave boje, ukrašena pozlaćenim viticama i akantima, hermama i kartušama s imenima evanđelista. Površina je bila prema-

zana tamnim poluprozirnim slojem, te gotovo u cijelosti više puta preslikana. Neki dijelovi drvenog nosioca bili su odlomljeni, otpali ili odvojeni od osnovne konstrukcije, dok su neki naknadno dodani bili neodgovarajućih oblika i boje. Vidljiva su bila mnoga mehanička oštećenja, te oštećenja izazvana crvotočinom i truleži. Bojeni se sloj djelomično odvajao od nosioca i trusio, te mjestimično potpuno nedostajao. Na temelju konzervatorsko-restauratorskih istraživanja koja su obuhvaćala kemijsko-mehanička sondiranja, laboratorijske analize roda drveta i slikanog sloja te probe topivosti slikanog sloja utvrđeni su tijek i metode radova. Drveni nosilac konsolidiran je smolom, uklonjeni su brojni korodirani čavli i vijci te zamijenjeni prikladnijim drvenim moždanicima i nehrđajućim vijcima. Provedena je stolarska sanacija arhitekture predele. Razdvojeni dijelovi su spojeni i učvršćeni, a nedostajući dijelovi nadomješteni. Sa zlatnih ukrasnih letvica, ornamenata i hermi stanjen je ili većim dijelom uklonjen potamnjeli premaz iz prethodne intervencije. S istaknutih rezbarenih dijelova na vijencu i ispod niša te s

kartuša uklonjen je preslik. Sondiranjem oslika pokazalo se da su tri postojeća sloja plave boje na predeli teško razdvjiva zbog iste vrste veziva i nepostojanja izolacijskog međusloja. Uklanjanje naknadno nanesenih slojeva boje ugrozilo bi stabilnost izvornog oslika, pa je odlučeno da se zadrži i prezentira recentni plavi oslik koji je i najstariji izvornom. Plavi preslik uklonjen je samo parcijalno, tj. na mjestima gdje je bio nanesen na pozlatu. Pod bočnom rasvjetom ispod recentnog sloja plave nazirali su se obrisi višekrakih zlatnih zvjezdica uz lukove niša i u unutrašnjosti središnje niše. Laboratorijskim ispitivanjem utvrđeno je da su zvjezdice aplicirane na izvorni sloj, pa su zato i prezentirane. Veće rekonstrukcije u drvenom nosiocu izvedene su u drvu, dok su manje nadomještene kitom. Rekonstrukcije u podlozi izvedene su tutkalno-krednim kitom. Retuš je izведен podlaganjem gvaš bojama i završno pigmentima vezanima smolom. Umjetnina je vraćena vlasniku i smještena u stalni postav sakralne zbirke.

v. g., m. w. z.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

